

• ISSN 2146-7684

Mayıs/May 2014

**ELECTRONIC
JOURNAL
OF VOCATIONAL
COLLEGES
ELEKTRONİK
MESLEK
YÜKSEKOKULLARI
DERGİSİ**

www.ejovoc.org

Cilt/Volume: 04 Sayı/Number: 01 Yıl/Year: 2014

Mayıs 2014
May 2014

Sayı/Number:1
Cilt /Volume: 4
Yıl / Year: 2014

ISSN: 2146-7684

Yayın Sahibi
Publisher

Doç.Dr. Bülent Bayram

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Chief Editor

Yrd.Doç.Dr. Bora Aslan

Yayın İdare Merkezi
Headquater

Kırklareli Üniversitesi
Lüleburgaz Meslek
Yüksekokulu
Lüleburgaz/Kırklareli

Tel: +90 288 4174996
Faks: +90 288 4174996
<http://www.ejovoc.org>
info@ejovoc.org

Teknik Editör
Technical Editor

Füsun Yavuzer Aslan

Yayın Türü
Type of Publication

6 Aylık Süreli Yayın
Semiannual

Sayfa Düzeni ve Kapak
Layout and Coverpage

Füsun Yavuzer Aslan

**Electronic Journal Of
Vocational Colleges**

**Elektronik Meslek
Yüksekokulları Dergisi**

ÖNSÖZ

Kırklareli Üniversitesi Lüleburgaz Meslek Yüksekokulu bünyesinde hazırladığımız EJOVOC'un sekizinci sayısı ile tekrar karşınızda olmaktan büyük mutluluk duymaktayız.

Meslek yüksekokulları ve mesleki eğitim ile ilgili yeni bir pencere açmak için çıktığımız bu yolda büyük ilerleme kaydettiğimizi düşünüyoruz. Hatırlayacağınız gibi meslek yüksekokullarındaki bilimsel üretime bir dinamizm kazandırmayı hedeflediğimiz dergimiz Aralık 2011'de yayın hayatına başlamıştı.

Mayıs 2014 sayısında yayınlanmak için yapılan 21 makale başvurusundan 14'ü yüksek puan alarak dergimizde yayınlanmaya hak kazanmıştır. Bu büyük ilgi için yazarlara teşekkürlerimizi borç biliriz.

Dergimizin sürekliliğini sağlamak için kalitesinden ödün vermeden okuyucu ve yazar kitesini tutabilmenin zorluğunun bilincinde olarak büyük ümitlerle çıktığımız bu yolda desteklerini esirgemeyen üniversite rektörlüğümüze, editörlerimize, yazarlarımıza ve hakemlik yapan araştırmacılarımıza teşekkürlerimizi ve saygılarımızı sunarız.

Yayın Kurulu

PREFACE

We are very glad to present the eight issue of Ejovoc (Electronic Journal of Vocational Colleges) which is prepared by Lüleburgaz Vocational College of Kırklareli University.

We believe that we have made progress in the way to bring a new perspective about Vocational Colleges and Vocational Training. As you remember, our journal with which we aim to help energizing the scientific production in the Vocational Colleges began to be published in December 2011.

Among the 21 articles sent to be published in the journal's May 2014 issue, 14 articles are entitled to be issued. We are grateful to the writers for their interest.

Ejovoc aims to continue to broadcast without sacrificing its scientific quality with an awareness of the difficulties such as being accepted as a reputational journal by authors and audience. Ejovoc presents great thanks to Kırklareli University Rectorate, scientific committee, editorial board, authors and referees for their invaluable support.

Editorial Board

İçindekiler / Contents

1. **BÜTÇELEMEDE DEMOKRATİK BİR DEĞİŞİM: KATILIMCI BÜTÇELEME**
A DEMOCRATIC CHANGE IN BUDGETING: PARTICIPATORY BUDGETING
Süreyya SAKINÇ , Sibel AYBARÇ BURSALIOĞLU _____ **1**
2. **FARKLI KARIYER EVRELERİNDE OLAN ÖĞRETMENLERİN ÖĞRENCİLERİN KARIYER GELİŞİMLERİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ**
AT DIFFERENT CAREER STAGES TEACHERS' OPINIONS ABOUT STUDENTS' CAREER DEVELOPMENT
Ayşe DURMAZ _____ **11**
3. **İÇGÜDÜSEL SATINALMA ÖLÇEKLERİNİN TÜRK TÜKETİCİLER İÇİN UYARLANMASINA YÖNELİK HAZIR GIYIM SEKTÖRÜNDE BİR UYGULAMA**
AN ATEMPT TOWARDS THE ADAPTATION OF IMPULSE BUYING SCALES FOR TURKISH CONSUMER IN APPAREL INDUSTRY
NURSING PROCESS APPLICATION IN CRITICAL THINKING
Tolga Dursun , Dursun Yener _____ **22**
4. **MESLEK YÜKSEKOKULLARI VE İŞ-DÜNYASI ARASINDA BECERİLİ İNSAN KAYNAĞI YETİŞTİRME İLİŞKİLERİNİN YETERLİĞİ: BOLU MESLEK YÜKSEKOKULU STAJYER ÖĞRENCİLER ÜZERİNDE BİR ARAŞTIRMA**
EFFICIENCY OF RELATIONS BETWEEN VOCATIONAL HIGH SCHOOLS AND BUSINESS-WORLD ON IMPROVING SKILLED HUMAN RESOURCES: A RESEARCH ON BOLU VOCATIONAL HIGH SCHOOL INTERNSHIPS STUDENTS
Necmettin ÖZEL , İbrahim KARAGÖZ _____ **32**
5. **MUHASEBE MESLEK MENSUBU ADAYLARININ ETİKSEL DAVRANIŞ, KİŞİSEL VE YÖNETSEL BECERİ KRİTERLERİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**
THE ASSESSMENT OF ETHICAL BEHAVIORS AND PERSONAL AND MANAGERIAL SKILLS OF PROFESSIONAL ACCOUNTANT CANDIDATES: AN APPLICATION ON AKSARAY CITY
Ali DERAN, İncilay SAVAŞ , Emine FIRAT _____ **42**
6. **ÖNLİSANS ÖĞRENCİLERİNİN GİRİŞİMCİLİK ÖZELLİKLERİNİ VE EĞİLİMLERİNİ BELİRLEMeye YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA**
A RESEARCH ON IDENTIFYING ENTERPRENEURSHIP QUALITIES AND TENDENCIES OF THE STUDENTS OF ASSOCIATE DEGREE
Kemal TAYSI , Serdar CANBAZ _____ **59**
7. **TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE COĞRAFİ, SİYASİ VE İDARİ BİR TERİM OLARAK "RUMELİ" (12.-19. YÜZYILLARDA)**
RUMELIA" AS GEOGRAPHICAL, SOCIAL AND GOVERNMENTAL AT THE HISTORICAL PROCES (12. – 19. CENTURIES)
Edip DURMAZ _____ **68**
8. **TERMOPLASTİK POLİMERLERİN SÜRTÜNME KARIŞTIRMA NOKTA KAYNAĞINA BAKALİT ARA TABAKA TOZUNUN ETKİSİ**
EFFECT OF BAKELITE INTERLAYER POWDER ON FRICTION STIR SPOT WELDING OF THERMOPLASTIC POLYMERS
Bekir ÇEVİK _____ **76**
9. **YEREL HALKIN TURİZM ETKİLERİNİ ALGILAMA DÜZEYİ TURİZM DESTEĞİNİ NASIL ETKİLER: DALYAN DESTİNASYONU ÖRNEĞİ**
HOW EFFECT'S THE LOCAL RESIDENTS PERCEPTION OF TOURISM IMPACTS LEVEL TO THE TOURISM SUPPORTS: DALYAN SAMPLE
Gülşay ÖZALTIN TÜRKER , Ali TÜRKER _____ **81**
10. **YEŞİL YAPI KONSEPTİNE GENEL BİR BAKIŞ**
AN OVERVIEW OF GREEN BUILDING CONCEPT
Aysun SEVEN , Bülent TOPBAŞLI , Bahtiyar DURSUN _____ **99**
11. **İKTİSAT EĞİTİMİNİN TEMEL SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ: ADIYAMAN ÜNİVERSİTESİ ÜZERİNDE BİR UYGULAMA**
THE BASIC PROBLEMS AND SOLUTION PROPOSALS OF ECONOMICS EDUCATION: AN APPLICATION ON ADIYAMAN UNIVERSITY
İbrahim ÇÜTCÜ _____ **110**

12. **SİVAS'TA YETİŞEN SALVİASP. (ADAÇAYI) BİTKİSİNDEN ELDE EDİLEN RENKLER VE HASLIK DEĞERLERİ**
GROWINGINSİVASSALVIA SP. (SAGE) COLORSMAY BE OBTAINED FROMPLANTSANDFASTNESS
VALUES
HÜLYA KAYNAR , EMİNE TONUS _____ **123**
13. **ELEKTROMANYETİK KALKANLAMA ÖZELLİĞİ OLAN MALZEMELER**
MATERIALS THAT HAVE ELECTROMAGNETIC SHIELDING FEATURE
Rana YILMAZ _____ **136**
14. **SAĞLIK PERSONELİNİN ELDİVEN KULLANIMINA İLİŞKİN HASTA GÖRÜŞLERİNİNİNCELENMESİ**
EXAMINATION OF PATIENT' OPINIONS ON HEALTH PERSONNEL USE OF GLOVES
reyya BULUT, İsmet EŞER, Leyla KHORSHID _____ **151**

BÜTÇELEMEDE DEMOKRATİK BİR DEĞİŞİM: KATILIMCI BÜTÇELEME

Süreyya SAKINÇ¹, Sibel AYBARÇ BURSALIOĞLU²

ÖZET

Son yıllarda yerel yönetişimin yeni katılımcı türlerine yoğun artan ilgi görülmektedir. Katılımcı demokrasi, kamusal karar alma sürecine halkın etkin katılımı ile ilgilidir. Bu çalışma, katılımcı bütçeleme yaklaşımı altında vatandaş tabanlı katılımın güçlendirilmesinin dinamikleri ve yöntemleriyle ilgili literatürü araştıracaktır. Katılımcı bütçeleme, kamu kaynaklarının yanlış kullanımından ve yolsuzluktan sakınmanın tek yolunun demokratik ve saydam bir kaynak yönetimi olduğunu kanıtlamıştır. 1990'ların başında Porto Alegre (Brezilya) katılımcı bütçeleme uygulamasıyla uluslararası bir üne kavuşmuştur. Günümüze değin, Brezilya'dan Avrupa ülkelerine doğru katılımcı bütçeleme süreci oldukça farklılaşmıştır. Bu çalışmada, katılımcı bütçeleme uygulaması dikkate alınarak, katılımcı bütçeleme deneyiminden ortaya çıkan olasılıklar ve modeller Türkiye bakımından tartışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Katılımcı Demokrasi, Katılımcı Bütçeleme, Yönetişim.

A DEMOCRATIC CHANGE IN BUDGETING: PARTICIPATORY BUDGETING

ABSTRACT

In recent years there has been a growing interest in new participatory forms of local governance. Participatory democracy is about the effective participation of civil society in the decision making, trying to involve civil society in public debate. This paper will explore literature related to the dynamics and methods of strengthening community-based participation in the context of participative budgeting. The Participative Budget has proved that the democratic and transparent administration of the resources is the only way to avoid corruption and mishandling of public funds. In the early 1990s the city of Porto Alegre in Brazil won international renown with its participatory budgeting. The participatory budgeting from Brazil to Europe has been a highly *differentiated process*. *In this paper, we describe how the participatory budget works. This paper then goes on to discuss the possibilities and models for replicating this experience to Turkey.*

Keywords: Participative Democracy, Participatory Budgeting, Governance.

GİRİŞ

Katılımcı bütçeleme son 20 yılın en başarılı demokratik katılım araçlarından birisidir. Dünya'da ilk kez Brezilya'nın Porto Alegre kentinde başlamış, ardından Latin Amerika ülkelerinde (Peru, Ekvator, Kolombiya gibi) yaygınlaşmış ve daha sonraları Kuzey Amerika ve Avrupa ülkelerine yayılmıştır. Bugün, Avrupa'da 100'den fazla şehirde katılımcı bütçeleme uygulaması gerçekleştirilmektedir. Katılımcı bütçeleme uygulaması bugün hızla genişlemekte ve her ülkenin kendi demokrasi kültürüne göre farklılık gösteren model ve biçimler almaktadır.

Katılımcı bütçeleme anlayışı ve süreçleri bakımından öncelikle "katılımcı demokrasi" kavramının açıklanması gerekmektedir. Katılımcı demokrasi, "demokrasi" ve "yerelleşme" arasındaki ilişkiyi açıklayan ve bu ilişkiyi güçlendiren bir kavramdır. Demokrasinin en düşük düzeyde katılımı ifade eden uygulaması "oy verme" yöntemidir. Seçmenlerin sadece oy verme haklarını kullanarak siyasi sürece katılmaları, katılımcı demokrasinin varlığını tam olarak açıklamaktan yoksundur. 1970'li yıllarda

¹ Prof. Dr., Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, sakincsureyya45@gmail.com

² Yrd. Doç. Dr., Celal Bayar Üniversitesi Ahmetli Meslek Yüksekokulu, sibel.aybarc.bursalioglu@gmail.com

tartışılmaya başlanan ve kavramsallaştırılan katılımcı demokrasi anlayışı, “bireylerin ve sivil toplum kuruluşlarının kendi istekleri ve kalkışmaları ile belirli bir olay veya sorun üzerine çözümsel etki yaratacak her türlü eylem ve girişimlerini” içerir. Politika, seçilmişler için ayrıcalıklı bir alan olarak görülmemektedir. Bu niteliği ile demokrasi “normatif” bir form olarak da görülemez. Katılımcı demokrasi aşağıdan yukarıya doğru kendi esnek modelini yaratan “müzakereci” bir süreçtir. Her durumda yerel yönetimlerin katılımcı demokratik süreçleri uygulamaları beklenmese de, en azından “mahalle meclisleri”, “halka açık toplantılar” gibi sınırlı uygulamalar da görülmektedir. Ancak, bu uygulamalar katılımcı demokrasi için yeterli değildir.

Katılımcı demokrasi, yerelleşmeden ortaya çıkacak yararları en çoklayan ve demokrasinin gelişmesine ve derinleşmesine katkıda bulunan yenilikçi bir karar alma sürecidir. Katılımcı demokrasi anlayışının katılımcı bütçeleme bakımından önemi ise, “katılım”, hesap verebilirlik”, “saydamlık”, “iyi yönetim” gibi yeni yönetim anlayışlarının uygulanmasına katkı sağlamasıdır. Böylelikle kamu yöneticileri ile vatandaşlar arasında kurulacak uygun iletişim modelleri sayesinde kamu kaynaklarının dağıtımında belirli bir bütçe büyüklüğünün nasıl kullanılacağına yerel halkın karar vermesi ve karar alma süreçlerinde halkın düşüncelerinin dikkate alınması sağlanacaktır.

KATILIMCI BÜTÇELEME NEDİR?

Katılımcı bütçeleme, vatandaşların ve sivil toplum kuruluşlarının bütçe kaynaklarının nereye ve nasıl harcanması gerektiğine ilişkin kararlara katılma hakkına sahip oldukları bir modeldir. Katılımcı bütçeleme “ekonomik demokrasi” bakımından önemli bir kurumsal yenilikçilik olarak kabul edilmektedir. Katılımcı bütçeleme dört önemli etkiye sahiptir. Birincisi, demokrasi inancını güçlendirir. İkincisi, katılımcıların (vatandaşların) demokratik hak ve sorumluluklarını öğrenmeleri bakımından pedagojik bir etki yaratır. Üçüncüsü, kamu kaynaklarının kullanımında etkinliği artırır. Dördüncüsü ise, kamu kaynaklarının harcanmasında yeniden dağıtıcı etkiye (kentsel yoksulluğun azaltılması) sahiptir. (Marquetti, Schonerwald da Silva, and Campbell, 2012: 63). Katılımcı bütçeleme, kamu yöneticisi veya seçilmiş olmayan vatandaşların bütçe müzakerelerinde ve/veya bütçe kaynaklarının tahsisine “doğrudan”, “kalıcı” ve “bağımsız” olarak katılmasıdır. Vatandaşların bütçe hakkının kullanılmasına katılımı, değişik biçimler alabilmektedir.

Katılımcı Bütçelemenin Tanımı

Katılımcı bütçeleme, birbirinden farklı model ve uygulama farklılıkları içermekle beraber pek çok ortak özelliklere de sahiptir. Katılımcı bütçeleme, halkın doğrudan bütçe harcamaları ve öncelikleri ile ilgili kararlara aktif katılımı anlamına gelmektedir. Katılımcı bütçeleme, toplumun tüm yerleşik vatandaşlarının ve sivil örgütlerinin toplumun temsilcileri olarak harcamaların tahsisinde, kamu hizmetlerinin yerine getirilmesiyle ilgili taleplerin iletilmesinde, kamu hizmetlerinin denetiminin sağlanmasında aktif rol üstlendikleri bir karar alma yöntemidir (Bassoli, 2011:1183). Katılımcı bütçeleme bir dizi koşulun bir arada sağlanması ile fayda verecek bir sistemdir. Aşağıda, genel olarak, katılımcı nitelik taşıyan bir bütçeleme modelinin ortak eylemleri açıklanmıştır:

- i. Bütçe harcamaları veya kalemleri bakımından halk bütçe hazırlık aşamasındaki tartışmalara katılmalıdır. Kıt kaynak sorununun çözümünde halkın bütçe tartışmalarına katılımı önemlidir.
- ii. Katılım tüm kent veya yerleşim yeri seviyesinde gerçekleştirilmelidir. Katılım, yerel meclis üyelerini ve yerel yöneticileri de içine alacak şekilde geniş bir işbirliği gerektirir.
- iii. Tekrarlanan (yinelenen) bir süreç olmalıdır. Toplantı veya müzakerelerin yılın tamamına yayılan ve belirli bir takvime bağlanmış şekilde gerçekleştirilmesi gerekir.

iv. Toplantı veya halka açık tartışmalar şeklinde gerçekleşecek katılım, kamu yönetimi tarafından bir tür “danışma” olarak değerlendirilmelidir. Toplantılardan çıkan kararlar, öncelikle dikkate alınması gereken bir nitelik taşıyacaktır.

v. Sonuçlar, hesap verme sorumluluğu çerçevesinde denetime açık olmalıdır.

Bütçelemeye katılımcı süreçler iki temel yarar sağlamaktadır. Bunlardan ilki, kamu kaynaklarının kullanımında etkinliğin sağlanmasıdır. Ağırlıklı olarak vergilerle finanse edilen kamusal kaynakların yerel hizmetler için en uygun harcama yerlerine tahsisi, kaynakların etkin ve verimli kullanımı bakımından önem taşımaktadır. Bütçelemeye katılımcı sürecin diğer faydası ise katılımcı demokrasinin güçlenmesine yaptığı katkıdır.

Katılımcı bütçeleme farklı formlar almış olsa da temel nitelikleri şu şekilde sıralanabilir: i) Vatandaşlar bütçenin planlanmasına tamamen veya kısmen katılırlar. Katılımın genişliği değişebilir. ii) Katılım kurumsallaştırılmıştır. Katılımın düzeyi, katılımcıların belirlenmesi, toplantıların sıklık süreleri, toplantı biçimi önceden belirlenmiştir. iii) Bütçe kaynakları katılımcıların istekleri ve tercihlerine göre belirlenmiş öncelikler için harcanır.

Katılımcı Bütçe Nerede ve Nasıl Doğdu?

Katılımcı bütçeleme, Brezilya’da 1989 yılında yerel seçimlerde İşçi Partisi’nin kazandığı zafer sonrasında Rio Grande De Sul eyaletinin başkenti Porto Alegre kentinde uygulanmaya başlanmıştır. İşçi Partisi seçimi kazandığı diğer kentlerde de katılımcı bütçeleme uygulamasını başlatmıştı. Nüfusu 1 milyonu aşan Porto Alegre kentinde sürece katılan vatandaşların sayısı 20 bine ulaşmıştı. Yaşam koşulları son derecede kötü olan ve diktatörlüğe karşı muhalefetin güçlü olduğu kentte sivil toplum örgütleri ve belediye yönetimi birlikte kentte yaşam kalitesinin yükselmesi ve yoksulluğun azaltılmasında ciddi başarılar sağlamıştır.

Porto Alegre kentinde katılımcı bütçe uygulamasının sonuçları oldukça şaşırtıcıdır. Uygulamanın başladığı 1989 yılından sonraki on yıl içinde temiz içme suyu kullanma oranı, kanalizasyon oranı, asfaltlanan yol uzunluğu, okullaşma oranı gibi fiziki ve sosyal altyapıda önemli gelişmeler sağlanmıştır. Bu başarının temelinde belediye yönetiminin halkın karar alma süreçlerine katılımını doğrudan teşvik edecek uygulamaları desteklemesi yatmaktadır. Katılımcı bütçeleme uygulamasını başlatan İşçi Partisi 2002 seçimlerinde Brezilya’da iktidara gelmiş ve genel başkanı Silvia De LULA, Cumhurbaşkanı olmuştur.

Brezilya’da yerel düzeyde katılımcı bütçeleme uygulamasıyla ilk kez yoksul ve çalışan kesim doğrudan kamusal bütçe kararlarına katılmış ve pek çok kamusal kararın alınmasında doğrudan belirleyici olmuştur. Katılımcı bütçeleme, katılımcı demokrasinin güçlenmesine de katkıda bulunmuştur. Brezilya örneğinde, vatandaşlar bütçe, vatandaşlık hakları, vergileme gibi konularda söz sahibi olmuştur. Bütçe kaynaklarının nereye, ne kadar ve nasıl harcanması gerektiği konusunda yerel bütçelerin belirli bir oranında (toplam bütçenin % 20’sine kadar olan oranlarda) söz sahibi olan halkın vergi ödeme istekliliği artmıştır.

Bugün Brezilya’da 250’den fazla belediyede katılımcı bütçe uygulamasına geçilmiştir. Katılımcı bütçe, Brezilya dışında Latin Amerika ülkeleri (Uruguay, Peru, Arjantin, Meksika gibi), Avrupa ülkeleri (Fransa, İsveç, Belçika, İtalya, İngiltere, Almanya gibi) ve Kuzey Amerika ülkelerinde (A.B.D., Kanada gibi) pek çok kentte uygulanmaktadır.

KATILIMCI BÜTÇELEME SÜRECİ

Katılımcı bütçeleme süreçleri bakımından bir karşılaştırma yapmadan önce, bütçelemeye vatandaş katılımının temel unsurlarını açıklamak gerekir. Katılım süreçlerinde vatandaşların etkinliğini belirleyen unsurların değerlendirilmesi, katılımın başarısını da etkileyecektir. Bütçelemeye vatandaş katılımını belirleyen değişkenler şöyle açıklanabilir(Ebdon and Franklin, 2006:438):

- i. Çevre: Hükümet yapısı ve şekli; politik kültür; yasal düzenlemeler; nüfus büyüklüğü ve etnik çeşitlilik
- ii. Süreç: Zamanlama; bütçe tahsis türü; katılımcılar (seçim yöntemi, üye sayıları, temsilciler); ödeme istekliliği
- iii. İşleyiş: Halka açık toplantılar; odak gruplar; danışma komiteleri; araştırma (anket)
- iv. Amaç ve Sonuçlar: Çıkarıcılığın azaltılması; bütçe hakkında katılımcıların eğitimi; bütçe tekliflerine destek sağlanması; karar almada girdilerin toplanması; kaynak tahsisini değiştirmek; güven sağlamak; aidiyet ruhunu yaratmak.

Katılımcı bütçeleme uygulamaları farklı biçimler alabilmektedir. Yerel düzeyde belediye başkanı ile meclis arasındaki ilişkiler ve vatandaşların katılım konusundaki istekliliği önemli unsurlar arasındadır. Ayrıca, politik iklimin de muhalefetin güçlendirilmesine uygun bir demokratik ortam sağlaması gerekir. Cabannes, katılımcı bütçeleme farklı biçimlerini kendi arasında şöyle sınıflandırmaktadır (Cabannes, 2004: 28):

- i. Doğrudan demokrasi ve toplum tabanlı temsili demokrasi: Doğrudan demokraside her vatandaş belirli tematik önceliklerde ve halka açık mahalle veya semt toplantılarına katılırlar. Her katılımcının oy verme ve meclise delege veya üye olarak seçilme hakkı bulunmaktadır. Böylelikle tüm vatandaşlar sürecin içine dahil edilmiştir ve denetim görevini de kendileri bizzat yerine getirmektedirler. İkinci tür katılım ise dolaylıdır. Bütçe müzakereleri ve karar alma yetkisi mahalle temsilcileri, hemşehri temsilcileri, sendikalar gibi sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri tarafından yerine getirilir.
- ii. Bütçelemeyle ilgili kararların alınmasında sorumluluk: Katılımcı bütçeleme çoğu türlerinde temsili demokrasi kuralları geçerlidir ve bütçe ile ilgili kararları belediye meclisi alır ve onaylar. Bununla beraber, belediye meclisleri uygun biçimlerde vatandaşa danışabilir. Fakat nihai olarak bütçe ile ilgili karar yetkisi meclise aittir.
- iii. Karar almadan sorumlu organ: Brezilya deneyiminde “Katılımcı Bütçe Meclisleri” bulunmaktadır. Vatandaşların oylarıyla seçilen meclis üyeleri bütçe tekliflerini hazırlar ve belediye meclisine sunar. Merkezi karar alma organı gibi işlev gören katılımcı bütçe meclisleri halka açık bir dizi toplantılar gerçekleştirmek suretiyle bütçe ile ilgili kararların oluşmasını sağlar.
- iv. Bütçenin onaylamasının ardından gerçekleşen sosyal kontrol ve denetim: Denetim, meclis düzeyinden yerel halk düzeyine doğru genişleyen bir aralıkta gerçekleştirilmektedir. Vatandaşlar tarafından gerçekleştirilen kontrol, bütçeleme hakkının ne kadar vatandaşlara devredildiğinin de bir göstergesi sayılmaktadır.
- v. Kent tabanlı veya toplum tabanlı katılımcı demokrasi: Vatandaşlar tarafından önceliklendirilmiş talepler kent temelli veya vatandaş temelli olarak açıklanabilir. Temel amaç yerel halkın ortalama yaşam standardının yükseltilmesi ise, katılım doğrudan bu talebe konu olan yerel halkın veya mahallelinin katılımı ile sınırlı olacaktır. Yeni kent merkezlerinin kurulması veya kentin tamamını ilgilendiren bir konu ise, bu durumda katılım kentin tümünü kapsayacak şekilde gerçekleştirilecektir.
- vi. Bütçe kaynaklarının kısmen veya tamamen kontrol altına alınması: Yerel bütçedeki kaynaklarının oransal olarak yüzde kaçının katılım konusu yapıldığı farklılıklar göstermektedir. Bütçe kaynakları üzerinde halkın kontrol ettiği oran bütçelerin % 1’i ile % 100’ü arasında değişmektedir.
- vii. Biçimlendirme ve kurumsallaştırma derecesi: Bütçeleme sürecindeki katılım mekanizması gayriresmi nitelikte yasal kurallara bağlı olmaksızın işleyebileceği gibi, yerel veya ulusal düzeyde belirlenecek yasalar, kararnameler ve diğer hukuki düzenlemelere bağlı olarak da işleyebilir.

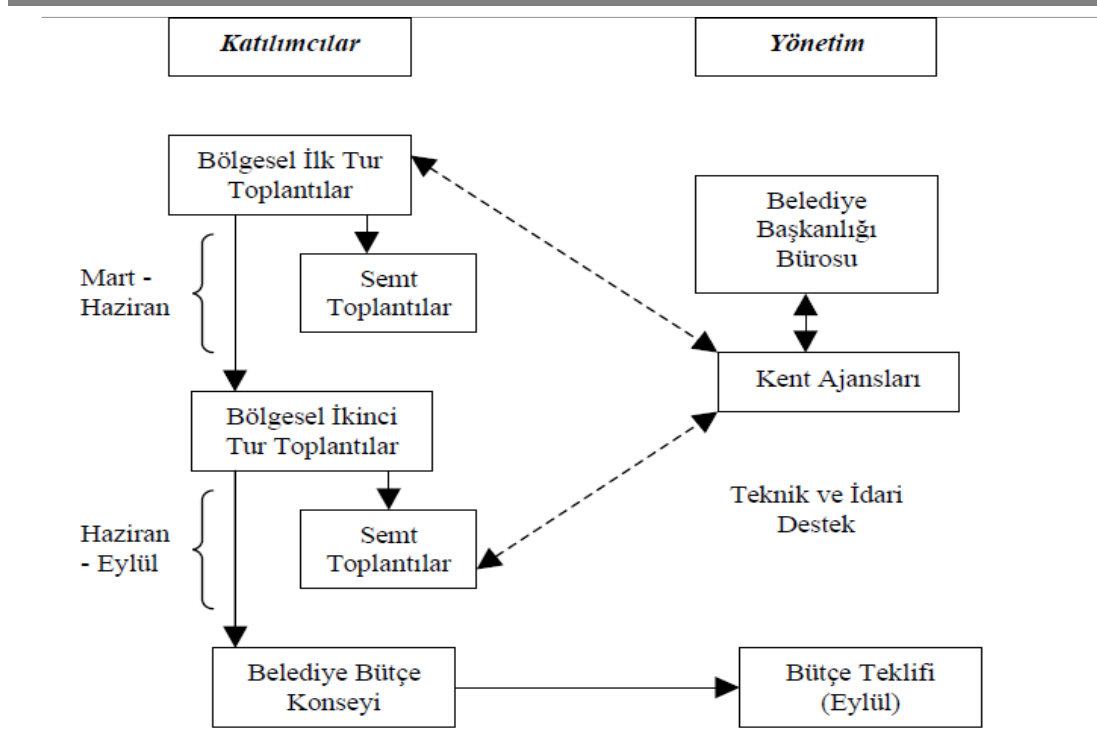
KATILIMCI BÜTÇE MODELLERİ

Katılımcı bütçeleme ile ilgili kesin bir model olmamakla beraber, süreç bakımından belirli ilkeler söz konusudur. Aşağıda Brezilya'da uygulanmakta olan katılımcı bütçeleme süreci şematik olarak gösterilmektedir. Katılımcı bütçelemenin ilk aşamasında bilginin dağıtımı, politikaların tartışılması ve seçilmiş temsilcilerin belirlenmesi tamamlanmaktadır. Bölgesel ve semt toplantılarında belirli bir süreye bağlı olarak katılımcılar sorunların tespiti ve hizmetler için ayrılacak kaynaklar hakkında görüşlerini bildirmektedirler. Sürecin ikinci aşamasında, yönetimin gelecek mali yıl içinde yerine getireceği politika ve projeler tanımlanmaktadır. Nihai kararlar bölgesel toplantılarda verilir. Kaynakların tahsisinde yaşam kalitesi endeksi ve bölgedeki katılım ve tartışma süreçleri dikkate alınır. Bütçeleme sürecinin son aşamasında, kent yönetimi tarafından hazırlanan bütçe teklifleri belediye başkanlığına gönderilir. Katılımcı bütçelemede seçilen projeler belediye meclisi tarafından onaylanıp, uygulamaya girmektedir (Wampler,2007: 28-30).

Katılımcı bütçeleme sistemleri katılımı iki şekilde öngörmektedir. Birincisi, bölgesel meclisler kurulmak suretiyle vatandaşların sürekli ve düzenli toplantılar yapmasının sağlanmasıdır. Bu meclislere katılımcı bütçeleme meclisleri veya bölgesel meclisler gibi isimler verilmektedir. İkincisi, toplantıların tematik konular temelinde düzenlenmesidir. Yerel sorunların belirlenmesi ve çözümü için projeler geliştirilmesi amacıyla (örneğin kentin hangi bölgesine ne büyüklükte ve hangi amaçla park yapılması yönünde bir talebin görüşülmesi gibi) gerçekleştirilecek toplantılarda kaynak savurganlığının önlenmesi de sağlanmaktadır.

Brezilya dışında Avrupa'da ilk katılımcı bütçe uygulamaları 1994'te İtalya'da (Grottammare), 1996'da İngiltere'de (Salford) ve 1998'de Almanya'da (Monchweiler) gerçekleştirildi. 2001 yılında Porto Alegre'de düzenlenen Dünya Sosyal Forumu sonrasında da katılımcı bütçeleme hızla Avrupa ülkelerinde yayıldı. Brezilya başta olmak üzere Latin Amerika ülkelerinde yayılan katılımcı bütçeleme uygulamaları bu ülkelerdeki diktatörlüklere karşı yerel halk hareketinin (muhalefetinin) bir göstergesidir. Katılımcı demokrasi kültürü, kent yönetimlerinin bütçeleme süreçlerinde halk katılımının gerçekleştirilmesiyle birlikte güçlenebilmiştir.

Kırsal kalkınma perspektifinden katılım, hem amaç hem de araç olmaktadır. Katılım, farklı çıkarları ve fikirleri olan kişileri ve grupları bir araya getirerek uzlaşma ve müzakere kültürünün gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Bu yönüyle, demokrasinin gelişmesi ve sosyal bakımdan dışlanmış kişi ve gruplara söz hakkı tanınmış olmaktadır. Katılımcı modeller, diğer taraftan kıt kaynak sorununun çözümünde de yarar sağlamaktadır. Yerel bütçelerin planlanmasında projeler arasında en uygun olanının seçilmesi böylece mümkün olmaktadır.

Şekil 1: Yıllık Katılımcı Bütçeleme Döngüsü

Kaynak: (Wampler, 2007)

Katılımcı bütçelemede en tipik uygulama, Porto Alegre olarak gösterilmektedir. Bununla birlikte, bu modelden ayrılan ve başarılı sonuçlar veren diğer modeller de vardır. Farklı modellerin varlığı ve bunların birleştirilmesindeki zorlukların temelinde iki neden yatmaktadır. İlk olarak, farklı deneyimleri doğru bir şekilde değerlendirecek analitik bir çerçeve oluşturulmamıştır. Hangi modelin daha uygun olduğuna dair ortak bir kanaat yoktur. İkinci neden, katılımcı bütçelemenin tanımlayıcı nitelikleriyle ilgili ontolojik belirsizlikler mevcuttur. Katılımcı bütçeleme bir taraftan katılımcı demokrasinin etkili bir uygulama aracı olarak görülürken, diğer taraftan bütçe sistemi olarak etkin kaynak tahsisinin gerçekleştirilmesinde bir araç olarak tanımlanmaktadır. Katılımcı bütçeleme farklı biçimler alabilmektedir. Aşağıda, çeşitli ülkelerdeki farklı modeller tartışılacaktır.

Porto Alegre Modeli

Brezilya dünyada gelir dağılımı bakımından en dengesiz ülkelerden birisidir. Ayrıca, yerel düzeyde yolsuzluk ve adam kayırmacılık yaygındır. Seçimlerde oyların satın alınması sıklıkla görülen durumlardandır. Anayasal olarak garanti edilen haklar gerçekte işletilmemektedir. Bununla beraber, Porto Alegre kenti bu gelenekten biraz ayrılmaktadır. Kentte ortalama yaşam standardı, Brezilya geneline göre yüksektir.

Porto Alegre modelinde katılım, yaygın ve tüm vatandaşlara açıktır. Toplum örgütlerinden çok, bireylerin katılımı önem kazanmaktadır. Kent, 16 bütçe bölgesine ayrılmıştır. Meclislerin oluşumu da bölge düzeyinde gerçekleştirilmiştir. Bölgesel bütçe meclislerinin üyeleri doğrudan halk tarafından seçilmiş kişilerin yanı sıra, belediye meclis üyelerinden de oluşmaktadır. Yerel meclis, bütçeyi onaylar. Delegeler, projeler ve yatırımlar için bölgesel toplantılar gerçekleştirir. Bu toplantılara sendikalar, kooperatifler ve sivil toplum örgütlerinin temsilcileri de katılmaktadır.

Bölgesel toplantıların amacı, yerel sorunları tartışmak ve yatırım önceliklerine karar vermektir. Bölgesel toplantılarda seçilen delegeler sürecin denetiminde ve sürece dahil olmada temel katılımcı demokrasi eğitimini de almış olmaktadır. Bölgesel toplantılara ek olarak kent ölçeğinde tematik (ekonomik kalkınma, ulaşım, kültür, eğitim, altyapı gibi) toplantılar da yapılır. Her bir bölgesel meclis

tarafından tespit edilen yatırım öncelikleri belediye meclisine sunulur. Yatırımların bütçelendirmesi yerel yönetim tarafından yapılır, ancak bölgesel meclislerin tercihleri dikkate alınır. Kaynak tahsisi süreci içinde katılımcı bütçeleme meclisleri aktif katılır ve tahsis işlemini gerçekleştirir (Marquetti, Schonewald da Silva, and Campbell, 2012: 67).

Toplumun Örgütlü Katılımı

Porto Alegre modelinden farklı olarak bu modelde bütçeleme sürecine doğrudan vatandaşlar yerine toplumun sivil örgütlenmiş kurumlarının (sendikalar, dernekler gibi) temsilcileri katılmaktadır. Bu modelde katılımcıların ilgisi yatırımlar ve projelere değil, doğrudan konut, eğitim, kentsel trafik politikası gibi kent hizmetlerine yoğunlaşmaktadır. Katılım süreçlerine ve bütçeleme ile gerçekleştirilen tahsis yöntemine ilişkin kesin ve sınırlayıcı kurallar yoktur. Süreç daha danışmacı ve informal olarak işler. Bireysel ve örgütlü katılım modellerinin ikisinde de bireysel ve örgütsel çıkarlar bütçeleme sürecinde uyuşmaktadır (Sintomer, Herzberg and Röcke, 2008: 171).

Yerel veya Bölgesel Fonların Harcanmasında Katılım ve Kamu/Özel Sektör Ortak Katılımı

Bu modelde yerel bütçe dışından finansmanı sağlanan fonların (örneğin sosyal amaçlı hizmetler için) harcama yerleri sivil toplum kuruluşları ve diğer örgütlü toplum temsilcilerinin kararları ile belirlenir. Bu modelde, yerel yönetimlerin fonların harcama yerlerine tahsisi bakımından yetkileri yoktur. Sürece özel sektör temsilcileri de katılamaz.

Fonlar özel sektör veya uluslararası kuruluşlar tarafından sağlanıyorsa, fon sağlayan kuruluş sürece sivil toplum kuruluşlarını da dahil etmek suretiyle harcamaları gerçekleştirecektir. Örneğin; kentsel dönüşümle ilgili ulusal veya uluslararası kurumlardan ayrılan fonların kullanımında, kentsel dönüşümden doğrudan yarar sağlayacak daha dezavantajlı kesimlerin talepleri dikkate alınacaktır (Sintomer, Herzberg and Röcke, 2008: 172).

Yakın Katılım ve Mali Konularda Danışma

Fransa ve Almanya'da görülen bu modeller danışmacı bir nitelik taşımaktadır. Yerel sivil toplumun bütçeleme sürecine katılımı zayıftır. Halka açık toplantılarda veya mahalle meclislerinde görüşülen ve tartışılan yerel sorunlar yerel yönetimler tarafından dinlenir, fakat yetki tamamen yerel yönetimlere aittir.

Yakın katılım modelinde belediye başkanı, halkla yakın ilişki içinde toplantılar düzenler ve sorunlarını dinler. Halkın doğrudan sorunlarını iletmesine olanak sağlayan bu modelde yatırımların tahsisi ve önceliği değil, genel olarak kentle ilgili sorunlar dile getirilir. Danışma modelinde, yerel yönetimler belediye bütçesi ile ilgili tüm rakamları ve bilgileri internet üzerinden ve diğer iletişim araçları ile halka duyurur. Örneğin; belediye müzesinin gelir ve giderleri veya katı atık hizmetiyle ilgili bütçe rakamları halka duyurulur. Vatandaşlar halka açık toplantılarda görüş ve dileklerini ifade ederler. Her iki modelin başarı düzeyi düşüktür. Vatandaşların kaynak tahsisi konusunda katılım ve etkinliği zayıftır (Sintomer, Herzberg and Röcke, 2008: 173).

Vatandaşların bütçeleme sürecine katılımı kaynakların etkin kullanımını, halkın tercihlerine en uygun hizmetin sunulmasını, bireylerin politik karar almadaki rollerinin güçlendirilmesini sağlar. Katılım yöntemleri, katılımcı bütçeleme modellerinin farklılığını açıklamaktadır. Katılımcı uygulamalar dört şekilde sınıflandırılabilir:

- i. Bilginin Paylaşımı: Yerel yönetimler vatandaşlara bütçe ile ilgili yeterli ve gerekli bilgi akışını sağlamalıdır.
- ii. Danışma: Kamu yönetimi, vatandaşların tercihleri açıklayabilecekleri uygun halka açık toplantıların, forumların, meclislerin oluşumunu sağlamalı ve katkıda bulunmalıdır.

- iii. Ortak Karar Alma: Vatandaşlar bütçe ile ilgili kararlara aktif olarak katılmalıdır. Bu katılım, sadece görüş beyan etme ile sınırlı olmamalı, kaynakların tahsis yetkisi de vatandaşla paylaşılmalıdır.
- iv. Dahil Olma ve Kontrol: Vatandaşlar ve toplumun örgütlü sivil kurumları sürece doğrudan dahil olmalıdır. Bütçe tercihlerinin rasyonelizasyonunda, fonların kullanım yerlerinin belirlenmesinde, projelerin tamlanması vatandaşlar doğrudan denetim ve kontrol gücüne sahip olmalıdır (Fölscher, 2007: 247).

TÜRKİYE İÇİN BİR KATILIMCI BÜTÇELEME MODELİ ÖNERİSİ

2005 tarih ve 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 13. maddesine göre "hemşehrilerin, belediye karar ve hizmetlerine katılma, belediye faaliyetleri hakkında bilgilenme ve belediye idaresinin yardımlarından yararlanma hakları vardır."

Belediye Kanunu'nun 76. maddesinde Kent Konseyleri ile ilgili düzenleme yer almaktadır. Bu maddeye göre, kent konseyi kent yaşamında kent vizyonunun ve hemşehrilik bilincinin geliştirilmesi, kentin hak ve hukukunun korunması, sürdürülebilir kalkınma, çevreye duyarlılık, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, saydamlık, hesap sorma ve hesap verme, katılım ve yerinden yönetim ilkelerini hayata geçirmeye çalışır.

Kent Konseyi Yönetmeliği'nin (2006) yönetime katılım ile ilgili olacak şekilde 4. maddesinde "Kent konseyi, merkezi yönetimin, yerel yönetimin, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının ve sivil toplumun ortaklık anlayışıyla, hemşehrilik hukuku çerçevesinde bulunduğu; kentin kalkınma önceliklerinin, sorunlarının, vizyonlarının sürdürülebilir kalkınma ilkeleri temelinde belirlendiği, tartışıldığı, çözümlerin geliştirildiği ortak aklın ve uzlaşmanın esas olduğu demokratik yapılar ile yönetim mekanizmalarını ifade eder" hükmü bulunmaktadır. Kent Konseyi Yönetmeliği'nin 1. maddesine göre ise kent konseyleri, "... hemşehrilik bilincinin geliştirilmesi... saydamlık, hesap sorma ve hesap verme, katılım, yönetim ve yerinden yönetim ilkelerini hayata geçirme" hedefini gerçekleştirmeyi önermektedir.

Belediye yasası ile katılımcılığa getirilen bir başka düzenleme, belediye hizmetlerine gönüllü katılımıdır. Belediye Kanunu'nun 15. maddesine göre ise belediyeler hizmetleriyle ilgili olarak halkın görüş ve düşüncelerini belirlemek amacıyla kamuoyu yoklaması ve araştırması yaptırabilirler. Bu yönde gerçekleştirilecek anketler ile halkın yönetimin eylem ve işlemlerini sürekli ve yakından izlemesine olanak sağlanmaktadır.

Ülkemizde katılımcı bütçeleme anlayışına uygun ilk çalışmalar, Yerel Yönetim Reformuna Destek projesi kapsamında 2007 yılında pilot yerel yönetimlerde proje çalışmaları ile başlatılmış ve bu kapsamda UNDP'den mali destek sağlanmıştır. Proje kapsamında "hizmet geliştirme planlarının hazırlanması", "stratejik planlama araçlarının geliştirilmesi", "çok yıllık yatırım programlaması" üzerine katılımcı yaklaşımlar geliştirilmiştir. Diğer bir önemli proje ise, "Belediye Ortaklık Ağları Projesi"dir. Bu projeye 5 Türk (Ankara-Altındağ Belediyesi, Bursa-Nilüfer-Osmangazi-Yıldırım Belediyeleri, Eskişehir-Tepebaşı Belediyesi) ve 1 AB (İsveç-Umea) belediyesi ortak olmuşlardır.

Özgün bir model çerçevesinde bütçeyi uygulama çalışmalarını sürdüren Çanakkale Belediyesi, bu konuyla ilgili olarak "yatırım planlama komitesi" adında bir yapı oluşturmuştur. Çanakkale Belediyesi deneyimi stratejik planlama, yatırım planlaması ve bütçeleme çalışmalarının katılımcı bir yöntemle bütünleştirilmesi ve yürütülmesini sağlama açısından önem taşımaktadır.

2001 yılında Avrupa Birliği MEDA Programı Fonu'ndan yararlanmak için İçişleri Bakanlığı tarafından yapılan başvuru ile başlatılan "Yerel Yönetim Reformuna Destek Projesi" kapsamında Pilot Projelerden birisi olarak seçilen Uşak İl Özel İdaresi'nde katılımcı bütçe çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Proje çerçevesinde yatırım programı çalışmaları başlatılarak yurttaşların hizmetlerden beklentileri ve memnuniyet düzeyleri ölçülmüş ve sonuçlar yine yurttaş ile paylaşılmış, daha sonra yatırım kartı

uygulanması ile de yurttaşların proje öncelikleriyle kurumsal stratejik planlama gereklilikleri bir araya getirilmiştir.

“Yerel Yönetim Reformu Uygulamasının Devamına Destek Projesi” kapsamında 2009 yılında imzalanan katkı anlaşması, 5393 Sayılı yasanın tam anlamıyla yürürlüğe konulmasını ve etkin, şeffaf, kapsayıcı, katılımcı yerel yönetimlerin oluşmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Projenin temel faaliyeti;

- i. Yerel yönetimlerde kapasite geliştirme,
- ii. Yerel yönetim birliklerinde kapasite geliştirme,
- iii. Yerel katılım mekanizmalarının güçlendirilmesi,
- iv. Belediye koordinasyonunun ve işbirliğinin iyileştirilmesi,
- v. İçişleri Bakanlığı kapasitesinin artırılması olmak üzere beş bileşen etrafında şekillenmiştir.

Ülkemizde katılımcılık anlayışının yerleşmesi ve etkin bir şekilde uygulanması amacıyla 2011-2013 yıllarını kapsayacak şekilde “Yerel Düzeyde Katılımcı Stratejik Yönetişim Projesi” başlatılmıştır. Yerel düzeyde katılımcı stratejik yönetimi geliştirme amacını taşıyan proje kapsamında, 26 pilot yerel yönetim biriminde, katılımcılığı, şeffaflığı ve hesap verilebilirliği sağlamak için yerel yönetimlerle ilgili yeni mevzuatın uygulanmasına destek verilmesi planlanmıştır. Proje pilot illeri; Adana, Ankara (Proje Ofisi), Antalya, Balıkesir, Bursa, Çorum, Denizli, Diyarbakır, Elazığ, Erzurum, Gaziantep, Hatay, Isparta, İstanbul, Kahramanmaraş, Kocaeli, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Mardin, Mersin, Sakarya, Samsun, Siirt, Trabzon ve Şanlıurfa’dır. Proje ile (MİGM, 2013);

- i. Yerel yönetimlerde stratejik planlama kapasitesinin geliştirilmesi,
- ii. Kent Konseylerinin verim ve etkinliğinin artırılması,
- iii. Katılımcı karar alma kültürünün yerel düzeyde geliştirilmesi hedeflenmektedir.

SONUÇ

Günümüz bilgi toplumu, bilim ve teknolojinin yanı sıra sosyal, kültürel ve siyasal dinamiklerde de önemli değişimlere sahne olmaktadır. Demokrasi olgusuna “katılımcılık” ekseninde yansıyan bu değişim süreci, katılımcı bütçeleme anlayışını da beraberinde getirmiştir.

Katılımcı bütçeleme, yerel demokrasi anlayışını derinleştirici ve adem-i merkeziyetçiliği güçlendirici yapısı dolayısıyla, yerel yönetim açısından yenilikçi bir oluşum olarak algılanmaktadır. Yerel yönetim, sivil toplum ve özel sektör arasında bir köprü oluşturan bu uygulama, geniş anlamda sosyal politika önceliklerinin belirlenmesi, daha kaliteli hizmet sunumunun sağlanması, desantralizasyon sürecinin artırılması, yozlaşmanın azaltılması, bilgi paylaşımı ve şeffaflığın artırılması açısından önem arz etmektedir. Bu süreç, mikro ölçekte yerel yönetimlerin hizmet sunumunda etkinliğini arttırırken, makro ölçekte ise demokrasinin gelişimine önemli katkılar sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Bassoli, M. (2011). Participatory Budgeting in Italy: An Analysis of (Almost Democratic) Participatory Governance Arrangements, *International Journal of Urban and Regional Research*, Vol. 36, Issue: 6, pp. 1183 - 1203.
- Cabannes, Y. (2004). Participatory Budgeting: A Significant Contribution to Participatory Democracy, *Environment and Urbanization*, Vol. 16, No.1, pp. 27 - 46.
- Ebdon, C. ve Franklin, L. A. (2006). Citizen Participation in Budgeting Theory, *Public Administrative Review*, May/June, pp. 437 - 447.
- Fölscher, A. (2007). A Primer on Effective Participation, Ed. A. Shah, *Participatory Budgeting*, (pp. 127-156). Washington, D.C.: The World Bank.
- Marquetti, A., Schonerwald da Silva C.E. ve Campbell, A. (2012). Participatory Economic Democracy in Action: Participatory Budgeting in Porto Alegre, 1989–2004, *Review of Radical Political Economics*, Vol. 44, No.1, pp. 62-81.

- MİGM (2011). *Yerel Düzeyde Katılımcı Stratejik Yönetişim Projesi* – Ağustos 2011. <http://www.migm.gov.tr/ProjelerDetay.aspx?DetayId=4>, adresinden 10 Mart 2013 tarihinde alınmıştır.
- Sintomer, Y., Herzberg, C. ve Röcke, A. (2008). Participatory Budgeting in Europe: Potentials and Challenges, *International Journal of Urban and Regional Research*, Vol. 32, No. 1, pp. 164 - 78.
- Wampler, B. (2007). A Guide to Participatory Budgeting, Ed. A. Shah, *Participatory Budgeting*, (pp. 21 - 54). Washington, D.C.: The World Bank.

FARKLI KARIYER EVRELERİNDE OLAN ÖĞRETMENLERİN ÖĞRENCİLERİN KARIYER GELİŞİMLERİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

Ayşe DURMAZ¹

ÖZET

Kariyer gelişimi çocukluk döneminde başlar ve yaşam boyunca devam eder. Bu dönem bireyin 'mesleki kimlik oluşturma' diye de isimlendirilen çalışma hayatı ile ilgili bir benlik duygusu oluşturmaya devam eder. Kariyer gelişimi süreci lise yıllarında ayrı bir önem arzeder. Çünkü gençler bu dönemlerinde, meslek olarak seçecekleri alanları belirlemek ve kariyerleri hakkında karar vermek durumundadırlar. Bu çalışma farklı kariyer evrelerinde olan öğretmenlerin öğrencilerin kariyer gelişimlerine ilişkin görüşlerini araştırmayı amaçlamaktadır. Bu amaçla üç Anadolu Lisesinden beş farklı kariyer evresinde olan 32 öğretmenle görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler içerik analizi yolu ile analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: kariyer evresi, kariyer gelişimi.

AT DIFFERENT CAREER STAGES TEACHERS' OPINIONS ABOUT STUDENTS' CAREER DEVELOPMENT

ABSTRACT

Career development starts in childhood and continues during the whole life. During this stage, individual establishes vocational identity. Vocational identity means establishing self identity related to work life. Career development needs separate attention during high school years. Because the youth should decide on their careers in these years. This study aims to investigate the opinions of teachers who are at different career stages related to students' career development. To do this, interviews were done with 32 teachers at different career stages from three high schools. The interviews were analyzed using content analysis.

Keywords: career stage, career development.

GİRİŞ

Kariyer bir kişinin yaşamı süresince oynadığı roller birleşimi ve dizisidir. Bu roller çocuk, öğrenci, boşta çalışan, vatandaş, işçi, eş, ev kadını, ebeveyn ve emekli gibi birçok insanın hayatının bir döneminde doldurmayı ümit ettiği konumları içerdiği gibi suçlu, reformcu ve âşık gibi çok daha az yaygın olan rolleri de içermektedir. Herkes hayatında tüm rolleri oynayamaz; çünkü bazıları hiç evlenmez veya bazıları emekliliğe ulaşmadan ölür. Rollerin sıralaması, başlangıcı veya sona erdirilmesi değişiklik gösterebilir; örneğin bir öğrenci okulu bitirmeden veya işçi olmadan önce evlenebilir. Tüm bu farklı ve etkileşim içinde olan roller grubu kariyeri oluşturmaktadır(Super, 1980, s.282).

İnsanların özel ve iş yaşamlarında engin ve geniş kapsamlı değişiklikler meydana gelmektedir. Bireylerin, kendileri, diğerleri ve dünya hakkında sahip oldukları değer ve inançları değişiyor. Liseden sonra hayata geçişi düşünen bir lise öğrencisinin açısından bakıldığında, kariyer kararları verme ihtimali oldukça zor olabilir. Bir dizi araştırma göstermektedir ki öğrenciler okulun karşılamasını istedikleri en önemli ihtiyaçlarından biri olarak kariyer / yaşam planlamasını ifade etmişlerdir. Ortaokul ve lise öğrencilerinin ihtiyaçlarını sıralamalarını istedikleri diğer araştırmalarda ise, kariyer ile alakalı endişelerin ilk 10 ihtiyaç içinde sıralandığı görülmüştür(Hiebert & Huston, 1992;Hiebert, Kemeny, & Kurchak, 1998; akt:Lee, 2007, s.1).

¹ Öğr. Gör. Kırklareli Üniversitesi, gungorea@yahoo.com

Türkiye bir OECD üyesi ve Avrupa Birliği üyeliğine aday bir ülke olarak, kendisini diğer ülkelere karşı rekabetçi bir güç haline getiren genç ve dinamik bir nüfusa sahiptir. Uzman işgücü yetiştirmek ve çocuklarımızı değişen ekonomik şartlara hazırlamak için, eğitim olanaklarının iyileştirilmesi ve kariyer gelişiminin özelliklerinin önceden bilinmesi kritik bir öneme sahiptir(Nazlı,2009,s.2).

İlgili alan yazın incelendiğinde, Türkiye’de öğrencilerin kariyer gelişim evrelerinin incelendiği sınırlı sayıda da olsa çalışma mevcuttur(Bozgeyikli ve Işıklar, 2010; Yaylacı,2007; Nazlı,2009; Çoban,2005; Akıntuğ ve Birol,2011; Doğan,2011; Akbalık, 1991; Bacanlı ve diğerleri, 2013). Ancak ilgili alan yazın incelendiğinde, öğrencilerin kariyer gelişimine ilişkin çalışmaların ulaştıklarının tamamının öğrencilerin görüşlerine başvurularak yapıldığı görülmektedir. Buna rağmen öğrencilerin yaşamlarındaki önemli dönüm noktalarının şahidi ve gözlemcisi olan değerli öğretmenlerin düşünce ve izlenimlerine hiç başvurulmadığı saptanmıştır. Bu nedenle, öğrencilerin kariyer gelişimlerini farklı kariyer evrelerinde olan öğretmenlerin zihni modellerine göre nitel yöntem kullanarak incelemeyi amaçlayan bu çalışmanın özgünlüğü ile ilgili alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu kapsamda; bu çalışma ile farklı kariyer evrelerinde olan öğretmenlerin öğrencilerin kariyer gelişimlerine ilişkin görüşlerini belirlemek hedeflenmektedir.

KARİYER GELİŞİMİ

Lise yılları gençler için meslekle ilgili karar vermeleri açısından kritik zaman olarak değerlendirilir. Gençler bu dönemlerinde, meslek olarak seçecekleri alanları belirlemek ve meslekleri hakkında karar vermek durumundadırlar. Meslek seçimi gencin, yalnızca nasıl bir işte çalışmak istediği ile ilgili olmayıp aynı zamanda nasıl bir hayat standardı içinde yaşamak istediğini de etkileyen bir karar olduğu için çok önemlidir. Lise çağına gelmiş gençlerin böylesine önemli bir karar vermek zorunda olmaları, mesleki gelişim görevlerini yerine getirmedilse, doğru ve akılcı kararlar vermelerini zorlaştırmaktadır (Çoban, 2005,s.40). Ginzberg ve arkadaşlarına ve Super’a göre(Bozgeyikli, 2010) meslek seçimi, hayatın belli bir döneminde bir anda verilen bir karar değildir. Bu karar gelişimsel bir süreç içinde verilen bir dizi kararın bileşkesidir. Mesleki gelişim kuramcıları, zihinsel, psiko-sosyal gelişim gibi meslek seçimi sürecini de çeşitli gelişim evrelerine ve bu evreleri de çeşitli gelişim basamaklarına ayırarak incelemiştir. Her bir mesleki gelişim evresi için bireyin kazanması gereken mesleki gelişim görevleri belirlemiştir. Mesleki gelişim görevi, toplum tarafından belirlenen, bireyin kazanması gereken bir takım mesleki tutumlar ve davranışlardır. Yine Super’a göre bireyin içinde bulunduğu mesleki gelişim döneminden bir üst aşamadaki gelişim dönemine geçebilmesi, içinde bulunduğu mesleki gelişim dönemine ilişkin mesleki gelişim görevlerini yerine getirebilmesiyle mümkündür.

Ergenlik döneminin ilk yılları, Super’ın Araştırma Dönemi adını verdiği 14-24 yaş diliminin ilk yılları kişinin ilgilerini, yeteneklerini ve değerlerini tanıdığı ve kararlı bir öz kavramı geliştirdiği bir dönemdir. Bu yıllarda gençten, meslek alanları arasından bir veya bir kaçına yönelerek meslek tercihlerini billurlaştırması beklenmektedir. Ön ergenlik döneminde genç ilgilerinin yanı sıra yeteneklerini de dikkate alarak mesleklerin gerektirdiği nitelikleri ve sağladığı olanakları tanıyarak meslek seçme sorununa bilinçli bir tavırla yaklaşmaktadır (Doğan, 2011,s.1079). Ergenlerin yaşamındaki en önemli dönüm noktası, lisede iken yaptıkları kariyer seçimidir. Çoğunlukla, bu dönem aile ve toplum tarafından işyeri hazırlığı için sadece bir başlangıç olarak görülür. Ancak, bu karar gençler için fırsatlar açacak veya kapatacak kariyer yolunun kurulmasında önemli bir rol oynar (Lee,2007,s.1). Mesleki gelişim sürecinin en önemli aşamalarından biri olan “karar verme” aşamasının yaş grubu ve öğrenim düzeyi göz önüne alındığında, ülkemiz ortaöğretim dönemi öğrencilerini yakından ilgilendirdiği görülmektedir. Çünkü bu evre, bireyin hem mesleki tercihinin karar vereceği hem de mesleki tercihinin hizmet edecek bölüm/üniversite tercihiyle çakışmaktadır. Böylece birey için meslek seçimi başlı başına bir sorun iken, bu soruna ikinci bir boyut (bölüm/üniversite tercihi) daha eklenerek, durum iyice karmaşık bir hal almaktadır (Anılan ve diğerleri, 2008,s.240).

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, örnekleme, veri toplama aracı ve verilerin analizine ilişkin bilgiler sunulmaktadır.

ARAŞTIRMANIN MODELİ

Nitel bir araştırma olan bu çalışma, incelenen durumu etraflıca tanımlamayı ve açıklamayı amaçlayan betimsel bir çalışma olup özel durum yöntemi ile yürütülmüştür.

ARAŞTIRMANIN ÖRNEKLEMİ

Bu çalışmanın örneklemini 2013-2014 yılında Anadolu liselerinde görev yapmakta olan 32 öğretmen oluşturmaktadır. Her kariyer evresinden eşit olamasa bile yakın sayılarda öğretmene ulaşılmaya çalışılmıştır. Araştırmanın örnekleme yöntemine katılan 32 öğretmenin kariyer evreleri Bakıoğlu'nun (1996) çalışmasında öğretmenler için önerdiği kariyer evrelerine uygun olarak belirlenmiştir. Buna göre 1-5 yıl arası mesleki kıdem "kariyere giriş" evresi, 6-10 yıl arası mesleki kıdem "durulma" evresi, 11-15 yıl arası mesleki kıdem "deneycilik" evresi, 16-20 yıl arası mesleki kıdem "uzmanlık" evresi ve 21 yıl ve üzeri mesleki kıdem ise "sakinlik" evresi olarak tanımlanmıştır. Araştırmanın örneklemini oluşturan öğretmenlerin 6'sı (%19) kariyere giriş, 5'i (%16) durulma, 6'sı (%19) deneycilik, 8'i (%25) uzmanlık ve 7'si (%22) sakınlık evresindedir.

VERİ TOPLAMA ARACI

Farklı kariyer evrelerindeki öğretmenlerin öğrencilerin kariyer gelişimlerine ilişkin zihni modellerini belirlemek amacıyla, bir veri toplama aracı geliştirilmiştir. Geliştirilen veri toplama aracı 11 açık uçlu sorudan oluşmaktadır. Görüşmeler esnasında bu sorular katılımcılara sorulmuş ve görüşmeler görüşmeci tarafından yazı ile kayda geçirilmiştir. Her bir görüşmenin başında katılımcıların, demografik özellikleri not edilmiştir. Daha sonra görüşmelere başlanmıştır. Her bir görüşme yaklaşık olarak 15-25 dakika sürmüştür.

VERİLERİN ANALİZİ

Çalışmada elde edilen verilerin analizinde, katılımcıların genel düşüncelerini ortaya koymak amacıyla her bir soruya verilen cevaplar betimsel analiz yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Buna göre, araştırmanın amacı ve veri toplama aracının içerdiği sorular doğrultusunda elde edilen veriler indirgenmiş, temalar ve kodlar ortaya çıkarılmış ve oluşturulan bu temalar ve kodlara ait frekans ve yüzde değerleri tablolar halinde sunulmuştur. Ayrıca elde edilen veriler sunulurken adayların görüşlerini okuyucuya daha etkili bir şekilde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara yer verilmiş ve bu alıntılarının sahibi olan adaylar kodları ile birlikte sunulmuştur (Örnek; K1: 1 numaralı öğretmen). K1-K6 arasındaki katılımcılar kariyere giriş evresindeki öğretmenleri, K7-K11 arası durulma evresi, K12-K17 arası deneycilik evresi, K18-K25 arası uzmanlık ve K26-K32 arası sakınlık evresindeki öğretmenleri temsil etmektedir.

BULGULAR

Bu bölümde, çalışma kapsamında soruların detaylı analizinden elde edilen bulgular örnek alıntılarla sunulacaktır.

"Öğrencileriniz ilgi ve yeteneklerinin farkındalar mı "sorusuna ilişkin bulgular.

Katılımcıların 23'ü öğrencilerin ilgi ve yeteneklerinin farkında olduğunu ifade etmektedir. Deneycilik (K12-K13- K14-K15-K16-K17) evresi, uzmanlık (K18- K19-K20-K24-K25) evresi ve sakınlık evresi (K27-K28-K30-K31-K32) öğretmenlerinin paylaştığı bu görüşe ilişkin örnek ifadeler şu şekildedir: K4 "*İlgi*

ve yeteneklerinin farkındalar fakat aileleri sürekli bastırıyorlar. Kendi ilgileri doğrultusunda kararlar veremiyorlar.”

Katılımcıların 9’u ise öğrencilerin ilgi ve yeteneklerinin farkında olmadığını ifade etmişlerdir. Katılımcıların bu soruya ilişkin örnek ifadeleri şu şekildedir: K26 “Öğrenciler ilgi ve yeteneklerinin farkında değiller. İncelemeleri için web siteleri öneriyorum ama ilgilenip bakmıyorlar bile. Kendi ilgi, yetenek ve kişilik özelliklerini tanımadan tercih yapıp sonradan bölümlerini değiştiriyorlar”.

“Öğrencileriniz başarılı ve başarısız oldukları alanları (zayıf ve güçlü yönlerini) tanıyorlar mı” sorusuna ilişkin bulgular.

27 katılımcı öğrencilerin başarılı ve başarısız oldukları alanları tanıdıklarını belirtmektedir. Durulma (K7-K8-K9-K10-K11), deneycilik (K12-K13-K14-K15-K17-), uzmanlık (K18-K19-K20-K21-K22-K23-K24-K25) ve sakinlik (K26-K27-K28- K30-K31-K32) evrelerindeki katılımcıların görüşlerine ilişkin örnek ifadeler şu şekildedir: K7 “Başarılı oldukları alanları biliyorlar. Ama yine de başarısız oldukları alanlara yöneliyorlar.”

5 katılımcı da öğrencilerin başarılı ve başarısız oldukları alanları tanımadıklarını ifade etmişlerdir. Kariyere giriş evresi hariç diğer tüm evrelerdeki katılımcılar öğrencilerin başarılı ve başarısız oldukları alanların farkında olduklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların bu soruya ilişkin örnek ifadeleri şu şekildedir: K16”Başarılı başarısız oldukları dersleri çok bilmiyorlar. Zayıf ve güçlü yanlarını öğrenmek için mücadele etmiyorlar. Kendileri hakkında yüzeysel bilgiye sahipler.”

“Öğrencilerinizin kendi ilgi ve yeteneklerini keşfetmelerini sağlamak sizin göreviniz midir” sorusuna ilişkin bulgular.

Tablo-1 “Öğrencilerinizin kendi ilgi ve yeteneklerini keşfetmelerini sağlamak sizin göreviniz midir” sorusuna verilen cevaplar

Yanıtlar	Katılımcı	Frekans	Yüzde
Benim görevim	K4-K5-K6-K8-K10-K11-K12-K14-K16K18-K21-K24-K26-K27-K28-K31- K30-K32	18	56
Benim görevim değil	K1-K2-K3-K9- K23-K25-K29	7	23
Rehber öğretmenin görevi	K7-K19-K20	3	9
Tek benim görevim değil	K13-K15	2	6
Rehber öğretmen ile benim görevim	K17-K22	2	6

Katılımcıların 18’i öğrencilerin ilgi ve yeteneklerini keşfetmelerini sağlamanın kendi görevleri olduğunu ifade etmişlerdir. Sakinlik evresindeki (K26-K27-K28-K31-K30-K32) katılımcıların tamamı öğrencilerin ilgi ve yeteneklerini keşfetmelerini sağlamanın kendi görevleri olduğunu düşünmektedirler. Katılımcıların buna ilişkin örnek ifadeleri şu şekildedir: K26 “ Açık Akademi adı altında Microsoft’a ait, gençlere yazılım öğreten bir web sitesi var. Bunu öğrencilere öneriyorum: siteye bir bakın diyorum. Kaç kişi girip bakıyor bilmiyorum. Öğrencilerimizin kendi ilgi ve yeteneklerini keşfetmelerini sağlamak ilk görevimiz diye düşünüyorum.”

Katılımcıların 7’si öğrencilerin ilgi ve yeteneklerini keşfetmelerini sağlamanın kendi görevleri olmadığını ifade etmişlerdir. Katılımcıların bu soruya ilişkin örnek ifadeleri şu şekildedir: K29 “ Kendi sahip olduğum sayısal zekânın ürünü olan satranç ile ilgili çalışmalarım var. Bu çalışmam sayısal zekâsı olan öğrencileri keşfetmemi sağlıyor. Öğrencilerimizin kendi ilgi ve yeteneklerini keşfetmelerini sağlamak görevim değil ama bu benim hobim.”

“Öğrencileriniz meslekleri yeterince tanıyorlar mı” sorusuna ilişkin bulgular.

Katılımcıların 13’ü öğrencilerin meslekler hakkında bilgili olduklarını ifade etmişlerdir. Daha çok deneycilik (K12-K13-K14-K17) ve uzmanlık (K19-K20- K21- K24) evresindeki katılımcılar öğrencilerin meslekler hakkında yeterli bilgiye sahip olduklarını düşünmektedirler. Bu cevaba ilişkin örnek ifadeler şu şekildedir: K12 “ *Meslekleri araştırıyorlar. Yeterince tanıyorlar. 9. sınıftan itibaren ne seçecekleri belli. 12. Sınıfta karar vermiş değiller.* “

12 katılımcı da öğrencilerin meslekler hakkında sınırlı bilgiye sahip olduklarını ifade etmişlerdir. Daha çok kariyer girişi (K2-K3-K4-K5-K6) ve sakinlik (K26- K27- K29-K32) evresindekiler öğrencilerin meslekler hakkında sınırlı bilgiye sahip olduklarını düşünmektedirler. Bu cevaba ilişkin örnek ifadeler şu şekildedir: K6 “ *Meslekleri ne yazık ki yeterince tanımıyorlar. Çevreden duydukları kadarıyla biliyorlar. Maalesef bu duyuları bazen yanlış olabiliyor.*”

“Öğrencileriniz okulda aldıkları eğitimin gelecekteki meslek hayatlarına ne tür fayda sağlayacağını farkındalar mı” sorusuna ilişkin bulgular.

17 katılımcı öğrencilerin okulda aldıkları eğitimin gelecekteki meslek hayatlarına ne tür fayda sağlayacağını farkında olmadığını ifade etmiştir. Daha çok uzmanlık (K19-K20-K21-K23-K24-K25) ve sakinlik (K26-K27-K31-K30) evresindeki katılımcılar öğrencilerin okulda aldıkları eğitimin gelecekteki meslek hayatlarına ne tür fayda sağlayacağını farkında olmadığını düşünmektedirler. Katılımcıların bu cevaba ilişkin örnek ifadeleri şu şekildedir: K19 “*Okulda aldıkları eğitimle gelecekteki mesleki hayatlarının ilgisini kuramıyorlar. Okul eğitiminin hiçbir işlerine yaramayacağını düşünüyorlar.*”

Katılımcıların 10’u öğrencilerin okulda aldıkları eğitimin gelecekteki meslek hayatlarına ne tür fayda sağlayacağını farkında olduklarını ifade etmiştir. Daha çok deneycilik (K13-K14-K15) evresindeki katılımcılar öğrencilerin okulda aldıkları eğitimin gelecekteki meslek hayatlarına ne tür fayda sağlayacağını farkında olduklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların bu cevaba ilişkin örnek ifadeleri şu şekildedir: K13 “ *Öğrencilerimiz okulda aldıkları eğitimle gelecekteki meslek hayatlarının ilgisini kurabiliyorlar. Kendi branşım için geçerli bu.*”

“Sizce öğrencileriniz meslek seçimlerini neye göre yapıyorlar” sorusuna ilişkin bulgular.

Tablo-2. “Sizce öğrencileriniz meslek seçimlerini neye göre yapıyorlar” sorusuna verilen cevaplar

Yanıtlar	Katılımcı	Frekans	Yüzde
Başarılı oldukları derslere göre	K1- K14-K15-K24-K18	5	8
YGS’de aldıkları puana göre	K5-K20-K26-K27-K30	5	8
Bireysel isteklerine göre	K10-K21-K23-K25	4	6
İlgi ve yeteneklerine göre	K1-K12-K13-K14-K28-K30-K31-K32	8	12
Kişisel özelliklerine göre	K15-K16-K18-K21-K23-K32	6	9
Başarılı olacağını düşündüğü	K2	1	1
Mesleğin popülaritesine göre	K5-K11-K22- K26	4	6
Ekonomik getirisine göre	K2-K6-K11-K17-K22-K27-K32	7	11
İş bulma imkânına göre	K17	1	1
Ailelerinin yönlendirmesine göre	K2-K3-K4-K5-K6-K7-K8-K9-K10-K13-K14-K16-K18-K19-K21-K22-K25-K27-K31	19	30
Arkadaş grubunun yönlendirmesine göre	K7-K8-K16	3	5
Dershanenin yönlendirmesine göre	K26-K31	2	3

*Bazıları birden fazla cevap vermiştir.

Verilen cevapların 19'u öğrencilerin meslek seçimini ailelerinin yönlendirmesine göre yaptığını ifade etmektedir. Kariyere giriş evresindeki (K2-K3-K4- K5-K6) katılımcıların tamamı ve durulma evresindeki (K7- K8-K9- K10) katılımcıların çoğunluğu öğrencilerin meslek seçimini ailelerinin yönlendirmesine göre yaptığını belirtmektedir. Katılımcıların bu cevaba ilişkin örnek ifadeleri şu şekildedir: K13 *"Meslek seçimini yaparken aile çok etkili. Çok az sayıda öğrenci meslek seçimini ilgi ve yeteneklerine göre yapıyor."*

Öğrencilerin meslek seçimlerini ilgi ve yeteneklerine göre yaptığını ifade eden 8 cevap deneycilik (K12-K13-K14) ve sakinlik (K28-K30-K31-K32) evresindeki katılımcılara aittir. Katılımcıların bu cevaba ilişkin örnek ifadeleri şu şekildedir: K14 *"Öğrencilerim dil sınıfı öğrencisi olduğu için bu alanı ilgilerine göre seçtiler. Ailelerinin yönlendirmesi de önemli. Mecbur kaldıkları için de seçen var. En başarılı oldukları alan olduğu için de seçen var."*

Katılımcıların verdiği cevapların 7'si mesleğin ekonomik getirisine göre, 6'sı kişisel özelliklerine göre, 5'i başarılı oldukları derslere göre, 5'i YGS'de aldıkları puana göre, 4'ü bireysel isteklerine göre, 4'ü mesleğin popülaritesine göre, 3'ü arkadaş grubunun yönlendirmesine göre, 2'si dershanenin yönlendirmesine göre, 1'i iş bulma imkânına göre ve 1'i de meslekte başarı beklentisine göre öğrencilerin meslek seçimlerini yaptıklarını ifade etmektedir. Katılımcıların bu cevaplarına ilişkin örnek ifadeleri şu şekildedir: K26 *"Öğrenciler meslek seçimlerini YGS'den aldıkları puana göre, mesleğin popülaritesine göre, dershanenin yönlendirmesine göre yapıyorlar. Kendi ili, yetenek ve kişisel özelliklerini sorgulamıyorlar."*

"Öğrencilerin mesleki karar vermesinde kim etkilidir. Etkili olanları en etkiliden başlayarak sıralar mısınız "sorusuna ilişkin bulgular.

Tablo-3. "Öğrencilerin mesleki karar vermesinde kim etkilidir? Etkili olanları en etkiliden başlayarak sıralar mısınız?" sorusuna verilen cevaplar

Yanıtlar	Katılımcı	Frekans	Yüzde
Anne baba-dershane öğretmenleri-okul öğretmenleri	K1-K11-K22-K26-K30	5	16
Anne baba-arkadaş-okul öğretmenleri	K2-K4-K13	3	9
Anne baba-okul öğretmenleri-arkadaş	K3-K10-K14-K25-K27 K31	6	21
Anne baba-sınav puanı-okul öğretmenleri	K5	1	3
Anne baba-okul öğretmenleri	K6	1	3
Anne baba-arkadaş-okul öğretmenleri	K7	1	3
Arkadaş-anne baba-okul öğretmenleri	K8	1	3
Anne baba	K9-K17	2	6
Anne baba-okul öğretmenleri	K12-K19	2	6
Anne baba-Dershane öğretmenleri-arkadaş	K15	1	3
Anne baba-arkadaş-dershane öğretmenleri	K16	1	3
Okul öğretmenleri-anne baba-arkadaş	K18-K24	2	6
Anne baba-arkadaş	K20	1	3
Dershane-arkadaş-anne baba	K21	1	3
Anne baba-arkadaş-dershane öğretmenleri-okul öğretmenleri	K23	1	3
Okul öğretmenleri-arkadaş-anne baba	K28	1	3
Dershane öğretmenleri-anne baba-okul öğretmenleri	K29	1	3
Anne baba-arkadaş-dershane öğretmenleri-okul öğretmenleri	K32	1	3

Verilen cevaplara bakıldığında 26 katılımcı öğrencilerin mesleki karar vermesinde birinci derecede etkili olarak anne-babayı ifade etmişlerdir. Üç katılımcı okul öğretmenlerini, iki katılımcı dersane öğretmenlerini ve bir katılımcı da arkadaşları bu süreçte birinci derecede etkili görmektedir. Katılımcıların 10'u arkadaşları, 9'u okul öğretmenlerini, 6'sı dersane öğretmenlerini ve 4'ü anne babayı öğrencilerin mesleki karar vermesinde ikinci derecede etkili görmektedir. Katılımcıların 12'si okul öğretmenlerini, 9'u arkadaşları ve 3'ü dersane öğretmenlerini öğrencilerin mesleki karar vermesinde üçüncü derecede etkili olarak ifade etmiştir.

“Öğrencileriniz gelecekteki mesleki hayatları, meslek seçimleri ile ilgili kendileri şahsen araştırmalar yapıyorlar mı” sorusuna ilişkin bulgular.

21 katılımcı öğrencilerin gelecekteki mesleki hayatları ve mesleki seçimleri ile ilgili araştırma yaptığını ifade etmiştir. Bu katılımcıların deneycilik (K12-K13-K15-K16-K17), uzmanlık (-K18- K19-K20-K21- K22- K23-K24) ve sakinlik (K26-K27-K28- K30-K31-K32) evrelerinde yer aldığı görülmektedir. Katılımcıların bu yanıtla ilişkin örnek ifadeleri şu şekildedir: K21 *“Gelecekteki mesleki hayatları, meslek seçimleri ile ilgili kendileri şahsen araştırmalar yapıyorlar. Ben ODTÜ mezunuyum. Genelde bana okulumla ilgili kampüs, öğrenci ilişkileri, konaklama vb. konularda sorular soruyorlar.*

Katılımcıların 6'sı da öğrencilerin gelecekteki mesleki hayatları ve mesleki seçimleri ile ilgili araştırma yapmadığını ifade etmektedir. Bunu ifade eden katılımcıların 3'ünün kariyere giriş evresinde (K1- K4-K5) olduğu görülmektedir. Katılımcıların bu yanıtla ilişkin örnek ifadeleri şu şekildedir: K14 *“Gelecekteki mesleki hayatları, meslek seçimleri ile ilgili kendileri şahsen araştırma yapmıyorlar. Bana sorular soruyorlar.”*

“Öğrencilerinizi meslek seçimi ve üniversite tercihi konusunda bilinçlendirmek sizin göreviniz midir” sorusuna ilişkin bulgular.

Tablo-4. Öğrencilerinizi meslek seçimi ve üniversite tercihi konusunda bilinçlendirmek sizin göreviniz midir? sorusuna verilen cevaplar

Yanıtlar	Katılımcı	Frekans	Yüzde
Evet, benim görevim	K2-K3-K4-K5-K9-K11-K12-K14-K15-K18-K21-K22-K24-K25-K26-K27-K28-K31-K32	19	59
Hayır, benim görevim değil	K1-K7-K10-K19-K20-K30-K29	7	22
Diğerleri ile beraber benim görevim	K6-K8-K13-K16-K17-	5	16
Bu konuda bize gelmiyorlar	K23	1	3

Katılımcıların 19'u öğrencileri meslek seçimi ve üniversite tercihi konusunda bilinçlendirmenin kendi görevleri olduğunu ifade etmişlerdir. Daha çok kariyere giriş (K2-K3-K4-K5), uzmanlık (K18-K21-K22-K24-K25) ve sakinlik (K26-K27-K28-K31-K32) evrelerinde yer alan katılımcıların ilgili örnek ifadeleri şu şekildedir: K2 *“Öğrencilerimizi meslek seçimi ve üniversite tercihi konusunda bilinçlendirmek bizim görevimizdir. Ama eğitimimiz bu konuda yeterli mi?”*

7 katılımcı da öğrencileri meslek seçimi ve üniversite tercihi konusunda bilinçlendirmenin kendi görevleri olmadığını ifade etmiştir. Bir katılımcının bu yanıtla ilişkin örnek ifadesi şu şekildedir: K19 *“Öğrencilerimizi meslek seçimi ve üniversite tercihi konusunda bilinçlendirmek bizim görevimiz değil ama sorunca anlatıyorum.*

Katılımcıların 5'i de öğrencileri meslek seçimi ve üniversite tercihi konusunda bilinçlendirmenin tek başına kendi görevi olmadığını belirtmiştir. Buna ilişkin örnek ifadeler şu şekildedir: K8

“Öğrencilerimizi meslek seçimi ve üniversite tercihi konusunda bilinçlendirmek rehber öğretmenlerden sonra benim görevimdir.”

“Meslek seçimi konusunda öğrencilerinizi ne kadar bilgili görüyorsunuz” sorusuna ilişkin bulgular.

Katılımcıların 19’u öğrencileri meslek seçimi konusunda bilgili gördüğünü ifade etmişlerdir. Daha çok deneycilik (K12-K13-K14-K16-K17) ve uzmanlık (K19-K21-K23-K24-K25) evrelerinde yer alan katılımcıların ilgili örnek ifadeleri şu şekildedir: K14 *“Meslek seçimi konusunda öğrencilerim bilgililer. Kendileri araştırıyorlar. Yeni bölümlerin farkındalar.”*

Katılımcıların 10’u öğrencileri meslek seçimi konusunda az bilgili gördüğünü ifade etmişlerdir. Daha çok kariyere giriş (K2-K3-K4-K5) ve sakinlik (K26-K27-K28) evrelerinde yer alan katılımcıların örnek ifadeleri şu şekildedir: K26 *“ Meslek seçimi konusunda öğrencilerim az bilgililer. Çevrelerinde en çok tanıdıkları, bildikleri mesleklere yöneliyorlar. Güncel ve yeni meslekler konusunda eğer aile bilgiliyse seçiyorlar.”*

Katılımcıların 3’ü öğrencileri meslek seçimi konusunda kararsız gördüğünü ifade etmişlerdir. Bu katılımcıların örnek ifadeleri şu şekildedir: K22 *“Meslek seçimi konusunda öğrencilerin kafası son senede netleşiyor.”*

“Öğrencilerinizin meslek seçimi veya meslek kararı verme aşamasında size ihtiyaçları olduğunu düşünüyor musunuz” sorusuna ilişkin bulgular.

Katılımcıların 25’i öğrencilerin meslek seçimi veya meslek kararı verme aşamasında kendilerine ihtiyaçları olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların buna ilişkin örnek ifadeleri şu şekildedir: K17 *“Bize ihtiyaçları olduğunu düşünüyorum. Çünkü anne babaları çocuklarına karşı objektif olamıyorlar. Ama bizden yardım isteyen çok yok. Veliler de her şeyi bildiklerini düşünüyorlar zaten.”*

Katılımcıların 7’si ise öğrencilerin meslek seçimi veya meslek kararı verme aşamasında kendilerine ihtiyaçları olmadığını ifade etmiştir. Katılımcıların buna ilişkin örnek ifadeleri şu şekildedir: K1 *“Öğrencilerimizin meslek seçimi veya meslek kararı verme aşamasında bana ihtiyaçları olduğunu düşünmüyorum. Öğretmenlere yahut ailelerinin yönlendirmesine de ihtiyaçları olduğunu düşünmüyorum. Zaten benden yardım da talep etmiyorlar.”*

SONUÇLAR

Kariyere giriş evresindeki 6 öğretmenin 1-2-3-5 ve 8. sorulara verdikleri cevapları dikkate aldığımızda kendi kariyer evreleri içinde iki gruba ayırmakta oldukları görülür. Kariyere giriş evresindeki bu öğretmenlerin aynı sorulara tamamen taban tabana zıt farklı cevaplar vermelerinin sebebi Bakioğlu’nun (1996) araştırmasında sözünü ettiği, kariyere giriş evresindeki öğretmenlerin yaşadığı “gerçek şoku” olabilir. Öğrenci özelliklerinin farklılığı ve öğretmenlik görevinin karmaşıklığı karşısında bu evredeki öğretmenler ne yapacaklarını şaşırılmış bir halde hem öğrencilerini hem de görevlerinin gereklerini net olarak değerlendirmede problem yaşıyor olabilirler. Nitekim örneklemimizdeki kariyere giriş evresi katılımcılarının yarısı (3’ü) henüz daha en iyi ihtimalle beş aylık bir öğretmenlik tecrübesine sahip bulunmaktadırlar.

Durulma evresindeki öğretmenleri kariyere giriş evresi öğretmenlerinden ayıran en önemli yön, durulma evresi öğretmenlerinin sorulara verdiği yanıtlarda kariyere giriş evresi öğretmenlerine nispeten kendi kariyer evreleri içinde daha az ayırmaya düşmeleri ve deneycilik, uzmanlık ve sakinlik evresi öğretmenlerine benzer şekilde kendi kariyer evreleri içinde sorulara birbirlerinin yanıtları ile daha tutarlı yanıtlar verme eğiliminde olmalarıdır. Bakioğlu’nun (1999) çalışmasında da durulma evresindeki öğretmenlerin kariyere giriş evresindeki öğretmenlere nispeten hem öğretimde hem de öğrencileri değerlendirme hususunda daha fazla ustalık kazandıkları ifade edilmiştir. Bu da durulma evresindeki

öğretmenlerin kariyere giriş evresindeki öğretmenlere nispeten kendi kariyer evreleri içinde neden daha tutarlı yanıtlar verdiklerini, birbirlerine benzeşmeye başladıklarını açıklamaktadır.

Altıncı soru olan “Sizce öğrencileriniz meslek seçimlerini neye göre yapıyorlar?” sorusuna verilen toplam 65 yanıtta 19’u “ailelerinin yönlendirmesine göre” şeklindedir. Yine 7. Soruda “öğrencilerin mesleki karar vermesinde kim etkilidir? Etkili olanları en etkiliden başlayarak sıralar mısınız?” sorusuna 26 katılımcı öğrencilerin mesleki karar vermesinde birinci derecede etkili olarak anne-babayı ifade etmişlerdir. Bu yanıtlar farklı ülkelerde yapılan araştırma sonuçları ile tutarlılık göstermektedir. Helwig’in (2008) Amerika’da yaptığı bir çalışmada, 25 yaşındaki yetişkinlerden lisede iken kendilerini kariyerleri konusunda etkileyen 5 birey, olay veya kurumu sıralamaları istenmiş. Bu çalışmada çocukların kariyer gelişiminde en etkili olarak anne baba bulunmuş. Anne babayı takiben de ikinci etkili olarak okul öğretmenleri tespit edilmiştir. Kamboçya’da yapılan bir çalışmada (Salmon, 2013) ise, öğrenciler öğretmenlerini kariyer seçimlerinde en az etkili olarak sıralamışlardır. Yine Pakistan’da yapılan bir diğer çalışmada (Khan ve diğerleri, 2012) ebeveynlerin eğitimsiz olduğu kırsal bölgelerde öğrencilerin kariyer danışmanlığı konusunda öğretmenlerine dayandığı, bununla birlikte eğitilmiş ebeveynlerin de güncel kariyer alanları hakkında çocuklarına yardım ettiği ve kariyer ile ilgili konuları çocukları ile tartıştığı tespit edilmiştir. Kniveton’un (2004) “öğrencilerin meslek seçimlerinin etkenleri” isimli çalışmasında ebeveynlerin öğrencilerin kariyer seçiminde öğretmenlerden daha etkili oldukları bulunmuştur. Hamamcının (2013) çalışmasında lise öğrencileri, eğitim ve mesleki kararlarını verirken en fazla baba ve annelerinden etkilendiklerini belirtmişlerdir. Çoğu öğrencinin mesleki yönelimini çevrenin, anne babanın çocuğu için uygun gördüğü seçenekler oluşturmaktadır. Burada ailenin, çocuğun gelecekle ilgili planları ve tercihleri noktasındaki rolü oldukça önemlidir. Aile bu rolü çocuğu yönetmek veya zorlamaktan çok, yönlendirici ve ona gerekli destekleri (ilgi, enformasyon, araştırma vb.) sağlamak yönünde kullanılmalıdır (Yaylacı,2007,s.130).

“Öğrencilerin mesleki karar vermesinde kim etkilidir? Etkili olanları en etkiliden başlayarak sıralar mısınız?” sorusunun yanıtlarında okul öğretmenini sadece 3 katılımcı birincil derecede etkili olarak görmektedir. Ebeveynlerin bu derece etkili bulunmasının aslında şaşırtıcı olmaması gerekir. Çünkü çocuklarının geleceğini etkileyen bir durumda anne babanın inisiyatifi ele almak istemesi gayet normaldir. Asıl şaşırtıcı olan, katılımcılardan neredeyse hiç birinin okul öğretmenini birincil derecede etkili görmediği bir durumda öğretmenler öğrencilerin meslek seçimi veya meslek kararı verme aşamasında kendilerine ihtiyaçları olduğunu düşünmektedirler. Yine “Öğrencilerinizi meslek seçimi ve üniversite tercihi konusunda bilinçlendirmek sizin göreviniz midir?” sorusuna 19 katılımcı “benim görevimdir”, 5 katılımcı da “diğerleri ile birlikte benim görevimdir” şeklinde yanıt vermişlerdir. Bu soruya kalplerinden geçen doğru yanıtı verdiklerini varsayarsak bu durumun öğrenciler için büyük bir avantaj sağlayacağı açıktır. Öğretmenler öğrencinin kariyer gelişiminde rolleri olması gerektiğini veya rol almak istediklerini ifade etmektedirler. Fakat bu konuda gerekli eğitimi almaları önemlidir.

Super (1957) meslek gelişimi ödevlerine ilişkin olarak bazı tutum ve davranışları da tanımlamıştır. Meslek gelişimi ve meslek gelişimi görevleri kavramları doğal olarak meslek olgunluğu kavramını ortaya çıkarmıştır. Bireyin meslek seçimine ilişkin en önemli gelişim görevleri ise; giderek artan ölçüde kendini tanıma, olumlu, gerçekçi bir öz kavramı geliştirme, iş dünyası hakkında doğru, ayrıntılı bilgi sahibi olma, doğru tercihler yapabilme ve çalışmaya ve çeşitli mesleklere karşı olumlu tutum geliştirme olarak tanımlanmaktadır (akt: Akıntuğ ve Birol, 2011,s.2). “Öğrencileriniz ilgi ve yeteneklerinin farkındalar mı?”, “Öğrencileriniz başarılı ve başarısız oldukları alanları tanıyorlar mı?” “Öğrencileriniz meslekleri yeterince tanıyorlar mı?” “Öğrencileriniz gelecekteki meslek hayatları, meslek seçimleri ile ilgili kendileri şahsen araştırmalar yapıyorlar mı?” “Meslek seçimi konusunda öğrencilerinizi ne kadar bilgili görüyorsunuz?” soruları yukarıda bahsedilen meslek gelişimi görevleri kapsamında sorulmuş sorulardır. Buna göre öğrenciler ilgi ve yeteneklerinin farkındadırlar, başarılı ve başarısız oldukları alanları tanımaktadırlar, meslekler konusunda bilgileri vardır fakat arttırılması gerekmektedir. Meslek

hayatları, meslek seçimleri ile ilgili araştırmalar yapmaktadırlar. Katılımcıların yarısından çoğu öğrencileri meslek seçimi konusunda bilgili görmektedirler fakat bu bilginin profesyonel kariyer danışmanları tarafından desteklenmesi öğrencilerin lehine olabilir. Bu soruların yanıtlarına bakarak öğrencilerin mesleki gelişim görevlerinin bir bölümünü yerine getirdikleri söylenebilir.

ÖNERİLER

Araştırmanın ulaşılan sonuçları ve ilgili alan yazın çerçevesinde yapılan değerlendirmeler sonucunda aşağıdaki öneriler getirilebilir;

1. Kariyere giriş evresi öğretmenlerinin gerek öğrencileri değerlendirme gerekse çeşitli öğretim görevleri karşısında mesleklerinin ilk yıllarındaki bocalamalarını en aza indirmek için öğretmenliğin stajyer öğretmenlik sayılan ilk yılında stajyer öğretmenlerin öğretim görevinden muaf tutulması mesleğe yeni başlamış olan öğretmenlerin bu ilk yılı daha az karmaşa yaşayarak geçirmelerini sağlayabilir.
2. Öğretmenler öğrencilerinin kariyer gelişimlerinde söz sahibi olmak istemekte, görev almak istediklerini ifade etmektedirler. Öğretim görevleri ile yoğun bir şekilde meşgul olan öğretmenlerin bu rolü yerine getirebilmeleri için eğitim alması şarttır.
3. Kariyer gelişimi bir ders olarak öğretim programına eklenebilir. Öğrencilerin yanlış kararlar almasını, yanlış tercihler yapmasını engelleme açısından faydalı olabilir.
4. Görüldüğü üzere ebeveynler öğrencilerin kariyer gelişimi üzerinde oldukça büyük bir etkiye sahiptirler. Tabii bu durum öğrencilerin meslek seçimi yaparken kişisel özelliklerini, ilgi ve yeteneklerini göz ardı etmesine sebep olmamalı. Anne ve babaların çocukların kariyer gelişimine ilişkin, yeni, güncel mesleklere ilişkin bilgi sahibi olmalarını sağlamak gerekmektedir.
5. Lise öğrencilerinin kariyer gelişim sürecine ilişkin ihtiyaç ve endişelerini inceleyen araştırmaların yapılması bu öğrenci grubunun kariyer gelişimine ilişkin ihtiyaçlarını belirlemek açısından çok faydalı olabilir.

KAYNAKÇA

- Akbalık, G., (1991). Ortaokul III.sınıf öğrencilerinin mesleki olgunluk düzeyleri, Yüksek lisans Tezi.
- Akanıtı, Y., ve Birol, C., (2011). Lise Öğrencilerinin Mesleki Olgunluk ve Karar Verme Stratejilerine Yönelik Karşılaştırmalı Analiz, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (H.U. Journal of Education)*, 41, s.01-12.
- Anılan, H., Çemrek, F., Anagün, Ş.S., (2008). Ortaöğretim Öğrencilerinin Meslek Seçimi ve Üniversite Tercihlerine İlişkin Görüşleri, *e-Journal of New World Sciences Academy*, 3(2).
- Ayas, T., Deniz, M., Kağan, M. (2010). Ginzberg ve arkadaşlarının gelişim kuramına dayalı örnek bir mesleki grup rehberliği çalışması, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(2), s. 1096-1117.
- Bacanlı, F., Eşici, H. Ve Öznlü, M.B., (2013). Kariyer Karar Verme Güçlüklerinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi, *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 5(40), 198-211.
- Bakioğlu, A., (1996). Öğretmenlerin Kariyer Evreleri. II. *Ulusal Eğitim Bilimleri Sempozyumu*. M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Bernes, K., Code, M., (2006). Adolescents' Perceptions of Career Concern, *Natcon Papers*.
- Bozgeyikli, H., Doğan, H. ve Işıklar, A., (2010). Üstün Yetenekli Öğrencilerin Mesleki Olgunluk Düzeyleri ile Algıladıkları Sosyal Destek Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 28, 133-149.
- Çoban, A.E., (2005). Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Mesleki Olgunluk Düzeylerinin Yordayıcı Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi, *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(10), 39-54.
- Doğan, H., (2011). Ağ bağlantılı Sınıf Rehberliği Uygulamasının İlköğretim 8. Sınıf Öğrencilerinin Kariyer Gelişim Düzeylerine Etkisi, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(3), 1077-1098.

- Edwards-Leis, C., (2012). Challenging learning journeys in the classroom: Using mental model theory to inform how pupils think when they are generating solutions, PATT 26 Conference, Technology Education in the 21st Century, Stockholm, Sweden, 26-30 June, 2012 http://www.ep.liu.se/ecp_article/index.en.aspx?issue=073;article=018 (erişim 1/7/2014)
- Ferry, N.M., (2006). Factors Influencing Career Choices of Adolescents and Young Adults in Rural Pennsylvania, *Journal of Extension*, 44(3).
- Hamamcı, Z., (2013). İlköğretim Ortaöğretim ve Üniversite Öğrencilerinin Mesleki ve Eğitsel Kararlarını Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(44), s. 284-299.
- Hansen, L.S., (1976). Career Development Education: Humanizing Focus for Educators, *Journal of Career Development*, 3, s. 42-48.
- Helwig, A.A., (2008). From Childhood to Adulthood: A 15-Year Longitudinal Career Development Study, *The Career Development Quarterly*, 57(1),s. 38-50.
- İyibil, Ü.,ve Sağlam Arslan, A., (2010). Pre-service Teachers' Mental Models About Stars, Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi (EFMED), 4(2), 25-46.
- Khan, H., Murtaza, F. ve Shafa, M. D., (2012). Role of Teachers in Providing Educational and Career Counseling to the Secondary School Students in Gilgit-Baltistan of Pakistan, *International Journal of Academic Research in Progressive Education and Development*, 1(2),s. 85-102
- Kniveton, B.H., (2004). The Influences and Motivations on Which Students Base Their Base of Career, *Research in Education*, 72,s. 47-57.
- Kuzgun, Y., (2011). *Meslek Rehberliği ve Danışmanlığına Giriş*, Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kuzgun, Y., (2013). *Rehberlik ve Psikolojik Danışma*, Nobel Akademik Yayıncılık.
- Lee, J., (2007). Motivational Career Development Group For High School Females, A Final Project submitted to the Campus Alberta Applied Psychology, <http://dtp.lib.athabascau.ca/action/download.php?filename=caap/jeanleeProject.pdf> (erişim 1/7/2014)
- McMahon, M. ve Watson, M., (2008). Children's Career Development: Status Quo and Future Directions, *The Career Development Quarterly*, 57, s. 4-6.
- McMahon, M. ve Watson, M., (2008). Children's Career Development:Metaphorical Images of Theory, Research, and Practice, *The Career Development Quarterly*, 57, s. 75-83.
- Nazlı,S., (2009). Career Development Levels of Junior High School Students in Turkey , *Decowe Conference: Ljubljana, Slovenia*, 24-25.
- Porfeli, E.J., Lee,B., (2012). Career Development During Childhood and Adolescence, *New Directions For Youth Development*, No: 134, Wiley Periodicals Inc.
- Super, D.E., (1980). A Life Span, A Life Space Approach to Career Development. *Journal of Vocational Behavior*, 16, 282-298.
- Salmon, A., (2013). Students' Career Perspectives: What Role do Teachers Play?, UNESCO, Bangkok Office <http://www.unescobkk.org/education/news/article/students-career-perspectives-what-role-do-teachers-play/> (erişim 20/12/2013).
- Ültanır,E., (2003). *İlköğretim Birinci Kademedeki Rehberlik ve Danışma*, Nobel Akademik Yayıncılık.
- Vosniadou, S., ve Brewer, W. (1992). Mental Models of the Earth: A Study of Conceptual Change in Childhood, *Cognitive Psychology*, 24, s. 535-585.
- Wilke, R.A., (2008). Developmental Changes In Preservice Teachers' Mental Models of Learning and Instruction, *Electronic Theses, Treatises and Dissertations*. Paper 1005.
- Yaylacı, G.Ö., (2007). İlköğretim Düzeyinde Kariyer Eğitimi ve Danışmanlığı, *Bilgi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*,40, s.119-140.
- Yeşilyaprak, B., (2013). *Eğitimde Rehberlik Hizmetleri*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Yeşilyaprak, B., (2011). *Mesleki Rehberlik ve Kariyer Danışmanlığı*. Pegem Akademi

İÇGÜDÜSEL SATINALMA ÖLÇEKLERİNİN TÜRK TÜKETİCİLER İÇİN UYARLANMASINA YÖNELİK HAZIR GİYİM SEKTÖRÜNDE BİR UYGULAMA

Tolga Dursun¹, Dursun Yener²

ÖZET

İçgüdüsel satın alma daha çok gereksinim (zaruri) duyulmayan fakat satın almaya karşı konulamaz bir dürtüyle gerçekleştirilen satın alımlardır. Tüketicilerin maruz kaldıkları uyarıcılar satın alma eylemi üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Tüketici satın aldığı ürünlerde bir taraftan temel fayda gözetirken bir taraftan da ona sağlayacağı duygusal faydayı gözetmektedir. Yapılan çalışmalar içgüdüsel satın alımların planlı satın alımlar kadar önemli olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu tespitler çerçevesinde tüketicilerin içgüdüsel satın alımlarına etki eden etmenlerin tespit edilmesi önemlidir. Araştırma verileri hazır giyim sektöründe alışveriş yapan 551 tüketiciden toplanarak içgüdüsel satın alma ölçeği hazırlanmıştır. Uygulamanın sonucunda Youn'ın ölçeği güvenilirlik açısından daha yüksek çıkararak geçerli kabul edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İçgüdüsel Satın Alma Ölçeği, Hazır Giyim Sektörü

AN ATEMPT TOWARDS THE ADAPTATION OF IMPULSE BUYING SCALES FOR TURKISH CONSUMER IN APPAREL INDUSTRY

ABSTRACT

Impulse buying is a essential purchasing carried out by an irresistible urge to buy purchases. Stimulants that consumers exposed to has a significant effect on the action of purchasing. While purchasing, consumers not only seek basic benefits but also emotional benefits the product provides to them. Background studies has revealed that Impulse buying is as important as planned buying. In that sense, it is important to identify triggering factors that affect consumers' Impulse buying. Impulse buying scale has been prepared by collecting research data from 551 consumers of the apparel industry. As a result of research, Youn's scale was considered valid in terms of high reliability.

Keywords: Impulse Buying Scale, Garment Sector.

GİRİŞ

Tüketicilerin tanımlanması ve gruplandırılması oldukça karmaşık bir süreçtir. Satın alma karar sürecinde tüketiciler çevresel değişkenlerden etkilenmekte ve ayrıca alacakları kararları kendi içsel süzgeçlerinden geçirmektedirler. Bir ürünü ihtiyacından dolayı satın alabilecekleri gibi aynı koşullarda aynı ürünün satın alınmaması söz konusu olabilir. Tüketicinin karar verme süreci kişiliğinden, alışkanlıklardan ve diğer birçok psikolojik ve sosyo-kültürel nedenden kaynaklanmaktadır. Bu durum, tüketicilerin alışverişlerinde sahip oldukları motivasyonların farklı olduğunu göstermektedir. Bu bakış açısı ile ele alındığında içgüdüsel satın almaya yol açan etkenlerin belirlenmesi önemlidir. Konu ile ilgili Torlak ve diğerlerinin 2010 yılında yapmış olduğu çalışmada geçerliliği kabul edilmiş olan Weun'ın ölçeği ve Youn'ın ölçeği birlikte uygulanmıştır.

LİTERATÜR TARAMASI

Literatürde, satın alma davranışı üç başlık altında ele alınmaktadır. Birincisi, plansız satın almadır (unplanned buying), tüketici dükkâna yabancıdır veya zaman baskısı altındadır, ya da rafta

¹ Yrd.Doç.Dr., Maltepe Üniversitesi, tolgadursun@maltepe.edu.tr

² Yrd.Doç.Dr., Beykoz Lojistik MYO, dursunyener@yahoo.com

gördüğü bir ürünü alması gerektiğini hatırlar. İkincisi içgüdüsel satın almadır (impulse purchasing). Tüketici karşı koyamadığı bir satın alma dürtüsü ile anlık hareket eder. Üçüncüsü de satın alma takıntısıdır (compulsive buying). Tüketici, sinirden, gerginlikten, sıkıntıdan dolayı tekrarlayan şekilde alışverişe çıkar. Satın alma takıntısı, “olumsuz olayların ve duyguların üstesinden gelmek için kronik, tekrarlayan şekilde alışveriş etmektir” (Solomon, 2002:301-303). İçgüdüsel satın almanın pazarlama alanındaki önemine ilişkin çalışmalar 50 yıl öncesine dayanmaktadır (Clover, 1950, Madhavaram, Laverie, 2004:59). İlk dönemlerde içgüdüsel satın alma sosyal açıdan kötü bir davranış olarak ifade edilmiştir. İçgüdüsel satın alma ile satın alma takıntısı karıştırılmıştır. Daha sonraki yıllarda ürünlerin sembolik anlamları nedeniyle satın alındığının belirtilmesi ve post-modern tüketim kalıplarının yaygınlaşması ile olumsuz algı ortadan kalkmıştır (Ünal, 2008:153). Bu konuya ilişkin birçok araştırma yapılarak içgüdüsel satın almaya yönlendiren etmenler tespit edilmeye çalışılmıştır.

Araştırmalara göre, içgüdüsel satın alma davranışına dış uyarıcılar ve tüketicilerin kendi özellikleri neden olur. Tüketici hem ürünün kendisiyle, hem de satış atmosferiyle içgüdüsel satın almak için uyarılır. Ortamdaki güzel kokular, renkler, hoş giden müzik tüketiciye keyifli bir ortam hissi verir (Solomon, 2004:248). Tüketici yaratılan olumlu ortamda daha uzun süre vakit geçirir ve bu durum içgüdüsel satın almayı tetikleyebilir (Verplanken, 2001:72). İçgüdüsel alışverişler güçlü hislerin cazibesine kapılma şeklinde ifade edilmektedir. Ayrıca bu tür alışverişler mağaza içi gösterimi, katalog vb gibi dış uyarıcıların etkisi ile de artmaktadır. Kwon ve Armstrong (2006:101) yapmış olduğu çalışmada lisanslı ürünlerin %30'nun içgüdüsel olarak satın alındığını göstermiştir. Türkiye’de yapılmış bir çalışmada ise plansız ürün satın alan 399 tüketicinin %32’sini içgüdüsel satın alan tüketiciler oluşturmaktadır (Çabuk ve Zeren, 2005:24-29). Dünya’da ve Türkiye’de yapılan araştırmalara bakıldığında içgüdüsel ve plansız satın alma oranlarının yaklaşık %30 civarında olduğu göze çarpmaktadır. Bu rakam, ürün kategorisine göre değişiklik gösterebilmektedir.

Tüketicilerin ürünleri satın almasında fiziksel tatmin elde etmenin yanı sıra duygusal tatmin elde etmenin de bulunması içgüdüsel satın almanın olumlu yanlarına dikkat çekilmesine yol açmıştır. Post-modern tüketici, ürünleri sağladığı temel faydaların yanı sıra duygusal faydadan dolayı da satın almaktadır. Tüketiciler, hazcı (hedonic) sebepler ile (eğlence, kendini özel hissetme ve şaşırma, sürpriz ihtiyacı gibi) anlık satın alır (Hausmann, 2000:403).

Baumeister (2002:47) yapmış olduğu çalışmada içgüdüsel satın alma davranışındaki düzeni bulmaya çalışmıştır. Bu çalışmada, içgüdüsel satın alma gerçekleştiren müşterilerin içgüdüsel satın almanın plansız olduğuna ve mağazaya girmeden önce herhangi bir şekilde kurgulanmadığına ve engellenemez bir istekle, uzun vadeli planlar veya hedeflerin göz ardı edilerek gerçekleştiğini kabul ettiği ortaya çıkmıştır. Bu satın almaların temelinde irade veya kendini kontrol etme gücü eksikliği yattığını ifade ederek bu tür satın almaları daha basit bir şekilde açıklamaya çalışmıştır.

İçgüdüsel alışveriş hem düşüncelerin hem de duyguların etkisi ile gelişen bir karar alma şeklidir. Duygular, hisler ve ruh halini, bilişsel unsurlar ise düşünme, anlama ve yorumlamayı ifade etmektedir. İçgüdüsel alışverişte duygusal ve bilişsel unsurlar birbiri ile etkileşim içerisindeyler. Weun ve diğerleri (1998:1123-1133) ürünleri satın alırken içgüdüsel olarak tatmin veya mutluluk duygusu hissetmek isteyen tüketicilerin daha çok bu tür satın alımlarda bulunduğunu ifade etmiştir. Bilişsel olarak karar veren tüketicilerin daha az satın alma gerçekleştirdiğini ve duygusal olarak satın alan tüketicilerin daha çok içgüdüsel satın alma yaptıklarını belirtmişlerdir.

Dittmar, Beatties ve Friese’e göre tüketiciler içgüdüsel satın alma dolayısıyla alacakları ürünün fonksiyon, nitelik veya sembolik anlamına dikkat ederler (1999:495) Örneğin kadınlar içgüdüsel satın almayı sembolik anlamı için yaparlarken, erkekler ise araçsal amaçlar için yapmaktadırlar (Coley ve Burgess, 2003:29). Kadınların erkeklere nazaran daha az planlama yapmaları, daha ani karar vermeleri ve alışverişten daha fazla keyif aldıkları gözlemlenmiştir. Plan yapmama ve ani karar verme bilişsel davranış boyutunda, alışverişten keyif alma ise duygusal davranış boyutunda ele alınmıştır (Akturan, 2009:62-76).

ÇALIŞMANIN AMACI

Bu çalışmada, Türk tüketiciler için uygun bir içgüdüsel satın alma ölçeği tespit edilmeye çalışılmıştır. Torlak ve Tiltay'ın yapmış olduğu çalışmadaki ölçekler ve Youn'un ölçeği karşılaştırılarak içgüdüsel satın almayı ölçmek için en uygun ölçek bulunmaya çalışılmıştır. Bu amaçla kültürel yapının etkileşimi göz önüne alınarak ölçeklerin güvenilirliği ve geçerliliği test edilmiştir.

YÖNTEM

Anket formunun hazırlanmasının ardından ilk olarak anlaşılmayan veya hatalı soruların belirlenmesi için, bir ön-test edilmesi (pretest) gerçekleştirilmiştir. Bu aşamada soruların içeriği, kelimeleştirilmesi, sıralanması, zorluğu gibi sorulara ilişkin pek çok unsur test edilir (Gegez, 2010:203). Ön-test aşamasında oluşturulan anket formu test edilmek için 50 kişilik bir tüketici grubuna uygulanmıştır. Uygulamadan sonra anket formu gelen eleştirilere göre yeniden uyarlanmıştır. Daha sonra anket revize edilerek 25 kişilik bir tüketici grubuna tekrar uygulanmıştır. Toplanan verilerde, tam olarak tüketiciler tarafından anlaşılmayan sorularda düzeltmeler yapılarak anket formuna son şekli verilmiştir.

ÖLÇEKLERİN TANITILMASI

Araştırma kapsamında iki ölçek kullanılmıştır. Ölçeklerden biri Torlak ve Tiltay'ın yapmış olduğu çalışmada geçerliliği ve güvenilirliği Türk tüketiciler için kabul edilmiş Weun'un ölçeği ile Youn'un ölçeği karşılaştırılarak içgüdüsel satın alma ölçeği tespit edilmeye çalışılmıştır. Weun'un ölçeği 5 maddeden oluşmaktadır. Youn ölçeği duygusal ve bilişsel olmak üzere iki boyuttan oluşmaktadır. Aşağıda bu ölçeklere yer verilmiştir.

Tablo 1: Youn'un İçgüdüsel Satın Alma Ölçeği

1. DUYGUSAL BOYUT	
A. Satın Almaya Karşı Koyamama	
A1	Bazen aniden bir şeyler satın almak isteği duyarım ve satın alırım.
A2	Bir şey satın alma isteği duyduğumda onu satın almamış olmanın üzüntüsünü duymamak için mümkün olduğunca çabuk satın alırım.
A3	Aniden, içimden gelen satın alma isteğini kontrol altına almada zorlanırım
A4	Mağazaları gezerken gördüğüm dikkatimi çeken ürünleri satın almaktan kendimi alıkoyamam
A5	Bir mağazada beni çeken bir ürün gördüğümde kendimi çaresiz hissedirim
A6	"Gördüm ve aldım" beni en iyi anlatan cümledir
A7	Sadece al benim satın alma şeklimdir
A8	Bir şey gözüme takılırsa onu satın almak için harekete geçerim.
B. Duyguların Çatışması	
B1	İçgüdüsel olarak satın aldığım şeylerden sonra pişmanlık duyarım.
B2	Aniden, içimden almak geldiği için aldığım ürünlerden sonra üzülürüm
B3	Bazen içgüdüsel alışveriş yaptığım için kendimi gergin hissedirim
B4	İçgüdüsel alışveriş yaparken duygusal çatışmalar yaşarım
B5	İçgüdüsel alışveriş yaparken memnuniyet ve suçluluk duygularının her ikisini de yaşarım
B6	İçgüdüsel alışveriş yapmanın heyecanını severim
C. Alışverişe Yönelik Olumlu Duygular	
C1	Neşelenmek için içgüdüsel alışveriş yaparım
C2	Heyecanlanmak için içgüdüsel alışveriş yaparım
C3	İçgüdüsel alışveriş yaptığımda kendimi mutlu hissedirim.

C4	İçgüdüsel alışveriş yapmanın heyecanını severim
D. Ruh Hali Yönetimi	
D1	Bazen kendimi iyi hissetmek için bir şeyler satın alırım.
D2	Üzgün olduğum zaman içgüdüsel satın alma yaparım
D3	Günlük hayatımda stresi azaltmanın bir yolu alışveriş yapmaktır.
D4	Kendimi kötü hissettiğimde dışarı çıkar ve giyim alışverişi yaparım.
D5	Ruh halimi değiştirmek için bir şeyler satın alırım.
2. BİLİŞSEL BOYUT	
E. Rasyonel Davranma	
E1	Bir şeyler satın almanda önce alternatifleri hakkında düşünürüm
E2	Oldukça tutumlu bir tüketiciyimdir
E3	Dikkat çekici bir ürün görsem bile üzerinde düşünürüm
E4	Bir şeyler satın alırken acele etmem.
E5	Bir şeyler satın alma kararı verirken düşünmek için zaman ayırırım.
F. Geleceği Düşünmeme Plansız Davranma	
F1	Alışverişe çıktığımda almaya niyetim olmayan bazı giyim eşyalarını da satın alırım.
F2	Alışverişe gittiğimde önceden satın almayı planlamadığım şeyleri satın alırım.
F3	Kazandığım paranın neredeyse hepsini alışverişe harcarım.
F4	Satın alma gücümün yetmediği şeyleri bile satın alırım.
F5	Çoğunlukla ihtiyaç duymadığım ürünleri satın alırım.

Bu ölçek Youn (2000) tarafından tasarlanmıştır. Ölçek duygusal ve bilişsel olmak üzere iki boyuttan oluşmaktadır. Duygusal boyut: satın almaya karşı koyamama, duyguların çatışması, alışverişe yönelik olumlu duygular ve ruh hali yönetiminden oluşmaktadır. Bilişsel boyut ise rasyonel davranma ve geleceği düşünmeme olmak üzere iki boyuttan oluşmaktadır. Ölçekteki sorular içgüdüsel satın almayı ölçmek amacıyla tasarlanmıştır.

Tablo 2: Weun İçgüdüsel Satın Alma Ölçeği

1	Alışverişe gittiğimde, daha önce düşünmediğim şeyleri de sık sık satın alırım.
2	Genellikle plansız satın almalar yapan birisiyim.
3	Gerçekten ilginç bir şey gördüğümde onu sonuçlarını düşünmeksizin sık sık satın alırım
4	Alışveriş listemde olmayan şeyleri satın almaktan kaçınırım.
5	Nedensiz olarak satın almak eğlencelidir

Bu ölçek Weun vd tarafından 1997 yılında ABD’de geliştirilmiş bir ölçektir. Ölçek 5 ifadeden oluşmaktadır. Bu ifadelerin ilk üçü davranış ağırlıklıyken 4. madde anlık satın almayı ölçmek amacı ile sorulmuştur. Son madde ise sorulara verilen yanıtlar arasındaki tutarlılığı ölçmek amacıyla olumsuz tasarlanmıştır.

ÖRNEKLEM

Araştırmanın ana kütesini İstanbul ilinde Anadolu yakasında etkinlik gösteren hazır giyim mağazalarının tüketicileri oluşturmaktadır. Anadolu yakasından Pendik ve Kadıköy örneklem olarak seçilmiştir. Anadolu yakasından Pendik ve Kadıköy’ün seçilmesinin nedeni demografik özellikleri bakımından üst, orta ve alt kesimi temsil ettiği düşünülmektedir. Araştırmanın çerçevesi belirlenirken belirli bir ürün grubu olan hazır giyim mağazaları seçilmiştir. Hazır giyim alışverişinin en yoğun olduğu

bölgelerden elde edilen verilerin hipotezlerin doğruluğu açısından daha önemli olduğu düşünülerek iki farklı bölge üzerinden araştırma yürütülmüştür.

Araştırmada kullanılacak örneklemin seçiminde tesadüfi olmayan örnekleme yöntemlerinden kolayda örnekleme metodu kullanılmıştır. Kolayda örnekleme; örneğe seçilecek olan bireylerden sadece ulaşılabilir olanların örnek kapsamına dâhil edilmesini içerir. Özellikle zaman ve bütçe darlığı araştırmacıyı kolayda örnekleme sevk eder (Gegez, 2010:217). Araştırma için gerekli olan birincil veriler, anket metodu uygulanarak toplanmıştır. Verilerin toplanmasında yüz yüze anket yöntemi kullanılmıştır Anket formu 587 kişiye uygulanmıştır. Anketler incelendikten sonra 551 kişi üzerinden değerlendirilmiştir. Ölçek karşılaştırmasına yönelik olarak tek bir örneklem kullanılmıştır. Aynı örnekleme iki farklı ölçek sorularak karşılaştırma yapılmıştır.

BULGULAR

Araştırmaya katılan tüketicilerin demografik özellikleri cinsiyet, yaş, eğitim, meslek, medeni durum, gelir dağılımı ve çocuk sahipliği açısından değerlendirilmiştir. Örneği oluşturan cevaplayıcıların demografik özellikleri Tablo 3’de yer almaktadır.

Tablo 3: Demografik Dağılım Tablosu

CİNSİYET			AKTİF OLARAK ÇALIŞMA DURUMU		
	Sayı(f)	%		Sayı(f)	%
Kadın	325	59,0	Çalışıyor	394	71,5
Erkek	226	41,0	Çalışmıyor	157	28,5
Toplam	551	100,0	Toplam	551	100,0
YAŞ DAĞILIMI			MESLEK DAĞILIMI		
	Sayı(f)	%		Sayı(f)	%
0-18	2	0,4	Akademisyen	47	8,5
19-25	146	26,5	Bankacı	41	7,4
26-32	204	37,0	Doktor	10	1,8
33-39	99	18,0	Ekonomist	5	,9
40-46	58	10,5	Emniyet Mensubu	7	1,3
47-53	25	4,5	Mimar	6	1,1
54 ve üstü	17	3,1	Muhasebe	30	5,4
Toplam	551	100,0	Mühendis	48	8,7
			Öğretmen	37	6,7
EĞİTİM DÜZEYİ			Serbest Meslek	20	3,6
	Sayı(f)	%	Yönetici	37	6,7
İlköğretim	28	5,1	Diğer	108	19,6
Lise	113	20,5	Ev Hanımı	34	6,2
Yüksek okul	63	11,4	Öğrenci	73	13,2
Üniversite	207	37,6	Basın mensubu	14	2,5
Lisansüstü	140	25,4	İşçi	16	2,9
Toplam	551	100,0	Asker	6	1,1
			Esnaf (bakkal, Kasap, Manav, Fırın Vb)	12	2,2
MEDENİ DURUM			Toplam	551	100,0
	Sayı(f)	%	GELİR DAĞILIMI		
Evli	241	43,7		Sayı(f)	%
Bekar	310	56,3	Cevap yok	16	2,9
Toplam	551	100,0	1000 TL ve altı	115	20,9
			1001-1500 TL arası	123	22,3
ÇOCUK SAHİPLİĞİ					

	Sayı(f)	%		1501-2000 TL arası	92	16,7
Çocuklu	170	30,9		2001-2500 TL arası	61	11,1
Çocuksuz	381	69,1		2501-5000 TL arası	103	18,7
Toplam	551	100,0		5001 TL ve üstü	41	7,4
				Toplam	551	100,0

GÜVENİLİRLİK ANALİZİ

Araştırmanın güvenilirliğinin ölçülmesi için, Cronbach's alpha modeli kullanılmıştır. Cronbach's alpha iç tutarlılığı ölçmek için kullanılan bir modeldir, bir başka ifade ile bir ölçekteki tüm maddelerin aynı kavramı ölçmekte ne kadar başarılı olduğunun bir göstergesidir (George ve Mallery, 2001:209).

İçgüdüsel satın almaya yönelik olarak hazırlanmış olan Weun'ın ölçeğinin Cronbach's Alfa değeri 0,784 çıkmıştır. Youn'ın doktora tezinden Ünal'ın (2008) uyarladığı alt gruplar dikkate alınmadan yapılan güvenilirlik analizi sonucu içgüdüsel satın alma ölçeğinin Cronbach's Alfa değeri 0,881'dir.

Duygusal Boyut

Duygusal boyut; satın almaya karşı koyamama, duyguların çatışması, alışverişe yönelik olumlu duygular ve ruh hali yönetiminden oluşmaktadır. Bu faktöre ait değişkenlerle ilgili verilerle aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 4: Satın Almaya Karşı Koyamama Faktörü Güvenilirlik Katsayıları

Değişkenler		Ort.	Std. Sapma	Faktör yükü	Açıklanan varyans	Cronb. Alpha	KMO
A1	Bazen aniden bir şeyler satın almak isteği duyarım ve satın alırım.	3,03	1,255	0,487	14,36	0,856	0,882
A2	Bir şey satın alma isteği duyduğumda onu satın almamış olmanın üzüntüsünü duymamak için mümkün olduğunca çabuk satın alırım.	2,45	1,244	0,567			
A3	Aniden, içimden gelen satın alma isteğini kontrol altına almada zorlanırım	2,47	1,251	0,592			
A4	Mağazaları gezerken gördüğüm dikkatimi çeken ürünleri satın almaktan kendimi alıkoyamam	2,48	1,214	0,643			
A5	Bir mağazada beni çeken bir ürün gördüğümde kendimi çaresiz hissederim	2,22	1,182	0,528			
A6	"Gördüm ve aldım" beni en iyi anlatan cümledir	2,55	1,319	0,577			
A7	Sadece al benim satın alma şeklimdir	2,08	1,222	0,559			
A8	Bir şey gözüme takılırsa onu satın almak için harekete geçerim.	2,87	1,208	0,428			

Duygusal boyutun bir alt boyutu olan satın almaya karşı koyamama ölçeği 8 maddeden oluşmaktadır ve ölçeğin güvenilirliği 0.856 çıkmıştır. Ölçek yüksek derecede güvenilirdir. Tablo 4'de faktörde yer alan 8 değişkene ait ortalama değerler ve standart sapma değerleri görülmektedir. KMO testi sonucu değişkenlerin faktör analizi yapmak için örnek kütleinin yeterli olduğunu göstermektedir.

Tablo 5: Duyguların Çatışması Faktörü Güvenilirlik Katsayıları

Değişkenler		Ort.	Std. Sapma	Faktör yükü	Açıklanan varyans	Cronb. Alpha	KMO
B1	İçgüdüsel olarak satın aldığım şeylerden sonra pişmanlık duyarım.	2,56	1,161	0,586	12,02	0,868	0,820
B2	Aniden, içimden almak geldiği için aldığım ürünlerden sonra üzülürüm	2,57	1,199	0,671			
B3	Bazen içgüdüsel alışveriş yaptığım için kendimi gergin hissederim	2,61	1,191	0,713			
B4	İçgüdüsel alışveriş yaparken duygusal çatışmalar yaşarım	2,65	1,226	0,702			
B5	İçgüdüsel alışveriş yaparken memnuniyet ve suçluluk duygularının her ikisini de yaşarım	2,79	1,198	0,644			
B6	İçgüdüsel alışveriş yapmanın heyecanını severim	2,93	1,231	0,922			

Duygusal boyutun bir alt boyutu olan duyguların çatışması ölçeği 6 maddeden oluşmaktadır ve ölçeğin güvenilirliği 0.868 çıkmıştır. Ölçek yüksek derecede güvenilirdir. Değişkenlere ait ortalama değerler incelendiğinde tüketicilerin içgüdüsel olarak alışveriş yaptıktan sonra düşük seviyede bir duygusal çatışma yaşadıkları anlaşılmaktadır.

Tablo 6: Alışverişe Yönelik Olumlu Duygular Faktörü Güvenilirlik Katsayıları

Değişkenler		Ort.	Std. Sapma	Faktör yükü	Açıklanan varyans	Cronb. Alpha	KMO
C1	Neşelenmek için içgüdüsel alışveriş yaparım	2,70	1,261	0,608	10,42	0,800	0,803
C2	Heyecanlanmak için içgüdüsel alışveriş yaparım	2,48	1,223	0,571			
C3	İçgüdüsel alışveriş yaptığımda kendimi mutlu hissederim.	2,98	1,236	0,585			
C4	İçgüdüsel alışveriş yapmanın heyecanını severim	2,93	1,231	0,922			

Duygusal boyutun bir alt boyutu olan alışverişe yönelik olumlu duygular ölçeği 4 maddeden oluşmaktadır ve ölçeğin güvenilirliği 0.800 çıkmıştır. Ölçek yüksek derecede güvenilirdir.

Tablo 7: Ruh Hali Yönetimi Faktörü Güvenilirlik Katsayıları

Değişkenler		Ort.	Std. Sapma	Faktör yükü	Açıklanan varyans	Cronb. Alpha	KMO
D1	Bazen kendimi iyi hissetmek için bir şeyler satın alırım.	3,15	1,263	0,636	9,61	0,906	0,865
D2	Üzgün olduğum zaman içgüdüsel satın alma yaparım	2,75	1,274	0,756			
D3	Günlük hayatımda stresi azaltmanın bir yolu alışveriş yapmaktır.	2,77	1,317	0,774			
D4	Kendimi kötü hissettiğimde dışarı çıkar ve giyim alışverişini yaparım.	2,61	1,270	0,794			
D5	Ruh halimi değiştirmek için bir şeyler satın alırım.	2,78	1,280	0,698			

Duygusal boyutun bir alt boyutu olan ruh hali yönetimi ölçeği 5 maddeden oluşmaktadır ve ölçeğin güvenilirliği 0.906 çıkmıştır. Ölçek yüksek derecede güvenilirlerdir.

Bilişsel Boyut

Bilişsel boyutu rasyonel davranma ve geleceği düşünmeme-plansız davranma ölçekleri oluşturmaktadır. Bu ölçeklerin güvenilirliklerine aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 8: Rasyonel Davranma Faktörü Güvenilirlik Katsayıları

Değişkenler		Ort.	Std. Sapma	Faktör yükü	Açıklanan varyans	Cronb. Alpha	KMO
E1	Bir şeyler satın almanda önce alternatifleri hakkında düşünürüm	3,50	1,197	0,520	8,48	0,829	0,835
E2	Oldukça tutumlu bir tüketiciyimdir	3,31	1,181	0,549			
E3	Dikkat çekici bir ürün görsem bile üzerinde düşünürüm	3,35	1,191	0,668			
E4	Bir şeyler satın alırken acele etmem.	3,37	1,235	0,687			
E5	Bir şeyler satın alma kararı verirken düşünmek için zaman ayırım.	3,37	1,191	0,656			

Bilişsel boyutun bir alt boyutu olan rasyonel davranma ölçeği 5 maddeden oluşmaktadır ve ölçeğin güvenilirliği 0.829 çıkmıştır. Ölçek yüksek derecede güvenilirlerdir. Tüketicilerin verdikleri yanıtlar incelendiğinde alışveriş kararlarını rasyonel bir biçimde aldıkları anlaşılmaktadır.

Tablo 9: Geleceği Düşünmeme Plansız Davranma Faktörü Güvenilirlik Katsayıları

Değişkenler		Ort.	Std. Sapma	Faktör yükü	Açıklanan varyans	Cronb. Alpha	KMO
F1	Alışverişe çıktığımda almaya niyetim olmayan bazı giyim eşyalarını da satın alırım.	3,10	1,181	0,356	7,67	0,801	0,716
F2	Alışverişe gittiğimde önceden satın almayı planlamadığım şeyleri satın alırım.	3,10	1,224	0,260			
F3	Kazandığım paranın nereyse hepsini alışverişe harcarım.	2,11	1,265	0,699			
F4	Satın alma gücümün yetmediği şeyleri bile satın alırım.	1,98	1,208	0,691			
F5	Çoğunlukla ihtiyaç duymadığım ürünleri satın alırım.	2,23	1,316	0,603			

Bilişsel boyutu oluşturan alt gruplardan biri olan Geleceği Düşünmeme Plansız Davranma ölçeğinin alpha değeri 0,801 olarak hesaplanmıştır. Tüketicilerin yaptıkları alışverişlerde satın alma niyeti olmayan bazı ürünleri satın aldıkları ancak geleceği düşünmeden plansız bir biçimde davranmadıkları anlaşılmaktadır.

Tablo 10: Weun Ölçeği Güvenilirlik Katsayıları

Değişkenler		Ort.	Std. Sapma	Faktör yükü	Açıklanan varyans	Cronb. Alpha	KMO
1	Alışverişe gittiğimde, daha önce düşünmediğim şeyleri de sık sık satın alırım.	2,92	1,303	0,808	54,59	0,784	0,808
2	Genellikle plansız satın almalar yapan birisiyim.	2,70	1,289	0,823			
3	Gerçekten ilginç bir şey gördüğümde onu sonuçlarını düşünmeksizin sık sık satın alırım.	2,74	1,316	0,802			

4	Alışveriş listemde olmayan şeyleri satın almaktan kaçınırım.	2,97	1,244	0,586			
5	Sebepsiz olarak satın almak eğlencelidir	2,79	1,328	0,642			

Weun ölçeğine ilişkin olarak tüketicilerin verdikleri yanıtlar incelendiğinde elde edilen sonuçlara göre tüketicilerin plansız alışveriş yapmaktan kaçınmakla birlikte sıklıkla bu tür alışverişler yaptıkları anlaşılmaktadır. Ölçeğe ilişkin güvenilirlik analizi sonucuna göre ölçek (0,784) istatistiksel olarak yeterli bir güvenilirlik seviyesine sahiptir.

SONUÇLAR

Yapılan çalışmada ölçeklerdeki geçerlilik ve güvenilirlik katsayılarına bakıldığında Youn'un ölçeğinin Türk tüketiciler için içgüdüsel satın almayı ölçmekte daha uygun olduğu ortaya çıkmıştır. Araştırmanın farklı demografik özelliklere sahip tüketicilere uygulanmış olması ve örneklem sayısı bakımında yüksek sayılabilir düzeyde olması Türk tüketiciler için uygun ölçek olduğu savını desteklemektedir. Güvenilirlik katsayısı bahsi geçen unsurlar çıkarıldıktan sonra artış göstermektedir. Torlak ve Tiltay'ın (2010) yapmış oldukları çalışmada Weun ölçeğinin Türk tüketici için uygun bir ölçek olduğunu söylemiştir. Ancak güvenilirlik katsayısı bakımından incelendiğinde Youn'un ölçeğinin Türk tüketiciler için daha güvenilir olduğu sonucu yapılan çalışmada ortaya çıkmıştır. Araştırmada tercümeden ve soruların ifade ediliş biçiminden doğabilecek yanlış anlaşılmaları engelleyebilmek amacıyla önceden test edilmiştir. Anket soruların test edilmesi iki aşamada gerçekleştirilmiştir.

Birinci aşamada; bu oluşturulan anket formunu test etmek için 50 kişilik bir tüketici grubuna uygulanmıştır. Uygulamadan sonra anket formu gelen eleştirilere göre yeniden uyarlanmıştır. İkinci aşamada, anket revize edildikten sonra 25 kişilik bir tüketici grubuna tekrar uygulanmıştır. Toplanan verilerde, tam olarak tüketiciler tarafından anlaşılmayan sorularda düzeltmeler yapılmıştır. Soruların tüketiciler tarafından anlaşılıp anlaşılmadığına bakılarak anket formuna son şekli verilmiştir. Araştırmanın örnekleme 551 tüketiciden oluşmaktadır. Araştırmaya katılan tüketicilerin demografik özellikleri cinsiyet, yaş, eğitim, meslek, medeni durum, gelir dağılımı ve çocuk sahipliği açısından değerlendirilmiştir. Örneği oluşturan cevaplayıcıların demografik özellikleri Tablo 3'de yer almaktadır.

Araştırmaya katılan bireylerin demografik özellikleri incelenecek olursa, katılımcıların %59'u kadın, %41'i erkek tüketicilerden oluşmaktadır. Bu oran, ankette her iki cinsiyetten olan tüketicilerin düşüncelerini yansıtmaları için uygundur. Araştırmaya katılan tüketicilerin eğitim durumu yüksek olduğu görülmektedir. En büyük grubu üniversite düzeyinde eğitimi olan tüketiciler oluşturmaktadır (%37,6). Üniversite mezunlarından sonra en yüksek katılım %25,4 ile lisansüstü mezundur. Diğer katılanların eğitim düzeyleri sırasıyla %20,5 lise mezunu, %11,4 yüksekokul mezunu ve %5,1 ilköğretim mezunundan oluşmaktadır. Ankete katılanların eğitim düzeyinin yüksek olmasının bilinçli tüketicilerin ağırlıklı olarak içgüdüsel satın alma davranışı yaptığını göstermektedir.

Ankete katılanların yaş dağılımı ise %26,5 19-25 yaş, %37 26-32 yaş, %18 33-39 yaş, %10,5 40-46, %7,6 47 yaş ve üzerindedir. Ortalama yaş 31,8 olarak çıkmıştır. Bu durum ankete katılan tüketicilerin gençlerden oluştuğunu göstermektedir. Genç tüketicilerin içgüdüsel satın alma yapma oranı daha yüksektir. Çünkü giyim ürünlerine ihtiyacı daha yüksektir.

Ankete katılanlara çocuk sahipliği açısından bakıldığında %30,9 çocuklu, %69,1 çocuksuz tüketicilerden oluştuğu görülmüştür. Çocuk sahibi olmayan tüketicilerin daha çok içgüdüsel satın alımlar yaptığını göstermektedir. Bunun nedeni, çocuksuz tüketicilerin vaktinin çocuklu tüketicilere göre daha çok olmasıdır.

Ankete katılan tüketicilerin %71,5 aktif olarak çalışırken, %28,5'i aktif olarak çalışmamaktadır. Aktif olarak çalışan tüketicilerin %1,8'i akademisyen, %7,4'i bankacı, %1,8'i doktor, %0,9'ı ekonomist, %1,3'ü emniyet mensubu, %1,1'i mimar, %5,4'ü muhasebeci, %8,7'si mühendis, %6,7'si öğretmen, %3,6 serbest meslek, %6,7'si yönetici, %19,6 diğer meslek grupları, %6,2 ev hanımı, %13,2'si öğrenci, %2,5'i

basın mensubu, %2,9'ı işçi, %1,1'i asker ve %2,2'si esnaflardan oluşmaktadır. Ankete katılanlardan en büyük dilimi %13,2 ile öğrenciler, %8,7 ile mühendisler ve %8,5 ile akademisyenler oluşturmaktadır.

Gelir grupları içerisinde en büyük payı 1001-1500 gelire sahip olanlar oluşturmaktadır (%22,3). %20,9'lık bir oranla 1000 ve altı gelire sahip olanlar ikinci sırada yer alırken, %18,7 2501-5000 TL arası oluşturmaktadır. Ankete katılan tüketicilerin ağırlığı öğrenciler olduğu ve gelirlerinin ailelerine bağlı olduğu düşünülürse bu oran daha yukarı çıkabilmektedir.

KAYNAKÇA

- Akturan, U., (2009), Tüketicilerin Cinsiyetlerine İlişkin Olarak İçgüdüsel Alışveriş Eğilimlerindeki Farklılıkların Belirlenmesi: Üniversite Öğrencilerine Yönelik Pilot Bir Araştırma, *İşletme İktisadi Enstitü Dergisi*, Yıl 20, Sayı 64, 62-77.
- Baumeister F.R., (2002), Yielding to Temptation: Self-Control Failure, Impulsive Purchasing and Consumer Behavior, *Journal of Consumer Behavior*, Vol 28, 670-676.
- Coley A., Burgess B., (2003), Gender Differences in Cognitive and Effective Impulse Buying, *Journal of Fashion Marketing and Management*, Vol 7, No 3, 282-295.
- Çabuk S., Zeren D., (2005), Ekonomik Kriz Dönemlerinde Anlık Alışveriş Yapan Tüketicilerin Profili, *Pazarlama Dünyası*, Mart-Nisan, 24-29.
- Ditmar, H., Beattie J., Friese S., (1999), Gender Identity and Material Symbols: Objects and Decision Consideration in Impulse Purchases, *Journal of Economic Psychology*, 16, 491-511.
- Gegez, A.E., (2010), *Pazarlama Araştırmaları*, Geliştirilmiş Üçüncü Baskı, Beta Yayınları, İstanbul.
- Hausman A., (2000), A Multi Method Investigation of Consumer Motivations in Impulse Buying Behavior, *The Journal of Consumer Marketing*, 17(5), 403-419.
- Kwon H.H., Armstrong K., (2006), Impulse Purchases of Sport Team Licensed Merchandise: What Matters?, *Journal of Sport Management*, Vol 20, 101-119.
- Madhavaram, S.R., Laverie D.A., (2004), Exploring Impulse Purchasing on The Internet, *Advances in Consumer Research*, Vol. 31, 59-66.
- Rook D.W., Fisher R.J., (1995), Normative Influences on Impulse Buying Behavior, *Journal of Consumer Research*, Vol. 22, December, 305-313.
- Solomon, M.R., (2013), *Consumer Behavior*, 10th Ed., Englewood Cliffs, N.J: Prentice Hall.
- Torlak Ö., Tiltay M., (2010), Anlık Satın Alma Ölçeklerinin Türk Tüketicisi İçin Uyarlanmasına Yönelik Deneme, *15. Ulusal Pazarlama Kongresi*, İzmir, 406-422.
- Ünal S., (2008), *İçgüdüsel Alışveriş*, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Verplanken, B., Herabadi A., (2001), Individual Differences in Impulse Buying Tendency: Feeling and No Thinking, *European Journal of Personality*, Vol:15, 75-83.
- Weun, S., Jones, M.A., Beatty, S.E., (1998), Development and Validation of The Impulse Buying Tendency Scale, *Psychological Reports*, 82(3), 1123-1133.

MESLEK YÜKSEKOKULLARI VE İŞ-DÜNYASI ARASINDA BECERİLİ İNSAN KAYNAĞI YETİŞTİRME İLİŞKİLERİNİN YETERLİĞİ: BOLU MESLEK YÜKSEKOKULU STAJYER ÖĞRENCİLER ÜZERİNDE BİR ARAŞTIRMA

Necmettin ÖZEL¹, İbrahim KARAGÖZ²

ÖZET

Bu araştırma, üniversitelerin beceri geliştirme; iş-dünyasının da bundan yararlanma ve bunun gelişimine katkı sağlama yeterliklerini inceleme amacı taşımaktadır. Bu amaç, Bolu Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin staj deneyimleri üzerinden sınanmıştır. Katılımcılara uygulanan soru kağıdı, %85 düzeyinde güvenilir bulunmuştur. Araştırma maddeleri için saptanan ortalamalar, staj sürecinin yeni bilgiler kazandırma açısından güdüleyici olduğu algısının ilk sırada (3.29); buna karşılık, okulda kazanılan bilgilerin iş yeri beklentileri açısından yeterli olduğu algısının da en son sırada (2.49) yer aldığını göstermiştir. Diğer taraftan hipotez analizleri, Staj-işyeri Uygunluk Ölçeği ile Staj Tatmin Ölçeği; Danışman Yeterlik Ölçeği ile Staj Tatmin Ölçeği ve Geliştirme Ölçeği arasında, birincisi güçlü olmak üzere, anlamlı ilişkiler ortaya koymuştur. İş dünyası ile üniversiteler arasında daha etkili işbirliği ilişkileri önerilmiştir.

Anahtar Kavramlar: Beceri gereksinimi, beceri eğitimi, staj uygulaması.

EFFICIENCY OF RELATIONS BETWEEN VOCATIONAL HIGH SCHOOLS AND BUSINESS-WORLD ON IMPROVING SKILLED HUMAN RESOURCES: A RESEARCH ON BOLU VOCATIONAL HIGH SCHOOL INTERNSHIPS STUDENTS

ABSTRACT

This study aims to detect relations between vocational high schools and business world on development and employment of skilled human resources. A Questionnaire was administrated to 104 students who have completed their internships. Questionnaire rendered a 85% of reliability. Items means of questionnaire showed that participants perceived that internships experiences motivate to learn new things (3.29); knowledge, however, gained in school aren't satisfactory in respect of workplace expectations (2.49). Hypotheses tests revealed significant relationships between Internship Relevance Scale and Internship Satisfaction Scale. Further, considerable correlations between Advisor Qualification Scale and Internship Satisfaction Scale and Internship Improving Scale are found. Effective relationships between universities and business world are commanded.

Key words: Skill development, business world, internship experience.

GİRİŞ

Üniversitelerle iş dünyası arasında işbirliği ilişkileri, çağdaş ekonomiler açısından yaşamsal önem taşımaktadır. Bir başka ifadeyle, çağdaş gereksinimler açısından üniversite ve iş dünyasının, yerel ve/veya ulusal düzeyde, çok yakın ilişkiler içerisinde olması gerekmektedir. (Cloete vd., 2011) Açık ki, bu ilişkinin tam merkezinde beceri düzeyi yüksek insan gücü geliştirme ve değerlendirme görev ve çabaları (Zorn ve Taylor, 2004; Manning, 1992) yer almaktadır. Bir yandan iş örgütlerinin artan bilişim gereksinimleri, diğer taraftan bilişim teknolojileri alanındaki hızlı gelişmeler bu sorunu daha ivedi hale getirmektedir. Üniversitelerin bu bağlamda temel rol ya da işlevi, bir bütün olarak, yerel veya ulusal

¹ Yard. Doç. Dr. Abant İzzet Baysal Üniversitesi. necmettin1071@gmail.com

² Öğr. Grv. Abant İzzet Baysal Üniversitesi. ibrahim.karagoz@windowslive.com

ölçekte gereksinim duyulan bilgi ya da bilişimi üretmektir. (Cloete vd., 2011) Onların kurumsal yeterlikleri de, gerçekte, bu amacı hangi ölçüde başarabildikleri ile sıkı biçimde ilişkilidir. Diğer taraftan, açıkça görülmesi bile, iş-dünyasının da bu bilgi ve bilişimden yararlanma ve onu daha üst düzeylere çıkarma çabalarına katkı sağlama gibi bir görev ve yükümlüğü söz konusudur. (Allen vd., 2005: 3 vd.) Bu yükümlülük, geniş anlamda, bilişim gereksinimlerinin açıkça tanımlanması ve bu bağlamda taleplerin yükseköğretim kurum ve birimleri ile paylaşılmasını kapsamaktadır. İş örgütleri, gerçekte, hem ayakta kalabilme ya da gelişimlerini sürdürme hem de toplumsal beklentileri karşılama sorumlulukları açısından (Porter ve Kramer, 2011: 519 vd), bu bağlamda bir işlevi yerine getirmeleri gerekir. Bu nedenle, karşılıklı gereksinim ve talepleri doğru olarak anlamak ya da bunlar için çözümler üretmek, temelde, üniversitelerle iş-dünyası arasında yakın/sürekli bir işbirliği süreci öngörmektedir. Öğrenci staj uygulamaları, bu bağlamda, salt gelecekteki insan kaynağının beceri düzeyini güvence altına alma değil; iş-dünyası ve üniversite ilişkilerini sına ve/veya geliştirme aracı olarak da önem taşımaktadır.

ÜNİVERSİTELER VE İŞ DÜNYASI İLİŞKİLERİNDE TEMEL BOYUTLAR

İşgücü Beceri Gereksinimi

Beceri, kişinin bir işi yapabilme yetkinliği anlamına gelir. (TDK, 2013) Ancak becerinin, bu bağlamda, iş örgütlerinin gereksinim duyduğu iş davranışlarının bütünü olarak tanımlanması daha anlamlıdır. Gerçekte, ürün ve/veya hizmet kalitesinde artış beklentileri, (Jones vd., 2000: 646 vd.) bu ürün ve hizmetlerin üretilmesinde ihtiyaç duyulan beceri kalitesinin sürekli olarak yükseltilmesini öngörmektedir. Diğer taraftan, üst düzey beceri ihtiyacı, giderek, küresel ekonomilerden kaynaklanan bir zorunluluğa dönüşme eğilimi de göstermektedir. (Güneş, 2012) Bu nedenle, çağdaş anlamda, ülke ekonomilerinin gelişimsel başarılarının arkasındaki temel gücün, insan kaynağının beceri yeterlikleri olduğu gerçeğinin (Biçerli, 2011) göz ardı edilmemesi gerekir.

Diğer taraftan, insan kaynağı ile kalkınma arasındaki ilişki doğru olarak saptanmış olsa da (Bowen ve Lawler, 2005:264), ulaşılan sonuçlar bağlamda bir yeterlikten söz etmek o kadar kolay gözükmemektedir. (Üstündağ, 2006: 89) Bu bağlamda temel sorun, sadece, beceri gereksinimlerini tanımlama ve gereksinim duyulan insan kaynağını yetiştirme ile değil; aynı zamanda mevcut beceri kaynağından yararlanma yetenekleriyle de ilişkilidir. (Coşkun ve Altunışık, 2002) İş örgütlerinin, örneğin, beceri gereksinimlerini büyük ölçüde yükseköğretim kurumlarıyla ilişkiler yerine geleneksel yollarla karşılama eğilimi içerisinde oldukları ve daha çarpıcı olarak, onların, kendi alanlarında eğitim veren yükseköğretim kurum ya da birimlerini tanıma/bilme konusunda bilişimsel yetersizlikler içerisinde oldukları görülmüştür. (Üstündağ, 2006: 89 vd.) Diğer taraftan, etkili örgütsel yapı ve/veya yönetsel süreçlere sahip olmamaları, iş örgütlerinin, iş gücü gereksinimlerini doğru olarak saptama ve bunu elde etme konusunda karşılaştıkları güçlüklerin birincil nedenleri arasındadır. (DPT, 2007; Tikici ve Uluyol, 2006) Özellikle KOBİ'ler, bu bağlamda daha öncelikli bir konumda yer almaktadır. (Özel, 2012 ve 2008)

İşgücü Beceri Eğitimi

Açıktır ki, bu bağlamda gelişmeler, iş örgütlerinin ihtiyaç duyduğu bilgi/bilişimin üretilmesini, yükseköğretim kurumlarının temel amaç ve öncelikleri arasına sokmaktadır. (Cloete vd., 2011) Bununla birlikte, ulusal ve/veya küresel anlamda, ülkelerin beceri üretiminin, iş örgütlerinin beceri gereksinimlerinin gerisinde kaldığı gözlenmektedir. Bu yetersizlik gelişmişlik düzeylerine bakılmaksızın tüm ülke ekonomileri için bir gerçeklik durumundadır. Örneğin Almanya (DeutscheWelle, 2012) ve Türkiye (Gür vd., 2012) için bu durum açıkça gözlenmektedir. Bu çerçevede, Türkiye'de azımsanmayacak ölçüde (%48) gereksinim duyulan beceriyi bulma güçlüğü yaşanmaktadır. (ManpowerGroup, 2011) Sorun ilk bakışta ve esas olarak, üniversitelerin beceri geliştirme sistem ve/veya programlarının, iş dünyasının beklentilerine göre tasarlanmamış olmasında ya da bilişimde yaşanan değişime ayak uydurma yeteneğinden uzak kalmasında aranabilir. (Gürbüz, 2011) Bununla birlikte, bu bakış açısı

sorunu bütünüyle açıklamaktan uzaktır. Gerçekte, sorun ya da yetersizliklerin kaynağı, üniversiteler ile iş-dünyası arasındaki ilişkilerin yeterince etkili olmamasında aranması gerekir. (Çakırel vd., 2013) Bu nedenle, bu ortak amaç paydaşlarının kendi gereksinim ve/veya yükümlülükleri konusunda sürekli bir farkındalık ve çözüm çabası içerisinde olması gerekir. (Biçerli, 2011; Gürbüz, 2011)

Diğer taraftan, yükseköğretim kurumları içerisinde özellikle meslek yüksek-okullarının (MYO), öğrencilere soyut olmaktan çok beceriye dönüşebilme yeteneği yüksek bilgiler kazandırması gerekmektedir. Gerçekte, onların kuruluş gerekçe ve/veya amaçları da (Kanun-4702) bu saptamayı haklı çıkarmaktadır. MYO'larda uygulamalı programlara yönelmedeki artışlar bu işlevin doğru anlaşıldığını göstermektedir. Bununla birlikte, MYO'ların yetiştirdikleri insan gücünün hangi düzeyde becerisel bir yeterlikte olduğundan emin olmak oldukça güçtür. (Üstündağ, 2006) Bu bağlamda yetersizlikler, işgören adaylarının hem yetenek ve bilgisi hem de iş deneyimleri ile ilişkili bulunmuştur. (ManpowerGroup, 2011), Diğer taraftan, işgücü gereksinimini nicel ve/veya nitel açıdan doğru olarak saptamak da işgücü beceri geliştirme başarımızda etkili olmaktadır. Bu nedenle, yükseköğretim kurum/birimlerinin, işgücü piyasasının hem niceliksel hem de niteliksel taleplerini doğru anlaması ve bu ölçütleri karşılayabilecek eğitsel çabalar içerisinde olması önemlidir.

Temel Bir İlişki Biçimi: Öğrenci Staj Uygulamaları

Üniversitelerle iş örgütleri arasındaki ilişki/işbirliği gereksinimi giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Bunun gelecek on yıllar içerisinde artan bir biçimde süreceği konusunda da güçlü neden ve/veya öngörüler mevcuttur. (Bruns, 2012; ManpowerGroup, 2011) Bu bağlamda, üniversite-iş dünyası işbirliği açısından farklı yaklaşım ve/veya sistemlerden söz edilse de (Sarıbiyık, 2013), öğrenci staj uygulamaları bu ilişki biçimleri içerisinde en geleneksel ve yaygın olanıdır. Öğrenci staj uygulamaları, bir anlamda, üniversitelerin bilişimsel çıktıları ile iş örgütlerinin bilişim gereksinimlerinin birlikte değerlendirilmesidir. (Güyağüler, 2014) Açıkçası, staj deneyimlerinden elde edilen sonuçlar, hem üniversitelerin öğrencilere hangi ölçüde gereksinim duyulan bilgi/donanımı kazandırdığı; hem de iş dünyasının bu beceriden yararlanma istek ve yeteneğine sahip olduğu konusunda sağlam bilgiler vermektedir. (BYU, 2014) Diğer taraftan, staj uygulamaları, işlevsel olarak, beceri talep ve sunumunda yeterliklerimizi görme ya da sınama anlamına gelir. Staj deneyim ya da uygulamalarına, bu bağlamda, bir arabolucu olarak da bakılabilir. Staj deneyimleri, bunun dışında, öğrenciler açısından mesleki gelişme/ilerlemenin de ilk adımını oluşturmaktadır. (Güyağüler, 2014; Uysal, 2013) Bir başka açıdan, staj uygulamaları, iş deneyimi, beceri geliştirme, yetenek ve becerileri konusunda özgüven duygusu sağlamanın yanında; öğrencilere, burslar ve benzer parasal olanaklar sağlama gibi fırsatlar da sunmaktadır. (Güzel, 2010) Özetle, iş-dünyası ile bu ilk karşılaşma, öğrencilere bildiklerinin hangi düzeyde talep edildiği ve/veya yeterli olduğunu görme deneyimi anlamına gelmektedir. Açıktır ki, bu ilk deneyimin yeterliği, adayların gelecekle ilgili algılarını önemli ölçüde etkilemektedir.

Bununla birlikte, temelde, öğrenci sayılarının fazlalığı ve/veya işyerlerinin isteksiz davranışları nedeniyle bu bağlamda arzu edilen sonuçlara ulaşmada güçlükler yaşanmaktadır. Özellikle, küçük ve orta-boy iş örgütlerinin temel yönetsel (Ertuğrul ve Karakaşoğlu, 2005) ve insan kaynakları uygulama yaklaşımlarındaki yetersizlikler (Gümüştekin, 2005: 80), stajyer öğrenciler için uygun staj koşulları sağlama becerilerini önemli ölçüde kısıtlamaktadır. Diğer taraftan, stajyerler ya da onların eğitim kurumlarının da bu bağlamda yetersizlikleri söz konusudur. Bu nedenle, staj uygulamalarında karşılaşılan sorunların giderilmesi ve/veya daha etkili uygulamalar için gereken çabanın gösterilmesi, ulaşılmaması gereken bu amaçlar bütünü açısından son derece önemlidir. (Üstündağ, 2006) Bu bağlamda, üniversitelerin, öğrencilere staj yeri bulma ve denetlemede daha etkili çaba göstermeleri, sorunun çözümü için katkı sağlayabilir. Bir başka açıdan, örn., staj uygulamaları, 3+1 modeliyle bir dönemlik uygulamaya da (Sarıbiyık, 2013) dönüştürülebilir.

YÖNTEM**Amaç**

Bu araştırmanın temel amacı, Abant İzzet Baysal Üniversitesi (AİBÜ) Bolu Meslek Yüksekokulu (BMYO) öğrencilerinin staj deneyimleri üzerinden, Meslek Yüksek Okullarının (MYO), iş dünyasının gereksinim duyduğu beceriyi hangi düzeyde üretebildiğini ve iş dünyasının da bu beceriden hangi ölçüde yararlanabildiğini belirlemeye çalışmaktır. Bu amaç, bir başka açıdan, iş örgütlerinin kendi beceri gereksinimlerini belirleme, MYO'ların da bu gereksinim için beceri üretme yeteneklerinin sınanması anlamı taşımaktadır. Bu bağlamda, stajlarını başarı ile tamamlayan AİBÜ-BMYO öğrencileri üzerinde uygulanan bir soru kağıdı ile hem öğrenci beceri düzeyleri hem de iş örgütlerinin bundan yararlanma yetenekleri konusunda sonuçlara ulaşılmaya çalışılmıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırma evreni olarak, AİBÜ-BMYO'da, 2011-2012 öğretim yılı staj dönemlerinde, stajlarını başarı ile tamamlayan 609 öğrenci alınmıştır. Bu ana küteden ulaşılabilen 200 kişilik bir örneklem (%33) oluşturulmuş ve araştırmaya katılımları sağlanmıştır. Geçerli 104 soru kağıdı araştırmanın temel veri kaynağını oluşturmuştur. (Tablo 1)

Tablo 1. Örneklem Tanımlama

Tanımlama	Dağıtılan	Dönen	Geçerli
Sayı	200	160	104
%	100	80	60.5

Ölçek ve Çözümleme Yöntemleri

Soru kağıdı toplam olarak 22 madde içermektedir. Kişisel özelliklerin tanımlanması için oluşturulan 6 madde dışında kalan diğer araştırma maddeleri 4 ayrı ölçekle sınıflandırılmıştır. Danışman Yeterlik Ölçeği (DYÖ) toplam 2 madde (s.2, 3); Staj-işyeri Uygunluk Ölçeği (SUÖ) 6 madde (s. 4, 5, 6, 7, 8, 9); Geliştirme Ölçeği (GÖ) 3 madde (s.10,11,12) ve Staj Tatmin Ölçeği (STÖ) de 4 madde (s.13,14,15,16) içermektedir. Soru kağıdı, sınırlı sayıdaki örnekler dikkate alınarak araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir. Hipotez analizlerinde, Pearson korelasyon analiz yönetiminden yararlanılmış ve tüm veri çözümlenmeleri SPSS 17.0 ortamında yapılmıştır.

Betimleyici İstatistikler**Kişisel Özellikler**

Katılımcıların % 64'ü (67) bayan; %36'sı (37) ise erkektir. Katılımcıların yarıdan fazlası (%54) 18-20 yaş aralığındadır. 21-23 yaş aralığında olanlar ise %41'lik bir orana sahiptir. 24+ yaş kümesinde olanlar ise sadece %5'lik bir dilim oluşturmaktadır. Katılımcıların çoğunluğu (%70) sosyal; kalan %30'luk kısım ise teknik program öğrencileridir. Katılımcıların, diğer taraftan, %55'i muhasebe-finans ve insan kaynakları (sırasıyla %54 ve %4) alanlarında staj yapmıştır. Üretim bölümünde staj yapanların oranı %20'dir. Kalan kısım ise (%25) diğer farklı alanlarda staj yapmıştır.

Staj Danışmanlığı

Diğer taraftan, öğrencilerin %63,5'i'ü bir staj danışmanı olduğunu; kalan %36,5'de staj danışmanı olmadığını açıklamıştır. (Tablo 2)

Tablo 2. Staj Danışmanlığı Sıklık ve Oranı

		f	%
Staj yaptığım işyerinde bir staj danışmanım vardı	Katılıyorum	66	63,5
	Katılmıyorum	38	36,5
	Toplam	104	100,0

Güvenirlilik Analizi

Soru kağıdının iç güvenirliliğini sınamak için CsA güvenirlilik analizi yapılmış ve ölçmek istediği alan için büyük ölçüde yeterli olduğu görülmüştür. (Tablo 3)

Tablo 3. Testin Güvenirliliği

Madde Sayısı	Cronbac's Alpha
15	,85

Araştırma Maddeleri İçin Temel İstatistikler

Katılımcıların staj deneyim ve/veya süreçleri ile ilgili tatmin ve/veya yeterliklerin saptanması amacıyla, araştırma maddelerinin aldıkları ortalamalara göre bir sıralaması yapılmıştır. Bu bağlamda bir öncelik sıralaması, esas olarak, öğrencilerin en-fazla ya da en-az tatmin ya da yeterlik duygusu içerisinde oldukları alanların saptanmasında anlamlı sonuçlar ortaya koymuştur. (Tablo 4)

Tablo 4. Araştırma Maddeleri İçin Temel İstatistikler

Sıra	Madde Tanımı	Sayı	Min.	Max.	Ort.	SS.
1	Staj süreci, beni, yeni bilgiler öğrenmeye özendirmiştir.	104	1.00	4.00	3.29	,66
2	Çalışma hayatımda, alanımda başarılı olacağımı düşünüyorum.	104	1.00	4.00	3.25	,64
3	Başarılı bir staj süreci geçirdim.	104	1.00	4.00	3.21	,66
4	Staj danışmanıma her an ulaşabildim.	65	1.00	4.00	3.20	64
5	Eğitim aldığım programa uygun bir işyeri/bölümde staj yaptım.	104	1.00	4.00	3.19	,75
6	Staj danışmanım yol göstericiydi.	65	1.00	4.00	3.15	,64
7	Staj işyerim, kendimi geliştirmeme katkı sağlamıştır.	104	1.00	4.00	3.12	,70
8	Çalışma hayatımın bana yeterli tatmini sağlayacağını düşünüyorum.	104	1.00	4.00	3.04	,65
9	Staj süreci, kendi alanımda yetersizliklerimi görmeme imkân sağladı.	104	1.00	4.00	3.01	,72
10	İleride çalışmak istediğim bir işyeri/bölümde staj yaptım.	104	1.00	4.00	2.93	,82
11	İşyeri staj koşulları, bilgilerimi uygulama açısından yeterli olmuştur.	104	1.00	4.00	2.73	64
12	Mezun oluşumda staj yaptığım işletmede çalışmak isterim.	104	1.00	4.00	2.69	,98
13	Staj işyerim, bilgimden yararlanmak isteyen bir yaklaşım gösterdi.	104	1.00	4.00	2.66	,70
14	Staj işyerimde, okulda öğrendiklerimi uygulama fırsatı buldum.	104	1.00	4.00	2.60	,71
15	Okulda öğrendiğim bilgilerin, işyeri beklentileri açısından yeterli olduğunu gördüm.	104	1.00	4.00	2.49	,72

HİPOTEZ ANALİZİ

Stajyer öğrencilerin, staj ve/veya staj-işyeri koşulları ile ilgili tatmin düzeylerinin saptanması amacıyla, 4 ayrı hipotez kurulmuş ve Pearson Korelasyon tekniği ile analiz edilmiştir. Hipotez analizleri Tablo 5, 6, 7 ve 8'de verilmiştir.

Staj Yeri Uygunluk ve Tatmin İlişkisi

H1.1. Staj işyeri uygunluğu ile staj tatmini arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo 5: Staj Yeri Uygunluk ve Tatmin İlişkisi

		Staj yeri Uygunluk Ölçeği	Tatmin Ölçeği
Staj yeri Uygunluk Ölçeği	Pearson Korelasyon	1	,663*
	P		,000
	N	104	104
Tatmin Ölçeği	Pearson Korelasyon	,663*	1
	P	,000	
	N	104	104

*Korelasyon 0,01 düzeyinde anlamlı (Çift-tarafli)

H1.1. Kabul edilmiştir. $p < 0,01$. Bir başka ifadeyle, staj işyerinin uygunluğu ile staj tatmini arasında güçlü olumlu ilişki bulunmuştur.

Danışman Yeterlik ve Tatmin İlişkisi

H1.2. Staj danışman yeterliği ile staj tatmini arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo 6: Danışman Yeterlik ve Tatmin İlişkisi

		Danışman Yeterlik Ölçeği	Tatmin Ölçeği
Danışman Yeterlik Ölçeği	Pearson Korelasyon	1	,351*
	P		,004
	N	65	65
Tatmin Ölçeği	Pearson Korelasyon	,351*	1
	P	,004	
	N	65	65

*Korelasyon 0,01 düzeyinde anlamlı (Çift-tarafli)

H1.2. Kabul edilmiştir. $p < 0,01$. Bir başka ifadeyle, staj danışmanının yeterliği ile staj tatmini arasında orta düzeyde olumlu anlamlı ilişki bulunmuştur.

Danışman Yeterlik ve Geliştirme İlişkisi

H1.3. Staj danışman yeterliği ile geliştirme arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo 7: Danışman Yeterlik ve Geliştirme İlişkisi

		Danışman Yeterlik Ölçeği	Geliştirme Ölçeği
Danışman Yeterlik Ölçeği	Pearson Korelasyon	1	,372*
	P		,002
	N	65	65
Geliştirme Ölçeği	Pearson Korelasyon	,372*	1
	P	,002	
	N	65	65

*Korelasyon 0,01 düzeyinde anlamlı (Çift-tarafli)

H1.3. Kabul edilmiştir. $p < 0,01$. Daha ayrıntılı olarak, staj danışmanının yeterliği ile stajın geliştirici etkisi arasında orta düzeyde olumlu anlamlı ilişki saptanmıştır.

Geliştirme ve Tatmin İlişkisi

H1.4. Geliştirme ile staj tatmini arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo 8: Geliştirme ve Tatmin İlişkisi

		Geliştirme Ölçeği	Tatmin Ölçeği
Geliştirme Ölçeği	Pearson Korelasyon	1	,627*
	P		,000
	N	104	104
Tatmin Ölçeği	Pearson Korelasyon	,627*	1
	P	,000	
	N	104	104

*Korelasyon 0,01 düzeyinde anlamlı (Çift-taraflı)

H1.4. Kabul edilmiştir. $p < 0,01$. Bir başka ifadeyle stajın öğrencilerin gelişimine sağladığı katkı ile staj tatmini arasında olumlu anlamlı güçlü ilişki bulunmuştur.

SONUÇLAR VE TARTIŞMA

Sonuçlar

Ana kütle olarak alınan, AİBÜ-BMYO; 2011-2012 öğretim yılı staj dönemlerinde, stajlarını başarı ile tamamlayan 609 öğrenciden 200 kişiye ulaşılmış ve soru kağıdı verilmiştir. Geri dönen 160 soru kağıdından 104'ü geçerli kabul edilmiş ve temel veri için esas alınmıştır. (Tablo 1) Diğer taraftan 104 katılımcıdan % 64'ü (67) bayan; %36'sı (37) ise erkektir. Diğer taraftan yarıdan fazlası (%54) 18-20 yaş aralığındadır. Sosyal programlarda okuyan öğrenciler (%70) teknik programlarda okuyanlardan (%30) baskın biçimde fazladır. Diğer taraftan, soru kağıdı 0.85 düzeyinde güvenilir bulunmuştur. (C'sA: 0.85) (Tablo 3) Bir başka açıdan, araştırma maddeleri için hesaplanan ortalamalar, anlamlı sonuçlar ortaya koymuştur. Katılımcılar, ilk sıraya staj sürecinin yeni bilgiler kazandırmada etkili/güdüleyici olduğunu (3.29); ikinci sıraya gelecek meslek yaşamlarında başarılı olabilecekleri (3.25) ve üçüncü sıraya da başarılı bir staj dönemi geçirdikleri algısını (3.21) koymuştur. Buna karşılık, katılımcılar en düşük ortalama ile (2.49) okulda öğrendikleri bilgilerin iş yeri beklentileri açısından yeterli olmadığı algısını en son sıraya koymuştur. Okul bilgilerini staj işyerlerinde uygulama fırsatının yetersizliği (2.60) ve işyerlerinin, stajyerlerin bilgilerinden yararlanma isteklerindeki yetersizlik (2.66) en düşük ortalama alan diğer iki madde olarak bulunmuştur. (Tablo 4)

Diğer taraftan, hipotez analizleri anlamlı sonuçlar ortaya koymuştur. Bu bağlamda, H1.1. Analizi, staj işyeri uygunluk ölçeği (SUÖ) ile staj tatmin ölçeği (STÖ) arasında 0.01 anlamlılık düzeyinde güçlü olumlu ilişki (0.66) olduğunu göstermiştir. (Tablo 5) Benzer biçimde, H1.2. Analizi ile danışman yeterlik ölçeği (DYÖ) ile STÖ arasında orta düzeyde olumlu anlamlı ilişki bulunmuştur. (Tablo 6) Diğer taraftan, H1.3. DYÖ ile geliştirme ölçeği (GÖ) arasında orta düzeyde (0.372) olumlu anlamlı (Tablo 7) ve nihayet H1.4. Analizi, GÖ ile STÖ arasında güçlü olumlu anlamlı ilişki (0.627) olduğunu ortaya koymuştur. (Tablo 8)

Tartışma

Hesaplanan C'sA değeri, soru kağıdının, ölçülmek istenen tutumlar için geçerli ve güvenilir bir araç olduğunu göstermiştir. (Nunnally ve Bernstein, 1994) (Tablo 3) Bu değer, soru kağıdının, yaygın olmayan bir alanda geliştirilmiş olması ve özgünlüğü dikkate alındığında daha tatmin edici gözükmetedir. Diğer taraftan, stajyer öğrencilere bir staj danışmanları-olup olmadığı sorulmuş ve yaklaşık 2/3'ü staj danışmanı olduğunu bildirmiştir. (Tablo 2) Danışman yeterliği, yarıdan azdır ve bu sonuç, stajyer öğrencilerin beceri geliştirmeleri açısından temel bir kısıtlama anlamına gelmektedir. Bununla birlikte, öğrencilerin danışmanlarına ulaşma ortalamaları 4. Sırada (3.20) (Tablo.4) bulunmuştur. İlişkili olarak, Uysal (2013), stajyer çalışanların yüksek oranda (%89) üstlerine kolaylıkla ulaşabildiği sonucuna ulaşmıştır. Bir başka açıdan, stajyer öğrenciler, başarılı bir staj süreci geçirmiş oldukları algısını güçlü biçimde vurgulamıştır. (Tablo 4) Bununla birlikte, öğrenciler, "Staj işyerim, bilgimden yararlanmak isteyen bir yaklaşım gösterdi" maddesini 13. (ort: 2,66; ss: 0,70) koymuştur. Uysal (2013) araştırması,

stajyer çalışanların %86'sının görüşlerine önem verildiği algısı bildirdiği sonucuna ulaşmıştır. Benzer biçimde, "Staj işyerimde, okulda öğrendiklerimi uygulama fırsatı buldum" maddesi 14 (ort: 2,60; ss: 0,71) ve "Okulda öğrendiğim bilgilerin, işyeri beklentileri açısından yeterli olduğunu gördüm" maddesini de 15. (ort: 2,49; ss: 0,72) sırada yer almıştır. Bu sonuçlar oldukça önemli ve çarpıcıdır. Bir başka ifadeyle, son üç sırayı paylaşan maddeler, öğrencilerin, hem staj işyerinin kendi bilgilerinden yararlanma ve kendi bilgilerini uygulama hem de kendi bilgi-becerilerinin işyeri beklentilerini karşılama açısından yetersiz olduğu sonucunu açıkça ortaya koymaktadır. (Tablo 4) Bu sonuçlar, somut olarak, öğrencilerin staj yaptıkları işyerlerinin yaklaşım ve koşullarında olduğu kadar kendi donanımları ile ilgili yetersizlikleri ortaya koymaktadır. Bir başka ifadeyle, her ne kadar başarılı bir staj dönemi geçirdiklerini ifade etmiş olsalar da, bu sonuçlar, öğrencilerin, staj süreci içerisinde hem üniversitelerin kazandırdığı beceri hem de iş yerlerinin bu beceriden yararlanma istek ve/veya yaklaşımları ile ilgili önemli yetersizlik algısı içerisinde oldukları anlamına gelmektedir. Bu sonuçlar, daha önceki araştırmalarda (ManpowerGroup, 2011; Üstündağ, 2006) elde edilenlerle de örtüşmektedir.

Diğer taraftan, hipotez analizleri staj işyeri uygunluğu ile staj tatmini arasında güçlü ilişkiler olduğunu göstermektedir. Bu sonuç, yetersiz koşullarda staj yapmış olsalar da, bu iki değişken arasında güçlü ilişkilerin varlığını açıklamaktadır. Bunun kadar güçlü olmasa da, danışman yeterliği ile staj tatmini ve gelişim sağlama arasında da olumlu anlamlı ilişkiler belirlenmiştir. Bu sonuçlar, ayrıca, öğrenci staj uygulamaları konusunda üniversiteler kadar iş dünyasının farkındalıklarının artırılması gerektiğini de açıkça ortaya koymaktadır. Üstündağ araştırması (2006), iş örgütlerinin, işgören gereksinimlerini, büyük ölçüde, yükseköğretim kurumlarıyla ilişkiler üzerinden karşıladıklarını ve daha da önemlisi, kendi alanlarında eğitim veren bir yükseköğretim kurum/biriminin varlığını bile bilmediklerini ortaya koymuştur. Bu bağlamda farkındalıkların artırılması, staj uygulamalarına daha faydacı bir açıdan yaklaşılması ve daha uygun staj koşulları sağlanması önem taşımaktadır.

GELECEK ARAŞTIRMALAR VE ÖNERİLER

Araştırma, öğrenci staj uygulamaları üzerinden, iş örgütleri ile yükseköğretim kurumları arasındaki beceri talep-sunum ilişkisini irdelemek bakımından önemli sonuçlar ortaya koymuştur. Bu bağlamda önemli bir adım oluşturduğu da söylenebilir. Bununla birlikte, kimi açılardan yetersizlikler de içermektedir. Gelecek araştırmaların, daha gelişmiş soru kağıtları/ölçekler kullanılarak daha geniş örneklemeler üzerinden yapılması gerekir. Diğer taraftan, araştırma sonuçları üniversiteler ve iş örgütleri açısından bazı öneriler geliştirilmesini kolaylaştırmaktadır:

- Yükseköğretim kurumları ile iş dünyası arasında daha etkili ilişki/işbirliği sistemleri geliştirilmelidir.
- Üniversitelerin, beceri eğitiminde, iş örgütlerinin çağdaş gereksinimlerini sürekli biçimde göz önünde bulunduran bir yaklaşım içerisinde olması gerekir.
- Benzer biçimde, iş örgütlerinin de üretilen bilgi ve beceriden yararlanma ve beceri gereksinimlerini tanımlama ve talep etme konusunda daha istekli ve gelişimsel bir çaba içerisinde olması gerekir.
- Öğrenci stajları, hem yükseköğretim kurum/birimleri hem de iş örgütleri açısından yönetilmesi/denetlenmesi gereken bir uygulama olarak görülmelidir.
- İş örgütleri, daha gönüllü ve faydacı bir yaklaşımla staj uygulama süreçlerini hem öğrencilerin bilgi/becerisinden yararlanma hem de onların gelişimlerine katkı sağlama olarak değerlendirmelidir.
- Özellikle MYO'larda staj süreleri uzatılmalı, imkânlar ölçüsünde bir yarıyılın bütünüyle (3+1 modeli) staj uygulamalarına ayrılmasına çaba harcanmalıdır.

KAYNAKLAR

- Allen, D., McKenzie, W. ve Thomson, G. (2005). *Managing information*, London: Chartered Institute of Personnel and Development.
- Biçerli, M. K. (2011). Yükseköğretim sistemimizi işgücü piyasasındaki gelişmeler paralelinde yeniden yapılandırmak zorundayız. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, (1)3, 122-127.
- Bowen, D. E. ve Lawler, E.E. (2005). Empowering service employee. Eds. A. Betteley, D. Mayle ve T. Tantoush, *Operations management, A strategic approach*. (pp.259-273) London: Sage Publications.
- Bruns, A. (2012). Universities and economic development: Companies find that a few well-placed researchers can go a long way. *Site Selection Magazine*, July. <http://www.siteselection.com/issues/2012/jul/universities-and-economic-development.cfm> Adresinden 27 Nisan 2013 tarihinde alınmıştır.
- BYU (2014). *Benefits of internships*. Brigham Young University. <https://saas.byu.edu/intern/html/Benefits2.html> Adresinden 12 Mart 2013 tarihinde alınmıştır.
- Cloete, N., Bailey, T., Pillay, P., Bunting, I. ve Maassen, P. (2011). *Universities and economic development in Africa*. Wynberg: Center for Higher Education Transformation (CHET).
- Coşkun, R. ve Altunışık, R. (2002). Management's concerns about the issues faced by Turkish SMEs", *International Journal of Entrepreneurial Behavior and Research*, (8)6, 272-291.
- Çakırel, Y., Karaca, P.Ö., Çakırel, Ö.A., Çakır, İ. (2013). Meslek yüksekokulu öğrencilerinin staj yaptıkları büroların ergonomi-verimlilik ilişkisi açısından değerlendirilmesi: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, *Büro Yönetimi Özel Sayısı*, (1), 23-40.
- DPT (2007). KOBİ stratejisi ve eylem planı. 2007- 2009, Ankara.
- DeutscheWelle (2012). *Daha fazla göçe ihtiyaç var*. DeutscheWelle Türkçe. <http://www.dw.de/daha-fazla-g%C3%B6%C3%A7e-ihiya%C3%A7-var/a-16280792> Adresinden 14 Mart 2013 tarihinde alınmıştır.
- Ertuğrul, İ. ve Karakaşoğlu, N. (2005). Toplam kalite yönetimi açısından performans değerlendirme ve Denizli imalat sanayinde uygulanabilirliğine ilişkin bir çalışma. *VII. Ulusal Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu*, 26- 27 Mayıs, İstanbul.
- Gümüştekin, G. E. (2005). KOBİ niteliğindeki aile işletmelerinin yönetim ve organizasyon sorunları: Kütahya Seramik Sanayi Örneği", *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, (6)1, 71-93.
- Gür, B.S., Güneş, F. (2012). Bologna süreci ile yükseköğretimde öngörülen beceri ve yetkinlikler. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, (2)1, 101-109.
- Gür, B.S., Özoğlu, M., Akgeyik, T., Çetinkaya, E., Karagöl, E.T., Öztürk, M., Biçerli, M.K., Açıkgöz, Ö., Özer, M., Özhan, T., Çelik, Z. (2012). *Türkiye'nin insan kaynağının belirlenmesi*. Rapor, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA)Yayını.
- Gürbüz, R. (2011). Meslek yüksekokulları nedir? *29 Nisan 2011, METEF Fuarı Sunusu*, Ankara.
- Güyağüler, T. (2014). *Staj çıkmazı*. http://www.maden.org.tr/resimler/ekler/51869bde8b9d6ad_ek.pdf Adresinden 02 Mart 2013 tarihinde alınmıştır.
- Güzel, Ö. (2010). Turizm öğrencilerinin staj döneminde edindikleri motivasyonun Herzberg Teorisi'ne göre değerlendirilmesine yönelik bir araştırma. *Journal of Yaşar University*. (20)5, 3415-3429.
- İş-Kur (2012). *Bolu İşgücü Piyasası Analizi Raporu*. Bolu: Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü.
- Jones, G.R., George, J. M., Hill, C. W. L. (2000). *Contemporary management*. International edition: McGraw-Hill.
- Kanun-4702. *2001 tarih ve 4702 nolu kanun, md. 4, 2547 Sayılı Kanuna Ek.md:24*. <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4702.html> Adresinden 28 Nisan 2013 tarihinde alınmıştır.
- ManpowerGroup (2011). *ManpowerGroup annual survey reveals one third of employers Worldwide can not find qualified talent despite over-supply of available workers*.

<http://www.manpowergroup.com/investors/releasedetail.cfm?releaseid=579093> Adresinden 20 Şubat 2013 tarihinde alınmıştır.

- Nunnally, J. C. (1987). *Psychometric Theory*. New York: McGraw-Hill.
- Nunnally, J. C. ve Bernstein, I. (1994). *Psychometric Theory*. New York: McGraw-Hill.
- Özel, N. (2013). KOB'lerin rekabet edebilirlik sorunlarına yönetsel ve örgütsel yapılanmalar temelinde çözüm arayışları. *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (1)2, 38-54.
- Özel, N. (2008). KOB'lerde işgörenlerin örgütsel ve bireysel amaç algılamaları ve bunun sonuçları üzerine bir araştırma. *Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, (3)2, 69-84.
- Porter, M. E. ve Kramer, M.R. (2011). Rekabet üstünlüğü ile kurumsal sosyal sorumluluk arasındaki bağlantı. Ed. M. E. Porter, *Rekabet Üzerine* (çev. K. Tanrıyar), (14. Bölüm, ss.519-544) İstanbul: MARKA Yayını.
- Sarıbıyık, M. (2013). Meslek yüksekokullarında nitelikli işgücü yetiştirmek için 3+1 eğitim modeli. *Mühendislik ve Fen Bilimleri Dergisi*, (1)1, 7-14.
- TDK (2013). *Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük*.
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.518580cb0c6225.58810361 Adresinden 03 Mart 2013 tarihinde alınmıştır.
- Tikici, M. ve Uluyol, O. (2006). Patron-profesyonel yönetici arasındaki ilişkilerin verimlilik faktörlerinden 'işgörenlerin yöneticilerden duydukları tatmine' yansımaları: Malatya'da aile işletmesi niteliğindeki bir KOB'ide araştırma. *İKÜ 3. KOB'ler ve Verimlilik Kongre Kitabı* (ss.33-43). İstanbul.
- Üstündağ, S. (2006). İşletme yöneticilerinin hazır giyim eğitimi veren yükseköğretim kurumları ve bu kurumlardan mezun bireyler hakkındaki görüşleri. *Yüksek lisans tezi*, Ankara: Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Uysal, T. (2013). Stajyer çalışanların mesleki bağlılık gelişimine örgüt ikliminin etkisi. *Business and Economics Research Journal*, (4)3, 93-110.
- Zorn, T. E. ve Taylor, J. R. (2004). Knowledge management and/as organizational communication. Edts. D. Tourish, O. Hargie, *Key Issues in Organizational Communication*, (pp.96-112). London: Routledge.

MUHASEBE MESLEK MENSUBU ADAYLARININ ETİKSEL DAVRANIŞ, KİŞİSEL VE YÖNETSEL BECERİ KRİTERLERİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Ali DERAN¹, İncilay SAVAŞ², Emine FIRAT³

ÖZET

Son yıllarda yaşanan ekonomik ve teknolojik gelişmeler sonucu, birçok meslekte olduğu gibi, muhasebe mesleğinin niteliği ve kapsamında da önemli gelişmeler olmuştur. Muhasebe meslek mensubu adaylarında aranan niteliklerde, günümüzde yaşanan ve yukarıda belirtilen gelişmeler paralelinde değişmektedir. Bu kapsamda muhasebe meslek mensubu adaylarından sadece meslek bilgisine sahip olmaları değil, meslek etiğine uygun davranışlar sergilemeleri, temel kişisel ve yönetsel becerilere sahip olmaları da beklenmektedir.

Bu araştırmanın amacı; muhasebe meslek mensuplarının yanında çalışan meslek mensubu adaylarını, sergiledikleri etiksel davranışlar, sahip oldukları kişisel ve yönetsel beceriler açısından değerlendirmektir. Bu kapsamda, Aksaray ilinde faaliyet gösteren muhasebe meslek mensuplarına yanlarında çalışanları söz konusu davranış ve beceriler açısından değerlendirmelerini sağlayan bir anket uygulanmış, anket verileri SPSS programında Bağımsız Örneklem T Testi, ANOVA ve Tukey Testleri kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre, muhasebe meslek mensubu adaylarının, mesleki faaliyetlerini yerine getirirken meslek etiğine uygun davranışlar sergiledikleri, ancak kişisel ve yönetsel beceriler açısından etiksel davranışlar kadar başarılı olmadıkları tespit edilmiştir. Bununla beraber, farklı demografik özelliklere sahip olan çalışanların sergiledikleri bazı etiksel davranışlarda, kişisel ve yönetsel becerilerde anlamlı farklılıklar olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe Meslek Mensubu Adayı, Muhasebe Meslek Etiği, Kişisel ve Yönetsel Beceriler

THE ASSESSMENT OF ETHICAL BEHAVIORS AND PERSONAL AND MANAGERIAL SKILLS OF PROFESSIONAL ACCOUNTANT CANDIDATES: AN APPLICATION ON AKSARAY CITY

ABSTRACT

Therecenteconomicand technological changes resulted as a change on the qualification and scope of accountant professions like other professions. The qualifications of professional accountant candidates changed due to recent progress of business. In this context, not only the profession knowledge but also ethical behaviors, personal and managerial abilities are being expected from the professional accountant candidates.

Theaim of this study is to evaluate personal and managerial abilities of professional accountants and candidates in terms of ethical behaviors. In this respect, a survey is employed for accountants and their staff which helps to evaluate the related behaviors and abilities at Aksaray city. Independent sample t test, ANOVA and Tukey tests are employed to evaluate the results by SPSS software. The results of the study indicate that professional accountant candidates behave under the ethical issues of accounting profession. However, professional accountant candidates are not as successful on personal and managerial abilities as in ethical behaviors. Besides, significant differences in several ethical behaviors and personal and managerial abilities are found among demographic differences.

Keywords: Professional AccountantCandidate, Accounting Profession Ethics, Personal and Managerial Abilities.

¹Doç.Dr., Niğde Üniversitesi İİBF İşletme Bölümü, alideran@gmail.com

²Arş.Gör., Niğde Üniversitesi İİBF Uluslararası Ticaret ve Lojistik Yönetimi Bölümü, savasincilay@gmail.com

³Yrd.Doç.Dr., Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO, Muhasebe ve Vergi uygulamaları Bölümü, firatemine@gmail.com

GİRİŞ

Küreselleşendünya düzeni paralelinde işletmelerdeki finansal hareketlerde önemli ölçüde artışlar meydana gelmiştir. Yaşanan ekonomik ve teknolojik gelişmeler sonucunda giderek büyüyen ve dünyanın farklı bölgelerinde faaliyet gösteren işletmeler, bu değişimlere ayak uydurmak için etkin bir muhasebe sistemine gereksinim duymuşlardır. Muhasebe bilgi sisteminin başarısı, bu sistemi uygulayacak olan muhasebe meslek mensuplarının yeterlilikleri ile doğrudan ilişkilidir. Muhasebe mesleğini yapmaya aday kişilerin mesleğin gerektirdiği bilgi ve becerilere sahip olmasının yanında, mesleki değerleri ve etik kuralları da bilmesi ve bunları benimsemesi muhasebe bilgi sisteminin etkinliği açısından son derece önemlidir.

Son dönemlerde yaşanan ve küresel boyutta ekonomik etkileri olan Enron ve Mortgage krizlerinin muhasebe uygulamaları ile doğrudan ilişkilendirilmesi, muhasebe ve finansal denetim konusundaki etik kurallar, kişisel ve yönetsel davranışların gerek mikro bazda işletmeler açısından, gerek makro boyutta ulusal ve uluslararası ekonomiler açısından önemini ortaya koymuştur. Yaşanan bu gelişmelerin ardından etik kavramı ile ilgili bazı ülkeler ilgili kanunlarında değişiklikler yapmış, meslek örgütleri etik eğitimleri ve çalışanların kişisel ve yönetsel becerilerini geliştiren eğitim faaliyetlerini arttırmış, bazı üniversiteler ise müfredatlarına öğrencilerin etiksel davranışlarını, kişisel ve yönetsel becerilerini geliştirmeye yönelik dersler koymuşlardır.

Bu çalışmada, Aksaray İlinde faaliyet gösteren muhasebe meslek mensuplarının yanlarında çalışanları, muhasebe meslek etiği, kişisel ve yönetsel beceriler konularında ne derece yeterli buldukları tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda çalışmada öncelikle muhasebe meslek etiği, kişisel ve yönetsel beceriler konusuyla ilişkili ulusal ve uluslararası literatüre katkı sağlayan çalışmalara yer verilmiştir. Daha sonra ise Aksaray İlinde faaliyet gösteren muhasebe meslek mensubu adaylarının meslek etiği, kişisel ve yönetsel becerileri açısından değerlendirilmesine yönelik anket çalışması analiz sonuçlarına yer verilmiştir.

LİTERATÜR

Muhasebe meslek mensubu adaylarının, muhasebe mesleğini icra ederken uymak zorunda oldukları bazı etik kurallar ile sahip olmaları gereken kişisel ve yönetsel beceriler bulunmaktadır. Muhasebe meslek mensuplarının ve adaylarının etiksel yargılar karşısında nasıl davranış sergiledikleri ve söz konusu etiksel davranışların, muhasebe meslek mensuplarının, adaylarının demografik değişkenlerine göre algılanışının farklı olup olmadığını araştırmak üzere hem uluslararası, hem de ulusal alanda birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların bir kısmına aşağıda yer verilmiştir:

Miesing ve Preble (1985:469 - 475), Kidwell ve diğerleri (1987:490-492), Ameen ve diğerleri (1996:596), Cohen ve diğerleri (1998:252-253, 264-265), Landry, Moyes ve Cortes (2004:102-108), Mugan ve Atay (2003:343, 355-356), üniversiteli öğrencilerin ve yöneticilerin etik değerlere bağlılık derecesinin cinsiyet bakımından farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla yaptıkları araştırmalarda, bayan öğrencilerin ve yöneticilerin erkeklere göre etiksel değerlere daha bağlı olduklarını ortaya koymuşlardır. Barnett ve Karson (1989:747-748, 761-762) ise, yöneticilerin etik değerlere bakış açılarında cinsiyet farklılığının olup olmadığını araştırdığı çalışmada cinsiyet farklılığına rastlamadıklarını belirtmişlerdir. Chan ve Leung (2006:438-450-452), etik muhakeme ve kişisel faktörlerin etik duyarlılığa etkisini araştırmak amacıyla yaptığı çalışmada, etik duyarlılığa etik muhakeme ve kişisel faktörlerin etkisinin olmadığı tespit edilmiştir. Keller ve diğ. (2007:311)'nin, yaptıkları çalışmada ise, etik standartlarının çalışanların cinsiyet, öğrenim durumu, dini duygular ve iş tecrübesine göre farklılık yaratıp yaratmadığı araştırılmış ve söz konusu faktörlerin etik standartlarını farklılaştırdığı gözlemlenmiştir. Gül ve Ergün (2004:75)'ün, muhasebecilerin meslek etiğine bakış açılarının değerlendirilmesi ve muhasebe meslek etiğinde sapmalar olup olmadığını incelemek amacıyla yaptığı çalışmada, muhasebe meslek etiğinde ciddi sapmalar olduğu, bu sapmalarında kişisel ve

ekonomik nedenlerden kaynaklandığını tespit etmiştir. Özbirecikli ve Ural (2006), muhasebecilerin karar alma sürecinde etik ve sosyal sorumluluğa verdikleri önemi araştırmak amacıyla yaptıkları çalışmada, muhasebe meslek mensuplarının iş deneyimleri arttıkça daha fazla etiksel yargılamalarda buldukları sonucuna varılmıştır. Kutlu (2008:143-170) tarafından Erzurum ve Kars illerinde yapılan çalışmada ise, muhasebe meslek mensuplarının yaşadıkları etik ikilemler ve ikilemlerin nedenleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışma da, yaşanan ikilemlerin gelir, yaş, eğitim seviyesi ve müşteri gibi değişkenlerin etkisiyle farklılaştığı sonucuna varılmıştır. Ho ve Lin (2008)'nin ABD ve Tayvan'daki muhasebe öğrencilerinin kültürel değerleri ve etiksel gelişimleri arasındaki ilişkilerinin incelendiği araştırmada, ABD ve Tayvanlı muhasebe öğrencileri arasında bilişsel ahlaki gelişim yönünden önemli farklılıklar olduğu belirlenmiştir. Ertaş ve Arslan (2009)'ın, Çorum'da orta ölçekli üretim işletmelerinde çalışan muhasebe meslek mensuplarının genel kabul görmüş etik kuralları algılama seviyelerini araştırdıkları çalışmalarında, meslek etiği algılama düzeyleri üzerinde meslek mensuplarının bağımlı ya da bağımsız çalışmasının, unvan farklılığınınve iş deneyimlerinin etkisi olmadığı tespit edilmiştir. Sakarya ve Kara (2010:57-72), muhasebe meslek etiğiyle ilgili düzenlemeler ve meslek mensupları tarafından algı düzeylerinin ölçülmesine yönelik İstanbul, Bursa, İzmir ve Balıkesir illerini kapsayan çalışmalarında, anket sonuçlarına göre demografik özellikler ile etik algılamalar arasında çeşitli farklılıklar tespit etmişlerdir.

Şekerci ve Aypay (2009: 133), ilköğretim okulu yöneticilerinin yönetim becerileri ile grup etkililiği arasında ilişki olup olmadığını tespit etmek için yaptığı çalışmada, yönetim becerileri ile grup etkililiği becerileri arasında yüksek bir ilişki bulunduğu ve bu ilişkinin pozitif yönlü olduğunu ortaya koymuştur. Ardahan (2011: 2013)'ın yöneticilerin çalışanlardan yönetsel anlamda beklediği davranışların neler olduğunu incelediği çalışmada, yöneticilerin çalışanlardan en fazla sorumluluk alabilmelerini en az da büro araç ve gereçlerini kullanabilme konusunda beklentileri olduğu tespit edilmiştir. Özyürek (2012: 142-146)'in yapmış olduğu çalışmada, muhasebe meslek mensuplarının taşıması gereken mesleki bilgi, etiksel davranış, kişisel ve yönetsel becerilere yer verilmiş; söz konusu bilgi, davranış ve becerilerin meslek mensupları için önemine teorik olarak değinilmiştir. Özkan ve Hacıhasanoğlu (2012)'nin, Yozgat ilinde faaliyet gösteren muhasebe meslek mensuplarının kişilik özellikleri ile sergiledikleri etik tutumlar arasında ilişki olup olmadığını belirlemek için yaptıkları çalışmada ise, kişilik özellikleri ile etik karar verme davranışı arasında zayıf da olsa bir ilişki tespit etmişlerdir. Birgönül ve Diğerleri yapmış olduğu çalışmada, yöneticilerin inşaat mühendisliği bölümünden mezun olan öğrencileri mesleki bilgi, kişisel ve yönetsel açıdan değerlendirmelerini araştırmıştır. Araştırma sonucuna göre öğrenciler mesleki derslerle ilgili eksiklikleri yanında müzakere yönetimi, iş geliştirme, liderlik, zaman yönetimi ve organizasyon konularında yetersiz oldukları belirtilmiştir. Çetinkaya ve Özutku (2012: 159), işletmelerin, yönetsel beceri kriterlerine ne ölçüde önem verdiklerini ve bu beceri kriterlerini, yöneticilerin performanslarını değerlemede kullanılıp kullanılmadığını ortaya koymaya çalışmıştır. Araştırma sonucunda işletmelerin yönetsel beceri kriterlerine verdikleri önemi yöneticilerin performanslarını değerlendirirken aynı düzeyde dikkate almadıklarını tespit etmişlerdir. Şahin (2012: 153-154), yapmış olduğu çalışmada yönetsel becerileri; teknik, beşeri ve kavramsal beceriler olmak üzere üç kategoride incelemiş ve açıklamıştır. Maya (2014: 209), yönetsel beceri kriterlerinden biri olan kriz yönetimi becerisi ile ilgili yapmış olduğu çalışmada, kamu ilkokullarında yöneticilerin sergiledikleri kriz yönetimi becerilerinin ne düzeyde olduğunu ve yöneticiler tarafından sergilenen kriz yönetimi beceri düzeylerinin öğretmenlerin cinsiyetine ve kıdemine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini tespit etmeyi amaçlamıştır. Araştırma sonucunda, kamu ilkokullarında çalışan yöneticilerin orta düzeyde kriz yönetimi becerisine sahip oldukları ve ilkokul yöneticilerinin sergiledikleri kriz yönetimi beceri düzeylerine ilişkin öğretmenlerin görüşleri arasında, cinsiyet açısından anlamlı bir farklılık bulunmadığı, kıdem değişkeni açısından ise anlamlı bir farklılık bulunduğu ortaya koyulmuştur.

Muhasebe Meslek Mensubu Adaylarının Meslek Etiği, Kişisel ve Yönetmel Becerileri Açısından Değerlendirilmesine Yönelik Aksaray İlinde Alan Araştırması

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, Aksaray ilinde faaliyet gösteren muhasebe meslek mensuplarının yanında çalışan aday meslek mensuplarını, meslek etiği ile kişisel ve yönetmel beceriler açısından değerlendirmek ve bu değerlendirmesinin sonuçlarında demografik değişkenlere göre farklılaşma olup olmadığını tespit etmektir. Araştırma sonuçları, muhasebe meslek mensubu adaylarının meslek etiği ile kişisel ve yönetmel beceriler konusundaki yetersizliklerini ve kendilerini geliştirmeleri gereken yönlerini tespit etme açısından önemlidir. Meslek etiği ile kişisel ve yönetmel beceriler konusunda tespit edilen yetersizlikler doğrultusunda üniversitelerin ilgili programlarında okutulması gereken derslerin ve bu derslerin toplam kredi içerisindeki ağırlıklarının belirlenmesi bu çalışmanın diğer bir amacını oluşturmaktadır.

Araştırmanın Kapsamı ve Kısıtları

Araştırmada anakütle, Aksaray ilinde bağımsız olarak faaliyet gösteren 157 meslek mensubu oluşturmaktadır. Meslek mensuplarının 21 tanesi serbest muhasebeci, 136 tanesi ise serbest muhasebeci mali müşavir olarak faaliyet göstermektedir. Anketler 157 meslek mensubunun büroları ziyaret edilerek, muhasebe meslek mensuplarına dağıtılmıştır. Bu anket formlarından 122 tanesi geri dönmüş; geri dönüş oranı %78 olarak hesaplanmıştır. Örneklem büyüklüğünün belirlenmesinde basit tesadüfî örnekleme yöntemi formülü (Akbulut ve Yıldız, 1999: 8) kullanılarak %95 güven düzeyinde ve ± 5 sapma aralığında 112 meslek mensubu ile anket yapılması gerektiği belirlenmiştir.

Araştırmanın sadece Aksaray ilinde faaliyet gösteren muhasebe meslek mensuplarına uygulanması, dolayısıyla Türkiye geneline ya da belli bir bölgeye genellenememesi araştırmanın önemli bir kısıtıdır. Araştırmanın önemli bir başka kısıtı ise meslek mensubu adaylarının etiksel davranışları ile kişisel ve yönetmel becerilerini, muhasebe meslek mensuplarının subjektif bir şekilde değerlendirebilmesidir. Etiksel davranışlar ile kişisel ve yönetmel beceriler ilişkili kavramlar özünde soyut ve bu nedenle objektif olarak değerlendirilmesi zor olan kavramlardır. Araştırma sonucundaki bulgular bu kısıtlar çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Araştırmanın Yöntemi

Muhasebe meslek mensuplarının, yanlarında çalışan meslek mensubu adaylarını etiksel davranışlar, kişisel ve yönetmel beceriler açısından değerlendirmelerini sağlamak için bir anket formu geliştirilmiştir. Anket formu, üç bölümden oluşmakta olup birinci bölümde muhasebe meslek mensubu adaylarının cinsiyetleri, yaşları, eğitim durumları ve deneyimleri gibi demografik özelliklerini belirlemeye yönelik sorular bulunmaktadır. İkinci bölümde, muhasebe meslek mensubu adaylarını etiksel davranışlar açısından değerlendirmek amacıyla etik kodları göz önünde bulundurularak hazırlanmış önermeler yer almaktadır. Son bölümde ise meslek mensubu adaylarının kişisel ve yönetmel becerilerini tespit etmeye yönelik önermelere yer verilmiştir. Meslek mensubu adaylarının etiksel davranışlarını, kişisel ve yönetmel becerilerini tespit edebilmek amacıyla 34 adet önerme geliştirilmiş, bu önermelere meslek mensuplarının ne oranda katıldığı 5'li likert ölçeği ile tespit edilmeye çalışılmıştır. Ankette kullanılan likert ölçeğinde, "1. Kesinlikle Katılmıyorum"u, "5. Kesinlikle Katılıyorum"u ifade etmektedir.

Muhasebe meslek mensubu adaylarının sergilemiş oldukları etiksel davranışlar, kişisel ve yönetmel beceriler ile ilgili geliştirilen önermelerin hangisinde daha başarılı oldukları ve çalışanların cinsiyetlerine, yaşlarına, eğitim durumlarına ve deneyimlerine göre etiksel davranışlarında, kişisel ve yönetmel becerilerinde anlamlı farklılık olup olmadığını tespit edebilmek için istatistiksel analizlerden Bağımsız Örneklem T Testi (Independent Samples T Test) ve ANOVA testinden

yararlanılmıştır. Independent Samples T Testi, bağımsız iki grubun veya örneklemin bağımlı bir değişkene göre ortalamalarının karşılaştırılarak, ortalamalar arasındaki farkın belirli bir güven düzeyinde anlamlı olup olmadığını test etmek için kullanılırken (Ural ve Kılıç, 2005: 172) ANOVA testi, ikiden fazla bağımsız değişkenin, bağımlı bir değişkene göre ortalamalarının karşılaştırılarak, ortalamalar arasındaki farkın belirli bir güven düzeyinde anlamlı olup olmadığını test etmek için kullanılan istatistiksel bir tekniktir (Altunışık vd., 2010: 197).

Bağımsız Örneklem T (Independent Samples T Test) testi, muhasebe meslek mensuplarının verdikleri yanıtlar arasında çalışanların cinsiyetleri açısından farklılık olup olmadığını ortaya koymak için; ANOVA testi ise muhasebe meslek mensuplarının verdikleri yanıtlar arasında çalışanların yaşlarına, eğitim durumlarına ve deneyimlerine göre anlamlı farklılık olup olmadığını ortaya koymak için kullanılmıştır.

Araştırmanın Bulguları ve Bulguların Değerlendirilmesi

Araştırma kapsamında değerlendirmeye alınan 122 muhasebe meslek mensubu adayının, cinsiyetleri, yaşları, eğitim durumları ve deneyimleri gibi demografik özelliklerine ilişkin bilgiler Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Muhasebe Meslek Mensubu Adaylarının Demografik Özellikleri

Değişkenler		Frekans	Yüzde (%)	Kümülatif Yüzde
Cinsiyet	Erkek	102	84	84
	Kadın	20	16	100
	Total	122	100	
Yaş	15-19 yaş arası	30	25	25
	20-24 yaş arası	29	24	49
	25-29 yaş arası	32	26	75
	30 yaş ve üzeri	31	25	100
	Total	122	100	
Eğitim	Lise	29	24	24
	Önlisans	56	46	70
	Lisans	37	30	100
	Lisansüstü	0	0	0
	Total	122	100	
Deneyim	1-5 yılları arası	50	41	41
	6-10 yılları arası	42	34	75
	11 yıl ve üzeri	30	25	100
	Total	122	100	

Tablo 1 incelendiğinde, araştırmaya katılan 122 muhasebe meslek mensubu adayının % 84'ü erkek, %16'sı ise bayanlardan oluşmaktadır. Söz konusu çalışanlar yaşları açısından değerlendirildiğinde, farklı yaş gruplarındaki çalışanların sayılarının birbirine yakın olduğu görülmektedir.

Meslek mensubu adaylarının eğitim durumları incelendiğinde, çalışanların % 46'sının önlisans mezunu olduğu, % 30'unun ise lisans mezunu olduğu görülmektedir. Muhasebe mesleğinde çalışanların büyük bir kısmının üniversite mezunu olduğu gözlenmekle birlikte % 24'lük bir oranla muhasebe meslek

mensuplarının yanlarında lise mezunu çalıştığı da gözlenmektedir. Ayrıca meslek mensuplarının yanında çalışanlar arasında lisanüstü mezuniyete sahip çalışan bulunmamaktadır.

Meslek mensubu adayları, muhasebe mesleğinde geçirdiği süre (deneyimleri) açısından değerlendirildiklerinde, çalışanların % 41'lik bir oranla "1-5 yılları arasında", % 34'lük kısmının 6-10 yılları arasında ve %25'lik kısmının da "11 yıl ve üzeri"nde muhasebe mesleğinde deneyime sahip oldukları görülmektedir.

Muhasebe meslek mensupları, yanlarında çalışan meslek mensubu adaylarını, muhasebe meslek etiği ile ilgili sergilemiş oldukları davranışlar, sahip oldukları kişisel ve yönetsel beceriler açısından değerlendirilmiştir. Söz konusu değerlendirmelere Tablo 2'de yer verilmiştir.

Tablo 2. Çalışanların Meslek Etiği, Kişisel ve Yönetsel Becerileri İle İlgili Yargılara Muhasebe Meslek Mensuplarının Katılma Düzeyleri, Ortalama Ve Standart Sapma Değerleri

Meslek mensubu adaylarının etiksel davranışlarına ilişkin düşünceniz	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Ortalama	Standart Sapma
A1.Meslek mensubu adayları etik ilkelere uymada yeterli özeni göstermektedir.				60,7	39,3	4,39	0,49
A2.Meslek mensubu adayları yasaların yetersiz kaldığı durumlarda da etik ilkelerine bağlı kalmaktadırlar.				54,9	45,1	4,45	0,50
A3.Meslek mensubu adayları mükelleflerin ve kamunun çıkarlarını eşit şekilde korumaktadır.				55,7	44,3	4,44	0,50
A4.Meslek mensubu adayları mesleki kararlarını alırken dış etkenlerden etkilenmemektedirler.		10,7	12,3	58,2	18,9	3,85	0,85
A5.Meslek mensubu adayları yasalar çerçevesinde mükelleflerin hakkını korumaktadırlar.				74,6	25,4	4,25	0,44
A6.Meslek mensubu adayları kamu ve mükellef baskısı olmadan karar vermektedirler.	3,3	14,8	9	63,1	9,8	3,61	0,97
A7.Meslek mensubu adayları muhasebe ilke ve standartlarını uygulamada yeterli mesleki bilgiye sahiptirler.	27		4,1	60,7	8,2	3,50	0,98
A8.Meslek mensubu adayları mükellefler ile ilgili bilgileri üçüncü şahıslara açıklamamaktadır.	11,5	42,6	6,6	36,9	2,5	4,62	0,48
A9.Meslek mensubu adayları ilgili taraflara finansal tablolar aracılığıyla doğru ve yeterli bilgi vermektedirler.				57,4	42,6	4,33	0,47
A10.Meslek mensubu adayları meslekleri ile ilgili yasal ve etik ilkelere uygun davranışlarda bulunmaktadırlar.				67,2	32,8	4,24	0,48
A11.Meslek mensubu adaylarının davranışları mükelleflerin baskısından etkilenmemektedir.			2,5	71,3	26,2	3,42	0,72
Meslek mensubu adaylarının kişisel ve yönetsel becerilerine ilişkin düşünceniz...							
B1.Meslek mensubu adayları, bilgi teknolojilerini kullanabilme konusunda yeterli bilgiye sahiptirler.		3,3		73	23,8	4,17	0,58
B2.Meslek mensubu adayları, meslekleri ile ilgili yeni işler geliştirebilme özelliklerine sahiptir.	4,9	72,1	3,3	18	1,6	2,39	0,90
B3.Meslek mensubu adaylarının muhasebede gerçekleşen yenilikleri takip etme becerileri gelişmiştir.	2,5	63,1	4,1	25,4	4,9	2,67	1,04
B4.Meslek mensubu adayları, muhasebe olayları ile ilgili sorumluluk alabilme yeteneğine sahiptir.	1,6	49,2	2,5	46,7		2,94	1,01
B5.Meslek mensubu adayları, görevine bağlı ve disiplinli bir şekilde çalışmaktadır.	3,3	8,2	4,1	79,5	4,9	3,75	0,81
B6.Meslek mensubu adayları, muhasebe olaylarını organize etme yeteneğine sahiptir.		1,6		74,6	23,8	4,20	0,51
B7.Meslek mensubu adayları, muhasebe olayları karşısında hızlı ve isabetli karar verebilmektedirler.	17,2	50,8	3,3	20,5	8,2	2,52	1,23
B8.Meslek mensubu adayları, zamanı etkin ve verimli bir şekilde kullanabilmektedirler.		14,8		80,3	4,9	3,75	0,76
B9.Meslek mensubu adaylarının; meslek arkadaşları, mükellefler, kamu daireleri ve diğer üçüncü şahıslar ile sözlü iletişim becerileri gelişmiştir.		9,8	2,5	64,8	23	4,01	0,81

B10.Meslek mensubu adaylarının; meslek arkadaşları, mükellefler, kamu daireleri ve diğer üçüncü şahıslar ile yazılı iletişim becerileri gelişmiştir.		3,3	1,6	82	13,1	4,05	0,53
B11.Meslek mensubu adayları, olaylara farklı bir gözle bakabilme ve yaratıcılık özelliğine sahiptirler.	4,1	59,8	3,3	30,3	2,5	2,67	1,03
B12.Meslek mensubu adayları, muhasebe olayları karşısında analitik düşünebilmekte ve davranabilmektedirler.	1,6	27,9		66,4	4,1	3,43	1,00
B13.Meslek mensubu adayları, muhasebe olayları karşısında stratejik düşünebilmekte ve davranabilmektedirler.	8,2	63,9	4,1	21,3	2,5	2,46	1,00
B14.Meslek mensubu adayları, farklı disiplinlerle ilgili konu ve gelişmelere ilgilidirler.		41	4,9	52,5	1,6	3,15	0,99
B15.Meslek mensubu adayları, dış çevre ile ilişkilerinde karşı tarafı etkileme özelliğine sahiptir.		20,5	2,5	71,3	5,7	3,62	0,88
B16.Meslek mensubu adayları, kriz ortamlarında probleme çözüm getirebilme özelliğine sahiptir.	3,3	58,2	9,8	27,9	0,8	2,65	0,95
B17.Meslek mensubu adayları, dış çevre olan ilişkilerinde samimi ve mütevazı bir şekilde davranmaktadır.	2,5	17,2	2,5	73	4,9	3,61	0,91
B18.Meslek mensubu adayları, çalışma arkadaşlarını motive etme özelliğine sahiptir.		32	29,5	38,5		3,07	0,84
B19.Meslek mensubu adaylarının kendilerine olan özgüveni yüksektir.	2,5	55,7	2,5	36,1	3,3	2,82	1,06
B20.Meslek mensubu adayları, çalışma arkadaşları ve dış çevre ile olan ilişkilerini saygı çerçevesinde gerçekleştirmektedir.				77,9	22,1	4,22	0,42
B21.Meslek mensubu adayları, liderlik yeteneğine sahiptir.	24,6	55,7		17,2	2,5	2,17	1,07
B22.Meslek mensubu adayları, çalışma arkadaşlarıyla uyumlu bir şekilde çalışabilmektedirler.		23		53,3	23,8	3,78	1,06
B23.Meslek mensubu adayları, iki yada daha fazla kişi arasında geçen müzakereyi etkin bir şekilde yönetebilmektedirler.	28,7	50,7	7,4	13,1		2,05	0,94

Muhasebe meslek mensuplarının, yanlarında çalışan personellerinin etiksel davranışlarına ilişkin önermelere genel olarak katıldıklarını veya katılmadıklarını tespit edebilmek için “Kesinlikle Katılıyorum” ile “Katılıyorum” yargılarının yüzdeleri ve aynı şekilde “Kesinlikle Katılmıyorum” ile “Katılmıyorum” önermelerinin yüzdeleri birlikte değerlendirilmiştir. Bu kapsamda Tablo 2 incelendiğinde, çalışanların etiksel davranışlarına ilişkin “A1. Meslek mensubu adayları etik ilkelere uymada yeterli özeni göstermektedir”, “A2.Meslek mensubu adayları yasaların yetersiz kaldığı durumlarda da etik ilkelerine bağlı kalmaktadırlar”, “A3.Meslek mensubu adayları mükelleflerin ve kamunun çıkarlarını eşit şekilde korumaktadır”, “A5.Meslek mensubu adayları yasalar çerçevesinde mükelleflerin hakkını korumaktadır”, “A9.Meslek mensubu adayları ilgili taraflara finansal tablolar aracılığıyla doğru ve yeterli bilgi vermektedir” ve “A10.Meslek mensubu adayları meslekleri ile ilgili yasal ve etik ilkelere uygun davranışlarda bulunmaktadır” yargılarının hepsine % 100 katıldıkları görülmekle birlikte söz konusu yargılara katılma dereceleri farklıdır.

Yargılara katılma dereceleri bakımından Tablo 2 incelendiğinde, muhasebe meslek mensuplarının, çalışanların etiksel davranışları ile ilgili “Kesinlikle Katılıyorum” ifadesini, en fazla % 45,1 oranında “A2.Meslek mensubu adayları yasaların yetersiz kaldığı durumlarda da etik ilkelerine bağlı kalmaktadır”; % 44,3 oranında “A3.Meslek mensubu adayları mükelleflerin ve kamunun çıkarlarını eşit şekilde korumaktadır” ve % 42,6 oranında “A9. Meslek mensubu adayları ilgili taraflara finansal tablolar aracılığıyla doğru ve yeterli bilgi vermektedir” yargılarında kullandıkları görülmektedir.

Çalışanların etiksel davranışları ile ilgili olan yargılara % 53 oranında “Meslek mensubu adayları mükellefler ile ilgili bilgileri üçüncü şahıslara açıklamamaktadır”, % 27 oranında “A7.Meslek mensubu adayları muhasebe ilke ve standartlarını uygulamada yeterli mesleki bilgiye sahiptir”, % 18,1 oranında “A6.Meslek mensubu adayları kamu ve mükellef baskısı olmadan karar vermektedir” ve % 10,7 oranında

“A4.Meslek mensubu adayları mesleki kararlarını alırken dış etkenlerden etkilenmemektedir” yargılarına Kesinlikle Katılmadıklarını ve Katılmadıklarını belirtmişlerdir.

Çalışanların etiksel davranışları ile ilgili olan yargılardan muhasebe meslek mensuplarının “Kesinlikle Katılmıyorum”ifadesini en fazla kullandıkları yargılar, % 27 oranında “A7.Meslek mensubu adayları muhasebe ilke ve standartlarını uygulamada yeterli mesleki bilgiye sahiptir” ve % 11,5 oranında “A8.Meslek mensubu adayları mükellefler ile ilgili bilgileri üçüncü şahıslara açıklamamaktadır” yargılarının olduğu görülmektedir.

Muhasebe meslek mensuplarının, çalışanlarının kişisel ve yönetsel becerilerine ilişkin belirtilen yargılara katılma düzeylerini incelemek amacıyla “Kesinlikle Katılmıyorum” ifadesi ile “Katılmıyorum” ifadesi birleştirildiğinde en fazla katılımın % 100 oranında “B20.Meslek mensubu adayları, çalışma arkadaşları ve dış çevre ile olan ilişkilerini saygı çerçevesinde gerçekleştirmektedir”, % 98,4 oranında “B6.Meslek mensubu adayları, muhasebe olaylarını organize etme yeteneğine sahiptir”, % 96,8 oranında “B1.Meslek mensubu adayları, bilgi teknolojilerini kullanabilme konusunda yeterli bilgiye sahiptir” ve % 95,1 oranında “B10.Meslek mensubu adaylarının; meslek arkadaşları, mükellefler, kamu daireleri ve diğer üçüncü şahıslar ile yazılı iletişim becerileri gelişmiştir” yargılarına olduğu görülmektedir.

Muhasebe meslek mensupları, çalışanların kişisel ve yönetsel becerileri ile ilgili “Kesinlikle Katılmıyorum” ifadesini en fazla % 23,8’er oranlarında “B1.Meslek mensubu adayları, bilgi teknolojilerini kullanabilme konusunda yeterli bilgiye sahiptirler”, “B6.Meslek mensubu adayları, muhasebe olaylarını organize etme yeteneğine sahiptir” ve “B22.Meslek mensubu adayları, çalışma arkadaşlarıyla uyumlu bir şekilde çalışabilmektedir” yargılarında kullandıkları görülmektedir.

Muhasebe meslek mensuplarının, çalışanların kişisel ve yönetsel becerileri ile ilgili “Kesinlikle Katılmıyorum” ve “Katılmıyorum” ifadesini birlikte kullandıklarında en fazla katılımın sağlandığı, % 81 oranında “B2.Meslek mensubu adayları, meslekleri ile ilgili yeni işler geliştirebilme özelliklerine sahiptir”, % 80,3 oranında “B21.Meslek mensubu adayları, liderlik yeteneğine sahiptir”, % 79,4 oranında “B23.Meslek mensubu adayları, iki yada daha fazla kişi arasında geçen müzakereyi etkin bir şekilde yönetebilmektedir” ve “B13.Meslek mensubu adayları, muhasebe olayları karşısında stratejik düşünebilmekte ve davranabilmektedir”yargılarına olduğu görülmektedir.

Muhasebe meslek mensuplarının, çalışanlarının kişisel ve yönetsel becerileri ile ilgili olan yargılardan “Kesinlikle Katılmıyorum” ifadesini en fazla, % 28,7 oranında “B23.Meslek mensubu adayları, iki yada daha fazla kişi arasında geçen müzakereyi etkin bir şekilde yönetebilmektedir” ve % 24,6 oranında “B21.Meslek mensubu adayları, liderlik yeteneğine sahiptir” yargılarında kullandıkları görülmektedir.

Muhasebe meslek mensuplarının, yanlarında çalışan meslek mensubu adaylarını sergilemiş oldukları etiksel davranışlar, kişisel ve yönetsel beceriler açısından daha ayrıntılı olarak değerlendirilebilmek için 5’li likert ölçeği ile verilen cevapların ortalama ve standart sapma değerleri de incelenmiştir. Bu kapsamda en yüksek ortalamaya sahip yargılar; 4,45±0,50 ile meslek mensubu adaylarının yasaların yetersiz kaldığı durumlarda da etik ilkelerine bağlı kalmaları, 4,44±0,50 mükelleflerin ve kamunun çıkarlarını eşit şekilde korumaları, 4,39±0,49 etik ilkelere uymada yeterli özeni göstermeleri, 4,33±0,47 ilgili taraflara finansal tablolar aracılığıyla doğru ve yeterli bilgi vermeleri yargılarıdır. Çalışanların kişisel ve yönetsel becerileri ile ilgili en yüksek ortalamaya sahip yargılar ise, 4,22±0,42 ile çalışma arkadaşları ve dış çevre ile olan ilişkilerini saygı çerçevesinde sürdürebilme, 4,20±0,51 ile muhasebe olaylarını organize etme yeteneğine sahip olma, 4,05±0,53 ile meslek arkadaşları, mükellefler, kamu daireleri ve diğer üçüncü şahıslar ile yazılı iletişim becerilerinin gelişmiş olması ve 4,01±0,81 ile meslek arkadaşları, mükellefler, kamu daireleri ve diğer üçüncü şahıslar ile sözlü iletişim becerilerinin gelişmiş olması yargılarıdır.

Muhasebe meslek mensuplarının, yanlarında çalışan meslek mensubu adaylarını muhasebe meslek etiği, kişisel ve yönetsel beceriler açısından ne kadar yeterli buldukları Tablo 2 ‘de ifade edilmeye

çalışılmıştır. Muhasebe meslek mensuplarının yukarıdaki yargılara vermiş oldukları cevaplarda; çalışanların cinsiyetine, yaşlarına, deneyimlerine ve eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık olup olmadığı Bağımsız Örneklem için T Testi (Independent Samples T Test) ve Tek Faktörlü Varyans Analizi (OneWayAnova) kullanılarak analiz edilmiştir.

Muhasebe meslek mensuplarının vermiş oldukları cevapların, çalışanların cinsiyetine göre farklılaşp farklılaşmadığını analiz etmek için Independent Samples T Testi; yaşlarına, deneyimlerine ve eğitim durumlarına göre farklılaşp farklılaşmadığını analiz etmek için de ANOVA testi kullanılmıştır.

Muhasebe meslek mensuplarının yanlarında çalışan elemanlarının meslek etiği, kişisel ve yönetsel beceriler açısından sergilemiş oldukları davranışlarının, çalışanların cinsiyetlerine göre % 95 güven düzeyinde anlamlı farklılık tespit edilen yargılara Tablo 3'te yer verilmiştir.

Tablo 3. Meslek Mensubu Adaylarının Muhasebe Meslek Etiği, Kişisel ve Yönetsel Becerilerine İlişkin Yargıların, Adayların Cinsiyetlerine Göre Karşılaştırılması (Independent Samples T Testi Sonuçları)

T Testi Sonuçları	Cinsiyet	A8.Meslek Mensubu Adayları, mükellefler ile ilgili bilgileri üçüncü şahıslara açıklamamaktadır.	B3. Meslek Mensubu Adayları, muhasebe de gerçekleşen yenilikleri takip etme becerileri gelişmiştir	B4.Meslek Mensubu Adayları, muhasebe olayları ile ilgili sorumluluk alabilme yeteneğine sahiptir.	B12.Meslek Mensubu Adayları, muhasebe olayları karşısında analitik düşünebilmekte ve davranabilmektedirler.	B18.Meslek Mensubu Adayları, çalışma arkadaşlarını motive etme özelliğine sahiptir.	B23.Meslek Mensubu Adayları, iki yada daha fazla kişi arasında geçen müzakereyi etkin bir şekilde yönetebilmektedirler.
N	Erkek	102	102	102	102	102	102
	Kadın	20	20	20	20	20	20
Ort	Erkek	2,67	2,41	2,74	3,72	2,91	1,76
	Kadın	3,25	4,00	4,00	2,00	3,85	3,50
s.s.	Erkek	1,08	0,94	0,98	0,84	0,82	0,68
	Kadın	1,33	0,00	0,00	0,00	0,37	0,76
s.d.	Erkek	120	120	120	120	120	120
	Kadın	120	120	120	120	120	120
t	Erkek	-5,13	-7,55	-5,73	9,14	-5,00	-10,26
	Kadın	-5,13	-7,55	-5,73	9,14	-5,00	-10,26
p	Erkek	0,000	0,000	0,007	0,002	0,012	0,000
	Kadın	0,000	0,000	0,007	0,002	0,012	0,000

Tablo 3'teki test sonuçları incelendiğinde, 0,05 anlamlılık düzeyinde çalışanların etiksel, kişisel ve yönetsel davranışlarına ilişkin "A8.Meslek mensubu adayları, mükellefler ile ilgili bilgileri üçüncü şahıslara açıklamamaktadır", "B3.Meslek mensubu adaylarının muhasebe de gerçekleşen yenilikleri takip etme becerileri gelişmiştir", "B4.Meslek mensubu adayları, muhasebe olayları ile ilgili sorumluluk alabilme yeteneğine sahiptir", "B12.Meslek mensubu adayları, muhasebe olayları karşısında analitik düşünebilmekte ve davranabilmektedir", "B18.Meslek mensubu adayları, çalışma arkadaşlarını motive etme özelliğine sahiptir" ve "B23.Meslek mensubu adayları, iki yada daha fazla kişi arasında geçen müzakereyi etkin bir şekilde yönetebilmektedir" yargılarında çalışanların cinsiyetlerine göre anlamlı (önemli) bir farklılık tespit edilmiştir. Çalışanların etiksel, kişisel ve yönetsel davranışlarına ilişkin Tablo 3'te belirtilen yargılardan "B12.Meslek mensubu adayları, muhasebe olayları karşısında analitik düşünebilmekte ve davranabilmektedir" yargısı dışında, kadın çalışanların ortalamasının erkek çalışanlardan daha büyük olduğu görülmektedir. Bir başka ifadeyle söz konusu yukarıda belirtilen yargılar açısından kadın çalışanlar, erkek çalışanlardan daha başarılıdır şeklinde yorumlanabilir.

Muhasebe meslek mensubu adayları,etiksel davranışları, kişisel ve yönetsel becerileri açısından değerlendirildiğinde, söz konusu davranış ve becerilerin çalışanların yaşlarına, eğitim durumlarına ve deneyimlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığı ANOVA testi ile analiz edilmiş ve analiz sonuçlarına Tablo 5'te yer verilmiştir.

Tablo 4. Meslek Mensubu Adaylarının Muhasebe Meslek Etiği, Kişisel ve Yönetsel Becerilerine İlişkin Yargıların, Adayların Yaşlarına, Eğitim Durumlarına ve Deneyimlerine Göre Karşılaştırılması (ANOVA Testi Sonuçları)

YAŞ, EĞİTİM VE DENEYİM		Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P
YAŞ	A4.Meslek mensubu adayları mesleki kararlarını alırken dış etkenlerden etkilenmemektedirler.	20,813	3	6,938	7,105	,000
	A8.Meslek mensubu adayları mükellefler ile ilgili bilgileri üçüncü şahıslara açıklamamaktadır.	10,840	3	3,613	5,212	,002
	B5.Meslek mensubu adayları, görevine bağlı ve disiplinli bir şekilde çalışmaktadır.	6,228	3	2,076	3,361	,021
	B15.Meslek mensubu adayları, dış çevre ile ilişkilerinde karşı tarafı etkileme özelliğine sahiptir.	10,223	3	3,408	2,719	,048
	B19.Meslek mensubu adaylarının kendilerine olan özgüveni yüksektir.	7,666	3	2,555	3,784	,012
EĞİTİM	A7.Meslek mensubu adayları muhasebe ilke ve standartlarını uygulamada yeterli mesleki bilgiye sahiptirler.	6,323	2	3,161	3,415	,036
	A8.Meslek mensubu adayları mükellefler ile ilgili bilgileri üçüncü şahıslara açıklamamaktadır.	27,752	2	13,876	12,667	,000
	A10.Meslek mensubu adayları meslekleri ile ilgili yasal ve etik ilkelere uygun davranışlarda bulunmaktadırlar.	9,606	2	4,803	33,077	,000
	B2.Meslek mensubu adayları, meslekleri ile ilgili yeni işler geliştirebilme özelliklerine sahiptir.	12,459	2	6,229	8,756	,000
	B8.Meslek mensubu adayları, zamanı etkin ve verimli bir şekilde kullanabilmektedirler.	9,803	2	4,901	9,590	,000
	B14.Meslek mensubu adayları, farklı disiplinlerle ilgili konu ve gelişmelere ilgilidirler.	75,416	2	37,708	102,148	,000
	B21.Meslek mensubu adayları, liderlik yeteneğine sahiptir.	20,413	2	10,206	10,383	,000
DENEYİM	A9.Meslek mensubu adayları ilgili taraflara finansal tablolar aracılığıyla doğru ve yeterli bilgi vermektedirler.	1,745	2	,872	3,695	,028
	B6.Meslek mensubu adayları, muhasebe olaylarını organize etme yeteneğine sahiptir.	1,888	2	,944	3,745	,026
	B12.Meslek mensubu adayları, muhasebe olayları karşısında analitik düşünebilmekte ve davranabilmektedirler.	27,136	2	13,568	17,392	,000
	B19.Meslek mensubu adaylarının kendilerine olan özgüveni yüksektir.	23,315	2	11,657	12,307	,000
	B23.Meslek mensubu adayları, iki yada daha fazla kişi arasında geçen müzakereyi etkin bir şekilde yönetebilmektedirler.	25,553	2	12,776	18,507	,000

Muhasebe meslek mensubu adaylarının yaşlarına göre anlamlı farklılık gösteren etiksel davranış, kişisel ve yönetsel becerilere Tablo 4'te yer verilmiştir.Muhasebe meslek mensubu adaylarının, mesleki kararlarını alırken dış etkenlerden etkilenmeme($p=0,000<0,05$), mükellefler ile ilgili bilgileri üçüncü şahıslara açıklamama($p=0,002<0,05$),görevine bağlı ve disiplinli bir şekilde çalışma($p=0,021<0,05$), dış çevre ile ilişkilerinde karşı tarafı etkileme özelliğine sahip olma($p=0,048<0,05$)

veyüksek özgüvenesahip olma($p=0,012<0,05$)konularında çalışanların dâhil oldukları yaş grupları arasında anlamlı bir farklılık gözlenmektedir.

Meslek mensubu adaylarının, muhasebe ilke ve standartlarını uygulamada yeterli mesleki bilgiye sahip olma ($p=0,036<0,05$), mükellefler ile ilgili bilgileri üçüncü şahıslara açıklamama ($p=0,000<0,05$), meslekleri ile ilgili yasal ve etik ilkelere uygun davranışlarda bulunma ($p=0,000<0,05$), meslekleri ile ilgili yeni işler geliştirebilme ($p=0,000<0,05$), zamanı etkin ve verimli kullanabilme ($p=0,000<0,05$), farklı disiplinlerle ilgili konu, gelişmelere ilgili olma ($p=0,000<0,05$) ve liderlik yeteneğine sahip olma ($p=0,000<0,05$) konularında da çalışanların eğitim durumlarına göre anlamlı farklılık olduğu Tablo 4'ten görülmektedir.

Meslek mensubu adaylarının ilgili taraflara finansal tablolar aracılığıyla doğru ve yeterli bilgi verme ($p=0,028<0,05$), muhasebe olaylarını organize etme ($p=0,026<0,05$), muhasebe olayları karşısında analitik düşünebilme ve davranabilme ($p=0,000<0,05$), yüksek özgüvene sahip olma ($p=0,000<0,05$) ve iki yada daha fazla kişi arasında geçen müzakereyi etkin bir şekilde yönetebilme becerilerinde ($p=0,000<0,05$) farklı deneyime sahip çalışanlar arasında % 95 güven düzeyinde anlamlı farklılık gözlenmektedir.

Muhasebe meslek elemanlarının, yaşları, eğitim durumları ve deneyimleri gibi demografik özelliklerine ilişkin ortaya çıkan anlamlı farklılıkların, hangi yaş, eğitim ve deneyim grupları arasında ortaya çıktığı TukeyTesti kullanılarak analiz edilmiş ve Tablo 5, 6, ve 7'de gösterilmiştir.

Tablo 5. Çalışanların Yaş Gruplarına İlişkin Bazı İstatistikler ve "Tukey Testi" Sonuçları

A4.Meslek mensubu adayları mesleki kararlarını alırken dış etkenlerden etkilenmemektedirler.	15-19 yaş	20-24 yaş	25-29 yaş	30 yaş ve üzeri	N	Ortalama	Standart Sapma
15-19 yaş		0,816	0	0,188	30	3,5484	0,850005
20-24 yaş	0,816		0	0,054	29	3,625	1,00803
25-29 yaş	0	0		0,091	32	3,7931	0,61987
30 yaş ve üzeri	0,188	0,054	0,091		31	4,4200	0,25371
A8.Meslek mensubu adayları mükellefler ile ilgili bilgileri üçüncü şahıslara açıklamamaktadır.	15-19 yaş	20-24 yaş	25-29 yaş	30 yaş ve üzeri	122		
15-19 yaş		0,99	0,007	0,005	30	4,069	1,042
20-24 yaş	0,99		0,019	0,015	29	4,523	1,06674
25-29 yaş	0,007	0,019		0,892	32	4,85	0
30 yaş ve üzeri	0,005	0,015	0,892		31	4,9868	0,30054
B5.Meslek mensubu adayları, görevine bağlı ve disiplinli bir şekilde çalışmaktadır.	15-19 yaş	20-24 yaş	25-29 yaş	30 yaş ve üzeri	122		
15-19 yaş		0,926	0	0	30	3,9333	0,36515
20-24 yaş	0,926		0	0	29	3,8966	0,48879
25-29 yaş	0	0		0,88	32	3,375	1,09985
30 yaş ve üzeri	0	0	0,88		31	3,8065	0,90992
B15.Meslek mensubu adayları, dış çevre ile ilişkilerinde karşı tarafı etkileme özelliğine sahiptir.	15-19 yaş	20-24 yaş	25-29 yaş	30 yaş ve üzeri	122		
15-19 yaş		0,742	0,002	0,031	30	3,25	0,98374
20-24 yaş	0,742		0,542	0,633	29	3,4516	0,96051
25-29 yaş	0,002	0,542		0,412	32	4	0,64327
30 yaş ve üzeri	0,031	0,633	0,412		31	3,8276	0,65841
B19.Meslek mensubu adaylarının kendilerine olan özgüveni yüksektir.	15-19 yaş	20-24 yaş	25-29 yaş	30 yaş ve üzeri	122		
15-19 yaş		0,999	0,001	0,411	30	2,7248	0,30513
20-24 yaş	0,999		0,001	0,331	29	2,8034	0,30993
25-29 yaş	0,001	0,001		0,091	32	2,8438	0,48256
30 yaş ve üzeri	0,411	0,331	0,091		31	2,9226	0,47519

Çalışanlar, mesleki kararlarını alırken dış etkenlerden etkilenmeme açısından değerlendirildiğinde, dâhil olduğu yaş grubuna göre 0,05 anlamlılık düzeyinde önemli bir farklılık olduğu Tablo 4'te tespit edilmişti. Farklılıkların hangi ikiligruptan kaynaklandığını gösteren Tukey Testi sonuçları incelendiğinde, 15-19 yaş arası çalışanlar ile 25-29 yaş arası çalışanlar arasında ve 20-24 yaş arası çalışanlar ile 25-29 yaş arası çalışanlar arasında anlamlı bir farklılık gözlenmektedir. Çalışanların mesleki kararlarını alırken dış etkenlerden etkilenmeme davranışını en iyi yerine getiren yaş grubu 30 yaş ve üzeri olduğu, 25-29 yaş arasında olan çalışanların; 20-24 yaş arası ve 15-19 yaş arası çalışanlardan söz konusu davranış açısından daha başarılı olduğu Tablo 5'te görülmektedir.

Mükellefler ile ilgili bilgileri üçüncü şahıslara açıklamama ve görevine bağlı, disiplinli çalışma konusunda çalışanların dâhil oldukları yaş grupları karşılaştırıldığında; 15-19 yaş ile 20-24 yaş arasındaki çalışanlar ve 25-29 yaş ile 30 yaş ve üzeri çalışanlar hariç olmak üzere diğer yaş grupları arasında anlamlı farklılık gözlenmektedir. Yapılan analizde mükellefler ile ilgili bilgileri üçüncü şahıslara açıklamama konusunda en başarılı grubun 30 yaş ve üzerinde olan çalışanlardan oluşan grubun olduğu tespit edilmiştir. Görevine bağlı ve disiplinli olma konusunda en başarılı olan grubun ise 15-19 yaş aralığındaki çalışanlardan oluştuğu anlaşılmaktadır. Çalışanlar, dış çevre ile olan ilişkilerinde karşı tarafı etkileme özelliği açısından değerlendirildiğinde 15-19 yaş arası ile 25-29 yaş arası çalışanlar arasında ve 15-19 yaş arası ile 30 yaş ve üzeri çalışanlar arasında 0,05 anlamlılık düzeyinde önemli bir farklılık görülmektedir. Söz konusu yaş grupları ile ilgili ortalama değerler incelendiğinde ise 25-29 yaş arasındaki çalışanların 15-19 yaş arasındaki çalışanlardan; 30 yaş ve üzerindeki çalışanların ise 25-29 yaş arası çalışanlardan dış çevredeki tarafları etkileme konusunda daha başarılı oldukları tespit edilmiştir.

Yüksek özgüvene sahipolma açısından çalışanlar değerlendirildiğinde, 15-19 yaş arası ile 25-29 yaş arasındaki çalışanlar arasında ve 20-24 yaş arası ile 25-29 yaş arasındaki çalışanlar arasında anlamlı bir farklılık görülmektedir. 20-24 yaş aralığındaki çalışanların, 15-19 yaş aralığındaki çalışanlardan; 25-29 yaş aralığındaki çalışanların ise 20-24 yaş aralığındaki çalışanlardan daha yüksek özgüvene sahip oldukları görülmektedir.

Muhasebe meslek mensubu adaylarının, bazı etiksel davranışları, kişisel ve yönetsel becerilerine ilişkin yargılarda eğitim düzeylerine göre anlamlı farklılık olduğu ANOVA testi ile Tablo 4'te tespit edilmişti. Çalışanların söz konusu davranış ve beceriler açısından ortaya çıkan farklılıkların hangi eğitim düzeyleri arasında olduğu Tablo 6'da gösterilmektedir.

Tablo 6. Çalışanların Eğitim Düzeylerine İlişkin Bazı İstatistikler ve "Tukey Testi" Sonuçları

A7.Meslek mensubu adayları muhasebe ilke ve standartlarını uygulamada yeterli mesleki bilgiye sahiptirler.	Lise	Önlisans	Lisans	N	Ortalama	Standart Sapma
Lise		0,210	0,000	29	3,1351	1,0843
Önlisans	0,210		0,000	56	3,6141	0,7019
Lisans	0,000	0,000		37	3,8571	0,7729
A8.Meslek mensubu adayları mükellefler ile ilgili bilgileri üçüncü şahıslara açıklamamaktadır.	Lise	Önlisans	Lisans	N	Ortalama	Standart Sapma
Lise		0,057	0,002	29	4,0000	0,0000
Önlisans	0,057		0,000	56	4,7400	0,3531
Lisans	0,002	0,000		37	4,9100	0,5067
A10.Meslek mensubu adayları meslekleri ile ilgili yasal ve etik ilkelere uygun davranışlarda bulunmaktadırlar.	Lise	Önlisans	Lisans	N	Ortalama	Standart Sapma
Lise		0,780	0,019	29	3,5893	0,9101
Önlisans	0,780		0,023	56	4,3879	0,3509

Lisans	0,019	0,023		37	4,5605	0,5052
B2.Meslek mensubu adayları, meslekleri ile ilgili yeni işler geliştirebilme özelliklerine sahiptir.	Lise	Önlisans	Lisans	N	Ortalama	Standart Sapma
Lise		0,002	0,000	29	2,3103	1,0387
Önlisans	0,002		0,262	56	2,1250	0,5741
Lisans	0,000	0,262		37	2,8649	1,0045
B8.Meslek mensubu adayları, zamanı etkin ve verimli bir şekilde kullanabilmektedirler.	Lise	Önlisans	Lisans	N	Ortalama	Standart Sapma
Lise		0,360	0,039	29	3,7241	0,7019
Önlisans	0,360		0,000	56	3,5284	0,8739
Lisans	0,039	0,000		37	4,1422	0,3737
B14.Meslek mensubu adayları, farklı disiplinlerle ilgili konu ve gelişmelere ilgilidirler.	Lise	Önlisans	Lisans	N	Ortalama	Standart Sapma
Lise		0,001	0,000	29	2,0000	0,0000
Önlisans	0,001		0,000	56	3,4643	0,8937
Lisans	0,000	0,000		37	3,6282	0,0000
B21.Meslek mensubu adayları, liderlik yeteneğine sahiptir.	Lise	Önlisans	Lisans	N	Ortalama	Standart Sapma
Lise		0,572	0,000	29	1,9655	1,1490
Önlisans	0,572		0,001	56	2,1286	1,0244
Lisans	0,000	0,001		37	2,3973	0,5199

Meslek mensubu adayları, muhasebe ilke ve standartlarını uygulamada yeterli mesleki bilgiye sahip olma, mükellefler ile ilgili bilgileri üçüncü şahıslara açıklamama, meslekleri ile ilgili yasal ve etik ilkelere uygun davranışlarda bulunma gibi etiksel davranışlar açısından değerlendirildiğinde, lise mezunu olan çalışanlar ile lisans mezunu olan çalışanlar arasında; önlisans mezunu olan çalışanlar ile lisans mezunu olan çalışanlar arasında 0,05 anlamlılık düzeyinde önemli bir farklılık görülmektedir. Çalışanların eğitim düzeylerinin ortalama değerleri incelendiğinde; lisans mezunu olan çalışanların, önlisans mezunu olan çalışanlardan; önlisans mezunu olan çalışanların da lise mezunu olan çalışanlardan yukarıda belirtilen davranış ve beceriler konusunda daha başarılı oldukları ifade edilebilir.

Muhasebe mesleği ile ilgili yeni işler geliştirebilme becerisi açısından farklı eğitim düzeylerine sahip olan çalışanlar değerlendirildiğinde, lise mezunu olan çalışanlar ile önlisans ve lisans mezunu olan çalışanlar arasında anlamlı farklılık olduğu, lisans mezunu olan çalışanların önlisans ve lise mezunu olan çalışanlardan yeni işler geliştirebilme konusunda daha başarılı olduğu tespit edilmiştir. Çalışanların farklı disiplinlerle ilgili konu ve gelişmelere ilgi duyması konusunda ise, lise mezunu olan çalışanlar ile önlisans ve lisans mezunu olan çalışanlar arasında, önlisans mezunu çalışanlar ile lisans mezunu olan çalışanlar arasında anlamlı farklılık görülmektedir.

Kişisel ve yönetsel beceri kriterleri içerisinde yer alan zamanı etkin ve verimli bir şekilde kullanabilme ve liderlik yeteneğine sahip olma açısından çalışanlar değerlendirildiğinde, lise mezunu olan çalışanlar ile lisans mezunu olan çalışanlar arasında; önlisans mezunu çalışanlar ile lisans mezunu olan çalışanlar arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Her iki beceri kriteri için de lisans mezunu olan çalışanların, lise ve önlisans mezunu olan çalışanlara göre daha başarılı oldukları görülmektedir.

Çalışanların, farklı mesleki deneyim sürelerine sahip olması bazı etiksel davranışları, kişisel ve yönetsel becerileri ile ilgili davranışlarında da farklılıklara neden olduğu tespit edilmiştir. Bu farklılıkların çalışanların hangi deneyim sürelerine sahip olan çalışanlar arasında olduğunu gösteren Tukey Testi sonuçlarına Tablo 7’de yer verilmiştir.

Tablo 7. Çalışanların Mesleki Deneyimlerine İlişkin Bazı İstatistikler ve “Tukey Testi” Sonuçları

A9.Meslek mensubu adayları ilgili taraflara finansal tablolar aracılığıyla doğru ve yeterli bilgi vermektedirler.	1-5 yıl arası	6-10 yıl arası	11 yıl ve üzeri	N	Ortalama	Standart Sapma
1-5 yıl arası		0,305	0,000	50	4,2333	0,4302
6-10 yıl arası	0,305		0,002	42	4,2800	0,4536
11 yıl ve üzeri	0,000	0,002		30	4,4524	0,5038
B6.Meslek mensubu adayları, muhasebe olaylarını organize etme yeteneğine sahiptir.	1-5 yıl arası	6-10 yıl arası	11 yıl ve üzeri	N	Ortalama	Standart Sapma
1-5 yıl arası		0,960	0,029	50	4,0333	0,6687
6-10 yıl arası	0,960		0,064	42	4,1800	0,3881
11 yıl ve üzeri	0,029	0,064		30	4,3571	0,4850
B12.Meslek mensubu adayları, muhasebe olayları karşısında analitik düşünebilmekte ve davranabilmektedirler.	1-5 yıl arası	6-10 yıl arası	11 yıl ve üzeri	N	Ortalama	Standart Sapma
1-5 yıl arası		0,001	0,000	50	2,8000	0,9966
6-10 yıl arası	0,001		0,077	42	3,2619	0,5529
11 yıl ve üzeri	0,000	0,077		30	3,9600	0,4499
B19.Meslek mensubu adaylarının kendilerine olan özgüveni yüksektir.	1-5 yıl arası	6-10 yıl arası	11 yıl ve üzeri	N	Ortalama	Standart Sapma
1-5 yıl arası		0,176	0,000	50	2,4200	0,9916
6-10 yıl arası	0,176		0,005	42	2,7857	1,0250
11 yıl ve üzeri	0,000	0,005		30	3,5333	0,8604
B23.Meslek mensubu adayları, iki yada daha fazla kişi arasında geçen müzakereyi etkin bir şekilde yönetebilmektedirler.	1-5 yıl arası	6-10 yıl arası	11 yıl ve üzeri	N	Ortalama	Standart Sapma
1-5 yıl arası		0,021	0,000	50	1,6000	0,5345
6-10 yıl arası	0,021		0,002	42	2,0714	0,8942
11 yıl ve üzeri	0,000	0,002		30	2,7667	1,1043

Meslek mensubu adayları, finansal tablo kullanıcılarına doğru, yeterli bilgi verme ve özgüven yüksekliği açısından değerlendirildiğinde, 1-5 yıl arası deneyimi olan çalışanlar ile 11 yıl ve üzeri deneyimi olan çalışanlar arasında; 6-10 yıl arası deneyimi olan çalışanlar ile 11 yıl ve üzeri deneyimi olan çalışanlar arasında 0,05 anlamlılık düzeyinde önemli bir farklılık tespit edilmiştir. Farklı deneyim sürelerinin ortalama değerleri incelendiğinde, 11 yıl ve üzeri deneyime sahip olan çalışanların, diğer çalışanlardan daha başarılı oldukları görülmektedir.

Meslek mensubu adayları, muhasebe olaylarını organize etme yeteneğine sahip olma açısından değerlendirildiğinde, 1-5 yıl arası mesleki deneyimi olan çalışanlar ile 11 yıl ve üzeri mesleki deneyimi olan çalışanlar arasında anlamlı farklılık olduğu gözlenirken, diğer deneyim gruplarına dâhil olan çalışanlar arasında anlamlı farklılık gözlenmemektedir. Çalışanlardan 11 yıl ve üzeri deneyime sahip olanların, 1-5 yıl arası deneyime sahip olanlara göre muhasebe olaylarını daha iyi organize ettikleri görülmektedir.

Muhasebe olayları karşısında analitik düşünebilme ve davranabilme konusunda çalışanlar değerlendirildiğinde, 1-5 yıl arası mesleki deneyimi olan çalışanlar ile 6-10 yıl ve 11 yıl ve üzeri mesleki deneyimi olan çalışanlar arasında % 95 güven aralığında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Çalışanlardan 11 yıl ve üzeri deneyime sahip olanların muhasebe olaylarına karşı analitik ve stratejik

düşünebilme bakımından daha başarılı oldukları gözlenmektedir. Ayrıca çalışanlar, iki yada daha fazla kişi arasında geçen müzakereyi etkin bir şekilde yönetebilme açısından değerlendirildiğinde, farklı deneyim sürelerine sahip olan gruplar arasında anlamlı farklılık olduğu, 11 yıl ve üzeri deneyime sahip olan çalışanların diğer deneyim sürelerine sahip olan çalışanlara göre müzakereyi daha başarılı yönettikleri tespit edilmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Son yıllarda Enron ve Mortgage gibi ulusal ve küresel ekonomik krizlere yol açan muhasebe skandalları ile birlikte muhasebe meslek mensuplarının etiksel davranış, kişisel ve yönetsel becerilerinin önemi dahada artmıştır. Bu çerçevede işletmeler ve muhasebe meslek mensupları, aday meslek mensuplarından etiksel davranış, kişisel ve yönetsel beceriler konularında kendilerini daha çok geliştirmelerini beklemektedir.

Bu araştırmanın amacı, Aksaray İlinde faaliyet gösteren muhasebe meslek mensuplarının yanında çalışan aday meslek mensuplarını, meslek etiği ile kişisel ve yönetsel beceriler açısından değerlendirmek ve bu değerlendirme sonuçlarında demografik değişkenlere göre farklılaşma olup olmadığını tespit etmektir. Araştırmanın amacı doğrultusunda 122 muhasebe meslek mensubuna, yanlarında çalışan elemanlarını yukarıdaki amaçlar açısından değerlendirmeleri için anket uygulanmıştır. Anket çalışmasından elde edilen veriler SPSS programında, Bağımsız Örneklem T Testi, ANOVA ve Tukey testleri kullanılarak analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarından yola çıkarak tespit edilen önemli bulgulara aşağıda yer verilmiştir:

- Muhasebe meslek mensupları, yanlarında çalışan elemanları etiksel davranışlar açısından değerlendirdiklerinde, çalışanların en başarılı oldukları davranışların, etik ilkelere uymada yeterli özeni gösterme, yasaların yetersiz kaldığı durumlarda da etik ilkelerine bağlı kalma, mükelleflerin ve kamunun çıkarlarını eşit şekilde koruma, yasalar çerçevesinde mükelleflerin hakkını koruma, bilgi kullanıcılarına finansal tablolar aracılığıyla doğru, yeterli bilgi verme, meslekleri ile ilgili yasal ve etik ilkelere uyma olduğu görülmektedir. Buna karşılık, çalışanların mükellefler ile ilgili bilgileri üçüncü şahıslara açıklamama, muhasebe ilke ve standartlarını uygulamada yeterli mesleki bilgiye sahip olma, kamu ve mükellef baskısı olmadan karar verme, mesleki kararlarını alırken dış etkenlerden etkilenmeme gibi etiksel davranışlarda yetersiz oldukları gözlenmektedir.
- Meslek mensubu adayları, kişisel ve yönetsel beceriler açısından değerlendirildiklerinde, çalışma arkadaşları ve dış çevre ile olan ilişkilerini saygı çerçevesinde gerçekleştirme, muhasebe olaylarını organize etme, bilgi teknolojilerini kullanabilme konusunda yeterli bilgiye sahip olma, meslek arkadaşları, mükellefler, kamu daireleri ve diğer üçüncü şahıslar ile yazılı iletişim becerilerinin gelişmiş olması gibi alanlarda başarılı oldukları tespit edilmiştir. Kişisel ve yönetsel beceriler açısından meslek mensubu adaylarının yetersiz olduğu konular ise meslekleri ile ilgili yeni işler geliştirebilme, liderlik yeteneğine sahip olma, iki ya da daha fazla kişi arasında geçen müzakereyi etkin bir şekilde yönetebilme, muhasebe olayları karşısında stratejik düşünebilme ve davranabilme konularıdır.
- Meslek mensubu adaylarının mükellefler ile ilgili bilgileri üçüncü şahıslara açıklamama, muhasebede gerçekleşen yenilikleri takip etme, muhasebe olayları ile ilgili sorumluluk alabilme, muhasebe olayları karşısında analitik düşünebilme ve davranabilme, çalışma arkadaşlarını motive etme, iki yada daha fazla kişi arasında geçen müzakereyi etkin bir şekilde yönetebilme konularında çalışanların cinsiyetleri arasında anlamlı farklılık görülmektedir. Meslek mensubu adaylarının muhasebe olayları karşısında analitik düşünebilme ve davranabilme yargısı dışındaki diğer yargılarda, kadın çalışanların erkek çalışanlardan daha başarılı oldukları gözlenmektedir.
- Muhasebe meslek mensubu adaylarının mesleki kararlarını alırken dış etkenlerden etkilenmeme, mükellefler ile ilgili bilgileri üçüncü şahıslara açıklamama, görevine bağlı bir şekilde çalışma, dış

çevre ile ilişkilerinde karşı tarafı etkileme ve yüksek özgüvene sahip olma konularında çalışanların dâhil oldukları yaş grupları arasında anlamlı farklılık gözlenmektedir.

- Meslek mensubu adaylarının muhasebe ilke ve standartlarını uygulamada yeterli mesleki bilgiye sahip olma, mükellefler ile ilgili bilgileri üçüncü şahıslara açıklamama, meslekleri ile ilgili yasal ve etik ilkelere uygun davranışlarda bulunma, meslekleri ile ilgili yeni işler geliştirebilme, zamanı etkin ve verimli kullanabilme, farklı disiplinlerle ilgili konu, gelişmelere ilgili olma ve liderlik yeteneğine sahip olma konularında da çalışanların eğitim durumlarına göre anlamlı farklılık tespit edilmiştir.
- Meslek mensubu adaylarının ilgili taraflara finansal tablolar aracılığıyla doğru ve yeterli bilgi verme, muhasebe olaylarını organize etme, muhasebe olayları karşısında analitik düşünebilme ve davranabilme, yüksek özgüvene sahip olma ve iki ya da daha fazla kişi arasında geçen müzakereyi etkin bir şekilde yönetebilme becerilerinde farklı deneyime sahip çalışanlar arasında % 95 güven düzeyinde anlamlı farklılık olduğu gözlenmektedir.

Muhasebe meslek mensubu adaylarının etiksel davranış, kişisel ve yönetsel becerilerine ilişkin analiz sonuçları ve yorumları yukarıda açıklanmaya çalışılmıştır. Bu açıklamalar paralelinde;

- Bazı çalışanların mükellefler ile ilgili hayati öneme sahip bilgileri üçüncü kişilere açıkladıkları, mesleki kararlarını alırken dış etkenlerden etkilendikleri ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda çalışanların bağlı oldukları muhasebe meslek mensupları, mükellef bilgilerinin gizliliği ve mesleki kararlarını alırken yasaların verdiği yetki çerçevesinde karar almaları gerektiğini çalışanlarına detaylı bir şekilde anlatmalıdır. Ayrıca muhasebe meslek mensupları, muhasebe ilke ve standartlarını uygulamada yetersiz olan çalışanlarına iş başında uygulamalı eğitim vermelidir.
- Meslek mensubu adaylarının yetersiz olduğu etiksel davranışlar, yasalardaki boşluklardan da kaynaklanmaktadır. Bu kapsamda etik kurallar göz önünde bulundurularak mevcut yasalar gözden geçirilmeli ve etik kurallar ile uyumlu hale getirilmelidir.
- Muhasebe meslek mensubu adaylarının, meslekleri ile ilgili yeni işler geliştirebilme, liderlik yeteneğine sahip olma, iki ya da daha fazla kişi arasında geçen müzakereyi etkin bir şekilde yönetebilme, muhasebe olayları karşısında stratejik düşünebilme ve davranabilme konularında yetersiz oldukları ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda çalışanların yetersiz olduğu kişisel ve yönetsel becerilerini geliştirecek derslerin müfredata eklenmesi ya da toplam dersler içindeki ağırlıklarının artırılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Ameen, E., D. Guffey, D., andMcMillan, J. (1996). Genderdifferences in determiningtheethicalsensitivity of futureaccountingprofessionals. *Journal of Business Ethics*, 15, 591–597.
- Ardahan, F., Yöneticilerin oldukları ve olmak istedikleri yöneticilik ile çalışanların beklendikleri yönetici ile gerçek yöneticilerinin yönetsel özellikleri arasındaki farkların sorgulanması ve Antalya ili örneği, http://www.iibf.selcuk.edu.tr/iibf_dergi/dosyalar/881348089986.pdf
- Barnett, J. H.,andKarson, M. J. (1989). Managers, values, andexecutivedecisions: an exploration of the role of gender, careerstage, organizationallevel, function, andtheimportance of ethics, relationshipsandresults in managerial-decisionmaking. *Journal of Business Ethics*, 8(10), 747-816.
- Birgönül, M. T., Dikmen, İ., Özorhon, B., ve Işık, Z., İnşaat sektörünün yapım yönetimi eğitiminden beklentileri, www.e-kutuphane.imo.org.tr/pdf/1558.pdf
- Chan S.Y.S.,andLeung P. (2010). Theeffects of accountingstudents’ ethicalreasoningandpersonalfactors on theirethical sensitivity., 21 *Managerial Auditing Journal* (4), 436-457.

- Cohen J.R., Pant, L.W., and Sharp, D.J. (1998). The effect of gender and academic discipline diversity on the ethical evaluations, ethical intentions and ethical orientation of potential public accounting recruits. *Accounting Horizons*, 12(3), 250-270.
- Çetinkaya, M. ve Özutku, H. (2012). Yönetimsel performans yetkinlik temelli yaklaşım: Türk otomotiv sektöründe bir araştırma, *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 41(1), 142-161.
- Ertaş, F. C. ve Coşkun Arslan, M. (2009), Bağımlı ve bağımsız muhasebecilerin meslek etiği algılama düzeylerine ilişkin bir araştırma, *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, 8(27), 23-42.
- Gül, K., ve Ergün, H. (2004). Muhasebe mesleğinde etik. *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, 4(11), 53-77.
- Keller, A. C., Katherine T. S., and Smith, L. M. (2007). Do gender, educational level, religiosity, and work experience affect the ethical decision-making of U.S. accountants?. *Critical Perspectives on Accounting*, 18 (3), 299-314.
- Kidwell, J. M., Stevens, R. E., and Bethke, A. L. (1987). Differences in ethical perceptions between male and female managers: myth or reality?. *Journal of Business Ethics*, 6(6), 489-493.
- Kutlu, H.A. (2008), Muhasebe meslek mensupları ve çalışanlarının etik ikilemleri: kars ve erzurum illerinde bir araştırma, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63(2), 143-170.
- LANDRY, Raymond, Glen D. MOYES and Angelica C. CORTES (2004), Ethical perceptions among hispanic students: differences by major and gender, *Journal of Education for Business*, 80(2), 102-108.
- Maya, İ. (2014). Kamu ilkokullarında yöneticilerin sergiledikleri kriz yönetimi beceri düzeylerine ilişkin öğretmen görüşleri, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 12(23), 209-235.
- Miesing, P. and Preble, J. F. (1985). A comparison of five business philosophies. *Journal of Business Ethics*, 4, 465-476.
- Mugan, C. Ş. ve Atay, D. Ö. (2003). Contextual effects on ethical sensitivity and penalty judgments. *Teaching Business Ethics*, 7(4), 341-363.
- Özbirecikli, M. ve Ural, T. (2006), Muhasebe mesleğinde yaşanan etik dışı davranışların tespiti ve etiksel değerlendirilmesi: Türkiye örneği, *İktisat, İşletme ve Finans Dergisi*, 21(248), 102-119.
- Özkan, A. ve Hacıhasanoğlu, T. (2012), Muhasebe meslek mensuplarının kişilik özellikleri ve etik karar verme davranışları arasındaki ilişkiler”, *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 5(2), 37-52.
- Özyürek, H., (2012). Muhasebe meslek mensuplarının taşıması gereken nitelikler, *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 142-146.
- Sakarya, Ş. ve Kara, S. (2010), Türkiye’de muhasebe meslek etiğine yönelik düzenlemeler ve meslek mensupları tarafından algılanması üzerine bir alan araştırması, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 12(18), 57-72.
- Şahin, F. (2012). Büyük adam düşüncesinden liderlikte özellikler kuramına kavramsal bir bakış, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 13(1), 141-163.
- Şekerci, M. ve Aypay, A. (2009). İlköğretim okulu yöneticilerinin yönetim becerileri ile grup etkililiği arasındaki ilişki, *15(57)*, 133-160.

ÖNLİSANS ÖĞRENCİLERİNİN GİRİŞİMCİLİK ÖZELLİKLERİNİ VE EĞİLİMLERİNİ BELİRLEMeye YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

Kemal TAYSI¹, Serdar CANBAZ²

ÖZET

Girişimcilik; emek, teknoloji, sermaye ve doğal kaynaklar olarak sayılan üretim faktörlerini bir araya getirerek mal veya hizmet üretme eylemlerini kapsar. Girişimci ise; mal ve hizmet üretmek amacıyla, pazardaki fırsatları değerlendiren, sermaye, doğal kaynaklar ve emek gibi üretim faktörlerini bir araya getirerek riski üstlenen kişidir. Dünyada ve ülkemizde küçük işletmelerin toplam şirketlere oranı % 95 veya daha üst seviyelerde seyretmektedir. Bu nedenle, KOBİ'lerin yapı taşı olan girişimci ve girişimcilik konusu günümüzde oldukça önem kazanmıştır. Bu durumun bilincinde olan pek çok üniversitenin müfredatlarında Girişimcilik dersi yer almakta, böylece öğrencileri eğitim aldıkları alanlarda yeni girişimlerde bulunmaya motive etmektedirler. Araştırma, girişimcilik dersi alan ve almayan önlisans öğrencilerin girişimcilik düzeylerini araştırmaya yöneliktir.

Anahtar Kelimeler: Girişimcilik, Eğitim, İstatistiksel Analiz

A RESEARCH ON IDENTIFYING ENTREPRENEURSHIP QUALITIES AND TENDENCIES OF THE STUDENTS OF ASSOCIATE DEGREE

ABSTRACT

Entrepreneurship encompasses activities of producing services and products by merging the factors of production which are regarded as labour, technology, capital and natural resources.

The entrepreneur is a person who evaluates the opportunities at the market with the aim of producing goods and services, and takes the risk by merging production factors such as capital, natural resources and labour. In the world and in our country, the ratio of small scale enterprises to the number of companies in total is cruising around %95 or higher. For that reason, today the matter of entrepreneurship and entrepreneurism which is the building block of SMEs, has gained importance. The Entrepreneurship course is taking place within the curriculum of many universities which are aware of this fact, and by this way these universities motivate their students to embark on new enterprises in the fields they have been educated. The research is towards the entrepreneurship levels of students of associate degree who take and do not take the Entrepreneurship course.

Keywords: Entrepreneurship, Education, Statistical Analysis

GİRİŞ

Küreselleşen dünyada baş döndürücü bir hızla ilerleme kaydeden teknoloji ile acımasızca hüküm süren rekabet ortamına uyum gösterebilmek ve avantajlı bir şekilde ayakta kalabilmek, ekonomik gelişmişliğin derecesine bağlıdır. Bu anlamda, ekonomileri ayakta tutan dinamik unsurlardan birisi de girişimcilerdir. Fırsat ve yenilik kovalayan, imkân bulduklarında riskleri de hesap ederek üretim amacıyla üretim faktörlerini birleştiren dinamik bireyler ne kadar fazla ise, toplumun gelişmişlik seviyesi de o kadar yüksektir. Gelişmekte olan ve nüfusunun önemli bir parçasını gençlerin oluşturduğu ülkemizde gençlerin girişimcilik eğilimlerinin hangi yönde olduğunun bilinmesi; gelişme vizyonumuzla ilgili önemli bir açılım sağlayacaktır. Gelişmekte olan diğer ülkelere oranla girişimcilik potansiyelinin yüksek olduğu toplumumuzda, her ferdin olduğu gibi üniversitesi öğrencilerinin de iş dünyasına adım atmaya istekli

¹ Öğretim Görevlisi, Kırklareli Üniversitesi, kemal.taysi@kirkklareli.edu.tr

² Öğretim Görevlisi, Kırklareli Üniversitesi, serdarcanbaz@kirkklareli.edu.tr

birer girişimci adayı olarak görülmeleri gerekmektedir. Gelişme yolunda, enerjilerine şiddetle ihtiyaç duyulan gençlerin girişimcilik eğilimleri ne kadar yüksek olursa büyüme ve çağı yakalama hatta geçme konusundaki başarı düzeyi de o kadar yüksek olacaktır (Demirel ve Tikici, 2010: 222).

Ekonomik, sosyal ve bireysel doyum açısından önemli bir değer yaratma faaliyeti olan girişimcilik, ülkemizde ve tüm dünyada istihdam sorunlarının aşılmasında büyük öneme sahiptir. Girişimcilik, zenginlik yaratmanın dinamik bir sürecidir. OECD'ye göre pazar ekonomisinin en önemli fonksiyonlarının odağında girişimcilik yer almaktadır (Akpınar, 2011: 13).

Kuramsal Çerçeve

Girişimcilik, on sekizinci yüzyıldan başlayarak ekonomi literatürüne girmiş, etkilerini teknolojik gelişmelerin yaşama geçirilmesi yönünde göstermiş, buna rağmen girişimci, literatürde oldukça az tartışılmış, daha çok firma tanımı altında incelenmiştir (Yatkin ve Ölmez, 2011: 188) Girişimci, kelimesi Fransız kökenli "enterprender/ entrepreneur" sözcüğünden gelmektedir ve "birşeyden sorumlu olmak" veya "birşey yapmaya söz vermek" anlamındadır (Gutierrez ve Guerrero, 2011: 237).

Geçtiğimiz yüzyılın başlarına kadar girişimcilik, kişilerin kendi sermayeleri ile iş kurması olarak algılanmakta iken, yaşanan gelişmelerle birlikte girişimci insan tipi bambaşka nitelikler kazanmaya başlamış ve bu nitelikse değişim, aynı zamanda girişimcinin ekonomik değerini ve dolayısıyla toplumdaki önemini arttırmıştır. Nitekim bu gelişmelerin bir sonucu olarak, genel ekonomide girişimcilik bir üretim faktörü olarak kabul edilmeye başlamıştır (Ören ve Biçkes, 2011: 70).

Girişimcilik; gerekli zaman ve çaba harcayarak ekonomik, fiziksel ve sosyal riskler alınması sonucunda, bireysel tatmin ve ekonomik ödülleri elde etmeyi içeren farklı bir değer yaratma süreci olarak da tanımlanabilir. Girişimci başkaları tarafından görülmeyen ve fark edilmeyenleri ortaya çıkararak anlam kazandırır (Akpınar, 2011:14). Girişimci, üretim faktörlerini başkalarının ihtiyacını karşılayacak mal ve hizmetler üretmek üzere tedarik eden ve uygun şekilde birleştiren kimsedir. Girişimci, genellikle kar etme ana amacı ile hareket eder ve riske (zarar etme tehlikesine) de katlanır (Mucuk, 2011: 6). Girişimciler bir iş sahibi olmanın bireysel ve finansal risklerini kabul ederler ancak işletmenin başarılarından da doğrudan faydalanırlar. Bir girişimci olmak belirsizlik, risk, çok çalışma ve baskı, stres ve hüsrana durumlarına sebat etme ile ilişkili olmaktadır. Tüm bu problemlerle başa çıkabilmek için girişimci hazırlanmalıdır (Raguz ve Matic, 2011: 38).

METODOLOJİ

Araştırmanın Amacı

Bu çalışma önlisans öğrencilerinin girişimcilik düzeylerini belirlemek, girişimcilik düzeylerinin demografik özellikler olan cinsiyet, yaş, ailedeki çocuk sayısı, aylık okul masrafı, medeni durum, ailenin ikamet ettiği bölge, yetişme çağında en uzun süre bulunulan yer ve okuduğu bölüm düzeyinde farklılık gösterip göstermediğini belirleyerek alan yazınına katkı sağlama amacını taşımaktadır. Bu temel amaç çerçevesinde; Girişimcilik dersi alan önlisans öğrencileri ile Girişimcilik dersi almayan önlisans öğrencilerin girişimcilik düzeylerinin farklılık gösterip göstermediğinin, gösteriyorsa söz konusu farklılıkların ve nedenlerinin ortaya koyulması çalışmanın alt amacını oluşturmaktadır.

Araştırmanın Kapsamı

Bu araştırma Kırklareli Üniversitesi Babaeski Meslek Yüksekokulu 2'inci sınıf öğrencilerini kapsamaktadır. Öğrencilerin tabi olduğu müfredat gereği Girişimcilik dersi 4'üncü dönem dersi olması dolayısıyla 2'inci sınıf Bahar Döneminde okutulmaktadır. Bu nedenle Girişimcilik dersinin öğrenciler üzerindeki olası etkilerini tespit edebilmek amacıyla araştırma dönem derslerinin tamamlanmasının ardından 27-31 Mayıs 2013 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

Araştırmada Yöntem

Araştırma birincil verilere dayalı olarak gerçekleştirilmiş olup, bu çerçevede hazırlanan anketin ön lisans öğrencilerine uygulanmasıyla verilerin toplanması sağlanmıştır. Anket, 27-31 Mayıs 2013 tarihlerinde Babaeski Meslek Yüksekokulu'nda bulunan ve okula devam eden 350 öğrencinin 345'ine uygulanmış ve 315 anket formu değerlendirilmeye alınmıştır.

Verilerin Toplanması

Araştırmada veri toplama aracı olarak yüz yüze anket yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada öğrencilerin girişimcilik düzeylerini ölçmek için "Üniversite Öğrencileri Girişimcilik Ölçeği" (Yılmaz ve Sünbül, 2009) kullanılmıştır. Anket 5'li Likert ile ölçeklendirilmiş 36 görüşten oluşmaktadır. Ankete demografik nitelikteki 8 değişken de ilave edilerek soru formu oluşturulmuştur. Böylece ankette toplam 44 soru yer almaktadır.

Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında uygulanan 44 soruluk ankettten elde edilen verilerin analizinde SPSS 20.0 paket programı kullanılmıştır. Test sonuçları % 95 güven aralığında değerlendirilmiştir.

Araştırmanın Güvenilirliği

Araştırmada kullanılan Üniversite Öğrencileri Girişimcilik Ölçeği'nin güvenilirliğini test etmek için oluşturulan soru formunun 36 maddelik bölümü 20 katılımcı ile ön teste tabi tutulmuştur. Ön test sonuçlarına göre 36 maddelik ölçeğin güvenilirlik katsayısı 0,90 bulunmuştur (Cronbach's Alpha=0,90). Tablo 1'de tüm katılımcılara (n=315) uygulanan güvenilirlik testi sonucu görülmektedir ve tüm katılımcılardan elde edilen güvenilirlik katsayısı 0,97 olarak bulunmuştur (Cronbach's Alpha=0,97). Güvenilirlik katsayısının 0,80-1,00 arasında olması ölçeğin güvenilirliğinin yüksek olduğunu göstermektedir (Alpar, 2011: 815). Ölçeğin güvenilirlik katsayısının 0,97 olması araştırmanın yüksek güvenilirliğe sahip olduğunu göstermektedir.

Cronbach's Alpha	N of Items
,97	36

BULGULAR

Demografik Özelliklerin Değerlendirilmesi

Toplanan verilerin öncelikle tanımlayıcı istatistikleri raporlanmış ve araştırma sorularının yanıtları incelenmiştir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin demografik özelliklerine ilişkin bilgiler Tablo 2'de yer almaktadır. Buna göre araştırmaya katılan öğrencilerin % 63,8'i kadın, % 36,2'si erkektir. Öğrencilerin % 1'i 19 ve daha küçük yaşta iken, % 29,5'i 20 yaşında, % 34,6'sı 21 yaşında, % 19,4'ü 22 yaşında, % 8,9'u 23 yaşında ve %6,7'si 24 ve üzeri yaştadır. Ailedeki çocuk sayısı bakımından öğrencilerin % 7,6'sı ailenin tek çocuğu iken, % 39'unun bir kardeşi bulunmakta, % 32,4'ünün 2 kardeşi, % 10,5'inin 3 kardeşi, % 4,8'inin ise 4 kardeşi bulunmaktadır. Öğrencilerin % 5,7'si 6 ve daha fazla çocuklu ailelere sahiptir. Öğrenci ailelerinin % 83,5'i Marmara Bölgesinden ikamet etmekte iken, % 4,8'i Ege Bölgesinde, % 2,2'si Akdeniz Bölgesinde, % 4,1'i Karadeniz Bölgesinde, % 1'i Doğu Anadolu Bölgesinde ve % 1,6'sı Güney Doğu Anadolu Bölgesinde ikamet etmektedir. Öğrencilerin % 9,2'si yetişme çağında en uzun süre köyde, % 6,0'ı belde veya bucakta, % 26,7'si ilçede, % 18,7'si ilde ve % 39,4'ü büyükşehirde bulunmuştur. Öğrencilerin % 20,6'sı İşletme Yönetimi bölümünde, % 26,7'si Dış Ticaret bölümünde, % 13'ü Büro

Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı bölümünde ve % 39,7'si Bankacılık ve Sigortacılık bölümünde okumaktadır.

Tablo 2: Demografik Özellikler Tablosu

Demografi Kriteri	Bağımsız Değişken	Sayı	Yüzde
Cinsiyet	Kadın	201	63,8
	Erkek	114	36,2
	Toplam	315	100
Yaş	24-29 Yaş	21	6,7
	23 Yaş	28	8,9
	22 Yaş	61	19,4
	21 Yaş	109	34,6
	20 Yaş	93	29,5
	19-18 Yaş	3	1
	Toplam	315	100
Ailedeki Çocuk Sayısı	1 Çocuk	24	7,6
	2 Çocuk	123	39
	3 Çocuk	102	32,4
	4 Çocuk	33	10,5
	5 Çocuk	15	4,8
	6 ve Üzeri Çocuk	18	5,7
	Toplam	315	100
Ailenin İkamet Ettiği Bölge	Marmara Bölgesi	263	83,5
	Ege Bölgesi	15	4,8
	Akdeniz Bölgesi	7	2,2
	İç Anadolu Bölgesi	9	2,9
	Karadeniz Bölgesi	13	4,1
	D.Anadolu Bölgesi	3	1
	G.Doğu Anad.Bölg.	5	1,6
	Toplam	315	100
Yetiştirme Çağında En Uzun Süre Bulunulan Yer	Köy	29	9,2
	Belde-Bucak	19	6
	İlçe	84	26,7
	İl	59	18,7
	Büyükşehir	124	39,4
	Toplam	315	100
Okuduğu Bölüm	İşletme Yönetimi	65	20,6
	Dış Ticaret	84	26,7
	Büro Yön.veYön.Asist.	41	13
	Bankacılık Sigortacılık	125	39,7
	Toplam	315	100

Öğrencilerin Girişimcilik Düzeylerinin Tespit Edilmesi

Araştırmanın hipotezlerini test etmede uygulanacak analizin seçiminde; verilerin normal dağılıma uygunluğu, mevcut grup sayısı ve grupların birbirleri ile ilişkisi incelenmiştir.

İstatistik çalışmalarında en yaygın kullanılan dağılım normal dağılımdır. Veri grubunun normallik testleri Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro Wilk testlerine bakılarak anlaşılmaktadır. Frekans sayısı 29'dan az olduğunda Shapiro Wilks, fazla olduğunda ise Kolmogorov-Smirnov testi kullanılabilir (Kalaycı, 2010: 10). Değerlendirmeye alınan anket sayısı 315 olduğundan Kolmogorov-Smirnov testi sonucu incelenmiş olup, test sonucu tüm faktörler için ($p=0,00 < 0,05$ olduğundan) normal dağılıma uygun bulunmamıştır.

Genel olarak, parametrik olmayan testlerle nominal, ordinal yada normal dışı dağılım gösteren sayısal veriler analiz edilebilirken, parametrik testlerle normal dağılım gösteren sayısal verilerin analizi yapılabilir (Kalaycı, 2010: 85). Çalışmanın veri seti normal dağılım göstermediği için, anket verileri parametrik olmayan testler ile (Mann-Whitney U ve Kruskal Wallis) analiz edilmiştir.

Yılmaz ve Ercan (2009) tarafından geliştirilen "Üniversite Öğrencileri Girişimcilik Ölçeği"nin girişimcilik puanlarının değerlendirilmesinde aşağıdaki kriterler temel alınmıştır. Tablo 3'te yer alan girişimcilik düzeyleri, anket sorularına demografik bilgiler içinde yer alan gruplar (örneğin evli bekâr gibi) tarafından verilen cevapların aritmetik ortalamaları toplamından oluşmaktadır.

Tablo 3: Girişimcilik Puanlarının Değerlendirilmesinde Temel Alınan Kriterler

36-64	Çok düşük girişimcilik
64-92	Düşük girişimcilik
93-123	Orta düzeyde girişimcilik
124-151	Yüksek girişimcilik
152-180	Çok yüksek girişimcilik

Araştırmada aşağıdaki hipotezler test edilmiştir;

Hipotez 1;

H₀: Kadınlar ve erkekler arasında girişimcilik değerleri bakımından fark yoktur.

H_A: Kadınlar ve erkekler arasında girişimcilik değerleri bakımından fark vardır.

Öğrencilerin cinsiyetleri ile girişimcilik düzeyleri arasında bir ilişki olup olmadığı araştırılmak istenmektedir. Bu sebeple cinsiyet grupları arasında girişimcilik düzeyi bakımından anlamlı farklılık olup olmadığı Mann-Whitney U testi ile test edilmiş (Tablo 4) ve gruplar arasında istatistiki olarak anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($p=0,68 > 0,05$). Bu durumu destekleyen diğer bir unsur da cinsiyet gruplarının girişimcilik değerleri ortalamalarıdır. Toplamda 138,77 olarak gerçekleşen aritmetik ortalama değeri, cinsiyetlere göre kadınlarda 139,36 iken erkeklerde 137,74 olarak tespit edilmiştir. Buna göre hem kadınlar hem de erkekler "yüksek" girişimcilik düzeyine sahiptirler.

Tablo 4: Cinsiyete Göre Öğrencilerin Girişimcilik Düzeyleri

Cinsiyet	A. Ortalama	Standart Sapma	Asymp. Sig. (2-tailed)
Kadın	139,36	26,02	0,68
Erkek	137,74	30,36	
Toplam	138,77	27,63	

Hipotez 2;

H₀: Yaş grupları arasında girişimcilik puanları bakımından fark yoktur.

H_A: Yaş grupları arasında girişimcilik puanları bakımından fark vardır.

Öğrencilerin yaşları ile girişimcilik düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı Kruskal Wallis testi ile analiz edilmiştir (Tablo 5) ve gruplar arasında istatistiki olarak anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($p=0,32 > 0,05$).

Tablo 5: Yaş Gruplarına Göre Öğrencilerin Girişimcilik Düzeyleri

Doğum Tarihi	A. Ortalama	Standart Sapma	Asymp. Sig. (2-tailed)
29-24 Yaş Arası	136,62	26,1	0,32
23 Yaş	140,14	26,33	
22 Yaş	137,49	30,2	
21 Yaş	135,84	29,59	
20 Yaş	142,49	24,3	
19-18 Yaş Arası	158,33	8,73	
Toplam	138,77	27,63	

Hipotez 3;

H₀: Ailedeki çocuk sayısına göre oluşturulan gruplar arasında girişimcilik düzeyi bakımından fark yoktur.

H_A: Ailedeki çocuk sayısına göre oluşturulan gruplar arasında girişimcilik düzeyi bakımından fark vardır.

Öğrencilerin ailelerindeki çocuk sayısı ile öğrencilerin girişimcilik düzeyleri arasında bir ilişki olup olmadığı, öğrencilerin ailelerindeki çocuk sayısına göre oluşturulan 6 grup ile öğrencilerin girişimcilik düzeyleri Kruskal Wallis testi ile analiz edilmiş (Tablo 6) ve gruplar arasında istatistiki olarak anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($p=0,50 > 0,05$).

Tablo 6: Ailedeki Çocuk Sayıları İtibariyle Öğrencilerin Girişimcilik Düzeyleri

Ailenizdeki Çocuk Sayısı	Ağırlıklı Ortalama	Standart Sapma	Asymp. Sig. (2-tailed)
1 Çocuk	136,62	30,7	0,5
2 Çocuk	141,22	26,03	
3 Çocuk	137,71	26,71	
4 Çocuk	133,18	32,21	
5 Çocuk	138,6	29,23	
6 ve Üzeri Çocuk	141,39	30,68	
Toplam	138,77	27,63	

Hipotez 4;

H₀: Ailenin ikamet ettiği bölgelere göre öğrencilerin girişimcilik düzeyleri arasında fark yoktur.

H_A: Ailenin ikamet ettiği bölgelere göre öğrencilerin girişimcilik düzeyleri arasında fark vardır.

Öğrenci ailelerinin ikamet ettiği bölge ile öğrencilerin girişimcilik düzeyleri arasında istatistiki olarak anlamlı farklılık olup olmadığının Kruskal Wallis testi ile araştırıldığı analiz sonuçları Tablo 7'de görülmektedir. Buna göre öğrencilerin ailelerinin ikamet ettiği bölge ile öğrencilerin girişimcilik düzeyleri arasında istatistiki olarak anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($p=0,75 > 0,05$).

Tablo 7: Ailenin İkamet Ettiği Bölgeler İtibariyle Öğrencilerin Girişimcilik Düzeyleri

İkamet Edilen Bölge	A. Ortalama	Standart Sapma	Asymp. Sig. (2-tailed)
Marmara Bölgesi	139,56	26,49	0,75
Ege Bölgesi	131,67	35,87	
Akdeniz Bölgesi	144,57	29,29	
İç Anadolu Bölgesi	131,89	36,62	
Karadeniz Bölgesi	131,69	34,86	
Doğu Anadolu Bölgesi	129	36,51	
G.Doğu Anadolu Bölgesi	147,2	20,93	
Toplam	138,77	27,63	

Hipotez 5;

H₀: Yetişme çağında en uzun süre bulunulan yere göre öğrencilerin girişimcilik düzeyleri arasında fark yoktur.

H_A: Yetişme çağında en uzun süre bulunulan yere göre öğrencilerin girişimcilik düzeyleri arasında fark vardır.

Öğrencilerin yetişme çağında en uzun süre buldukları yer ile girişimcilik düzeyleri arasında bir ilişki olup olmadığı Kruskal Wallis testi ile analiz edilmiş (Tablo 8) ve değişkenler arasında istatistiki olarak anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($p=0,45 > 0,05$).

Tablo 8: Yetişme Çağında En Uzun Süre Bulunulan Yer İtibariyle Öğrencilerin Girişimcilik Düzeyleri

Yetişme Çağınızda En Uzun Süre Bulduğunuz Yer	A. Ortalama	Standart Sapma	Asymp. Sig. (2-tailed)
Köy	137,83	25,55	0,45
Belde-Bucak	149,74	12,04	
İlçe	136,5	27,96	
İl	138,51	28,2	
Büyükşehir	138,98	29,23	
Toplam	138,77	27,63	

Hipotez 6;

H₀: Öğrencilerin okuduğu bölüme göre girişimcilik düzeyleri arasında fark yoktur.

H_A: Öğrencilerin okuduğu bölüme göre girişimcilik düzeyleri arasında fark vardır.

Öğrencilerin okuduğu bölüm ile girişimcilik düzeyleri arasında istatistiki olarak anlamlı farklılık olup olmadığı Kruskal Wallis testi ile analiz edilmiş (Tablo 9) ve değişkenler arasında istatistiki olarak anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($p= 0,00 < 0,05$ olduğundan **H₀** red edilmiştir). Bölümler itibariyle aritmetik ortalama değerleri, bölümlerin sahip olduğu genel girişimcilik değerlerini ortaya koymaktadır. Buna göre Bankacılık ve Sigortacılık bölümü 146,06 puanla en yüksek genel dereceye sahiptir ve en yüksek girişimcilik eğilimine sahip bölüm olduğu söylenebilir. Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı bölümü 142,95 puanla ikinci yüksek genel dereceye sahip iken, Dış Ticaret bölümü 133,60 puanla üçüncü yüksek genel dereceye sahiptir. İşletme Yönetimi bölümü 128,82 puanla en düşük genel dereceye sahip bölüm olarak tespit edilmiştir. Anket evrenini oluşturan Babaeski Meslek Yüksek Okulu 2'inci öğrencilerinden İşletme Yönetimi ve Dış Ticaret bölümü öğrencileri 2'inci sınıf Bahar Döneminde Girişimcilik dersi almakta iken, Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı bölümü öğrencileri ile Bankacılık ve

Sigortacılık bölümü öğrencileri önlisans eğitimleri esnasında Girişimcilik dersi almamaktadırlar. Bu bilgiler ışığında, Girişimcilik dersi alan bölümlerin öğrencilerinin aritmetik ortalama değerleri Girişimcilik dersi almayan bölümlerin öğrencilerinin aritmetik ortalama değerlerinden düşük düzeyde gerçekleşmiş olması dikkat çekicidir. Bölümler arasında en yüksek aritmetik ortalama değere sahip olan Bankacılık ve Sigortacılık öğrencilerinin bu durumuna sebep olabilecek faktörler analiz edildiğinde; Bankacılık ve Sigortacılık bölümü öğrencilerinin sınavsız geçişle değil de bu bölüme LYS puanıyla yerleştiriliyor olması dolayısıyla, bölümlerini bilerek ve isteyerek tercih etmeleri, bunun bir sonucu olarak aldıkları eğitime ve kendilerine güvenmeleri, bölümleriyle ilgili kariyer hedefleri doğrultusunda girişim yapma eğilimine sahip olmaları görülebilir.

Tablo 9: Öğrencilerin Okudukları Bölümler İtibariyle Girişimcilik Düzeyleri

Okuduğunuz Bölüm	A. Ortalama	Standart Sapma	Asymp. Sig. (2-tailed)
İşletme Yönetimi	128,82	34,15	0,00
Dış Ticaret	133,6	31,49	
Büro Yön.ve Yön.Asist.	142,95	21,84	
Bankacılık ve Sigortacılık	146,06	19,59	
Toplam	138,77	27,63	

Bölümlerin aritmetik ortalamalarındaki farklılıklar dışında, istatistiki olarak diğerlerinden farklı olan bölüm veya bölümleri tespit edebilmek için bölümler ikili gruplara ayrılarak (İşletme Yönetimi – Dış Ticaret, İşletme Yönetimi – Büro Yönetimi, İşletme Yönetimi – Bankacılık Sigortacılık gibi) Mann-Whitney U testi uygulanmıştır. Tablo 10, Mann Whitney U testi sonuçlarını göstermektedir. Buna göre, Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı ile Bankacılık Sigortacılık bölümleri ile İşletme Yönetimi bölümü istatistiki olarak farklılık göstermektedir. Dış Ticaret bölümü ile Bankacılık Sigortacılık bölümleri istatistiki olarak anlamlı farklılık gösterirken, Dış Ticaret bölümü ile Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı bölümü arasında istatistiki olarak anlamlı farklılık tespit edilmemiştir. Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı bölümü ile Bankacılık Sigortacılık bölümü arasında istatistiki olarak anlamlı farklılık tespit edilmemiştir. Bölümlerin ikili gruplar şeklinde Mann Whitney U testi ile karşılaştırılması ile elde edilen sonuçlarla Tablo 9’da yer alan girişimcilik düzeylerinin (aritmetik ortalamalar) birbirini destekler nitelikte olduğu görülmektedir.

Tablo 10: İstatistiksel Anlamlı Farklılık Bakımından Bölümlerin Karşılaştırılması

Bölüm		Asymp. Sig. (2-tailed)
İşletme Yönetimi	Dış Ticaret	0,51
	Büro Yönetimi ve Yön. Asist.	,02*
	Bankacılık Sigortacılık	,00*
Dış Ticaret	Büro Yönetimi ve Yön. Asist.	0,08
	Bankacılık Sigortacılık	,01*
Büro Yönetimi ve Yön. Asist.	Bankacılık Sigortacılık	0,67

SONUÇLAR

Bu çalışmada Kırklareli Üniversitesi Babaeski Meslek Yüksek Okulu 2’incisınıf öğrencilerinin girişimcilik düzeyleri demografik özellikler itibariyle araştırılmıştır. Demografik özellikler içerisinde öğrencilerin okuduğu bölüm dışında cinsiyet, yaş, ailedeki kardeş sayısı, medeni durum, aylık okul

masrafı, ailenin ikamet ettiği bölge, yetişme çağında en uzun süre bulunulan yer bazında yapılan analizlerde anlamlı fark bulunmamıştır. Öğrencilerin okuduğu bölüm itibariyle ise bölümler arasında istatistiki olarak anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Ancak, bölümler itibariyle aritmetik ortalama değerleri incelendiğinde Girişimcilik dersi almayan bölüm öğrencilerinin girişimcilik değerlerinin Girişimcilik dersi alan öğrencilerin girişimcilik değerlerinden daha yüksek olduğu görülmektedir. Girişimcilik değerleri 146,06 puanla Bankacılık ve Sigortacılık bölümünde en yüksek düzeyde gerçekleşmiştir. Müfredat gereği eğitim-öğretim süresi boyunca Girişimcilik dersi almamasına rağmen Bankacılık ve Sigortacılık bölümü girişimcilik değerlerinin yüksek olmasının gerekçeleri olarak; öğrencileri bu bölüme sınavsız geçişle değil de LYS puanıyla yerleştiriliyor olması dolayısıyla, bölümlerini bilerek ve isteyerek tercih etmeleri, bunun bir sonucu olarak aldıkları eğitime ve kendilerine güvenmeleri, bölümleriyle ilgili kariyer hedefleri doğrultusunda (özellikle sigortacılık alanında kariyer hedefleyen öğrencilerin) girişim yapma eğilimine sahip olmaları ifade edilebilir.

Araştırma sonuçlarının genel bir değerlendirmesi yapıldığında, tüm demografik ayrımlarda girişimcilik düzeylerinin “yüksek” ya da “çok yüksek” şekilde gerçekleştiği görülmektedir. Bu durumun sebepleri olarak; öğrencilerin anket sorularını yanıtlarken, olana göre değil de olması gerekene göre ya da ideal olana göre cevap vermiş olması veya anket uygulanan ana kütlelinin yetersiz olması görülebilir. Yapılan çalışmada örnek alınan grup, ülke genelindeki üniversitelerin yalnızca birisindeki öğrencilerden seçildiğinden yapılan yorumlar genel anlamıyla bir kesinlik taşımamaktadır. Bu anlamda, çalışmanın başka okullarda da uygulanarak kapsamın genişletilmesi sonuçların temsil edilebilirliği açısından önem taşımaktadır. Diğer yandan, gelecek çalışmalarda elde edilecek verilerde, bölgesel farklılıkların ortaya çıkabileceği unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

- Akpınar, S. (2011). *Girişimciliğin Temel Bilgileri*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Alpar, R. (2011). *Çok Değişkenli İstatistiksel Yöntemler*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Demirel, E., ve Tikici, M. (2010). Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Özelliklerinin Beyin Baskınlık Analizi İle Değerlendirilmesi: İnönü Üniversitesi İ.İ.B.F. İşletme Bölümü Örneği, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 9(32), 221-253.
- Gutierrez, A.R.C., ve Guerrero, A.B. (2011). Education and Entrepreneurship: Educating in the New Competence of Autonomy and Personal Initiative, *International Journal of Learning*. 18(8), 237-247.
- Kalaycı, Ş. (2010). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*. İstanbul: Asil Yayın Dağıtım.
- Mucuk, İ. (2011). *Modern İşletmecilik*. İstanbul: Türkmen Yayınevi.
- Ören, K., ve Biçkes, M. (2011). Kişilik Özelliklerinin Girişimcilik Potansiyeli Üzerindeki Etkileri (Nevşehir'deki Yüksek Öğrenim Öğrencileri Üzerinde Yapılan Bir Araştırma), *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 16(3), 67-86.
- Raguz, I.V., ve Matic, M. (2011). Entrepreneurship: The Empirical Findings From The University of Dubrovnik-Croatia, *International Journal of Management Cases*. 13(3), 38-49.
- Yatkin, A., ve Ölmez, M. (2011). Girişimcilik ve Girişimcinin Tamamlayıcı Unsurları, *e-Journal of New World Sciences Academy*. 6(2).
- Yılmaz, E., ve Sünbül, A.M. (2009). Üniversite Öğrencilerine Yönelik Girişimcilik Ölçeğinin Geliştirilmesi, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 21, 196-203.

TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE COĞRAFİ, SİYASİ VE İDARİ BİR TERİM OLARAK “RUMELİ” (12.-19. YÜZYILLARDA)

Edip DURMAZ¹

ÖZET

Türkler, büyük ölçüde Anadolu’yu ele geçirdikten, Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans) da büyük ölçüde Avrupa’ya (Balkanlara) çekildikten sonra XII. Asır’dan itibaren İstanbul ve Çanakkale boğazlarının ötesinde kalan Doğu Roma İmparatorluğu topraklarını Rûm-ili olarak isimlendirmeye başladılar. Anadolu Selçuklu Türklerinin Rûm-ili isimlendirmesini Osmanlılar da Gelibolu’ya Çimpi Kalesi’ne ayak bastıktan sonra kullanmaya devam ettiler. Bölge ile ilgili olarak kullanılan “Rumeli” terimi 19. Asır’ın başlarına kadar neredeyse rakipsiz ve en yaygın kullanım olarak kaldı.

Osmanlıların Rumeli’ye ayak basmasından on yıl sonra, Edirne’nin fethinin ardından 1362’de Osmanlı Devleti’nin merkezden ayrı ilk siyasi – idari birimi olarak Rumeli beylerbeyliği kuruldu. 1530 – 1540 yılları arasında en geniş sınırlarına ulaşan Rumeli beylerbeyliği yaklaşık bugünkü Türkiye büyüklüğünde geniş bir alanı kapsıyordu. Bu tarihlerden sonra Rumeli’de başka beylerbeyliklerin kurulması nedeniyle Rumeli beylerbeyliğinin sınırları hızla küçüldü. 16. Asır’ın sonlarından itibaren beylerbeylik ismi eyâlet ile yer değiştirdi. Karlofça Antlaşması’nın ardından Osmanlı devleti toprakları gibi Rumeli eyâleti de hızla küçülmeye devam etti. 1864’te yeni yapılan idârî taksimat gereği Avrupa örneğine uygun olarak eyâletler vilâyete dönüştürüldü. Rumeli vilâyeti son yıllarında sadece Türkiye’nin Marmara bölgesi kadar kalmıştı.

Anahtar Kelimeler: Rumeli, Rumeli Beylerbeyliği, Balkanlar.

“RUMELİA” AS GEOGRAPHICAL, SOCIAL AND GOVERNMENTAL AT THE HISTORICAL PROCES (12. – 19. CENTURIES)

ABSTRACT

After Anatolia has been largely captured and Eastern Roman Empire (Byzantium) have retreated to Europe (The Balkans) substantially, the Turks began to name the lands of the Eastern Roman Empire beyond İstanbul and the Dardanelles as ‘Rûm-ili’ since the twelfth century. After landing on the Gallipoli Çimpi fortress, The Ottomans also continued to name the lands as ‘Rûm-ili’ like Anatolia Seljuk Turks. The term ‘Rumeli’ was nearly the most common and unrivaled until the beginning of 19th century.

Ten years later following the Ottomans’landing on Rumelia and shortly after the conquest of Edirne, in 1362, ‘Rumeli Beylerbeyliği’ was established as the first political – administrative unit independent from the center of the Ottoman Empire. ‘Rumeli Beylerbeyliği’ reaching its maximum between 1530 and 1540, was covering a large area in size of present day Turkey. After these dates, due to establishment of nother beylerbeyliks in Rumelia, ‘Rumeli Beylerbeyliği’ boundaries shrank. Since the end of 16th century, the name ‘beylerbeylik’ has changed into ‘eyalet(state)’. Following the Treaty of Karlowitz, as the territory of the Ottoman Empire, ‘Rumeli Eyaleti (State of Rumeli)’ has continued to shrink rapidly. In 1864, according to new administrative division and European example, states were converted into provinces. ‘Rumeli province’ remained only as Turkey’s Marmara region in recent years.

Keywords: Rumelia, Rumelia Beylerbeyliği, The Balkans.

¹ Okt., Kırklareli Üniversitesi, gungorea@yahoo.com

GİRİŞ

Coğrafyaya imza atmak kalemle değil yapılan eserlerle ve yöreye verilen isimlerle olur. Karadeniz, Tuna nehri, Kızanlık, Yenipazar, Sancak, gibi isimler, Osmanlı Devleti'nin bölgede bulunan, sayısı tam olarak bilinmeyen Dimetoka Sarayı, Bulgaristan Slivengrad'da Mustafa Paşa köprüsü, Bosna'da Gazi Hüsrev Bey külliyesi gibi eserleri², bunların tamamı bu bölgeye atılan ve kolay kolay silinemeyecek olan birer imzadır.

Osmanlı devleti İran ve Avrupalı devletler ile uzun bir dönem Basra Körfezi'nin isimlendirilmesi ile ilgili olarak mücadele etmiş, ne Persian Gulf (İran Körfezi) ne de Arabian Gulf (Arap Körfezi) iddia ve söylemlerine teslim olmamıştır. O deniz Osmanlı için Basra Körfezi'dir ve Basra Osmanlı Irak'ının vilayetlerinden biri, valisinin oturduğu bir şehirdir. Osmanlı için bugün Balkanlar diye isimlendirilen ve bilinen bölge Rumeli'dir. Rum aslında Osmanlı'nın Roma'lı anlamında kullandığı bir terim olup, Yunanla herhangi bir alakası bulunmamaktadır. Ayrıca Doğu Roma tahtının Fatih Sultan Mehmet Han ile birlikte Osmanlı Devleti'ne geçtiğini ve Fatih Sultan Mehmed'in, Doğu Roma İmparatorluğu'nun siyasi mirasçısı olduğu gerçeğini de unutmamak gerekir.

Siyasî Coğrafya 'da Rumeli ismi yedi yüzyıl kadar hem Anadolu'da hem de Avrupa'da yaygın bir şekilde kullanılmıştır. On dokuzuncu yüzyılın başından itibaren Avrupa'nın siyasi kaygıları ve bölgeyle ilgili tarihi iddiaları nedeniyle bölge ile ilgili olarak yeni isimlendirmeler yapılmaya çalışıldı. Özellikle On dokuzuncu yüzyıla birlikte de Siyasî coğrafyada Rumeli ismini "Balkanlar" ismi ile değiştirme çabaları başladı. Siyasî ve idarî bir merkez olarak Rumeli beylerbeyliği ise 14. yüzyılın ortalarından, 19. yüzyılın ikinci yarısının ortalarına kadar yaşadı. Bu makede hem coğrafi – siyasi bir terim olarak Rumeli teriminin ortaya çıkışı ve ifade ettiği anlam, hem de siyasi – idari bir birim olarak Rumeli beylerbeyliği (eyâleti – vilâyeti) 19. Yüzyılın sonlarına, Rumeli vilâyeti siyasi- idari açıdan sona erinceye kadar incelenecektir.

Siyasî - Coğrafi Bir Terim Olarak Rumeli Teriminin Ortaya Çıkışı

Rumeli, Rûm-eli, Osmanlıların Balkan yarımadasına verdikleri coğrafi isim, aynı zamanda bu bölgeyi içine alan Osmanlı eyaletinin adı. Bizanslılar kendilerine romaioi³ ve ülkelerine de Romania diyorlardı. Bu suretle İslam dünyası da Bizanslıları, Rûm ve Şarkî Roma İmparatorluğu ülkesini Bilâd al-Rum veya Memleket al-Rûm diye tanıyorlardı.⁴ Turan'a göre de Doğu Roma toprakları Melikşah döneminde "Rûm ülkeleri"olarak tanımlanıyordu.⁵ İbni Bibi'de Anadolu " Rum diyarı"⁶ şeklinde isimlendirilmiştir. Karpat'a göre de Rumeli " Romalıların vatanı, ya da Avrupa'nın parçası anlamını taşıyor ve Balkanları ifade eder. Bu bölge (Balkanlar) halen isim olarak Rumeli adıyla anılır.⁷

XIII. asırda çok büyük kısmı ve devlet merkezi Balkanlarda kalan Doğu Roma İmparatorluğu topraklarını adlandırmak için "Romania veya Romanie" isimleri benimsendi. Bu kullanım XIII. asırda seyyahlarca da izlenip, kayda geçirilmiş ve Balkanları niteler bir hüviyete bürünmüştür.⁸ *Osmanlı Türkleri*

² Selçuk Mülayim, **Sinan bin Abdülmennan, Bir Dünya Mimarının Hayat Hikayesi, Eserleri ve Ötesi**, İSAM Yayınları, İstanbul, 2010, s.,205-207.

³ İnalçık gibi Ponting de " ... Yunan dili ve kültürünün egemenliğine rağmen halk kendini Bizanslılar diye adlandırmıyordu. Romaioi (Romalı) ve Hıristiyan olma iddiasındaydılar (her ikisi de etkili bir şekilde eş anlamıydı). " diyerek Doğu Roma halkının kendisini Romalı ve Hıristiyan olarak tanımladığını vurgulamaktadır. Halil İnalçık, " Rumeli Maddesi", İslâm Ansiklopedisi C.9, M. E. Bakanlığı, Devlet Kitapları, İstanbul Milli eğitim Basımevi, İstanbul 1964, s.766. ve Clive Ponting, Yeni Bir Bakış Açısıyla Dünya Tarihi, Çeviren: Eşref Bengi Özbilen, Alfa Yayınları, İstanbul, 2011, s. 285.

⁴ İslâm Ansiklopedisi, a.g.m., a.g.e., s. 766.

⁵ Osman Turan, **Selçuklular Târîhi ve Türk-İslâm Medeniyeti**, Ötügen Neşriyat A. Ş., 10. Basım, İstanbul, 2009, s. 214 (Dânişmend-nâme, Bibl. Nat. Turc., 317, s 143a).

⁶ **Anadolu Sulçukileri Gününde Tarih Bitikleri I Anadolu Sulçukî Devleti Tarihi İbni Bibi'nin Farsça Muhtasar Selçuknâmesinden**, Türkçeye çeviren M. Nuri Gençosman, Notlar ilâve eden F. N. Uzluk, Ankara, Uzluk Basımevi, 1941, s.36.

⁷ Kemal H. Karpat, **Osmanlı Geçmişî Ve Bugünün Türkiye'si**, Derleyen Kemal H. Karpat, Çeviren Sönmez Taner, İstanbul Bilgi üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2005, s. 11.

⁸ İslâm Ansiklopedisi, a.g.m., a.g.e., s. 766.

*balkanlar için Rum-ili adını Yunanlıların Romania'sından aldılar ve onu Anadolu'ya karşı denizin ötesinde Bizanslılardan fethettikleri bölgeler için kullanmağa başladılar.*⁹

İnalçık, Rumeli isminin Osmanlılar tarafından Bizans'ın, Avrupa'daki topraklarına yönelik yapılan fetihler için kullanıldığını Wittek'ten nakletmektedir. Turan da " Selçuklular Zamanında Türkiye" isimli eserinde Çaka Bey'i anlatırken Dânişmend-nâme'den alıntı yaparak, 18 numaralı dipnotunda " *İslâm çerisi atlandı; çeri mukaddemi Çavuldur Çaka idi; beşyüz erle revâne oldı... Kayseriyye'den İstanbul sınıırına dek her ne kadar şehir varsa harap kıldı... .. İstanbul'a varup Kayser'in çerisin sıydılar; İstanbul'u aldılar... ol aradan geçüp Rûm-ili vilâyetine düşdiler* " ¹⁰ diye kaydetmektedir. Dânişmend-nâğme'nin ilk kez XII. asırda ve ardından ikinci kez 1244'te yazıldığını göz önünde bulundurursak, yazılı edebiyatımızda XII. veya XIII. asırdan itibaren "Rûm-ili" deyiminin İstanbul ve Çanakkale Boğazı'nın ötesindeki Doğu Roma İmparatorluğu topraklarını ifade etmek için kullanılıyor olması kuvvetle muhtemeldir.¹¹ Türkler, Doğu Roma İmparatorluğu'nun, Avrupa yakasındaki topraklarına ilk defa Süleyman Paşa ile (Orhan Bey Dönemi) ayak basmamışlardır. Türklerin, İzmir ve çevresinde bir Türk Beyliği (devleti) kuran Emir Çaka Bey döneminde, daha 1080'li ve 1090'lı yıllarda donanmayla Marmara ve Ege Denizi'nde faaliyetlerde bulduklarını göz önüne aldığımızda, Rûm-ili deyiminin en azından Türkler arasındaki sözlü kullanımını XI. asra kadar götürmek mümkündür. Zira Ege ve hassaten Marmara denizi kıyılarında hatırı sayılır bir ölçekte kıyı şeridini ele geçiren Emir Çaka Bey döneminde Çanakkale Boğazı'nın Avrupa tarafında kalan kısmı için Türklerin bir isimlendirmeye ihtiyaç duymaları ve Doğu roma İmparatorluğu'nun Avrupa'daki toprakları için bu ihtiyaçtan kaynaklanan bir isimlendirmede bulunmaları tarihi gerçeklere de uygun düşmektedir.

*"Çaka Bey, İzmir'den Çanakkale'ye kadar uzanan sahil şeridini fethetmiş, merkezi İzmir olmak üzere bir beylik kurmuştu. Amacı bir savaş filosu meydana getirerek, Balkan Yarımadası'nda bulunan Peçeneklerle birleşmek ve Bizans'ı ortadan kaldırmaktı. Çaka Bey, planını tahakkuk ettirmek için bir taraftan donanma inşa ettiriyor, öbür taraftan da Çanakkale'den Marmara kıyılarına doğru sınırlarını genişletiyordu."*¹²

İnalçık, P. Wittek'ten alıntı yaparak; Anadolu Türklerinin Balkanlar'daki ilk yerleşmesinin, Bizans İmparatoru Mihail Palaeologos'un izni ile II. İzzeddin Keykâvus'un beraberinde getirdiği emirleri ve bağlıları ile birlikte 1264'te Dobruca bölgesinde meydana getirdikleri iki üç kasaba ile gerçekleştiğini yazmaktadır.¹³

Sevim ve Merçil'e göre ise bu yerleşme, 1262'den sonra Altınordu Hükümdarı Bereke Han'ın İzzeddin Keykâvus'u, Bizans İmparatoru'nun hapsinden ve kötü muamelesinden kurtararak, Kırım'daki Suğdak ve Solhad kentlerinin dirlik olarak verilmesi ile gerçekleşmiştir.¹⁴ Son araştırmalar ışığında ortaya çıkan bulgulara göre de VIII. Mihail Paleologos'un izniyle II. İzzettin Keykâvus, beraberindeki maiyetiyle birlikte 1261'de Dobruca'ya yerleşmiştir. Doğu Roma İmparatorluğu'nun siyasi projesinin bir gereği olarak doğu Roma İmparatorluğu'nun kuzeyden gelecek saldırılara karşı korunmasına yardımcı olmak ve Bulgar Çarı Konstantin Tih'in, imparatorluğa yaptığı baskıyı hafifletmek için 1263'te Peçenek, İlkbulgar ve Kumanların bulunduğu bu bölgede II. İzzettin Keykâvus bir devlet kurmuştur. Doğu Roma İmparatorluğu'nun da yardımı ve veya yönlendirmesi ya da göz yumması ile ortaya çıkan bu siyasi oluşum daha sonra bilinmeyen nedenlerle Mihail Paleologos ile ters düşmüştür. II. İzzeddin Keykâvus,

⁹ İslâm Ansiklopedisi, a.g.m., a.g.e., s. 766.

¹⁰ Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye, Siyasi Tarih Alp Arslan'dan Osman Gâzi'ye (1071-1318)**, 8. Basım, Öüken Neşriyat A, Ş., İstanbul 2005, s. 118.

¹¹ Kafesoğlu'na göre Dânişmend-nâme XII. yüzyılda ilk defa yazıya geçirilmiş, ikinci defa Anadolu Selçuklu Sultanı II. İzz'üddin Keykâvus'un arzusu ile 1244'te yeniden tanzim edilerek yazılmıştır. Son şeklini ise II. Murad zamanında almıştır. İbrahim Kafesoğlu, **Selçuklu Tarihi**, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları, 1. Basılış, İstanbul, 1972, s. 180.

¹² M. Çağatay Uluçay, **İlk Müslüman Türk Devletleri**, M.E.B. Devlet Kitapları, Üçüncü Baskı, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1977, s., 188.

¹³ İslâm Ansiklopedisi, a.g.m., a.g.e., s. 767.

¹⁴ Ali Sevim, Erdoğan Merçil, **Selçuklu Devletleri Tarihi, Siyaset, Teşkilât Ve Kültür**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1995, s. 478, 479.

İmparator Mihail tarafından esir edilmiş, fakat daha sonra 1265'te Altınordu Hanı Berke Han tarafından esaretten kurtarılıp, Altın Orda (Altınordu) Hanlığı'na götürülmüştür.¹⁵

"Aydınolu Umur Bey'in' Saruhanoğulları Beyliği ile beraber adalara (Ege Denizi), Mora, Dalmaçya ve Rumeli'ye, Karadeniz üzerinden Eflak'a düzenlediği seferler Bizanslıları bir hayli korkutmuştu."¹⁶ Pamuk'a göre de Osmanlı fütühatından önce 1337'de Aydınolu Umur Bey, Bizans imparatoru III. Andronikos'un müttefiki olarak iki bin kişilik bir askeri birlikle Arnavutluk'a kadar gelmiştir.¹⁷

Görüldüğü üzere Osmanlı Devleti, Orhan Gazi döneminde Süleyman Paşa'nın komutasında Rumeli'ye ayak basmadan çok daha önceleri birçok önemli Türk komutanı, beyi hatta sabık Selçuklu Sultanı dahi Rumeli'de askeri, siyasi birçok faaliyetlerde bulunmuş, hatta Rumeli'nin belirli bir bölgesini yurt tutanlar olmuştur. Bu nedenle coğrafi ve siyasi fiili durum Türklerin, siyasi otorite açısından büyük bir bölümü Bizans'ın (Doğu Roma İmparatorluğu) elinde bulunan Avrupa'daki topraklar için bir isimlendirme yapma ihtiyacını 1352'den çok daha önce doğurmuş gözükmektedir. Nitekim Doğu Roma İmparatorluğu, Anadolu'yu çok büyük ölçüde daha XI. asrın sonunda Selçuklu ve diğer Türk devletlerine (Artuklu, Mengücek ve Danişmendli devletlerine) terk etmiştir. Doğu Roma İmparatorluğu'nun, iç Anadolu (Kayseri, Sivas) ve Orta Karadeniz'deki (Amasya) yerli Rum halkı Balkanlara nakletmesinin ardından XI. asır sonu ve XII. asırda Marmara kıyıları ve Avrupa topraklarına çekilmiştir.¹⁸ Doğu Roma İmparatorluğu'nun yeni ağırlık merkezi ve başkenti İstanbul (Konstantinopolis) da daha çok Avrupa topraklarında kalmıştır. Yoğun Türk göçü ve Türklerin, Anadolu'da önemli sayı ve derecede devlet kurup, siyasi açıdan da Anadolu'ya hâkim olmaları üzerine Bizans'ın siyasi egemenliği altındaki Balkan yarımadasının¹⁹ Romania veya Romanie (Romalıların memleketi, ülkesi) şeklinde isimlendirilmesi ve bu isimlendirmenin büyük çoğunluğu Ortodoks olan Sırp, Boşnak, Bulgar ve Romenlerce kabul edilip, yaygınlaşması normaldir. Öte yandan XI. asrın sonlarından itibaren artık Doğu Roma İmparatorluğu'nun asıl ağırlık merkezi Avrupa topraklarındaydı. İmparatorluğun topraklarının sadece yüzde 15 veya yüzde 20 kadarı Anadolu'da (Asya) geri kalan büyük kısmı ise Avrupa'da bulunuyordu. Bizans (Doğu Roma) İmparatorluğu'nun Romania'sı veya Romanie'si bir anlamda bizim Rumeli veya Rumeli olarak adlandırdığımız topraklar 12. Yüzyılda bugünkü Yunanistan'ı, Bulgaristan'ı Romanya'nın Dobruca bölgesini, Sırbistan, Karadağ, Kosova, Makedonya, Arnavutluk, Bosna – Hersek, Hırvatistan'ın bir bölümü ile günümüz Türkiye'sinin Trakya'sını (Doğu Trakya) kapsıyordu.²⁰ Yukarıda zikredilen bu yerlerin toplam yüzölçümü de 400 – 450 bin kilometre arasındaydı.

İdari – Siyasi Bir Yapı Olarak "Rumeli" Beylerbeyliğinin Kuruluşu ve Gelişimi

Osmanlı Devleti Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa'nın Gelibolu'nun berzahındaki Çimbi hisarını 1352'de ele geçirmesiyle birlikte Avrupa topraklarına ayakbaştı.²¹ Fiili olarak bu olay ve tarihten sonra bir ayağı Avrupa topraklarında olan Osmanlı Devleti resmi olarak bu yeni ele geçirilen bölgeyi ayrı bir idari merkez yapmak için on yıl kadar beklemiştir. I. Murad tarafından 1361'de Edirne'nin

¹⁵ Ayşe Kayapınar, " II. Bulgar Krallığı ", Balkanlar El kitabı, Cilt 1: Tarih, Derleyenler: Osman Karatay – Bilgehan A. Gökdağ, Karadeniz Araştırmaları Merkezi, Vadi Yayınları, Ankara, 2006, s. 243.

¹⁶ M. Çağatay Uluçay, **İlk Müslüman Türk Devletleri**, M.E.B. Devlet Kitapları, Üçüncü Baskı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1977, s., 253, 317.

¹⁷ Bilgehan Pamuk, "Osmanlı Döneminde Arnavutluk", Balkanlar El kitabı, Cilt 1: Tarih, Derleyenler: Osman Karatay – Bilgehan A. Gökdağ, Karadeniz Araştırmaları Merkezi, Vadi Yayınları, Ankara, 2006, s. 340.

¹⁸ Osman Turan, **Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi**, Cild:1, Nakışlar Yayınevi, İstanbul, 1980, s., 296-297.

¹⁹ Edward N. Luttwak, **Bizans İmparatorluğu'nun Büyük Stratejisi**, Epsilon Yayıncılık, İstanbul, 2009, s. 119 ve 261'deki haritalar ve s. 115-117, Clive Ponting, **Yeni Bir Bakış Açısıyla Dünya Tarihi**, Çeviren: Eşref Bengi Özbilen, Alfa Yayınları, İstanbul, 2011, s. 370, 40 nolu harita Bizans'ın M.S. 530'lardan 1025 ve hatta 1140'lar (XII. asrın ortaları) ve sonrasında kadar Balkan yarımadasının büyük kısmını siyasi hâkimiyeti altında tuttuğunu göstermektedir.

²⁰ 1118-1180 yılları arasında II. İoannes ve I. Manuel Komnenos dönemlerinde Bizans (Doğu Roma) İmparatorluğu Avrupa'da yaklaşık 400-450 bin kilometre, Anadolu'da ise 100-150 bin kilometre kare toprağa sahipti. Levent Kayapınar, " Bizans'ın Hâkimiyet Seçilme Dönemi: II. Basileos'tan IV. Haçlı Seferi'ne", Balkanlar El kitabı, Cilt 1: Tarih, Derleyenler: Osman Karatay – Bilgehan A. Gökdağ, Karadeniz Araştırmaları Merkezi, Vadi Yayınları, Ankara, 2006, s. 227'deki harita.

²¹ Halil İnalçık, **Osmanlılar Fütühat, İmparatorluk, Avrupa ile İlişkiler**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011, s. 203

fethedilmesinden sonra Rumeli Beylerbeyliği kuruldu.²² “Paşa livasının, Rumeli beylerbeyliğinin çekirdeği böylece Süleyman Paşa zamanında oluşmuştur. Edirne fethinden (1361) ve Murad (I.) tahta geçtikten (1362) sonra Edirne’de yerleşen Lala Şahin, paşa unvanıyla ilk Rumeli beylerbeyi olacaktır.”²³ Danişmend’e göre de I. Murad tahta cülûs edene kadar Rumeli beylerbeyi idi. I. Murad tahta çıktıktan sonra Lalası Şahin Bey Rumeli Beylerbeyi olmuştur. Lala Şahin Bey’e, paşa unvanı daha sonraları verilmiştir.²⁴ Böylece “Rumeli”, bir beylerbeyi idaresinde ayrı bir askerî – idarî bölge olarak meydana çıktı ve “Rumeli” tabiri devletin Avrupa toprakları için resmi olarak kullanılmaya başlandı. Osmanlı Devleti’nin ilk beylerbeyliği olan Rumeli beylerbeyliği sonraki dönemlerde de devlet idaresindeki özel mevkiini devam ettirdi. İlk Rumeli Beylerbeyi Lala Şahin Paşa ve ilk beylerbeylik merkezi ise Edirne şehri oldu.²⁵ Osmanlı Devleti’nin genişlemesi ile birlikte eyalet sınırları da bir hayli büyüdü.

XIV. Asır’ın sonunda 1394’te Osmanlı Rumeli’si İstanbul hariç Türkiye Trakya’sını (Doğu Trakya), Bulgaristan’ın tamamını, şimdiki Romanya’nın Dobruca bölgesini, şimdiki Yunanistan’ın büyük bölümünü, şimdiki Makedonya’nın doğusunu içine alıyor, bu topraklar yaklaşık 300 bin kilometrekareye ulaşıyordu.

XV. Asırda Balkanlar’da yapılan bütün fetihler Rumeli beylerbeyliğine eklendi. Yalnız Tuna’nın güneyindeki arazi değil Tuna’nın ötesindeki kili ve Akkırman da bu beylerbeyliğe bağlandı (1484).²⁶

XVI. Asır’ın başında 1504’te Osmanlı Rumeli’si İstanbul ile birlikte Türkiye Trakya’sını (Doğu Trakya), Bulgaristan’ın tamamını, şimdiki Romanya’nın kuzeybatı bölgesi hariç tamamını, şimdiki Yunanistan’ı, şimdiki Makedonya’yı, Arnavutluk ve Kosova’yı Belgrad hariç Sırbistan’ın büyük bölümünü, Karadağ’ı, Bosna – Hersek’i, Moldova’yı ve Güneybatı Ukrayna ile Kırım’daki Kefe sancağını içine alıyor, bu topraklar yaklaşık 650 bin kilometrekareye ulaşıyordu.

1530 - 1540 tarihleri arasında en geniş sınırlarına ulaşan Osmanlı Rumelisi, 16. Asır başındaki topraklarına ek olarak Belgrad ve kuzeyi ile küçük bir kısım Macar topraklarını ve Hırvatistan’ın neredeyse tamamını içine alıyordu.²⁷ Böylelikle Kanuni sultan Süleyman’ın ilk yıllarında Kefe (Kırım - Ukrayna) dâhil, Macaristan’ın büyük kısmı, Kuzeybatı Romanya ve Kırım Hanlığı (Ukrayna) hariç Rumeli beylerbeyliği Osmanlı Devleti’nin Avrupa’daki tüm topraklarının idari ve siyasi yönetim birimi haline geldi. Bu devirde Rumeli beylerbeyliği toprakları, coğrafi olarak aşağı yukarı 800.000 km² kadardı. 1541’de önce Budin’in ardından aynı tarihlerde Bosna’nın bir Beylerbeylik haline getirilmesine kadar geçen yaklaşık 180 yıllık süre zarfında devletin tüm Avrupa toprakları Rumeli Beylerbeyliğine bağlıydı.²⁸

1534’te Cezâyir-i Bahr-i Sefid (Gelibolu, Agriboz, İnebahtı, Karlı-İli, Midilli sancaklarından oluşan), Kefe (Kırım yarımadası – Ukrayna), 1541’de Budin ve Bosna, 1609’tarihine doğru Özi veya Silistre (Bulgaristan ve Romanya, Güneybatı Ukrayna ve Kuzeydoğu Trakya) beylerbeylikleri kurulmuş Rumeli beylerbeyliği küçülmeye başlamıştır.

XVI Asır’ın sonlarından itibaren Osmanlı Devleti’nin idarî teşkilâtında eyâlet terimi beylerbeylik karşılığı olarak kullanılmaya başlanmıştır.

²² Halil İnalçık, a.g.e., s. 203.

²³ Halil İnalçık, **Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları**, İsam Yayınları, İstanbul, 2010, s. 69, Halil İnalçık, 2 Haziran 1997’de Edirne’de düzenlenen Geçmişten Günümüze Balkanlar Paneli’nde de: “... Lala Şahin bir devşirmedir (babası Abdullah) ve ilk Rumeli beylerbeyidir. Lala Şahin, Süleyman Paşa’dan sonra Balkanlar’da Rumeli’yi açan büyük kumandandır. Orhan herhalde 1362 Mart’ında öldü. Bu kesindir. Orhan ölür ölmez Şehzade Murad Bursa’ya geldi. Birinci Murad o zaman bütün Rumeli’de Osmanlı kuvvetlerinin başına Lala Şahin’i getirdi. Lala Şahin beylerbeyi olarak Edirne’de yerleşti.” demek suretiyle Rumeli Beylerbeyliği’nin Mart 1362’de kurulduğunu vurgulamaktadır. Halil İnalçık, **Osmanlıların Edirne Fethi ve Balkanlarda Yerleşmesi, Geçmişten Günümüze Balkanlar**, Balkan Araştırmaları Balkan Studies dergisi, Trakya Üniversitesi Balkan Uygulama Ve Araştırma Merkezi, Sayı I, Cilt I, Nisan 1998, s. 153.

²⁴ İsmail Hami Danişmend, **İzahlı Osmanlı Kronolojisi 1 M.1248-1512 (H. 656-918)**, Doğu kütüphanesi Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul, 2011 s. 44-45.

²⁵ Halil İnalçık, **Osmanlılar Fütühat, İmparatorluk, Avrupa ile ilişkiler**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011, S. 208

²⁶ Halil İnalçık, a.g.e., s. 208, Şimdiki Güney Batı Ukrayna.

²⁷ Mehmet İnbaşı, “ Balkanlarda Osmanlılar: Fetih Ve İskân”, Balkanlar El kitabı, Cilt 1: Tarih, Derleyenler: Osman Karatay – Bilgehan A. Gökdağ, Karadeniz Araştırmaları Merkezi, Vadi Yayınları, Ankara, 2006, s. 298’deki 19 numaralı harita.

²⁸ 1475’te Rumeli’de 17 sancak bulunuyordu. 1484’te Kili ve Akkırman’ın alınıp, Rumeli Beylerbeyliğine bağlanması ile eyaletin sancak sayısı daha da arttı. Kanunu Sultan Süleyman’ın ilk yıllarında Rumeli beylerbeyliğinin sancak sayısı yeni fethedilen yerlerin ilavesiyle 33’e yükseldi. 1534’te Rumeli’yi oluşturan sancak sayısı 31 olarak zikredilmiştir. A.g.e., s. 208 -209.

Osmanlı Devleti'nin Karlofça Antlaşması'nı imzalamasını müteakip Avrupa'daki topraklarının küçülmesi ile birlikte, Rumeli eyâletinin sınırları da küçülmeye başladı. 18. Asır 'da Mora, Rumeli eyaletinden ayrılmış ve kendisi müstakil bir eyâlet haline gelmiştir.²⁹

Siyasi Bir Yönetim Birimi Olarak Rumeli Eyâleti'nin Tasfiye Edilmesi

Tanzimat Fermanı'nın ilanının ardından, Osmanlı Devleti'nin tüm idari – siyasi yapısı yeniden şekillendirildi. “*Tanzimat devrinin ilk yıllarında Osmanlı imparatorluğu mülkî taksimat yönünden eyalet ve livalara “Sancak” taksim edilmiş bulunmakta idi. Avrupa’da: Edirne, Silistre, Buğdan, Eflak, Vidin, Niş, Üsküp, Sırbistan, Belgrad kalesi, Bosna, Rumeli “Arnavutluk ve Makedonya”, Yanya, Selanik, Cezair-i Bahri Sefid ve Girit.*”³⁰

Enver Ziya Karal, “ ... *Gülhane hatt-ı hümayununun hükümleri yürürlüğe konduktan ve bu hükümlere göre mülkî idare yukarıda da ifade edilen şekle girdikten sonra bir teftiş müessesesine ihtiyaç duyulmaya başlandı. Bununla beraber bu müessesenin bir nizama bağlanması derhal mümkün olmadı. 1840’da hükümet nüfuzunun kuvvetlenmesini sağlamak ve memurların yeni nizamları benimsemelerini temin etmek maksadiyle ülema sınıfından İsmet Bey zade Arif Hikmet Bey Rumeli’ye Çerkeşli Mehmet Raif Efendi de Anadolu’ya gönderildi. Sudurdan bulunan bu iki zatın mahiyetinde türlü konularda ihtisas sahibi bulunan memurlar vardı.*”³¹ diye yazarak 1839 – 1840 yıllarında tüm yurttaki idari teşkilatta yenilikler yapıldığını ve bu yeniliklerin denetimi için Anadolu ve Rumeli’ye müfettişler ve teftiş heyetleri gönderildiğini yazmakta ve dönemin sonuna kadar (1861) bir daha ciddi yeni bir idari teşkilat düzenlemesinden ve eyaletler oluşumundan bahsetmemektedir. Tevfik Bıyıklıoğlu da: “*1828/1829 Osmanlı – Rus seferinden sonra Çirmen, tamamıyla terkedilerek bunun yerine, Edirne evvelâ mutasarrıflık, daha sonra valilik ve müşirlik merkezi olmuştur. İlk defa olarak Aliş Paşa, 1830’da Edirne valisi olmuştur.*”³² demek suretiyle 1830’da Edirne vilayetinin (eyaletinin) 1828 – 1829 Osmanlı – Rus savaşının getirdiği özel şartlar nedeniyle kurulduğunu kaydetmektedir. Bu nedenlerle 1840 hatta bu tarihten de önce Rumeli eyaletinin bir hayli küçüldüğünü kabul etmek gerekiyor.

1864’te Osmanlı Vilâyet Nizamnamesi’nin kabul edilip uygulanmasıyla birlikte eyâlet yapısı terk edilerek devletin toprak yönetim sistemi yeniden düzenlendi.³³

“*XIX. yüzyılda Rumeli’nin idarî taksîmatı birçok değişikliğe uğradı ve küçük eyaletler teşkil edildi. 1847 yılına doğru Üsküp, Bosna, Yanya, Selânik eyaletleri kuruldu; asıl Rumeli eyaleti ise İşkodra, Ohri ve Kesriye sancaklarından ibaret kaldı. 1864’te ilk vilâyet teşkilatı uygulandığı zaman Rumeli eyalet merkezi Manastır olarak Kesriye ve Ohri, İşkodra livalarından ibaretti. 1864’te Tuna vilâyeti oluşturulduktan sonra birbiri arkasından yeni vilâyetler meydana getirildi ve Rumeli artık coğrafi bir tabirden ibaret kaldı.*”³⁴

1897 Osmanlı istatistiğine göre Manastır vilayeti içinde; Ohri ve Kesriye de yer almaktaydı. Yine aynı yıllığa göre Manastır’ın yüzölçümü 44.136 kilometrekare ve İşkodra vilayetinin yüzölçümü 20.160 kilometrekare idi. Yani toplamda Rumeli eyaleti son haliyle 1864 yılında 64 bin kilometrekare civarında bir yüzölçümüne sahipti.³⁵

²⁹ İslâm Ansiklopedisi, a.g.m., a.g.e., s. 772.

³⁰ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi, VI. Cilt, Islahat Fermanı Devri (1856 -1861)**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 5. baskı, 1995, s. 127.

³¹ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi, VI. Cilt, Islahat Fermanı Devri (1856 -1861)**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 5. baskı, 1995, s. 131 – 132.

³² Tevfik Bıyıklıoğlu, **Trakya’da Milli Mücadele I. Cilt**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu yayınları, Ankara, 1987, s. 2.

³³ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi, VII. Cilt, Islahat Fermanı Devri (1861 -1876)**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 4. baskı, 1988, s. 153.

³⁴ Halil İnalçık, **Osmanlılar Fütühat, İmparatorluk, Avrupa ile İlişkiler**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011, s. 210

³⁵ 1864’te Rumeli vilayeti sancakları göz önünde bulundurularak yüz ölçümü tahmininde bulunulmuştur. İki tarih arasındaki (1864 – 1897) sancak sınırlarında ufak tefek değişiklikler yapılmış olabilir. Tevfik Güran, **Osmanlı Devleti’nin İlk İstatistik Yıllığı 1897**, Tarihî İstatistikler Dizisi Cilt 5, T.C. Başbakanlık İstatistik Enstitüsü, Yayın No: 2045, Ankara, 1997, s. 19 1840 – 1864 yılları arasında Rumeli vilayetinin yüzölçümü büyük oranda aynı kalmış gibi gözükmektedir. Rumeli eyaletinin sancak sayısında bu tarihler arasında hiçbir değişiklik yapılmamış gözükmektedir.

Rumeli vilâyeti Abdülaziz döneminde 1867 – 1869 döneminde³⁶ Tuna vilayeti örneğine uygun olarak Osmanlı idari taksimatını ve vilayetlerini yapılandırması neticesinde son kez İşkodra ve Manastır vilayetlerine ayrıldı. 1876 yılında Rumeli; Edirne, Tuna, Bosna, Hersek, Selânik, Yanya, Manastır, İşkodra, Cezayiri Bahrisefit ve Girit vilâyetlerinden oluşuyor ayrıca İstanbul özel bir idareye sahip bulunuyordu. ³⁷ Rumeli eyaletinin Manastır ve İşkodra olarak ikiye ayrılmasıyla birlikte Osmanlı Devleti'nin en eski ve en uzun ömürlü yönetim birimi olan Rumeli vilâyeti (beylerbeyliği, eyâleti) 500 yılı da aşan uzun bir dönemin ardından siyasi – idari bir birim olarak oldukça uzun sayılabilecek ömrünü tamamladı.

SONUÇ

Dünya Siyasî Coğrafyası 'nda Rumeli terimi 13. Asırdan itibaren yaklaşık yedi asır kadar hem Asya'da hem de Avrupa'da yaygın bir şekilde kullanılmıştır. On dokuzuncu yüzyılın başından itibaren Avrupa'nın siyasi kaygıları ve bölgeyle ilgili tarihi iddiaları ve bu bölgede ortaya çıkan, bağımsız Yunanistan, özerk Sırbistan ve özerk Karadağ prenslikleri gibi yeni devletler nedeniyle, bölge ile ilgili olarak yeni isimlendirmeler yapılmaya çalışıldı. Özellikle On dokuzuncu yüzyılla birlikte de Siyasî coğrafyada Rumeli isminin Osmanlı - Türk hâkimiyetini hatırlatmayacak bir isim ile yer değiştirmesi için birtakım çabalar gösterildi. Bütün bu olumsuzluklara ve aleyhte gayretlere rağmen Rumeli terimi hem coğrafi - siyasi bir isim olarak hem de siyasî ve idarî bir merkez olarak uzun yüzyıllar yaşadı.

Rumeli beylerbeyliği ise Osmanlı Devleti'nin idarî alandaki islahatlarının bir sonucu olarak önce Rumeli eyâletine sonra da Rumeli vilâyetine dönüştü. Uzun asırlar Osmanlı Devleti'nin merkezden sonra gelen en önemli siyasî – idârî birimi ve devletin gözbebeği olarak, 14. asrın ortalarından, 19. asrın ikinci yarısının ortalarına kadar yaşadı.

KAYNAKÇA

- Bıyıklıoğlu, T. (1987). Trakya'da Milli Mücadele I. Cilt. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Danişmend, İ. H. (2011). İzahlı Osmanlı kronolojisi 1 M.1248-1512 (H. 656-918), İstanbul: Doğu kütüphanesi Yayınevi.
- Gençosman, M. N. ve Uzluk, F. N. (1941). Anadolu Selçukileri gününde tarih bitikleri I Anadolu Sulçukî devleti tarihi İbni Bibî'nin Farsça muhtasar Selçuknâmesinden. Ankara: Uzluk Basımevi. Türkçeye çeviren M. Nuri Gençosman, Notlar ilâve eden F. N. Uzluk.
- Güran, T. (1997). Osmanlı Devleti'nin ilk istatistik yıllığı 1897. Ankara: T.C. Başbakanlık İstatistik Enstitüsü Yayını.
- İnalcık, H. (2011). Osmanlılar fütühat, imparatorluk, Avrupa ile ilişkiler. İstanbul: Timaş Yayınları.
- İnalcık, H. (2010). Kuruluş dönemi Osmanlı sultanları. İstanbul: İsam Yayınları.
- İnalcık, H. (1964). Rumeli maddesi. İslâm Ansiklopedisi. 9. Cilt, M. E. Bakanlığı, Devlet Kitapları, İstanbul Milli eğitim Basımevi, İstanbul 1964, s.766 – 773.
- İnalcık, H. (1998). Osmanlıların Edirne fethi ve Balkanlarda yerleşmesi. Geçmişten Günümüze Balkanlar Paneli: Balkan Araştırmaları Balkan Studies dergisi. Sayı I. Cilt I. (pp. 149-153),Trakya Üniversitesi Balkan Uygulama Ve Araştırma Merkezi.
- İnbaşı, M. (2006). Balkanlarda Osmanlılar: fetih ve iskân. Derleyenler: O. Karatay ve B. A. Gökdağ, Balkanlar el kitabı (pp. 29/-298). Cilt 1: Tarih, , Karam ve Vadi Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (1972). Selçuklu tarihi. İstanbul: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları.

³⁶Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi, VII. Cilt, İslahat Fermanı Devri (1861 -1876)**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 4. baskı, 1988, s. 368'deki " Abdülâziz Devrindeki Garplılaştırma Hareketleri " cetveli.

³⁷ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi, VII. Cilt, İslahat Fermanı Devri (1861 -1876)**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 4. baskı, 1988, S. 156 – 157.

- Karal, E. Z. (1995). Osmanlı tarihi, VI. cilt, Islahat Fermanı devri (1856 -1861). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Karal, E. Z. (1988). Osmanlı tarihi, VII. cilt, Islahat Fermanı devri (1861 -1876). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Karpat, K. H. (2005). Osmanlı geçmişi ve bugünün Türkiye'si. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kayapınar, A., (2006). II. Bulgar Krallığı. Derleyenler: O. Karatay ve B. A. Gökdağ, Balkanlar el Balkanlar el kitabı (pp. 232-251). Cilt 1: Tarih, , Karam ve Vadi Yayınları.
- Kayapınar, L., (2006). Bizans'ın hâkimiyet sağlama dönemi: II. Basileos'tan IV. Haçlı Seferi'ne. kitabı (pp. 215-231). Cilt 1: Tarih, , Karam ve Vadi Yayınları.
- Luttwak, E. N. (2009). Bizans İmparatorluğu'nun büyük stratejisi. İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- Mülayim, S. (2010). Sinan bin Abdülmennan, bir dünya mimarının hayat hikayesi, eserleri ve ötesi. İstanbul: İSAM Yayınları.
- Pamuk, B., (2006). Osmanlı döneminde Arnavutluk. Derleyenler: O. Karatay ve B. A. Gökdağ, Balkanlar el kitabı (pp. 340-349). Cilt 1: Tarih, , Karam ve Vadi Yayınları.
- Ponting, C. (2011). Yeni bir bakış açısıyla dünya tarihi. Çeviren: Eşref Bengi Özbilen. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Sevim, A. ve Merçil, E. (1995). Selçuklu devletleri tarihi, siyaset, teşkilât ve kültür. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Turan, O. (2009). Selçuklular târihi ve Türk-İslâm medeniyeti. İstanbul: Ötüken Neşriyat A. Ş.
- Turan, O. (2005). Selçuklular zamanında Türkiye, siyasi tarih Alp Arslan'dan Osman Gâzi'ye (1071-1318). İstanbul: Ötüken Neşriyat A, Ş.
- Turan, O. (1980). Türk cihân hâkimiyeti mefkûresi tarihi. Cild:1. İstanbul: Nakışlar Yayınevi.
- Uluçay, M. Ç. (1977). İlk Müslüman Türk devletleri. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

TERMOPLASTİK POLİMERLERİN SÜRTÜNME KARIŞTIRMA NOKTA KAYNAĞINA BAKALİT ARA TABAKA TOZUNUN ETKİSİ

Bekir ÇEVİK¹

ÖZET

Bu çalışmada, polietilen malzemelerin sürtünme karıştırma nokta kaynağına bakalit ara tabaka tozunun etkisi araştırılmıştır. Deneylerde 3 mm kalınlığında polietilen malzeme kullanılmıştır. Kaynak işlemlerinde 900 dev/dak dönme devri, 70, 100 ve 130 saniye karıştırma süresi ve 60 saniye takım bekleme süresi deney parametreleri olarak seçilmiştir. Kaynaklı numunelere çekme-makaslama testi uygulanmış ve bağlantı performansları belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Termoplastik polimer, SKNK, kaynak, bakalit ara tabaka tozu

EFFECT OF BAKELITE INTERLAYER POWDER ON FRICTION STIR SPOT WELDING OF THERMOPLASTIC POLYMERS ABSTRACT

In this study, effect of bakelite interlayer powder on friction stir spot welding of polyethylene materials were investigated. 3 mm thick polyethylene materials were used in the experiments. 900 rpm rotational speed, 70, 100 and 130 seconds stirring time and 60 second waiting time were selected for the welding processes. Tensile-shear tests were applied on welded specimens and mechanical performances were determined.

Keywords: Thermoplastic polymer, FSSW, welding, bakelite interlayer powder

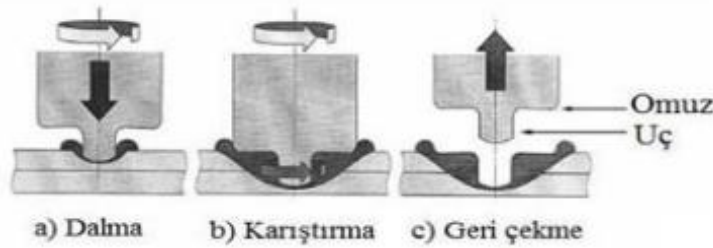
GİRİŞ

Polimerler endüstride yaygın olarak kullanılan malzeme grubudur. Üretim maliyetlerinin düşüklüğü, hafifliği, korozyona karşı yüksek direnci, elektriksel yalıtkanlığı, şekil alma kolaylığı ve amaca uygun üretilmelerini nedeniyle polimer malzemelerin kullanımı her geçen gün artmaktadır. Polimer malzemeler, termoplastikler, termosetler ve elastomerler olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır. Polimer malzemeler için plastik tabiri de kullanılmaktadır (Akkurt, 1991, Karahasanoğlu ve Erkul, 1999, Saçak, 2012). Termoplastik malzemeler, fiziksel ve kimyasal özelliklerinin getirdiği avantajlarından dolayı birçok endüstriyel alanda metal, seramik ve ahşabın yerini almaya başlamıştır. Bu malzemelerin kullanım alanlarındaki artış, üretim yöntemlerinde yeni tekniklerin gelişmesini zorunlu hale getirmektedir. Üretim tekniklerinden birisi olan kaynak teknolojisi de bu alanda kendini geliştirmekte ve plastik malzemelerin kaynaklanabilirliği üzerine araştırmalar hızla devam etmektedir (Karahasanoğlu ve Erkul, 1999, Saçak, 2012). Termoplastik malzemelerin yeni nesil kaynak yöntemleriyle kaynaklanabilirliği üzerine araştırmalar hız kazanmıştır. Yeni nesil kaynak yöntemlerinden birisi de sürtünme karıştırma nokta kaynak (SKNK) yöntemidir.

SKNK yöntemi, 1993 yılında Mazda tarafından geliştirilmiş ve üretimde kullanılmıştır. SKNK yöntemi, otomobil sektöründe olduğu kadar diğer endüstri kollarında da oldukça dikkat çeken yeni bir kaynak yöntemidir. Kaynak işlemi bindirme biçiminde üst üste getirip sabitlenmiş iki levhaya yüksek devirde dönen karıştırıcı bir takımın daldırılarak belirli bir süre sürtünmesi ve karıştırması ile yapılır (Mert ve Mert, 2013, Kaçar vd, 2011, Bilici ve Yükler, 2012). SKNK yönteminde kaynak için gerekli olan ısı karıştırıcı takımın bindirme biçiminde sabitlenmiş levhaların üst yüzeyine sürtünmesi ile sağlanır.

¹ Örg. Gör. Dr., Düzce Üniversitesi, bekircevik@duzce.edu.tr

Sürtünen yüzeylerde açığa çıkan ısı, kaynak bölgesinin kısa zamanda ergime sıcaklığına yakın sıcaklıklara erişmesini sağlar (Kaçar vd., 2011). Karıştırıcı takımın belirli bir devirde dönmesi ile alt ve üst levhaların yumuşamış kısımları birbiri içerisinde karışır. Karıştırıcı takım omuz kısmının kaynak bölgesine uyguladığı basma kuvveti etkisi ile levhalar arasında birleşme gerçekleşir (Mert ve Mert, 2013, Kaçar vd., 2011, Bilici ve Yükler, 2012) (Şekil 1).

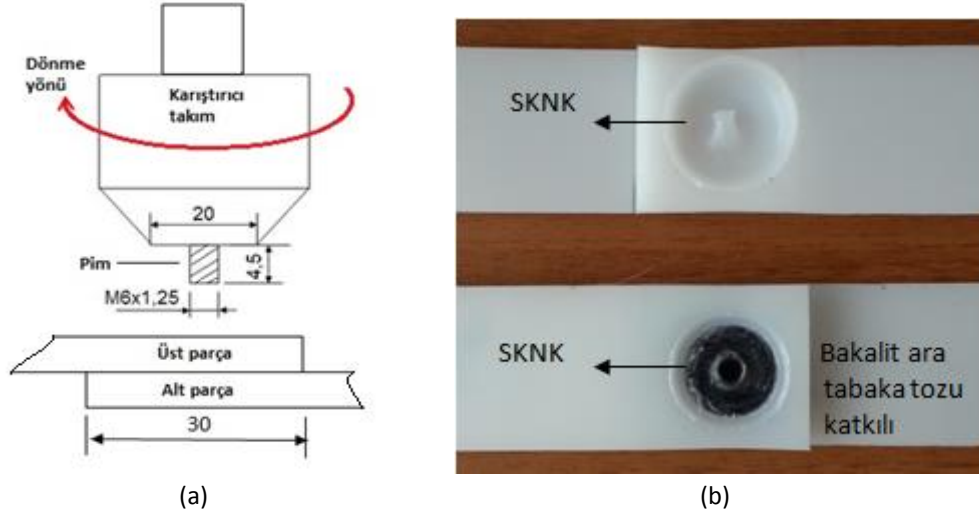
Şekil 1. SKNK işleminin uygulanışı (Mert ve Mert, 2013)

SKNK yöntemi alüminyum, magnezyum, bakır gibi demir dışı metallere ve çelik saçlara başarılı bir şekilde uygulanmaktadır (Kaçar vd, 2011, Bilici ve Yükler, 2012). Yöntem ile hem aynı cins hem de farklı metal kombinasyonlarında kaynak yapmak mümkündür. SKNK yöntemi ile termoplastik malzemelerin birleşebilirliği konusunda yapılan çalışmalar son yıllarda artmıştır [Bilici ve Yükler, 2012, Kurtulmuş, 2012, Çevik, 2013].

Yapılan çalışmada, termoplastik polimer grubu içinde yer alan polietilen malzemeler bakalit ara tabaka tozu kullanılarak ve kullanılmadan sürtünme karıştırma nokta kaynağı ile birleştirilmiş ve bakalit ara tabaka tozunun kaynaklı birleştirmeye etkisi araştırılmıştır.

YÖNTEM

Çalışmada, 3×30×100 mm ebatlarında kesilmiş polietilen türü termoplastik polimer malzeme kullanılmıştır. Bakalit tozunun nokta kaynağına etkisini belirlemek amacıyla bazı alt polietilen numunelerin yüzeyinde yaklaşık 0.5 mm derinlikte ve 20 mm çapında tabaka kaldırılmış ve bu bölgeye yaklaşık 2-2,5 gr bakalit tozu doldurulmuştur. Bakalit tozu konulan alt malzemenin üstüne bindirme biçiminde üst malzeme yerleştirilmiş ve sabitlenmiştir. Bakalit tozu malzemelerin arasında ara tabaka oluşturmuştur. Polietilen malzemeler sürtünme karıştırma nokta kaynak yöntemi ile 900 dev/dak dönme hızında 70, 100 ve 130 saniye karıştırma süresi ve 60 saniye takım bekleme süresinde birleştirilmiştir. Kaynak işleminde 50 HR_c sertliğe sahip karıştırıcı takım kullanılmıştır. Karıştırıcı takımın omuz çapı 20 mm, pim çapı 6 mm, pim yüksekliği 4.5 mm, vida adım aralığı ise 1.25 mm'dir. Karıştırıcı takım ve kaynak işleminin şematik görüntüsü Şekil 2.a'da verilmiştir. Bakalit tozunun sürtünme karıştırma nokta kaynağına etkisini belirlemek amacıyla aynı deney parametreleri ile ara tabaka tozu kullanılmadan polietilen malzemeler birleştirilmiştir. Bakalit ara tabaka tozu kullanılarak ve kullanılmadan üretilen nokta kaynakları Şekil 2.b'de görülmektedir. Kaynaklı numunelere 10 mm/dak çene hızında çekme makaslama testi uygulanmış ve maksimum çekme kuvvetleri ve uzama miktarları belirlenmiştir. Çekme makaslama testi, 5 kN çekme kuvvetine sahip bilgisayar kontrollü elektronik çekme test cihazı (Microcomputer Controlled Electronic Test Machine) ile yapılmıştır.

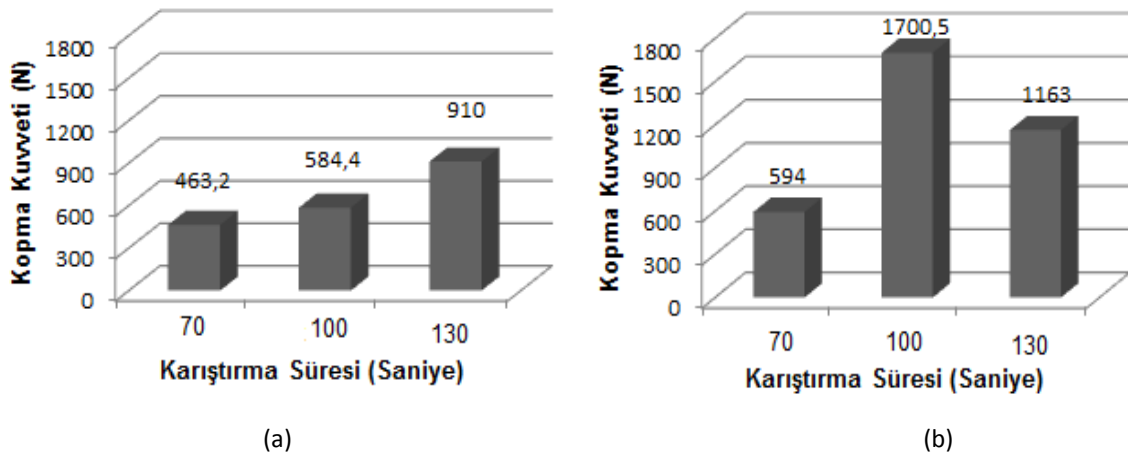

Şekil 2. a) Karıştırıcı takım ve kaynak işleminin şematik görüntüsü, b) sürtünme karıştırma nokta kaynakları

BULGULAR

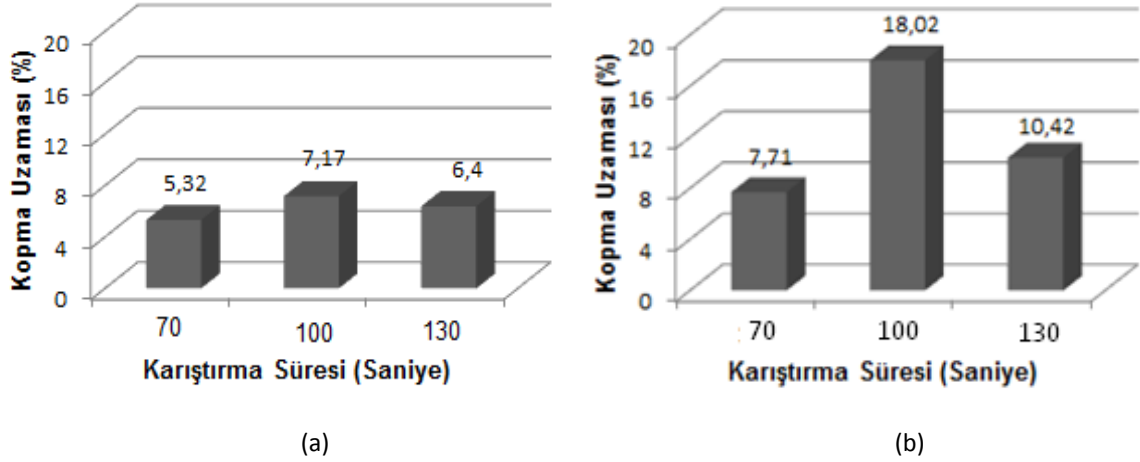
Sürtünme karıştırma nokta kaynağında bakalit ara tabaka tozunun ve karıştırma süresinin nokta kaynak dikişlerinin kopma kuvvetlerine olan etkisi Şekil 3.a'da verilmiştir. Ara tabaka katkısız üretilen kaynaklı birleştirmelerin kopma kuvvetleri ise Şekil 3.b'de görülmektedir. Şekil 3.a incelendiğinde, 900 dev/dak dönme hızında artan karıştırma süresine paralel olarak kaynak dikişlerinin kopma kuvvetleri artmıştır. Bakalit ara tabaka tozu kullanılarak 70, 100 ve 130 saniye karıştırma süresinde yapılan birleştirmelerde sırasıyla 463.2 N, 584.4 N ve 910 N kopma kuvvetleri elde edilmiştir. Ayrıca bu numunelerde sırasıyla 5.32, 7.17 ve 6.4 % kopma uzamaları belirlenmiştir.

Bakalit (fenol-formaldehit) termoset grubu bir polimerdir. Isı ve basınç ile bakalit tozu kalıplanarak termoset özellikli polimer malzeme üretilebilir ancak tekrar ısıtılıp işlenemezler. Bu nedenden dolayı termoset grubunda olan polimerler kaynak edilemezler (Saçak, 2012). Ancak, bu çalışmada bakalit tozu kullanılmış ve ısı etkisiyle birleştirilmiştir. Bakalit tozu, kaynak işleminde yoğun deformasyonun ve sürtünme sıcaklığının etkisiyle kaynak çekirdeğinin içinde karışmış ve düşük dayanıma sahip kaynaklı birleştirme meydana gelmiştir.

Şekil 3. Karıştırma süresinin kopma kuvvetlerine etkisi, a) bakalit ara tabaka tozu katkılı kaynaklar, b) ara tabakasız (bakalit tozu katkısız) kaynaklar

900 dev/dak dönme hızı ile bakalit ara tabaka tozu kullanılmadan birleştirilen polietilen malzemelerin karıştırma süresine bağlı kopma kuvvetleri Şekil 3.b 'de, % kopma uzamaları ise Şekil 4.b'de verilmiştir. Şekil 3.b incelendiğinde 70, 100 ve 130 saniye karıştırma süresinde sırasıyla 594 N, 1700.5 N ve 1163 N kopma kuvvetleri belirlenmiştir. Ayrıca aynı numunelerde sırasıyla 7.71, 18.02, 10.42 % kopma uzamaları elde edilmiştir. Bakalit ara tabaka tozu kullanılarak ve kullanılmadan aynı karıştırma sürelerinde üretilen numunelerin kopma kuvvetleri ve % kopma uzamaları kıyaslandığında bakalit tozunun kaynaklı birleştirmeleri olumsuz etkilediği söylenebilir.

Şekil 4. Karıştırma süresinin kopma uzamasına etkisi, **a)** bakalit ara tabaka tozu katkılı kaynaklar, **b)** ara tabakasız (bakalit tozu katkısız) kaynaklar

SONUÇLAR

Yapılan çalışmada, termoplastik polimer grubu içinde yer alan polietilen malzemeler termoset polimer grubu içinde yer alan bakalit ara tabaka tozu kullanılarak ve kullanılmadan sürtünme karıştırma nokta kaynağı ile birleştirilmiştir. Kaynaklı numunelere çekme makaslama testi yapılmış ve bakalit ara tabaka tozunun kaynaklı birleştirmeye etkisi incelenmiş ve elde edilen sonuçlar aşağıda verilmiştir.

1. Bakalit ara tabaka tozu kullanılarak polietilen malzemeler sürtünme karıştırma nokta kaynak yöntemi ile birleştirilebilmiştir.
2. Termoset polimer gurubu içinde yer alan bakalit tozu ısı ve basınç karşısında bir defa şekillenebilen bir malzemedir. Bakalit tozu bu özelliğinden dolayı nokta kaynak işleminde sürtünme sıcaklığının da etkisiyle polietilen malzeme içerisinde karışmış ve kaynaklı birleştirme meydana gelmiştir.
3. Bakalit ara tabaka tozu kullanılarak üretilen kaynaklı numunelerin mekanik özellikleri bakalit tozu katkısız olanlara kıyaslandığında daha düşük olduğu görülmüştür.
4. Bakalit ara tabaka tozu kaynaklı birleştirmelerin % kopma uzamalarını olumsuz etkilediği belirlenmiştir.

KAYNAKÇA

- Akkurt, S. (1991). *Plastik Malzeme Bilgisi*, İstanbul, Birsen Yayınevi.
- Karahasanoğlu, Erkul, C. M., (1999). Termoplastiklerin Ultrasonik Kaynağı ve Kaynak Parametreleri *Plastik Malzemeler ve Teknolojileri Konferansı*, İstanbul-Türkiye, 22-34.
- Saçak, M., (2012). *Polimer Teknolojisi*, Ankara, Gazi Kitabevi.
- Mert, Ş., Mert, S. (2013). Sürtünme Karıştırma Nokta Kaynak Yönteminin İncelenmesi, İleri Teknoloji bilimleri Dergisi, Cilt 2, Sayı 1, 26-35.

- Kaçar, R., Emre, H.E., Demir, H., Gündüz, S., (2011). Al-Cu-Al Malzeme Çiftinin Sürtünme Karıştırma Nokta Kaynak Kabiliyeti, Gazi Üniv. Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Dergisi, Cilt 26, No 2, 349-357.
- Bilici, M., K., Yukler, A., İ., (2012.). Effects of Welding Parameters on Friction Stir Spot Welding of High Density Polyethylene Sheets, Materials and Design, 33, 545-550.
- Bilici, M., K., Yukler, A., İ., (2012). Influence of Tool Geometry and Process Parameters on Macrostructure and Static Strength İn Friction Stir Spot Welded Polyethylene Sheets, Materials and Design, 33, 145-152.
- Kurtulmuş, M., (2012). Friction Stir Spot Welding Parameters for Polypropylene Sheets, Scientific Research and Essays,7(8), 947-956.
- Çevik, B. (2013). Polietilen Levhaların Sürtünme Karıştırma Nokta Kaynağı ile Birleşebilirliğine Karıştırıcı Takım Dönme Yönü ve Karıştırma Süresinin Etkisi, İleri Teknoloji bilimleri Dergisi, Cilt 2, Sayı 3, 28-33.

YEREL HALKIN TURİZM ETKİLERİNİ ALGILAMA DÜZEYİ TURİZM DESTEĞİNİ NASIL ETKİLER: DALYAN DESTİNASYONU ÖRNEĞİ

Gülay ÖZALTIN TÜRKER¹, Ali TÜRKER²

ÖZET

Toplam turizm etkisi ekonomik, sosyal, çevresel ve kültürel olmak üzere dört farklı faktörden oluşmaktadır. Bu etkilerin olumlu ya da olumsuz olmasından en çok etkilenen kesim ise turizm bölgesinde yaşayan yerel halktır. Yerel halkın turizmin etkilerini algılama yönü (olumsuz/olumlu) ve düzeyi turizme olan desteğini de etkilemektedir. Bu çalışmanın temel amacı yerel halkın turizmin hangi etkilerini ne düzeyde algıladığını tespit etmek ve toplam turizm etkisini oluşturan faktörler arasında hangilerinin daha çok ön plana çıktığını belirlemektir. Ayrıca turizm desteği üzerinde toplam turizm etkilerini oluşturan faktörlerin ne derecede etkisi bulunduğu tespit de çalışmanın bir diğer amacı oluşturmaktadır. Çalışmada birincil veriler Muğla İli, Dalyan ilçesinde yaşayan yerel halka uygulanan anketler aracılığıyla sağlanmıştır. Yapılan analizler sonucunda turizmin sosyal ve kültürel etkilerinin ön plana çıktığı tespit edilmiştir. Bu faktörler turizm desteğini etkileyen en önemli faktörler olmuşlardır. Bununla birlikte turizmden ekonomik kazanç sağlayan turizm esnafı ve turizm çalışanlarının, bölgede yaşayan diğer meslek gruplarına göre, turizmin etkilerini daha olumlu algıladıkları ve turizmi desteklemeye daha çok eğilimli oldukları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Turizmin Etkileri, Turizm Desteği

HOW EFFECT'S THE LOCAL RESIDENTS PERCEPTION OF TOURISM IMPACTS LEVEL TO THE TOURISM SUPPORTS: DALYAN SAMPLE

ABSTRACT

Total tourism effect is composed of four different factors: economic, social, environmental and cultural. People who mostly affected negatively or positively by these effects are local residents. Perception direction (positive/negative) and perception level of the local residents about effects of tourism are affecting their support to tourism. Basic aim of this study is to determine which effects of tourism perceiving by people at which level and also which one of the four factors of total tourism effects is standing out. One other purpose is to determine how much effective total tourism effect factors on supporting tourism. Major data of this study provided through the questionnaires conducted to local residents of Dalyan, in Mugla. As a result of the analyses it is determined that the social and cultural effects of tourism are standing out. These factors are the most important factors affecting support to tourism. It is also determined that the tourism workers and the tourism craftsmen are perceive the effects of tourism more positive than the other occupational cluster and they much more eager to support tourism.

Key words: Effects of Tourism, Tourism Support

GİRİŞ

İnsanların dinlenme, tatil, gezme-göreme, sağlık, inanç gibi pek çok farklı amaçla sürekli yaşadıkları yerlerden ayrılarak dünyanın farklı bölgelerine seyahat etmeleri ve o bölgelerde geçici konaklamaları olarak tanımlanabilecek turizm dünya ekonomisi içerisinde gün geçtikçe önem kazanan bir sektör haline almıştır. Dünya Turizm Örgütü verilerine göre 2013 yılında dünyada turizm faaliyetlerine katılanların sayısı 1 milyar 87 milyon olarak tespit edilmiştir. Günümüzde dünya nüfusunun 7 milyarın üzerinde tahmin edildiği düşünüldüğünde dünya nüfusunun yedide birinin turizm faaliyetlerine katıldığı

¹ Öğr.Gör. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Ortaca Meslek Yüksek Okulu, gozaltin@mu.edu.tr

² aturker@mu.edu.tr

anlaşılmaktadır. Bu derece büyük bir insan hareketi pek çok olumlu ve olumsuz etkileri de beraberinde getirmektedir. Bu alanda yapılan çalışmalar turizm faaliyetlerinin başta ekonomik olmak üzere, sosyal, kültürel ve çevresel etkilerinin bulunduğunu ortaya koymuştur (Perdue vd., 1990; Fesenmaier, 1996; Murphy, 1985; Cengiz ve Kirkbir, 2007). Söz konusu bu etkilerin birinci derecede muhatabını ise turizm bölgesinde yaşayan yerel halk oluşturmaktadır. Turizm sektöründe yaşanan tüm olumlu ya da olumsuz gelişmeler yerel halkın yaşamında da olumlu ya da olumsuz yönde doğrudan karşılığını bulmaktadır.

Yerel halkın turizme yaklaşımı, turizmin o bölgedeki gelişim sürecinde doğrudan etki sahibidir. Yerel halkın turizme olumlu yaklaşımının bulunmadığı, turizm faaliyetlerinin yeterince desteklenmediği bir destinasyonda bu sektörde yeterli gelişmenin sağlanması da mümkün olmayacaktır. Yerel halkın turizm faaliyetlerine desteği konusunda önemli araştırmalardan biri Butler (1980) tarafından gerçekleştirilmiştir. Turizmin yaşam döngüsü üzerinde gerçekleştirdiği araştırmada Butler, bir bölgede turizm faaliyetlerinin ilk gelişmeye başladığı süreçte, özellikle turizmin olumlu ekonomik etkilerinden dolayı, yerel halkın turizme karşı olumlu bir desteğinin bulunduğunu ancak ilerleyen süreçte sosyal, kültürel ve çevresel problemler hakkında endişelerin gelişmesiyle birlikte turizm desteğinin gerilemeye başlayacağını ifade etmiştir. Turizm desteğinin, turizmin etkilerinin olumlu ya da olumsuz yönde gelişmesine paralel olarak azalıp artması söz konusu olmakla birlikte Çalışkan ve Tütüncü'nün (2008) gerçekleştirmiş olduğu çalışma Butler'in tezinin her bölgede geçerli olmayabileceğini ortaya koymaktadır. Zira bu çalışmada araştırmacılar, Kuşadası bölgesinde uzun yıllar sonra dahi yerel halkın turizm desteğinin devam ettiğini tespit etmişlerdir.

Yerel halkın toplam turizm algısı turizmin farklı etkilerini algılamasına göre değişiklik göstermektedir. Turizmin sosyal, kültürel, ekonomik ve çevresel etkilerinin algılanma şekli toplam turizm algısını oluşturmaktadır. Bu araştırmanın temel amaçlarından biri, yerel halkın toplam turizm algısının oluşmasında turizmin söz konusu etkilerinden hangilerinin ne düzeyde etkili olduğunu tespit etmektir. Zira, örneğin turizmin ekonomik etkilerinin olumlu algılanmasının sosyal ve kültürel etkileri üzerindeki olumsuz algıları perdeleyebileceği düşünülmektedir. Kültürel olumsuzlukların yüksek algılanmasının, yerel halkın ekonomik olumlu etkileri göz ardı etmesine neden olabileceği düşünülmektedir. Bu nedenle araştırmanın ilk amacı bu hipotezin test edilmesidir. Yerel halkın toplam turizm etkisini algılama şekillerinde turizmin hangi etkilerinin ne derecede önemli olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte teker teker turizm etkilerinin ve toplam turizm etkisinin algılanma düzeylerinin yerel halkın turizm desteği üzerinde de etkisi olduğu düşünülmektedir. Araştırmanın ikinci önemli hipotezini de bu varsayım oluşturmaktadır. Yapılan analizlerle yerel halkın turizm desteği üzerinde turizmin hangi etkilerinin ne derece öneme sahip olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Turizm desteğini etkileyen önemli faktörlerden birinin de bireylerin turizm sektörü ile bağlantı düzeyleri olduğu düşünülmektedir. Turizm sektöründe işletme sahibi olanların ya da çalışan olarak bu sektörden gelir elde eden bireylerin turizmin olumlu ya da olumsuz etkilerini turizmle dolaylı ilişki içerisinde bulunan diğer bireylere göre daha farklı algılayacakları düşünülmüştür. Araştırmanın üçüncü hipotezini ise bu varsayımın test edilmesi oluşturmuştur. Bu üç temel varsayımın yanı sıra katılımcıların cinsiyetleri, yaşları ve gelir durumlarına göre turizm etkilerini algılamalarında ve turizm desteklerinde anlamlı farklılıkların bulunup bulunmadığı da tespit edilmeye çalışılmıştır.

Araştırma alanı olarak Muğla ili, Dalyan ilçesi tercih edilmiştir. 2014 yerel seçimlerinden itibaren yeni yerel yönetim düzenlemesine göre belediyesi kaldırılan Dalyan, bu tarihten itibaren Ortaca ilçesine bağlanmıştır. Köyceğiz gölünü denize bağlayan kanalı, İztuzu plajı, Kaunos antik kenti ve kanal kenarında yer alan çamur banyosu tesisleri ile uzun yıllardır turizm faaliyetleri ile iç içe yaşayan Dalyan bölgesi aynı zamanda balıkçılık, bahçecilik ve seracılık gibi diğer ekonomik faaliyetlerin de görüldüğü bir bölge olma özelliği taşımaktadır. Büyük ölçekli turizm işletmelerinin yer almadığı bölgede turizm yerel halkın doğrudan geçim kaynağı konumunda bulunmamaktadır. Zira turizm faaliyetleri içerisinde bulunan pek çok kişinin seracılık, bahçecilik, balıkçılık gibi farklı alanlarda da ekonomik kazançları söz konusudur.

Bodrum, Kuşadası, Marmaris gibi diğer turistik destinasyonlara kıyasla bölgede turizme bağımlılık düzeyinin düşük olmasının yerel halkın turizm etkilerini algılanma düzeyinin ve turizm desteğinin ölçülmesini kolaylaştıracağı düşünülmüş ve bu nedenle araştırma bölgesi olarak Dalyan ilçesi tercih edilmiştir.

Yerel halkın turizme karşı olumsuz bir algısı geliştiğinde bu algının turistlere karşı olumsuz tutumlar yaratmasının önüne geçilemeyecektir. Çevresel, sosyal, kültürel ya da ekonomik problemin temelinde turizm olduğunu düşünen bireyler sorunlarının temel nedeni olarak turistlere karşı dostane olmayan tavırlar sergileyebileceklerdir. Bir bölgede turizmin sürdürülebilirliğinin sağlanması ancak o bölge halkının desteğiyle mümkün olabilecektir. Bölge halkına rağmen bir turizm faaliyeti söz konusu olamayacağı için yerel halkın turizm desteğinin ölçülmesi ve eğer var ise turizme karşı olumsuz algı ve tutumların nedenlerinin araştırılması gerekmektedir. Turizmin olumsuz etkileri ne kadar azaltılır ve yerel halka turizmin olumlu etkileri anlatılabilir ise yerel halkın turizm desteği de o denli artacak ve yerel halkın turistlere karşı da olumlu tavırlar sergilemesi sağlanmış olacaktır.

İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Turizmin yerel halk üzerine etkileri ve yerel halkın turizme karşı tutumları konusunda literatürde pek çok çalışma bulunmaktadır. Bu alanda ulaşılan en erken çalışmalardan biri Eralp (1974) tarafından gerçekleştirilmiştir. Eralp (1974) bir turizm bölgesi olan Balıkesir'in Erdek ilçesi ile turizmin etkilerinden uzak bir bölge olan Ankara'nın Kalecik ilçesini karşılaştırdığı çalışmada turizmin sosyal ve ekonomik etkileri üzerinde durmuştur. Bu alanda bir diğer çalışma Butler (1980) tarafından gerçekleştirilmiştir. Butler (1980) çalışmada bir bölgede turizm faaliyetinin gerçekleşmeye başlaması ile birlikte ekonomik etkiler ve turistlere olan ilgi nedeniyle yerel halkın turizme karşı olumlu bir yaklaşımının gerçekleşeceğini ifade etmiştir. Ancak yerel halkın turizm algısı turizmin sosyal, ekonomik ve doğal çevre üzerindeki olumsuz etkilerinin yaşanmaya başlaması ile farklılık göstermeye başlamaktadır. Butler'a göre (1980) yerel halkın turizmi algılamalarını etkileyen temel faktör turizmin kişisel yaşam alanları üzerindeki etkileridir. Başlangıçta çoğunlukla olumlu olarak değerlendirilen bu etkiler turizme karşı olumlu bir bakış açısı geliştirilmesine neden olurken süreç içerisinde farklı alanlarda turizmin olumsuz etkileri de kendini göstermeye başlamaktadır. Böylesi bir durumda yerel halkın turizme bakış açısı olumsuzla doğru dönmekte, buna paralel olarak da turizm desteği giderek azalmakta ve hatta durmaktadır.

Matheison ve Wall (1992) çalışmalarında turizmin çevre üzerine olumsuz etkilerini incelemişler ve turizm faaliyetlerinin plansız gelişmesi konusunda doğal çevre üzerinde ciddi olumsuz etkilerin yaşanacağını ifade etmişlerdir. Mason ve Cheyne (2000) ise yerel halkın turizme karşı olan tepkisini kırsal turizmin geliştirilmesi açısından ele almış ve turizmin faaliyetlerinin olası olumlu ve olumsuz sonuçları üzerinde durmuştur. Bu çalışmaya da temel teşkil eden ölçeğin kullanıldığı çalışma ise Yoon vd. (2001) tarafından gerçekleştirilmiştir. Yoon vd. (2001) çalışmalarında turizmin sosyal, ekonomik, kültürel ve çevresel etkilerinin toplam turizm etkisini açıklama düzeyini ve toplam turizm etkisinin ise yerel halkın turizm desteğini açıklama düzeyini yapısal eşitlik modeli kullanarak incelemişlerdir. Araştırmacılar turizmin sosyal, çevresel, ekonomik ve kültürel etkilerinin toplam turizm etkisi üzerinde etkiye sahip olduğunu; bu faktörlerden en etkili faktörün ise ekonomik etkiler faktörü olduğunu tespit etmişlerdir. Yerel halkın turizm desteğini ise toplam turizm etkisi faktörünün yanı sıra turizmin çevresel etkileri faktörü de önemli derecede açıklamaktadır. Tosun ve Timothy (2003) "Turizm Gelişim Sürecine Toplumsal Katılımın Argümanları" başlıklı çalışmalarında turizm politika ve stratejilerinin geliştirilmesinde toplumsal katılımın son derece önemli olduğunu vurgulamışlardır. Araştırmacılar turizmin sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesinin temel koşulunun toplum odaklı turizm anlayışını geliştirmek olduğunu ifade ettikleri çalışmalarında bu anlayışın geliştirilmesinin ancak toplum, toplumu yönetenler ve turizm sektöründeki tüm paydaşların etkin katılımı ile mümkün olacağını ifade etmişlerdir.

Akova (2006) ise 2001 ve 2003 yıllarında iki defa tekrarladığı anket çalışması ile yerel halkın turizm etiklerine ilişkin algılamalarında ve turizme yönelik tutumlarında bir farklılık olup olmadığını

incelemiştir. 600 kişinin yaşadığı küçük bir destinasyonda, az sayıda örneklem ile gerçekleştirilmiş olmasına rağmen çalışma ilginç sonuçlar vermiştir. Akova'nın (2006) çalışması, Butler'in (1980) ifadesinin aksine süreç içerisinde turizme yönelik olumsuz algıların olumluya doğru eğilim gösterdiğini ortaya koymuştur. Bununla birlikte yazar, yerel halkın demografik özellikleri ile turizmin ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel etkilerinin algılanma düzeyleri arasında anlamlı farklılıklar tespit etmiştir. Van ilinde yaşayan yerel halkın turisti ve turizmi algılama şeklini incelediği çalışmasında Alaeddinoğlu (2007) yöre halkının turizme ve turiste karşı pozitif bir bakış açısına sahip olduğunu ve yerel halkın turizmin geliştirilmesini desteklediğini tespit etmiştir. Turizmin sosyo-ekonomik, kültürel ve çevresel etkilerinin değerlendirildiği çalışma turizm faaliyetlerinin yaygın olarak gözlemlenmediği bir bölgede yerel halkın turizme bakış açısının nasıl olduğuna ilişkin önemli sonuçlar vermiştir. Diğer taraftan Çalışkan ve Tünücü'nün (2008) turizmin yerel halk üzerindeki etkilerini ölçmeye yönelik olarak geliştirdikleri çalışma uzun süredir turizm faaliyetleri ile birlikte yaşayan Kuşadası bölgesi halkı üzerinde gerçekleştirilmiş olması nedeniyle konuya farklı bir boyuttan yaklaşmaktadır. Araştırmacılar çalışmaları sonucunda Kuşadası'nın turizm nedeniyle kırsal özelliğini kaybederek kentsel bir yerleşim özelliği kazandığını ifade etmişlerdir. Yoğun göç alma ve hızlı kentleşmeye paralel olarak da çarpık kentleşme sorunu ortaya çıkmıştır. Bölge halkının ekonomik gelirlerinin önemli bir kısmının turizmden sağlandığı ancak turizm sektöründe ücretlerin düşük olmasını nedeniyle toplumun beklentilerinin karşılanmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca bölge halkı, turizmin bölgedeki suç oranını yükseltmediği, dolayısıyla turizmin sosyal yaşam üzerinde olumsuz bir etkisi olmadığını ifade etmiştir. Yazarlar bu sonucun bölge halkının en önemli gelir kaynağının turizm olması nedeniyle turizmi kötülemek istememeleri olabileceğini ifade etmişlerdir. Yazarlar araştırmaları sonucunda Butler'in (1980) yukarıda da ifade edilen teorisinin Kuşadası için geçerli olmadığını tespit etmişlerdir.

Cengiz ve Kırkbir (2007) Bodrum bölgesinde gerçekleştirdikleri çalışmalarında Yoon vd.'nin (2001) geliştirmiş olduğu ölçeği 193 katılımcı üzerine uygulamışlardır. Yerel halkın algıladığı toplam turizm etkisi ile turizm desteği arasındaki ilişkinin yapısal eşitlik modeli ile ölçüldüğü çalışmada turizmin sosyal, ekonomik, çevresel ve kültürel etkisinin toplam turizm etkisi üzerinde anlamlı düzeyde etkiye sahip oldukları tespit edilmiştir. Ancak Yoon vd.'nin (2001) aksine çalışmada turizmin ekonomik etkilerinden çok sosyal etkilerinin ön plana çıktığı gözlemlenmiştir. Çalışmada ayrıca toplam turizm etkisinin de turizm desteği üzerinde anlamlı etki düzeyine sahip olduğu tespit edilmiştir. Yazarlar çalışma sonuçları doğrultusunda yerel halkın turizm desteğinin sağlanabilmesi için turizmin sosyal, ekonomik, çevresel ve kültürel etkilerinin olumluya dönüştürülmesine yönelik önerilerde bulunmuşlardır. 2011 yılında ise Kervankıran tarafından Afyon ilinde yaşayan yerel halkın turizm ve turizm etkinliklerine yaklaşımlarının belirlenmesine yönelik bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma da Alaeddinoğlu'nun (2007) çalışmasında olduğu gibi turizmin yaygın olarak gözlemlenmediği bir bölgede gerçekleştirilmiş olması nedeniyle önem taşımaktadır. Kervankıran çalışmasında turizmin etkilerini; ekonomik, çevresel ve sosyo-kültürel olmak üzere üç başlık altında değerlendirmiştir. Yapılan çalışma sonucunda yerel halkın turizmin bölgedeki gelişimine olumlu bir bakış açısına sahip olduğu tespit edilmiştir. Yerel halk, turizm sayesinde bölgenin ekonomik ve sosyo-kültürel anlamda kalkınacağı görüşünü taşımaktadır. Ancak çalışmada ayrıca yerel halkın turizmin çevresel etkileri konusunda bir takım endişelere sahip olduğu, turizmin olumsuz çevresel etkileri konusunda bölge halkının endişelerinin olduğu tespit edilmiştir. Çalışmanın sonuç bölümünde yazar, katılımcıların turizmin olumsuz etkilerini fark etmedikleri için turizmin gelişimine büyük oranda olumlu olarak yaklaştıklarını ifade ederek turizmin gelişim sürecinde oluşabilecek olumsuz etkilerin dikkate alınması gerektiğini vurgulamıştır.

Eren ve Aypek (2012) ise diğer çalışmalardan farklı bir yaklaşımla çalışma alanını köyde yaşayan halk olarak belirlemişlerdir. Araştırma, Bursa ilinde yerli ve yabancı turistlerin tur programları kapsamında ziyaret ettikleri Cumalıkız Köyü'nde gerçekleştirilmiştir. Turizmin kültürel, çevresel ve ekonomik etkileri üzerinde durulan çalışmada köy halkının genel olarak turizmin gelişimine karşı olumlu

bir tutum sergiledikleri tespit edilmiştir. Ancak köyde turizm faaliyetlerinin gerçekleştirilmesinin köye gerçekleştirilen kamu hizmetlerinde bir artışa neden olmaması yerel halk tarafından eleştirilen bir konu olarak araştırma sonuçlarında vurgulanmıştır. Doğan ve Üngüren (2012) ise Isparta halkının turizme yönelik görüşleri üzerine bir araştırma gerçekleştirmiştir. Araştırmada elde edilen sonuçlar yöre halkının özellikle yörede yaşanan işsizlik ve ekonomik sorunlar nedeniyle turizme olumlu bir bakış açısına sahip olduklarını göstermektedir. Katılımcılar ilde turizmin geliştirilmesine yönelik olumlu yaklaşım sergilemişlerdir. Han vd. (2011) ve Zhong vd.'nin (2011) Çin'de gerçekleştirdikleri iki ayrı çalışmada da ülkemizdeki çalışmalardakine benzer sonuçlar elde edilmiştir. Han vd. (2011) çalışmasında turizmin gelişiminin ve ekonomik katkılarının turizmin yerel halk tarafından algılanmasına bağlı olduğunu ifade etmiştir. Çalışmada turizmin sosyal, kültürel ve ekonomik etkilerinin algılanması katılımcıların demografik verilerine göre değerlendirilmiş ve araştırma yöntemi olarak çoklu nominal lojistik regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Zhong vd. (2011) ise turizmin özellikle sosyal ve doğal çevre üzerindeki olumsuz etkilerine vurgu yaparken bu etkilerin azaltılabilmesi için taşıma kapasitesi kavramının göz önünde bulundurulması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Literatürde turizmin olumlu ve olumsuz etkileri üzerine ve yerel halkın turizme bakış açısına ilişkin pek çok çalışmaya daha ulaşmak mümkündür. Literatürde yer alan bu çalışmalarda turizmin etkilerinin farklı boyutlar altında değerlendirildiği gözlemlenmektedir. Bu boyutları; turizmin ekonomik etkileri, sosyal etkileri, kültürel etkileri ve çevresel etkileri başlıkları altında toplamak mümkündür. Ayrıca kimi kaynaklarda “sosyo-kültürel etkiler”, “sosyo-ekonomik etkiler” ve “sosyal etkiler” gibi kavramların da kullanıldığı gözlemlenmektedir. Ayrıca çalışmaların uygulandıkları bölgelere göre de farklılık gösterdiğini ifade etmek mümkündür. Yukarıda verilen örneklerde de gözlemlenebileceği gibi kimi çalışmalar Afyon, Van, Isparta gibi turizm faaliyetinden çok etkin şekilde faydalanmayan şehirlerde gerçekleştirilirken kimi çalışmaların Bodrum, Kuşadası gibi uzun yıllardır turizm faaliyeti ile iç içe yaşayan yerel halkın bulunduğu bölgelerde gerçekleştirildiği gözlemlenmektedir. İncelenen bir çalışma ise köy halkı üzerine uygulanmış olması nedeniyle farklılık taşımaktadır. Bu çalışmanın literatürde yer alan diğer çalışmalardan farklı ise öncelikle Dalyan bölgesinde gerçekleştirilmiş olmasıdır. Dalyan bölgesi yerel halkının geçim kaynakları arasında turizm faaliyetlerinin yanında önemli derecede tarım ve balıkçılık faaliyetleri yer almaktadır. Dolayısıyla yerel halkın Bodrum ve Kuşadası'ndan farklı olarak turizme ekonomik bir bağımlılığı söz konusu değildir. Bununla birlikte her iki bölge kadar uzun zamandır turizm faaliyetlerinin içerisinde bulunan bir bölge olma özelliği taşımaktadır. Bu nedenle turizmin olası olumlu ve olumsuz etkilerinin yerel halk tarafından gözlemlenebilmesi için yeterince süre geçtiği düşünülmektedir. Çalışmanın bir diğer özgün yanını ise meslek gruplarına göre analizlerin gerçekleştirilmiş olması oluşturulmaktadır. Literatürde yer alan diğer çalışmaların aksine bu çalışmada bölge halkının mesleki dağılımı turizme bağımlı olan ve olmayanlar olarak ayrılmış ve böylece turizmden gelir elde edenler ile etmeyenler arasındaki farklılıkların incelenmesi mümkün olmuştur.

YÖNTEM

Araştırma yöntemi olarak anket yöntemine başvurulmuştur. Bu doğrultuda Yoon vd. (2001) tarafından geliştirilen ve Cengiz ve Kırkbir (2007) tarafından da kullanılan ölçeğin araştırmanın amacına uygun olduğu belirlenmiş ve bu ölçeğin çalışmaya uyarlanmasına karar verilmiştir. Araştırma ölçeğinde demografik verilerin ölçüldüğü 6 soruya ilave olarak çalışmada kullanılacak faktörlerin ölçülebilmesi amacıyla katılımcılara yöneltilen 29 ifade yer almıştır. Bu 29 ifadede katılımcıların 5'li likert ölçeği ile ifadelere katılım düzeylerinin tespit edilmesi yoluna gidilmiştir. Bu bağlamda; (1) Kesinlikle katılmıyorum, (2) katılmıyorum, (3) kararsızım, (4) katılıyorum ve (5) kesinlikle katılıyorum anlamlarını taşımaktadır. Uyarlanan ölçek 30 katılımcı ile ön teste tabii tutulmuş ve ön test sonuçları doğrultusunda son halini alan ölçeğin uygulanması yoluna gidilmiştir. Araştırma bölgesi olarak Muğla iline bağlı Dalyan ilçesi tercih edilmiştir. Bölgenin turizmin yanında tarım ve balıkçılık gibi farklı ekonomik faaliyetlere sahip olması, bölgede yerleşik yaşayan halkın fazlalığı ve bölgenin uzun süredir turizm faaliyetlerine maruz kalması

nedeniyle Dalyan ilçesinin araştırma bölgesi olarak uygun tercih olduğuna karar verilmiştir. Dalyan belediyesinden alınan verilere göre ilçenin nüfusu 8.000 olarak tespit edilmiştir. Sekaran (1999) ise büyüklüğü 10.000 olan çalışmalar için %95 güven aralığı, %5 hata payı ile örneklem büyüklüğünün 370 olması gerektiğini ifade etmiştir. Bu nedenle çalışmada öncelikle 370 rakamının yakalanması ve mümkünse bu rakamın aşılması araştırma verilerinin genellenebilirliğinin ve güvenilirliğinin artırılması hedeflenmiştir. Bu doğrultuda 1.000 adet anket çoğaltılmış ve tesadüfi olmayan örnekleme yöntemlerinden kolayda örnekleme yöntemi ile anketlerin yerel halka uygulanması yoluna gidilmiştir. Bu yöntemle, 1-31 Mayıs 2013 tarihleri arasında gerçekleştirilen anket çalışması sonucunda 658 anketin geri dönüşü sağlanabilmiştir. Ancak eksik ve özensiz doldurulan anketler elendiğinde 594 anketin analiz edilebilir olduğu tespit edilmiştir. Bu rakamın örneklem büyüklüğü olarak yeterli olduğuna karar verilmiş ve elde edilen veriler SPSS 20.0 programı yardımı ile analiz edilmiştir.

BULGULAR

Araştırmaya katılanların %42,3'ünü (n=251) kadınlar, %57,7'sini (n=343) ise erkekler oluşturmaktadır. Katılımcıların cinsiyet dağılımlarının yüzdesel olarak birbirine yakın olması analiz sonuçları açısından önem taşımaktadır. Aynı dengeli dağılımın medeni durum açısından da ortaya çıktığını ifade etmek mümkündür. Katılımcıların %51,2'sini (n=304) bekârlar oluştururken, %48,8'ini ise evliler oluşturmuştur. Demografik veriler eğitim durumları açısından değerlendirildiğinde ise en yüksek oranın %38,7 ile (n=230) üniversite mezunları grubunda olduğu görülmektedir. Bu grubu %35 (n=208) ile ise mezunları takip etmiştir. Diğer eğitim gruplarında ise oranların bu iki gruba göre oldukça düşük olduğu gözlemlenmektedir. Eğitim durumu açısından gruplar arasında dengeli dağılımın sağlanamaması bu grupların istatistiksel olarak karşılaştırılmamasına neden olmuştur. Tablo 1 yaş dağılımı açısından incelendiğinde ise katılımcıların %32,7'sinin (n=194) 26-35 yaş aralığında olduğu görülmektedir. 36-45 yaş aralığı ise %21,5 (n=128) ile ikinci yüksek orana sahip olan grup olmuştur. Katılımcılar gelir durumları açısından üç gruba ayrılmışlardır. Aylık geliri 1500 TL'den az olanlar %39,1 (n=232) ile en büyük grubu oluştururken 1500-3000 TL arasında gelire sahip olan katılımcıların oranı %37,9 (n=225) olarak gerçekleşmiştir. 3000 TL ve üzeri gelire sahip olanlar ise %23'lük (n=137) bir orana sahip olmuşlardır.

Tablo 1. Katılımcılara İlişkin Demografik Veriler

Değişkenler	Gruplar	f	%	Değişkenler	Gruplar	f	%
Cinsiyet	Kadın	251	42,3	Medeni Hal	Bekâr	304	51,2
	Erkek	343	57,7		Evli	290	48,8
Eğitim Durumu	Okuryazar değil	6	1,0	Yaş Dağılımı	25 yaş ve altı	74	12,5
	İlkokul mezunu	65	10,9		26-35 yaş	194	32,7
	Ortaokul ve dengi	65	10,9		36-45 yaş	128	21,5
	Lise ve dengi	208	35,0		46-55 yaş	87	14,6
	Üniversite	230	38,7		56-65 yaş	64	10,8
	Lisansüstü	20	3,5		66 yaş ve üzeri	47	7,9
Meslek Dağılımı	Esnaf	138	23,2	Gelir Dağılımı	1500 TL'den az	232	39,1
	İşçi	129	21,7		1501-3000 TL	225	37,9
	Turizm Çalışanı	88	14,8		3001 TL ve üzeri	137	23,0
	Öğrenci	74	12,5	Toplam		594	100
	Kamu personeli	66	11,2				
	Turizm Esnafı	43	7,2				
	Ev hanımı	37	6,2				
	Emekli	19	3,2				

Tablo 1'de son olarak meslek dağılımının incelenmesi doğru olacaktır. Katılımcılara kendi mesleklerini kendilerinin yazma fırsatı verilmesi amacıyla bu soru açık uçlu olarak yöneltilmiş, daha sonra verilerin işlenmesi sürecinde araştırma amaçlarına uygun olarak meslek grupları oluşturulma yoluna

gidilmiştir. Bu doğrultuda, doğrudan turizm gelirine sahip olmayan; bakkal, berber, mobilyacı vb. katılımcıların yer aldığı “esnaf” grubu %23,2 (n=132) ile en büyük meslek grubunu oluşturmuştur. Yine turizm dışında faaliyetlerden çalışan olarak gelir sağlayan maaşlı kesini ifade eden “işçi” grubunun oranı ise %21,7 (n=129) olarak gerçekleşmiştir. Hediye eşya çalışanı, acente çalışanı, restoran ve barlarda çalışan personeller gibi doğrudan turistlere hizmet veren işletmelerde maaşlı olarak çalışan grubu ifade eden “turizm çalışanları” grubunun oranı %14,8 (n=88) olarak gerçekleşmiştir. Yerel halk içerisinde bulunup kendisini öğrenci olarak tanımlayan kesim ise %12,5 (n=74) ile dördüncü grubu oluşturmuştur. Belediye, hastane, okul vb. devlet kurumlarında maaşlı çalışan grup ise “kamu personeli” başlığı altında toplanmıştır. Bu grubun oranı %11,2 (n=66) olarak gerçekleşmiştir. Turizm alanında faaliyet gösteren işletmelerin yöneticileri ise %7,2’lik (n=43) oran ile “turizm esnafı” başlığı altında toplanmıştır. Ev hanımlarının oranı %6,2 (n=32) olarak gerçekleşirken kendisini “emekli” olarak tanımlayan grubun oranı ise %3,2 (n=19) olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 2. Faktör Analizi

Faktörler ve İfadeler	Faktör Yüğü	Öz Değer	Açıklanan Varyans (%)	α
Faktör 1: Sosyal Etkiler		26,31	18,30	,80
Turizm bölgesinde yaşamaktan memnun değilim.	,75			
Turizm bölgemizde suç oranını artırıyor.	,69			
Kamunun turizm için yaptığı harcamalar vergilerin boşa gitmesidir.	,66			
Turizm toplumumuzda yıkıcı etkiler oluşturuyor.	,65			
Yerel halk turizm destinasyonu içerisinde yaşamaktan mutlu değildir.	,62			
Faktör 2: Turizm Desteği		7,74	16,35	,79
Turistler için gerçekleştirilen tarihi ve kültürel gezileri destekliyorum.	,84			
Turistler için gerçekleştirilen sergi, festival, spor olayı faaliyetlerini destekliyorum.	,80			
Turist kafileleri için gerçekleştirilen eğlence programlarını destekliyorum.	,58			
Kamp alanı, piknik yeri, sahil gibi doğa tabanlı turizmi destekliyorum.	,53			
Turistik otel, restoran gibi hizmet işletmelerinin hizmet kalitelerini artırmak amacıyla yaptıkları faaliyetleri destekliyorum.	,51			
Faktör 3: Kültürel Etkiler		7,12	9,31	,87
Turizm, turistler ve yerel halk arasındaki kültür alışverişini artırıyor.	,70			
Turizm sayesinde farklı kültürleri daha iyi anlama şansımız oluyor.	,68			
Turizm, bölgemizde bizim değişik kültürel aktivitelere katılmamıza olanak sağlıyor.	,64			
Turizm kültürel kimliğimizde olumlu etkiler meydana getiriyor.	,61			
Faktör 4: Çevresel Etkiler		5,95	8,66	,87
Turizm çevre kirliliğine neden olmuyor.	,74			
Turizm trafik yoğunluğuna neden olmuyor.	,68			
Turizm daha fazla park ve eğlence alanlarının açılmasını sağlıyor.	,60			
Turizm tarihi dokuyu koruyor.	,54			
Faktör 5: Ekonomik Etkiler		5,44	7,97	,77
Kamu için turistik tesis geliştirme maliyeti çok fazladır.	,64			
Turizm bölgemize daha fazla yatırımın gelmesini sağlıyor.	,64			
Turizm bölgemiz için daha fazla istihdam sağlıyor.	,60			
Turizm bölgemizde daha fazla harcamaya yol açar.	,56			
Faktör 6: Toplam Etki		4,82	6,78	,80
Turizmin yararları zararlarından daha fazladır.	,81			
Turizmin genel olarak bölgemiz için yararlı olduğunu düşünüyorum.	,62			

KMO: 0,830; Barlett’s Test of Sphericity: 0,00; Kümülatif Açıklanan Varyans: 67,37

Araştırma ölçeğinde yer alan, turizmin etkileri ve yerel halkın turizm desteğini ölçmeye yönelik 29 ifade faktör analizine tabii tutulmuş ve analiz sonuçları Tablo 2’de verilmiştir. Faktör analizi gerçekleştirilirken öncelikle örneklem büyüklüğünün yeterliliği ve verilerin faktör analizine uygunluğunun değerlendirilmesi amacıyla KMO analizi (0,830) ve Barlett’s (0,00) testi sonuçlarına bakılmıştır. Elde edilen değerlerden hareketle verilerin faktör analizine uygunluğuna karar verilmiştir. İfadeler üzerinde gerçekleştirilen doğrulayıcı faktör analizinde birden fazla faktör için %40’ın üzerinde faktör yüküne sahip olan ifadeler ve hiçbir faktörde %40 faktör yüküne ulaşamayan ifadeler analizden çıkarılmıştır. Bu durumdaki ifadelerin sırasıyla analizden çıkarılması ile tekrarlanan faktör analizi sonucunda 5 ifadenin analizden çıkarılması gerektiğine karar verilmiştir. Analizden çıkarılan ifadeler sırasıyla; *“Turizm nedeniyle mal ve hizmet fiyatları artıyor”*, *“Turizm sayesinde yaşam standartlarımız yükseliyor”*, *“Turizm yerel halk ve buradaki küçük işletmeler için ekonomik yarar sağlıyor”*, *“Bölgemizde turizm gelirleri diğer sektör gelirlerinden daha önemlidir”* ve *“Turistlerin yüksek harcamaları yaşam tarzımızı olumsuz etkiliyor”* ifadeleridir. Sonuç olarak; *“Sosyal Etkiler”*, *“Kültürel Etkiler”*, *“Çevresel Etkiler”*, *“Ekonomik Etkiler”*, *“Toplam Etki”* ve *“Turizm Desteği”* olarak adlandırılabilir toplam altı faktör elde edilmiştir. Elde edilen bu faktörlerin toplam varyansı açıklama oranı ise %67,37 olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca, her bir faktörü oluşturan ifadeler kendi içerisinde güvenilirlik analizine tabii tutulmuş ve en düşük Alpha değerinin %77 olarak gerçekleşmesi nedeniyle faktörlerin tamamının güvenilirliği sağladığı sonucuna varılmıştır.

Tablo 3. Katılımcıların Cinsiyetleri Açısından Faktörlere Yaklaşımlarının Değerlendirilmesine Yönelik T-Testi Sonuçları

Faktörler	Gruplar	n	A.O.		Std.Sapma	Sig.(p)
Sosyal Etkiler	Kadın	251	1,78	,77		,07
	Erkek	343	1,66	,80		
Kültürel Etkiler	Kadın	251	4,39	,66		,04
	Erkek	343	4,49	,55		
Çevresel Etkiler	Kadın	251	4,32	,70		,06
	Erkek	343	4,42	,64		
Ekonomik Etkiler	Kadın	251	4,27	,57		,04
	Erkek	343	4,38	,65		
Toplam Etki	Kadın	251	4,54	,69		,00
	Erkek	343	4,69	,65		
Turizm Desteği	Kadın	251	4,75	,47		,87
	Erkek	343	4,76	,46		

Faktör analizinden sonra elde edilen faktörleri oluşturan ifadelerin aritmetik ortalamaları alınarak sürekli hale getirilmesi yoluna gidilmiştir. Bu yöntemle elde edilen değişkenler ilk olarak katılımcıların cinsiyetleri açısından değerlendirilmiştir. Katılımcıların cinsiyetlerine göre faktörlere yaklaşımlarında anlamlı farklılıklar bulunup bulunmadığını ölçmek amacıyla bağımsız iki örnek t-testinden faydalanılmıştır. Analiz sonuçlarını Tablo 3’de izlemek mümkündür. P değerleri incelendiğinde *“Kültürel Etkiler”*, *“Ekonomik Etkiler”* ve *“Toplam Etki”* faktörleri için katılımcıların cinsiyetleri açısından anlamlı farklılıklar olduğu gözlemlenmektedir ($p < 0,05$). Her üç faktör için de aritmetik ortalamalar değerlendirildiğinde erkeklerin faktörlere yaklaşımlarının kadınlara kıyasla daha olumlu olduklarını ifade etmek mümkündür. Zira her üç faktörde de erkeklere ait aritmetik ortalamalar daha yüksek gerçekleşmiştir. Bu sonuçlardan hareketle erkek katılımcıların bu üç faktör açısından kadın katılımcılara kıyasla turizme bakış açılarının daha olumlu olduğunun ifade etmek mümkündür.

Tablo 3. Katılımcıların Yaşları Açısından Varyans Analizi Faktörlere Yaklaşımlarının Değerlendirilmesine

Yönelik Sonuçları					
Faktörler	Gruplar	n	A.O.	Std.Sapma	Sig.(p)
Sosyal Etkiler	25 yaş ve altı	74	1,67	,75	,00
	26-35 yaş	194	1,58	,70	
	36-45 yaş	128	1,63	,72	
	46-55 yaş	87	1,99	,99	
	56-65 yaş	64	1,82	,85	
	66 yaş ve üzeri	47	1,82	,79	
Kültürel Etkiler	25 yaş ve altı	74	4,51	,57	,00
	26-35 yaş	194	4,48	,55	
	36-45 yaş	128	4,49	,58	
	46-55 yaş	87	4,50	,57	
	56-65 yaş	64	4,31	,59	
	66 yaş ve üzeri	47	4,17	,85	
Çevresel Etkiler	25 yaş ve altı	74	4,28	,80	,05
	26-35 yaş	194	4,45	,62	
	36-45 yaş	128	4,47	,50	
	46-55 yaş	87	4,25	,78	
	56-65 yaş	64	4,32	,70	
	66 yaş ve üzeri	47	4,30	,72	
Ekonomik Etkiler	25 yaş ve altı	74	4,45	,61	,01
	26-35 yaş	194	4,43	,52	
	36-45 yaş	128	4,30	,67	
	46-55 yaş	87	4,22	,66	
	56-65 yaş	64	4,20	,70	
	66 yaş ve üzeri	47	4,22	,57	
Toplam Etki	25 yaş ve altı	74	4,41	,74	,00
	26-35 yaş	194	4,78	,46	
	36-45 yaş	128	4,69	,43	
	46-55 yaş	87	4,68	,72	
	56-65 yaş	64	4,38	1,02	
	66 yaş ve üzeri	47	4,41	,90	
Turizm Desteği	25 yaş ve altı	74	4,78	,39	,00
	26-35 yaş	194	4,85	,35	
	36-45 yaş	128	4,82	,44	
	46-55 yaş	87	4,67	,51	
	56-65 yaş	64	4,61	,58	
	66 yaş ve üzeri	47	4,54	,60	

Katılımcıların cinsiyetlerine göre faktörlere yaklaşımlarında anlamlı farklılıklar bulunup bulunmadığı analiz edildikten sonra faktörler yaş grupları açısından da değerlendirilmiştir. Yaş grupları açısından faktörleri karşılaştırabilmek için ise tek yönlü anova (varyans) analizinden faydalanılmıştır. Tablo 3’de de görüldüğü gibi “Çevresel Etkiler” faktörü dışında kalan diğer bütün faktörlerde anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir ($p < 0,05$). Anlamlı farklılıkların hangi gruplar arasında gerçekleştiğini belirleyebilmek için ise Scheffe analizinden faydalanılmıştır. “Sosyal Etkiler” faktörü açısından Scheffe

testi sonuçlarına göre 26-35 yaş grubu ile 46-55 yaş grubu arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Her iki grubun aritmetik ortalamaları değerlendirildiğinde ise birinci grubun en düşük, ikinci grubun ise en yüksek ortalamaya sahip olduğunu ifade etmek mümkündür. “Sosyal Etkiler” faktörünü oluşturan ifadeler olumsuz anlam yüklüdür. Bu nedenle ortalaması yüksek olan 46-55 yaş grubunun turizmin olumsuz sosyal etkiler yarattığı yönünde görüş bildirdiğini ifade etmek mümkündür. 26-35 yaş grubu ise turizmin sosyal açıdan olumsuz etkilerinin daha az olduğu yönünde görüş bildirmişlerdir.

Scheffe testi “Kültürel Etkiler” faktörü açısından değerlendirildiğinde ise 56-65 ve 66 yaş ve üzeri yaş gruplarının diğer gruplara göre farklılaştıkları gözlemlenmiştir. Aritmetik ortalamalardan hareketle bu iki yaş grubundaki katılımcıların diğer gruplara kıyasla turizmin kültürel etkileri hakkında daha olumsuz bir bakış açısında sahip olduklarını ifade etmek mümkündür. Anlamlı farklılığın bulunduğu bir diğer faktör olan “Ekonomik Etkiler” faktöründe ise farklılaşan grupların 25 yaş altı ve 26-35 yaş grupları olduğu görülmektedir. Bu iki yaş grubundaki katılımcıların turizmin ekonomik etkileri hakkında diğer gruplara kıyasla daha olumlu bakış açısına sahip olduklarını ifade etmek mümkündür. “Toplam Turizm Etkisi” faktörü için Scheffe testi sonuçları incelendiğinde 26-35 yaş grubu ile 25 yaş ve altı ve 66 yaş üzeri grupları arasında anlamlı farklılıklar olduğu görülmüştür. Aritmetik ortalamalardan hareketle söz konusu gruplardan 26-35 yaş grubunun turizmin toplam etkisi konusunda en olumlu bakış açısına sahip grup olduğunu ifade etmek mümkündür. Diğer iki grup ise en olumsuz bakış açısına sahip olan grupları oluşturmuşlardır. Son olarak “Turizm Desteği” faktörü için Scheffe testi sonuçları incelendiğinde ise anlamlı farklılıkların 66 yaş üzeri grup ile 26-35 ve 36-45 yaş grupları arasında gerçekleştiği tespit edilmiştir. Aritmetik ortalamalardan yola çıkarak 66 yaş üzeri katılımcıların en az turizm desteğine sahip olan grubu 26-35 yaş grubunun ise en yüksek turizm desteğine sahip olan grubu oluşturduğunu ifade etmek mümkündür.

Tablo 4. Katılımcıların Gelir Seviyeleri Açısından Faktörlere Yaklaşımlarının Değerlendirilmesine Yönelik Varyans Analizi Sonuçları

Faktörler	Gruplar	n	A.O.	Std.Sapma	Sig.(p)
Sosyal Etkiler	1500 TL'den az	232	1,73	,80	,05
	1501-3000 TL	225	1,62	,75	
	3001 TL ve üzeri	137	1,82	,82	
Kültürel Etkiler	1500 TL'den az	232	4,44	,62	,00
	1501-3000 TL	225	4,55	,55	
	3001 TL ve üzeri	137	4,29	,62	
Çevresel Etkiler	1500 TL'den az	232	4,35	,66	,15
	1501-3000 TL	225	4,44	,62	
	3001 TL ve üzeri	137	4,32	,74	
Ekonomik Etkiler	1500 TL'den az	232	4,28	,66	,01
	1501-3000 TL	225	4,43	,57	
	3001 TL ve üzeri	137	4,26	,59	
Toplam Etki	1500 TL'den az	232	4,59	,69	,06
	1501-3000 TL	225	4,71	,56	
	3001 TL ve üzeri	137	4,55	,78	
Turizm Desteği	1500 TL'den az	232	4,71	,49	,00
	1501-3000 TL	225	4,83	,43	
	3001 TL ve üzeri	137	4,70	,46	

Araştırma kapsamında gerçekleştirilen bir diğer varyans analizi ise katılımcıların gelir seviyelerine göre faktörlere yaklaşımlarında anlamlı farklılık bulunup bulunmadığını belirlemek amacıyla yapılmıştır. Tablo 4’de verilen analiz sonuçlarından da anlaşılacağı gibi “Kültürel Etkiler”, “Ekonomik Etkiler” ve “Turizm Desteği” olmak üzere toplam üç faktörde anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir.

edilmiştir ($p<0,05$). Gerçekleştirilen Scheffe testi sonuçlarına göre “Kültürel Etkiler” faktörü için gelir seviyesi 3001 TL ve üzeri olan grubun anlamlı farklılığa sahip olduğu anlaşılmıştır. Aritmetik ortalamalardan hareketle bu gelir seviyesine sahip grubun diğerlerine kıyasla turizmin kültürel etkileri açısından daha olumsuz bir bakış açısına sahip olduklarını ifade etmek mümkündür. “Ekonomik Etkiler” faktöründe ise anlamlı farklılığa sahip olan grup 1501-3000 TL arası gelir seviyesine sahip olan grup olmuştur. Bu grupta yer alan katılımcılar diğerlerine göre turizmin ekonomik etkilerinin daha olumlu olduğunu ifade etmişlerdir. Anlamlı farklılığın tespit edildiği son faktör olan “Turizm Desteği” faktöründe de 1501-3000 TL arası gelire sahip olan grubun anlamlı farklılığa sahip olan grup olduğu görülmektedir. Bu grup, diğer gruplara kıyasla turizm desteği en yüksek olan grubu oluşturmuştur.

Araştırmanın en çarpıcı bulguları katılımcıların meslek gruplarına göre faktörlere karşı tutumlarında anlamlı farklılıklar bulunup bulunmadığına yönelik gerçekleştirilen varyans analizinde elde edilmiştir. Analiz sonuçlarında faktörlerin tamamında anlamlı farklılıklar bulunduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$). “Sosyal Etkiler” faktörü için Scheffe testi sonuçları incelendiğinde, anlamlı farklılığın esnaf grubu ile kamu personeli grubu arasında gerçekleştiği görülmüştür. Aritmetik ortalamalardan hareketle, esnaf grubunun turizmin sosyal etkilerinin daha olumsuz gerçekleştiğini düşündüklerini ifade etmek mümkündür. Kamu personelleri ise tüm meslek grupları içerisinde sosyal etkilere karşı en olumlu bakış açısında sahip grup olmuştur. Bu faktör için aritmetik ortalamalardan çıkarılabilecek bir diğer ilginç sonuç ise turizm esnafının turizmin sosyal etkilerine karşı en olumlu bakış açısına sahip olan grup olmasıdır. Scheffe testi sonuçları “Kültürel Etkiler” faktörü açısından değerlendirildiğinde ise Turizm esnafı ve Turizm çalışanı gruplarının işçi ve kamu personeli gruplarından farklılaştıkları gözlemlenmiştir. Aritmetik ortalamalar incelendiğinde ise işçi ve kamu personeli gruplarının turizm çalışanı ve turizm esnafı gruplarına kıyasla turizmin kültürel etkileri konusunda daha olumsuz bir bakış açısında sahip olduklarını ifade etmek mümkündür. Kültürel etkiler faktörü için en olumsuz bakış açısına sahip olan grup kamu personeli olarak gerçekleşirken en olumlu bakış açısına ise turizm esnafının sahip olduğu gözlemlenmektedir. Her ne kadar varyans analizi sonuçlarında “Çevresel Etkiler” faktörü için de anlamlı farklılıklar bulunduğu tespit edilse de Scheffe testinde gruplar arasında anlamlı farklılık tespit edilmemiştir. Ancak aritmetik ortalamalardan hareketle turizmin çevresel etkileri konusunda en olumsuz bakış açısında ev hanımlarının, en olumlu bakış açısına ise emeklilerin sahip olduğunu ifade etmek mümkündür. Turizmin ekonomik etkilerine ilişkin ise turizm çalışanları grubu ile işçi, kamu personeli ve öğrenci grupları arasında anlamlı farklılık bulunduğu tespit edilmiştir. Turizm çalışanları turizmin ekonomik etkileri konusunda en olumlu bakış açısına sahip olan grubu oluştururken öğrenci grubunun en olumsuz bakış açısına sahip olan grubu oluşturduğu görülmektedir.

Toplam turizm etkisi faktörü açısından Scheffe testi sonuçları incelendiğinde anlamlı farklılıkların işçi grubu ile esnaf ve turizm esnafı grupları arasında gerçekleştiği tespit edilmiştir. Aritmetik ortalamalardan hareketle, toplam turizm etkisi faktörüne en olumlu bakış açısına sahip olan grubun turizm esnafı, en olumsuz bakış açısına sahip olan grubun ise işçi grubu olduğunu ifade etmek mümkündür. Araştırmada incelenen son faktör olan “Turizm Desteği” faktörü için Scheffe testi sonuçları incelendiğinde ise “Çevresel Etkiler” faktörüne benzer şekilde gruplar arasında anlamlı farklılıklar tespit edilememiştir. Ancak aritmetik ortalamalardan hareketle turizm desteği en yüksek olan grubun turizm esnafı, en düşük olan grubun ise öğrenci grubu olduğunu ifade etmek mümkündür.

Tablo 5. Katılımcıların Meslek Grupları Açısından Faktörlere Yaklaşımlarının Değerlendirilmesine Yönelik

Varyans Analizi Sonuçları					
Faktörler	Gruplar	n	A.O.	Std.Sapma	Sig.(p)
Sosyal Etkiler	Turizm esnafı	43	1,50	,55	,00
	Turizm çalışanı	88	1,52	,68	
	Esnaf	138	1,56	,58	
	İşçi	129	1,86	,87	
	Kamu personeli	66	2,00	1,02	
	Öğrenci	74	1,77	,85	
	Emekli	19	1,71	,79	
	Ev hanımı	37	1,77	,83	
Kültürel Etkiler	Turizm esnafı	43	4,74	,35	,00
	Turizm çalışanı	88	4,66	,39	
	Esnaf	138	4,48	,55	
	İşçi	129	4,30	,65	
	Kamu personeli	66	4,25	,58	
	Öğrenci	74	4,42	,72	
	Emekli	19	4,71	,37	
	Ev hanımı	37	4,29	,83	
Çevresel Etkiler	Turizm esnafı	43	4,51	,61	,02
	Turizm çalışanı	88	4,51	,46	
	Esnaf	138	4,42	,58	
	İşçi	129	4,26	,81	
	Kamu personeli	66	4,40	,62	
	Öğrenci	74	4,30	,69	
	Emekli	19	4,58	,38	
	Ev hanımı	37	4,18	,92	
Ekonomik Etkiler	Turizm esnafı	43	4,38	,67	,00
	Turizm çalışanı	88	4,61	,36	
	Esnaf	138	4,32	,65	
	İşçi	129	4,28	,61	
	Kamu personeli	66	4,20	,69	
	Öğrenci	74	4,18	,69	
	Emekli	19	4,30	,37	
	Ev hanımı	37	4,39	,53	
Toplam Etki	Turizm esnafı	43	4,94	,16	,00
	Turizm çalışanı	88	4,71	,51	
	Esnaf	138	4,75	,44	
	İşçi	129	4,39	,98	
	Kamu personeli	66	4,70	,42	
	Öğrenci	74	4,48	,60	
	Emekli	19	4,76	,34	
	Ev hanımı	37	4,51	,98	
Turizm Desteği	Turizm esnafı	43	4,88	,24	,00
	Turizm çalışanı	88	4,87	,36	
	Esnaf	138	4,83	,38	
	İşçi	129	4,66	,55	
	Kamu personeli	66	4,68	,50	
	Öğrenci	74	4,63	,57	
	Emekli	19	4,86	,20	
	Ev hanımı	37	4,76	,49	

Tablo 6. Faktörler Arası İlişki Düzeylerinin Ölçülmesine Yönelik Korelasyon Analizi Sonuçları

		Sosyal Etkiler	Kültürel Etkiler	Çevresel Etkiler	Ekonomik Etkiler	Toplam Etki
Kültürel Etkiler	P.Corr.	-,35				
	Sig. (p)	,00				
Çevresel Etkiler	P.Corr.	-,41	,24			
	Sig. (p)	,00	,00			
Ekonomik Etkiler	P.Corr.	-,29	,34	,21		
	Sig. (p)	,00	,00	,00		
Toplam Etki	P.Corr.	-,33	,25	,34	,30	
	Sig. (p)	,00	,00	,00	,00	
Turizm Desteği	P.Corr.	-,54	,43	,35	,31	,34
	Sig. (p)	,00	,00	,00	,00	,00

Varyans analizlerinden sonra faktörler arasında anlamlı korelasyonların bulunup bulunmadığının ölçülebilmesi amacıyla korelasyon analizi gerçekleştirilmiştir. Korelasyon analizinden elde edilmek istenen temel sonuç "Toplam Turizm Etkisi" faktörü ve "Turizm Desteği" faktörü ile diğer faktörler arasında anlamlı korelasyonlar bulunup bulunmadığının tespit edilmesidir. Bu bağlamda Tablo 6'da yer alan sonuçlar izlendiğinde faktörlerin tamamında anlamlı düzeyde korelasyonların tespit edildiğini ifade etmek mümkündür ($p < 0,05$). Tabloda "Toplam Etki" faktörü açısından değerlendirildiğinde, en yüksek korelasyonun %34 ile çevresel turizm eskisi ile gerçekleştiği gözlemlenmektedir. Bu oranın pozitif yönlü ancak düşük düzeyde bir korelasyon olduğunu ifade etmek mümkündür. Sosyal Etkiler faktörü ile Toplam etki faktörü arasında ise negatif yönlü, düşük düzeyde bir korelasyon tespit edilmiştir. Tabloda Sosyal Etki faktörüne ilişkin korelasyonların negatif yönlü gerçekleşmiş olması bu faktörü tespit etmek için kullanılan ifadelerin negatif anlamlar içermesinden kaynaklanmaktadır. Diğer bir ifade ile turizmin sosyal olumsuzluklar üzerindeki etkisi yükseldikçe turizmin olumlu etkilerine ilişkin inançların düştüğünü ifade etmek mümkündür. Tablo 6 "Turizm Desteği" faktörü açısından değerlendirildiğinde ise en yüksek korelasyonun "Sosyal Etkiler" faktörü ile gerçekleştiği gözlemlenmektedir. (-,54) her iki faktör arasında negatif yönlü, orta düzeyde bir korelasyon tespit edilmiştir. Turizmin kültürel etkileri ile turizm desteği arasında da pozitif yönlü, %43 düzeyinde bir korelasyon tespit edildiği gözlemlenmektedir. Yüzde 30'lar düzeyinde olmakla birlikte "Turizm Desteği" ile diğer faktörler arasında da anlamlı korelasyonların bulunduğu gözlemlenmektedir. Bu sonuçlardan hareketle, turizmin etkilerinin olumlu olduğuna yönelik algı ve inançlar arttıkça turizm desteğinin de arttığını ifade etmek mümkündür. Ancak korelasyon analizi iki faktör arasındaki ilişki düzeyini belirtmekle birlikte ilişki yönünü tespit etmekte yetersiz kalmaktadır. Bu bağlamda faktörler arasındaki ilişkilerin bağımlı ve bağımsız değişkenler düzeyinde daha ayrıntılı incelenmesi gereği duyulmuş ve bu nedenle doğrusal regresyon analizine başvurulmuştur.

Tablo 7. Toplam Turizm Etkisi Faktörüne İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

Model	R	R ²	Düzeltilmiş R ²	Standart Hata	F	P
1	,449	,202	,196	,60394	37,252	,000

		Standartlaşmamış Katsayılar		Standartlaşmış Katsayılar		
Model		B	Std. Hata	Beta	t	Sig.
1	Sabit	2,648	,314		8,422	,000
	Sosyal Etkiler	-,134	,036	-,158	-3,711	,000
	Kültürel Etkiler	,091	,045	,082	1,998	,046
	Çevresel Etkiler	,217	,041	,216	5,304	,000
	Ekonomik Etkiler	,197	,044	,182	4,527	,000

Bağımlı değişken: Toplam Turizm Etkisi

Regresyon analizlerinde ilk olarak bağımlı değişken olarak “Toplam Turizm Etkisi” faktörü seçilmiş, bağımsız değişkenler ise turizmin sosyal, kültürel, çevresel ve ekonomik etkilerine yönelik faktörler olarak tespit edilmiştir. Backward yöntemi ile gerçekleştirilen analizde Toplam Turizm Etkisi faktörü üzerinde etkisi olduğu düşünülen faktörlerin tamamı analize dahil edilmiştir. Bu yöntemde analiz, t değerleri ve p değerleri üzerinden anlamlı ilişkilerin tespit edilmediği faktörleri analizden çıkararak analizi tekrarlamaktadır. Tablo 7’de de görüldüğü gibi çalışmamızda bağımsız değişkenlerin tamamının bağımlı değişken üzerinde anlamlı etkisi olduğu tesit edilmiş ve bu nedenle analiz tek aşamada tamamlanmıştır. Tablo 7’de öncelikle model özeti incelenecek olur ise p değeri ve F değerleri üzerinden modelin anlamlı olduğunu ifade etmek mümkündür. Ancak düzeltilmiş R² değeri incelendiğinde %19 (,196) gibi düşük bir değer olduğu görülmektedir. Bu değer, elde edilen modelin varyansı açıklama oranını %19 olduğunu ifade etmektedir. Bu sonuçtan hareketle her ne kadar anlamlı ilişkiler tespit edilmiş olsa da toplam turizm etkisinin turizmin sosyal, kültürel, çevresel ve ekonomik etkileri dışında bir takım faktörlerden de etkilendiğini ifade etmek mümkündür. Beta katsayıları incelendiğinde ise Toplam Turizm Etkisi faktörü üzerinde en yüksek etki oranına sahip olan faktörün “Çevresel Etkiler” faktörü olduğu tespit edilmiştir (%21). “Ekonomik Etkiler” faktörünün etki düzeyi %18, “Sosyal Etkiler” faktörünün %15 ve “Kültürel Etkiler” faktörünün etki düzeyi %8 olarak tespit edilmiştir.

Tablo 7. Turizm Desteği Faktörüne İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

Model	R	R ²	Düzeltilmiş R ²	Standart Hata	F	p
1	,630	,396	,391	,36534	77,231	,000

		Standartlaşmamış Katsayılar		Standartlaşmış Katsayılar		
Model		B	Std. Hata	Beta	t	Sig.
1	Sabit	3,466	,201		17,212	,000
	Sosyal Etkiler	-,217	,022	-,369	-9,825	,000
	Kültürel Etkiler	,178	,028	,231	6,449	,000
	Çevresel Etkiler	,063	,025	,090	2,484	,013
	Ekonomik Etkiler	,055	,027	,073	2,058	,040
	Toplam Etki	,078	,025	,112	3,132	,002

Bağımlı değişken: Turizm Desteği

Toplam Turizm Etkisinden sonra ikinci bir regresyon analizi de “Turizm Desteği” faktörü için gerçekleştirilmiştir. Turizm Desteğinin bağımlı değişken olarak belirlendiği analizde diğer faktörlerin turizm desteği üzerindeki etki düzeylerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Analiz sonucu elde edilen verileri Tablo 7’de incelemek mümkündür. F ve p değerlerinden hareketle modelin anlamlı, kabul edilebilir olduğunu ifade etmek mümkündür. Düzeltilmiş R² değeri ise 0,391 olarak gerçekleşmiştir. Bu değer, modelin varyansın %39’unu açıkladığını ifade etmektedir. Bu sonuçtan hareketle, varyansın faktörler tarafından önemli düzeyde açıklandığını ifade etmek mümkündür. Ancak bu sonuç aynı zamanda Turizm desteğini etkileyen başka faktörlerin de bulunduğu anlamında değerlendirilmelidir. Beta katsayıları incelendiğinde ise Turizm Desteği üzerinde en yüksek etkiye Sosyal Etki faktörünün sahip olduğu gözlemlenmektedir (%36). Kültürel Etkiler faktörü %23, Toplam Etki faktörü %11, Çevresel Etki faktörü %9 ve Ekonomik Etkiler faktörü ise %7 düzeyinde etkiye sahiptir.

SONUÇ

Araştırma verileri üzerinde ilk olarak faktör analizi gerçekleştirilmiş ve literatürdeki çalışmalara da paralel olarak; sosyal etkiler, kültürel etkiler, çevresel etkiler, ekonomik etkiler, toplam etki ve turizm desteği faktörleri tespit edilmiştir (Yoon vd., 2001; Cengiz ve Kırkbir, 2007). Ancak benzer bir çalışmada farklı bir ölçek kullanan Eren ve Aypek (2012), turizmin çevresel, ekonomik ve kültürel etkileri faktörleri üzerinde durmuş, buna ilave olarak sosyal etkiler faktörü yerine turizmle etkileşim ifadesini kullanmıştır. Çalışkan ve Tütüncü’nün (2008) kullandığı ölçek ise; duygusal bağlılık, negatif etkiler, dış çevre, iç çevre, ekonomik etkiler, ekonomik beklentiler, turizm arzı ve tanıtım faktörlerinden oluşmuştur. Bu çalışmada kullanılan altı faktörün toplam varyansı açıklama oranının %67 olarak tespit edilmesi bu alanda farklı faktörlerin de tespit edilebileceği kabul edilmekle birlikte söz konusu altı faktörün yeterli olduğunu ifade etmektedir.

Araştırma bulgularından hareketle üzerinde durulması gereken ilk sonuç kadınların erkeklere oranla toplam turizm etkisi konusunda daha olumsuz yaklaşıma sahip olmalarıdır. Her ne kadar turizm desteği açısından kadınlar ve erkekler arasında anlamlı farklılık tespit edilememiş olsa da turizm etkileri açısından aynı şeyi ifade etmek mümkün değildir. Kültürel etkiler, ekonomik etkiler ve toplam turizm etkileri açısından kadınların erkeklere kıyasla turizme karşı olumsuz bir algıları söz konusudur. Bu sonucun temel nedenini turistlerin bölgeyi ziyaretleriyle başlayan aile hayatlarındaki bozulmaya bağlamanın mümkün olduğu düşünülmektedir. Kadınlar, aile hayatlarındaki olası bozulmalara karşı turizmin etkilerini daha olumsuz olarak algılamaktadırlar. Ancak turizmin özellikle bölge ekonomisine olan katkıları düşünüldüğünde kadınların bu olumsuz algıların turizme karşı olumsuz bir tutuma dönüşmediği görülmektedir. Çalışmada elde edilen bu sonuç Bilim ve Özer’in (2013) çalışmalarında elde ettikleri sonuçlarla farklılık göstermektedir. Bilim ve Özer (2013), erkeklerin turizme karşı daha olumsuz bir bakış açısına sahip olduklarını ve bunun temel nedeninin geleneksel yaşam tarzına sahip Türk erkekleri olmasından kaynaklanabileceğini ifade etmişlerdir. Her iki çalışmadaki farklılığın nedeninin ise kullanılan ölçeklerdeki farklılıklar olduğu düşünülmektedir. Zira Bilim ve Özer’in (2013) çalışmalarında kullandıkları ölçek ile bu çalışmada kullanılan ölçek ciddi farklılıklar göstermektedir. Diğer taraftan her iki çalışmanın uygulandığı bölgeler arasındaki farklılıkların da farklı sonuçlar elde edilmesine neden olacağı düşünülmektedir.

Analizler sonucunda yaş grupları arasında da gerek algı gerekse tutumlar üzerinde anlamlı farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Genel olarak ifade etmek gerekirse turizmin sosyal, kültürel ve ekonomik etkileri konusunda ileri yaşlardaki katılımcıların genç olanlara kıyasla daha olumsuz bir bakış açısında sahip olduğu görülmüştür. Benzer farklılıklar toplam turizm etkisi ve turizm desteği faktörleri için de gerçekleşmiştir. Genç katılımcılar yaşlı katılımcılara kıyasla daha olumlu bir toplam etki algısına ve turizm desteğine sahiptirler. Bu sonucu yetişkin katılımcıların geleneklerine ve yaşam tarzlarına karşı daha muhafazakar bir tutum içerisinde olmalarına bağlamak mümkündür. Turizm faaliyetleri nedeniyle

geleneklerde, yaşam tarzlarında, bireyler arası iletişimde yaşanan bir takım değişiklikler yetişkin ve ileri yaştaki katılımcılar açısından olumsuz değişimler olarak algılanırken yaşı daha genç olan katılımcılar yaşanan veya yaşanabilecek sosyal ve kültürel değişimlere karşı aynı olumsuz bakış açısını göstermemektedirler. Bu durumu toplumda zaten var olan kuşaklar arası algı farklılıklarının turizmdeki yansımaları olarak da değerlendirmek mümkündür.

Gelir seviyeleri açısından katılımcılar karşılaştırıldığında, turizmin kültürel etkileri ve ekonomik etkilerine ilişkin ve turizm desteğine ilişkin farklılıklar tespit edilmiştir. Kültürel etkiler açısından gelir seviyesi yüksek olanların daha olumsuz bir algıya sahip olduğunu, ekonomik etkiler ve turizm desteği açısından ise gelir seviyesi en düşük olan grubun en olumlu algıya sahip olduğunu ifade etmek mümkündür. Bu sonuçlardan hareketle yerel halkın gelir seviyesine paralel olarak turizmin olumsuz etkilerini değerlendirme eğilimlerinde farklılıklar olduğu düşünülmektedir. Gelir seviyesi düşük olan grubun ekonomik çıkarlar nedeniyle turizmin kültürel olumsuzluklarını göz ardı edebildiği, buna karşın turizmin ekonomik faydalarını belki de olduğundan daha olumlu algıladığı düşünülmektedir. Gelir seviyesi en yüksek olan grup ise gelirlerinin yüksekliğine de bağlı olarak kültürel etkileri görmemezlikten gelmemekte ve turizm desteği konusunda daha olumsuz bir yaklaşım sergileyebilmektedir.

Katılımcıların mesleki dağılımlarına göre turizm etkilerine yaklaşımları ve turizm desteklerine ilişkin farklılıklar bulunup bulunmadığı incelendiğinde Turizm esnafının turizmin sosyal etkilerine karşı en olumlu bakış açısına sahip olan grubu oluşturduğu tespit edilmiştir. Turizm çalışanları da benzer şekilde olumlu algıya sahip olan grubu oluşturmuştur. Turizmden herhangi bir ekonomik beklentisi olmadığı varsayılabilir kamu çalışanlarının ise en olumsuz sosyal etki algısına sahip olduğunu ifade etmek mümkündür. Dolayısıyla turizmin sosyal etkilerinin algılanma düzeyinin turizmden ekonomik beklenti düzeyi ile örtüştüğü söylenebilir. Kültürel, çevresel ve ekonomik etkiler faktörleri açısından da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Kamu personeli ve işçi grupları gibi turizmden herhangi bir ekonomik kazanç beklentisi olmayan gruplarda turizmin etkilerini daha olumsuz algılama eğilimi söz konusu olmaktadır. Toplam turizm etkisi ve turizm desteği faktörlerinde de sonuçlar benzer çıkmıştır. Ancak mesleki dağılım incelenirken değerlendirilmesi gereken bir diğer önemli nokta “öğrenci” grubunun sonuçlarıdır. Yaş ortalamalarına göre kıyaslama sonuçlarından farklı olarak meslek gruplarına göre kıyaslamada öğrencilerin de kamu personeli ve işçilere benzer ortalamalara sahip oldukları gözlemlenmiştir. Bu sonuçtan hareketle her ne kadar turizme karşı olumsuz bir bakış açıları olmasa da öğrencilerin turizmden doğrudan bir çıkarları olmamasının turizmin olası olumsuz etkilerini göz ardı etmemelerini sağladığını ifade etmek mümkündür.

Analiz sonuçlarına göre toplam turizm etkisi ile en yüksek korelasyona sahip olan faktör çevresel etkiler olmuştur. Sosyal etkilerin ise ikinci sırada yer aldığı gözlemlenmiştir. Ekonomik ve kültürel etkiler bu sırayı takip etmişlerdir. Toplam turizm desteği ile en yüksek korelasyona ise sosyal etkiler sahiptir. Daha sonra sırasıyla; kültürel etkiler, toplam etki, çevresel etkiler ve ekonomik etkiler gelmektedir. Regresyon analizleri de benzer sonuçları vermektedir. Aynı ölçeği kullanan Yoon vd.’nin (2001) çalışmasında toplam turizm etkisi üzerinde en çok etkiye sahip olan faktör ekonomik etkiler olarak tespit edilirken çevresel etkiler faktörünün de turizm desteği faktörüne önemli derecede etkide bulunduğu ifade edilmiştir. Aradaki farklılığın ölçeklerin uygulandığı milliyetlerin farklı olması olabileceği düşünülerek Cengiz ve Kırkbir’in (2007) çalışması incelendiğinde ise toplam turizm etkisi üzerinde sosyal etkiler faktörünün en yüksek etki düzeyine sahip faktör olarak tespit edildiği kültürel etkiler faktörünün de bu faktörü takip ettiği görülmüştür. Dolayısıyla iki çalışma sonuçları arasında paralellik tespit edildiğini ifade etmek mümkündür. Turizmin ekonomik etkilerinin katılımcıların turizme karşı algılarını etkilediğini kabul etmekle birlikte toplam turizm etkisi algısı ve turizm desteği açısından sosyal ve kültürel etkilerin ön plana çıktığı anlaşılmaktadır. Bölge halkının turizm dışı yaşam tarzlarının kırsal bir yaşam tarzı olması, geleneklerinin ve yaşam tarzlarının bozulmasını istememeleri gibi nedenlerin bu sonuçları doğurduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte özellikle sosyal etkiler faktörünü açıklayan ifadelerde kullanılan “suc

oranlarının artması” ve “yıkıcı etkilerin oluşması” gibi ifadelerin üzerinde ayrıca durulması gerektiği düşünülmektedir. Bu alanda gerçekleştirilebilecek benzer çalışmalarda suç oranlarında ve olumsuz etkilerde ciddi bir artışın yaşanıp yaşanmadığının incelenmesi ve böylelikle yerel halkın ifadelerine somut veriler üzerinden mi yoksa duygusal olarak mı cevap verdiklerinin tespit edilmesi daha farklı sonuçlar doğurabilecektir.

Araştırma sonuçlarından hareketle yerel halkın turizm desteğinin sağlanabilmesi için öncelikle turizmin olası olumsuz etkilerinin en aza indirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Atılması gereken sonraki adım ise önceliğin yerel halka verilerek turizmin ekonomik faydalarından yerel halkın faydalanmasının sağlanmasıdır. Küçük ölçekli işletmelerin desteklenmesi, yörede yatırım yapmak isteyen bölge halkına uygun krediler ve yatırım bilgilendirme eğitimlerinin verilmesi faydalı olabilecektir. Böylelikle turizmin ekonomik faydalarından yararlanan halkın turizmin etkilerine karşı daha olumlu bir algı geliştirmesi ve dolayısıyla turizm desteğini arttırmaları sağlanabilecektir. Ancak unutulmaması gereken en önemli nokta turizmin kültürel ve sosyal değişim üzerindeki etkileridir. Özellikle Dalyan bölgesi gibi kırsal kesimde yaşayan yerel halkın uluslararası bir kültür karşılaşmasında savunmasız kalmaması için eğitilmesi gerekmektedir. Turizm bölgelerinde yaşayan yerel halkların turistlerin kültürleri ve yaşam tarzlarıyla karşılaştıklarında bu yaşam tarzlarına karşı düşmanca tavır sergilemeden kendi kültürlerini ve yaşam tarzlarını nasıl koruyabileceklerini öğrenmeleri gerekmektedir. Yerel halkın turizmden kazanç sağlarken kayıplarının azaltılmasını en önemli yollarından birinin bölge halkının eğitilmesi olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akova, O. (2006). Yerel Halkın Turizmin Etkilerini Algılamalarına ve Tutumlarına Yönelik Bir Araştırma. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 2 (1)
- Alaeddinoğlu, F. (2007). Van Halkının Turisti ve Turizmi Algılama Şekli. *Coğrafya Bilimler Dergisi*, 5 (1), 1-16.
- Bilim, Y., Özer, Ö. (2013). Yerel Halk Gözüyle Konya’da Turizmin Önemi ve Ekonomik, Sosyal, Çevresel Etkileri. *Ulusal KOP Bölgesel Kalkınma Sempozyumu*, Konya.
- Butler, R.W. (1980). The Concept of a Tourist Area Cycle of Evolution: Implication for the Management of Resources. *Canadian Geographer*, XXIV, 5-12.
- Cengiz, E., Kırkbir, F., (2007). Yerel Halk Tarafından Algılanan Toplam Turizm Etkisi İle Turizm Desteği Arasındaki İlişkiye Yönelik Yapısal Bir Model Önerisi, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 19-37.
- Çalışkan, U. ve Tütüncü, Ö. (2008). Turizmin Yerel Halk Üzerindeki Etkileri ve Kuşadası İlçesi Uygulaması”. *IV. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi*.
- Doğan, H., Üngüren, E. (2012). Yerel Halkın Isparta Turizmine Yönelik Görüşleri Üzerine Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17 (1), 103-122.
- Eralp, Z. (1974). Socio-Economic Effects of Tourism towards Communal Changes. *Ankara University Press*, Ankara
- Eren, R., Aypek, N. (2012). Kırsal Turizm Bölgesinde Yerel Halkın Turizmin Gelişimine Karşı Tutumları: Cumalıkız Köyü Örneği. *Uluslararası Sosyal Ekonomik Bilimler Dergisi*, 2 (2), 43-47.
- Fesenmaier, D.R., O’Leary, J. ve Uysal, M. (1996). *Advances in Tourism Marketing Methodologies*, Hawoth Press, New York.
- Han, G., Fang, W.T., Huang, Y.W. (2011). Classification and Influential Factors in the Perceived Tourism Impacts of Community Residents on Nature-based Destinations: China’s Tiantangzhai Scenic Area. *Procedia Environmental Sciences*, 10, 2010-2015.
- Kervankıran, İ., (2011). Turizm ve Turizmin Etkileri Konusunda Yerel Halkın Yaklaşımlarının Belirlenmesi: Afyonkarahisar Örneği. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 24, 1-25.

- Mathieson A. and Wall, G. (1992). Tourism, economic, physical and social impacts. *Longman Specific and Technical*, Longman Singapore Publisher Ltd., London
- Mason Peter ve Cheyne Joanne (2000). Residents' Attitudes to Proposed Tourism Development. *Annals of Tourism Research*. 27(2), 391-409.
- Murphy, P.E. (1985). Perceptions and Attitudes of Decision –Making Groups in Tourism Centers. *Journal of Travel Research*, 21(3),8-12.
- Perdue, R.R., Long, P.T. ve Allen, L. (1990). Rural Resident Tourism Perceptions and Attitudes by Community Level of Tourism. *Journal of Travel Research*, 28(3), 3-9.
- Sekaran, U. (1999). Research Methods For Business, *John Wiley & Sons Inc.* New York.
- Tosun, C. ve Timothy, D. J. (2003). Arguments for Community Participation in The Tourism Development Process. *The Journal of Tourism Studies*. 14(2), 2-15.
- Yoon, Y., Gürsoy, D., Chen, J.S. (2001). Validating a Tourism Development Theory With Structural Equation Modeling. *Tourism Management*, 22, 363-372.
- Zhong, L., Deng, J., Song, Z., Ding, P. (2011). Research on Environmental Impacts of Tourism in China: Progress and Prospect. *Journal of Environmental Management* 92, 2972-2983.

YEŞİL YAPI KONSEPTİNE GENEL BİR BAKIŞ

Aysun SEVEN¹,Bülent TOPBAŞLI², Bahtiyar DURSUN³

ÖZET

Günümüzde insanlığın en temel ihtiyaçlarından birisi enerjidir. Üretim sektöründe büyümeden dolayı enerjiye olan talebin artması beraberinde enerjiye olan ihtiyacın artmasına sebep olmuştur. Enerji ihtiyacının karşılanmasında başvurulan ilk kaynaklar genellikle fosil kökenli yakıtlar olmaktadır. Bu yakıt türünün aşırı kullanımı sonucunda günümüzün en büyük sorunlarından olan küresel iklim değişikliğine sebep olmaktadır. Fosil yakıtlardan enerji üretimi esnasında havaya salınan CO₂ ve SO₂ gibi sera gazları iklim değişikliğine, ekolojik dengenin bozulmasına sebep olmaktadır. Bu konuda önlemler alınmadığı takdirde dünyamız yaşanılabilir bir dünya olmaktan çıkacaktır. Bu bağlamda öncelikli olarak enerji ihtiyacının karşılanmasında yenilenebilir enerji kaynaklarının yeni inşa edilen yapılarda ise sürdürülebilirlik ve yeşil konsept kapsamında değerlendirilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışmada; sürdürülebilir, ekolojik, yeşil, çevre dostu veya yaşam döngüsü çerçevesinde bütüncül bir anlayışla tasarlanan, iklim koşullarına uygun yapılar hakkında kapsamlı bilgiler verilecektir. Ayrıca bu yapıların enerji ihtiyacını karşılamaya yönelik yenilenebilir enerji kaynakları ile donatılmış alternatifler değerlendirilecektir. Sonuç olarak doğaya uyumlu ve sürdürülebilir yapılar inşa ederek daha temiz ve yaşanılabilir bir dünya oluşturmanın yolları araştırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Yeşil yapı, Yenilenebilir enerji kaynakları

AN OVERVIEW OF GREEN BUILDING CONCEPT

ABSTRACT

Nowadays, one of the main needs of humankind is energy. The increase in the need of energy in the production sector due to expansion has caused the increase in the need of energy. The fossil fuels are the first sources that are generally wanted in meeting energy demand. Because of overuse of this fuel type, the global climate change which is the biggest problem in nowadays occurs. The greenhouse gases such as CO₂ and SO₂ that are released to the air during the energy production from fossil fuels cause climate change and disruption of the ecological balance. If no precautions are taken, our world will not be place for living. In this context, it has been found out that the renewable energy sources must be evaluated as sustainable in the newly built constructions and as a green concept in the meeting of energy demand.

In this study, a comprehensive knowledge about the constructions that are available to climate conditions and designed in a holistic approach in terms of sustainable, ecological, green, environmentally friendly and lifecycle. In addition to this, the alternatives equipped with the renewable energy sources for meeting the energy demand of these constructions will be evaluated. Consequently, the ways for creating a cleaner and livable world will be investigated by building environmentally friendly and sustainable constructions.

Keywords: Sustainability, Green building, Renewable energy resources

¹ Öğretim Görevlisi, Kırklareli Üniversitesi Pınarhisar MYO, aysun.seven@klu.edu.tr

² Öğretim Görevlisi, Kırklareli Üniversitesi Pınarhisar MYO, bulent.topbasli@klu.edu.tr

³ Doç.Dr. Kırklareli Üniversitesi Teknoloji Fakültesi, bahtiyar.dursun@klu.edu.tr

GİRİŞ

Günümüzde gelişmiş yada gelişmekte olan ülkelerde imalat ve sanayi sektöründe en önemli girdinin enerji olduğu bilinmektedir. Nüfus artışı, dinamik bir ekonomik yapı, insanların yaşam kalitesinin ve refah düzeyinin artması gibi etkenler enerjiye olantalebi doğrudan arttırmaktadır. Talep edilen enerjinin sağlanmasında konvansiyonel enerji kaynaklarının kullanılması beraberinde CO₂, SO₂ ve NO gibi sera gazı emisyonlarının oluşmasına da sebep olmaktadır. Konvansiyonel enerji kaynakları temelde kömür, petrol v.b. fosil kökenli yakıtlardan oluşmakta ve dünyada bu kaynakların rezervlerinde önemli ölçüde bir azalış söz konusu olmaktadır. Bahsedilen konvansiyonel enerji kaynaklarının sera gazı emisyonları yayması, çevre kirliliğine yol açması ve rezervlerinin her geçen gün önemli ölçüde azalması gibi olumsuzluklar ülkeleri yeni enerji türlerini aramaya yöneltmiştir. Bu enerji kaynaklarının başında yenilenebilir enerji kaynakları gelmektedir. Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı ülkelerin dışa bağımlılığının azaltılması noktasında ayrı bir öneme sahiptir. Arz güvenliği için enerjide çeşitlilik sağlamakta ülkeler açısından önem teşkil etmektedir (Dursun, 2013; Dursun ve Gökçöl, 2011; Dursun vd, 2009).

Temiz, çevre dostu kaynak olarak sonsuz olması gibi avantajlarından dolayı son zamanlarda yenilenebilir enerji kaynaklarına artan bir ilgi duyulmaktadır. Yenilenebilir enerji kaynakları hidrolik, jeotermal, güneş, biokütle ve rüzgâr gibi enerji kaynaklarıdır (Uysal, 2011). Bu kaynaklar arasında özellikle rüzgar ve güneş gibi enerji türleri ülkelerin potansiyelleri ölçüsünde değerlendirilebildikleri enerji türleridir. Türkiye yenilenebilir enerji kaynakları açısından yeterli potansiyele sahip bir ülkedir. Yenilenebilir enerji kaynakları tüm ülkelerde olduğu gibi Türkiye için de ekonomik, politik ve çevre açısından güvenilir enerji sağlama özellikleri ile oldukça önemli bir yere sahiptir (Uysal, 2011).

Konvansiyonel enerji kaynaklarının kullanımı ile ortaya çıkan olumsuzlukları bertaraf etmek amacıyla yapı sektöründe de bir takım değişimler gözlemlenmekte ve son zamanlarda yeni inşa edilen yapılarda sürdürülebilirlik temelli doğayla uyumlu ve çevreci yapılar inşa edildiği görülmektedir. Bu tarzda gerçekleştirilen yapılar "yeşil yapı konsepti" olarak tanımlanan yapılar ortaya çıkmıştır. Bu konseptteki yapılar inşa edilirken yapım aşamasında kullanılacak yapı malzemeleri noktasında belirli bir takım standartlar getirilerek ve bu standartları uygulayan yapılar sertifikalandırılmaktadır. Sertifika alan yapılar yapı sektöründe daha değerli, doğaya saygılı, ekolojik, konforlu ve enerji tüketimini azaltan yapılar olarak yeni bir yönelim ve sektör ortaya çıkarmıştır (yeşilkagider). Yeşil yapı konsepti; içerisinde yaşayan canlıların sağlığını koruyan, çalışanların verimini arttıran, suyu, enerjiyi ve diğer kaynakları daha verimli kullanan, oluşabilecek çevresel olumsuz etkileri en aza indiren yapılardır (Kıncay, 2011).

Herhangi bir yapıya "yeşil yapı" unvanını; yapının yer seçimi, yapının tasarımı ve inovasyonu, yapıda kullanılan yapı malzemelerinin özellikleri, yapım tekniği, atık malzemelerin yeniden kullanımı konularındaki seçici yaklaşımlar vermektedir. Yeşil yapılar;

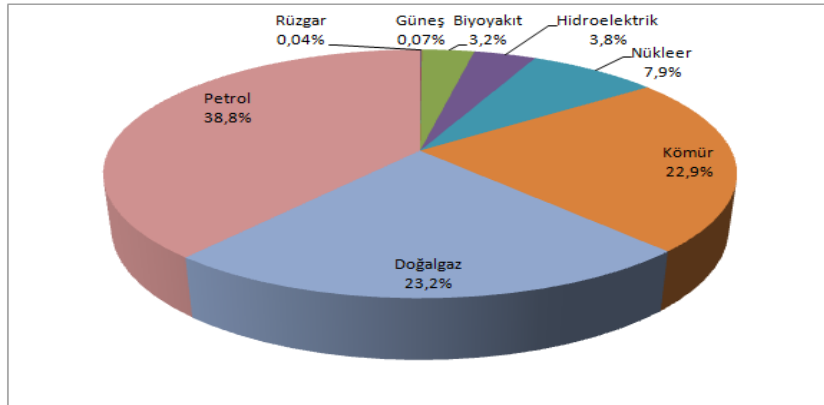
- İnşa edildiği alanlarda kentsel yaşama değer katması
- Yapının değerini artırması
- Yapım aşamasında doğal çevre tahribatının en aza indirilmesi
- Temiz ve alternatif teknolojilerin kullanımı ve geliştirilmesine ortam sağlaması
- Hafriyat ile ortaya çıkan atık malzemenin değerlendirmeye alınması
- Yeşil çatı uygulaması ile yağmur sularının arındırılması
- Yağmur sularının kullanımı ile kanalizasyon sisteminin yükünü azaltması
- Güneş enerjisinden yararlanması
- Doğal ışıktan yararlanması
- Yeşil katmanların güneş ışınlarını yansıtması ile sera etkisini oluşturan yansımaları azaltması
- Enerji tasarrufu sağlaması
- Yeşil katmanları ile oksijen üretmesi (yeşilkagider).

- İlk yapım maliyetlerinin % 5 - 10 arasında artırdığı tahmin edilen yeşil yapıların enerji tasarrufunda %50 -70'e varan tasarruf sağlaması
- Uzun vadede işletme maliyetlerinin düşük olması
- İzolasyon sistemleri ile ısıtma soğutma maliyetlerinin ve karbondioksit salınımlarının azaltılması gibi özelliklerle ön plana çıkmaktadır(ÇEDBİK).

Yeşil yapılarda mimari, tasarım ve kullanım aşamalarında “yenilenebilir veya temiz enerji” diye adlandırılan güneş enerjisi, rüzgâr enerjisi, bio-yakıtlar v.b. enerji türlerinin kullanıldığı görülmektedir. Yeşil yapıların yanı sıra mevcut geleneksel yapılar ile de birlikte son zamanlarda artan bir kullanım alanı bulan yenilenebilir enerji kaynakları özellikle çevre dostu, temiz enerji olması ile de dikkat çekmektedir. Ayrıca son zamanlarda çıkarılan kanun, yönetmelik ve teşvikler ile yapılarda yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı giderek yaygınlaşmaktadır. Sistemler yaygınlaştıkça, birim enerji üretim maliyetleri azalmakta, yeni teknolojiler daha fazla kullanılmasına olanak verecek şekilde cazip hale gelmektedir. Temiz enerjilerin kullanıldığı yeni yapılar, satış stratejisinin de bir parçası olarak doğal çevre ile uyumlu yapılanmayı sağlamak için, BREEAM (Yapı Araştırma Kuruluşu Çevresel Değerlendirme Metodu) ve LEED (Enerji ve Çevre Dostu Tasarımda Liderlik) gibi yeşil yapı standartları kullanılmaktadır. Esas amacı yapıların çevresel performansları için doğru kriterleri belirlemek olan BREEAM Çevresel Değerlendirme Metodu'nun ana hedefi tasarımcıları çevresel konulara karşı daha duyarlı hale getirmektir. Yapılarda çevre dostu ve enerji tasarrufu yapan uygulamaları desteklemek amaçlı sertifika veren bir diğer kuruluş olan LEED, tasarlanan bir projeye, “sürdürülebilir araziler”, “su kullanımında etkinlik”, “enerji ve atmosfer”, “malzeme ve kaynaklar”, “iç hava kalitesi”, ve “inovasyon ve tasarım” olmak üzere 6 alanda puan verir. Değerlendirmeden geçen yapılar, puanlama neticesine göre “sertifika”, “gümüş”, “altın”, ve “platin” şeklinde isimlendirilen 4 ayrı seviyede sertifika alabilirler (Erten, 2010).

YEŞİL YAPILAR İLE GELENEKSEL YAPILARDA ENERJİ KULLANIMI

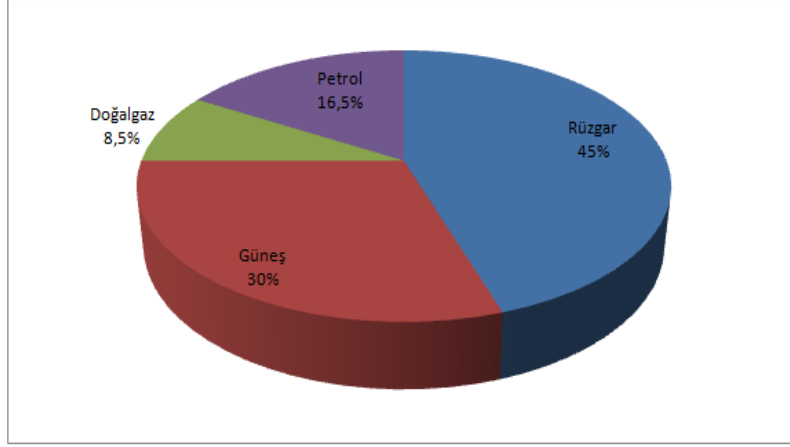
Kullanılan enerjinin türleri ve miktarları bakımından geleneksel yapılarla yeşil yapılar arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Geleneksel yapıların ısıtma, soğutma, aydınlatma ve elektrikli ev aletlerinin çalıştırılması için harcanan enerjinin %85'i fosil yakıt kaynakları olan petrol, kömür ve doğalgazdan sağlanırken, yenilenebilir hidroelektrik, güneş ve rüzgâr enerjisinin tüketimdeki payı %4'lerde seyretmektedir. Şekil 1'de geleneksel bir yapıda enerji tüketim oranları (%) görülmektedir (Sarier vd.,2012).

Şekil 1. Geleneksel Bir Yapıda Enerji Tüketim Oranları (%)

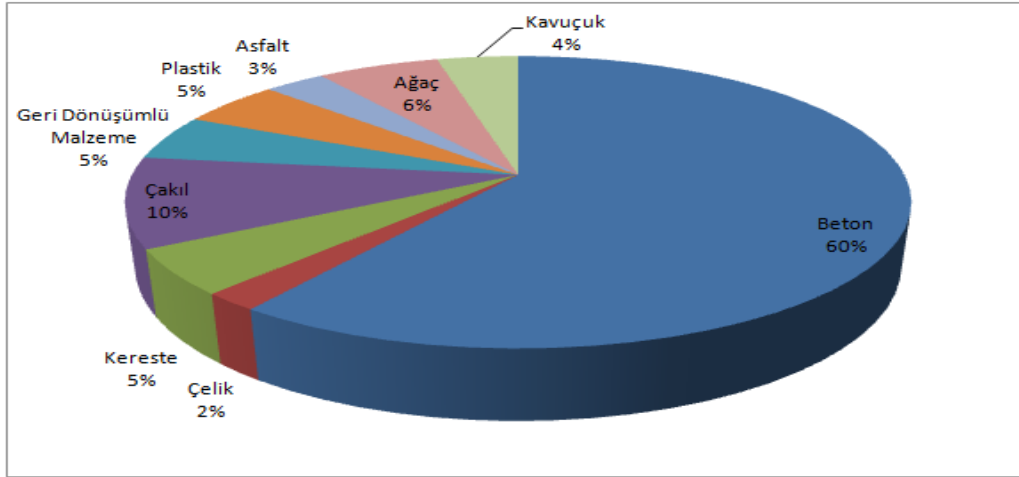
Sürdürülebilir yeşil yapılarda bu oranlar yer değiştirmektedir. Kendi kendisine yetebilen yapı yaklaşımı ile güneş ve rüzgar enerjisinden %75 oranında yararlanılırken, fosil yakıt tüketimi %25'e

gerilemektedir. Şekil 2’de yeşil yapılarda tüketilen enerji türlerinin oranları görülmektedir(Sarier, vd., 2012).

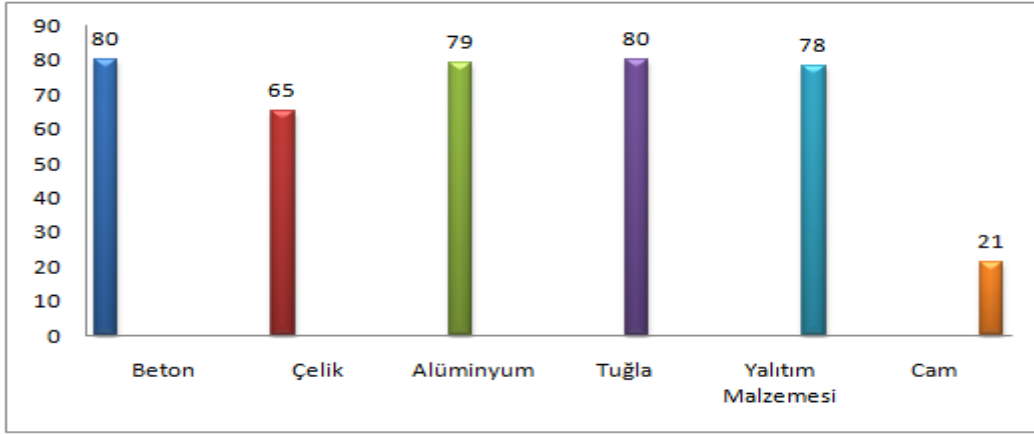

Şekil 2. "Yeşil" Bir Yapıda Enerji Tüketim Oranları (%)

Geleneksel yapılarla yeşil yapılarda kullanılan yapı malzemeleri bakımından karşılaştırıldığında geleneksel bir evin yapımında yalnızca %5 oranında geri dönüşümlü malzeme kullanılırken, yeşil yapılarda kullanılan malzemelerin hemen hemen tamamı geri dönüştürülmüş kaynaklardan temin edilir. Şekil 3’de geleneksel bir yapının yapı malzeme kompozisyonları görülmektedir. Kullanılan betonun %80’i, çeliğin %65’i, alüminyumun %79’u, tuğlanın %80’i, yalıtım malzemelerinin %78’i ve camın %21’i geri dönüşüm süreçleri ile üretilmiş ürünlerden temin edilir. Şekil 4’de yeşil bir yapıda kullanılan geri dönüşümlü malzemelerin yüzdeleri görülmektedir (Sarier, vd.,2012).

Şekil 3. Geleneksel Bir Evin Malzeme Kompozisyonu

Şekil 4. “Yeşil” Bir Yapıda Kullanılan Geri Dönüşümlü Malzemelerin Yüzdeleri

YEŞİL YAPILAR İLE İLGİLİ YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR

Sürdürülebilir ve çevre dostu yapılar olarak da bilinen yeşil yapıların önemi her geçen gün artmaktadır. Buna paralel olarak bu alanla ilgili birçok bilimsel çalışma yapılmış ve yapılmaya da devam etmektedir.

Utlu, Aydın ve Kıncay (2013), yeşil yapı uygulamalarında gizli ısı depolama sistemlerinin kullanılabilirliğini araştırmışlardır. Yeşil yapı uygulamalarında enerji yükünün büyük bir kısmının ısıtılması ve soğutulması için harcanmaktadır. Bu bağlamda güneş enerjisi ve toprak kaynaklı ısı pompalarının yeşil yapılarda ısıtma amaçlı kullanımı sırasında, ısı depolama sistemlerinin gerekliliğini incelemişlerdir. Bu yolla ısı depolamada kullanılan farklı yöntemler araştırmış ve karşılaştırmalar yapmışlardır. Çalışmada değişken toprak sıcaklıkları ve güneş ışınımı miktarına göre ısı depoda enerji depolama miktarının değişimi analiz edilmiştir.

Utku ve Tekin (2013), yeşil yapı uygulamalarında net sıfır enerjili yapıların tasarım parametrelerinin belirlenmesi üzerine yaptıkları çalışmada; Türkiye iklim şartlarına uygun olarak sıfır enerjili bir yapı tasarımı için olası çözümler incelemişlerdir. Yapı malzemelerinin enerji tüketimine etkisini simülasyon programlarıyla belirleyerek, değişik tasarım parametrelerinde yapı ve enerji sistemlerini karşılaştırarak optimum şartları belirlemişlerdir. Ayrıca Türkiye’de yapılabilecek çalışmalar da Utku ve Tekin tarafından araştırılmıştır.

Erten ve Yılmaz, (2011), çevresel değerlendirme sistemlerinden uluslararası çalışmalarda en yaygın kullanılanlar, ABD kökenli (LEED) ve İngiliz kökenli (BREEAM) özetlemişler ve bu sistemlerin performans ölçütleri, değerlendirme yöntemleri, yaklaşımları, kapsamları, enerji performans sınıflandırma skalaları açısından karşılaştırmışlardır. Ayrıca enerji verimliliği önlemlerinin konfor koşullarına etkilerinin kontrolünün sağlanmasının önemine vurgu yapmışlardır.

Erlalitepe, Gökçen ve Kazanasmaz, (2011), yeşil yapılarda sertifika sistemlerinde konut tasarımının önemi adlı bildiride, konutların tasarım ölçütleri, yeşil yapı sertifika sistemlerinde yeri incelenmiş, konutların bu sertifika programlarında yer alan değerlendirme ölçütleri belirtilmiştir.

Şahin ve Manioğlu, (2011), yapılarda yağmur suyunun kullanılması üzerine yapılan çalışmada; yapı içinde veya dışında yağmur suyunun kullanımına ilişkin bulunan mevcut sistemlerin değerlendirilmesi ve yağmur suyunun yeşil yapı sertifikasyon sisteminde nasıl ele alındığı incelenmiştir.

Wang vd., (2009), sürdürülebilir enerji ile ilgili çok amaçlı kararları kriterler bazında objektif, sübjektif ve karma olarak değerlendirmiştir. Enerji tedarik sistem kriterlerini, teknik, ekonomik, çevre ve sosyal açıdan özetlemiştir.

Ertürk, (2008), “Türkiye”nin Alternatif Enerji Üretim imkânları ve Fırsatları” adlı akademik çalışmasında şu konulara değinmiştir: Ekonomik ve sosyal kalkınma için temel girdilerden birisinin enerji

olduğu ve sanayi, konut ve ulaştırma gibi sektörlerde kullanıldığını belirtmiştir. Fosil yakıtların çevre kirlenmesine neden olduğu, özellikle enerji çevrim santrallerinin asit yağmurları gibi sınırlar ötesi etkileri de beraberinde getirdiği belirtilmiştir. Bu sorunların çözümlenebilmesi yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelim olduğunu belirtilmiştir. Çalışmada dünyanın geçmişteki enerji tüketiminde kaynakların rolü ve gelecekteki kaynaklara göre enerji tahminleri gösterilmiştir.

Ulusoy, (2006), Granger nedensellik tekniğini kullanarak büyüme ve enerji talebi arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, her türlü enerji kaynağının büyümeyi doğrudan etkilemediği, yatırımların milli hasıla içindeki payının artırılmasının büyümeyi etkilediğini bulmuştur. Ekonomik büyümenin enerji tüketimini yükselttiği sonucu da elde edilmiştir.

Paul ve Bhattacharya, (2004), enerji tüketimi ile ekonomik büyüme arasındaki nedensel bağıntıyı Hindistan için Engle-Granger eşbütünlüme ve standart Granger nedensellik testlerini kullanarak araştırmışlardır. Elde edilen verilere göre 1950-1996 yıllarına ait değişkenlerin karşılıklı etkileşim içinde olduklarını saptanmıştır.

Gençoğlu, (2003), "Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Türkiye Açısından Önemi" konulu bilimsel çalışmada; Türkiye'nin jeotermal enerjide dünya potansiyelinin %8 'ine sahip olduğu ve enerji kaynaklarının çeşitliliği ve potansiyeli bakımından zengin bir ülke olduğunu belirtmiştir. Bulduğu coğrafi konum nedeniyle büyük oranda güneş enerjisi aldığı tespit edilmiştir. Türkiye'nin sahip olduğu bu yenilenebilir enerji kaynakları ayrı ayrı incelenerek, mevcut durum ve sahip olunan potansiyeli daha verimli olarak kullanabilme imkanları araştırılmıştır.

Hondroyannis, (2002), Yunanistan'da enerji tüketimi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi 1960-1996 yıllarına ait verileri kullanarak vektör hata düzeltme modeli kullanarak aydınlatmaya çalışmıştır. Ampirik bulgular, ele alınan değişkenlerin uzun dönemde eş bütünlük olduklarını ve ekonomik büyümenin belirlenmesinde enerji tüketiminin önemli bir role sahip olduğunu ortaya koymuştur.

Afgan ve Carvalho, (2002), sürdürülebilirlik koşulunu karşılayan enerji sistemini değerlendirmede kullanılan enerji göstergelerini tanımlamak üzere, parametrelerin sentez ve analizi temelinde yeni ve yenilenebilir enerji teknolojilerini değerlendirmek için seçenekler ve kriterlerin seçimini sunmuştur.

YEŞİL YAPI KONSEPTİNDE ENERJİ ÜRETİM TEMELLİ SİSTEMLER

Dünya üzerindeki fosil yakıt kaynaklarının giderek tükenmesi ve fosil yakıtlar üzerine kurulu enerji üretiminin ülkeler arasında siyasi ve politik bir problem teşkil etmesi, üreticileri yeni ve yenilenebilir enerji kaynaklarına yönlendirmektedir. Bugün dünya enerji tüketim talebinin %85'i fosil yakıtlardan karşılanmaktadır. Talebin büyük çoğunluğunun fosil yakıtlardan karşılanması sebebiyle ısınan dünyada iklim değişimleri yaşanmaktadır (Çolak, vd., 2005). Enerji sorununa çözüm bulunmadığı takdirde ekosistem bozulacak, bitki ve hayvan türleri yok olacaktır. Yenilenebilir enerji kaynakları, güneşten gelen enerjinin doğrudan ya da dolaylı olarak kullanımı sonucu elde edilmektedir. Yenilenebilir enerji kaynaklarını, güneş enerjisi, rüzgar enerjisi, biyokütle enerjisi, hidrojen enerjisi ve hidrolik enerji, jeotermal enerji, dalga enerjisinden oluşan su gücü enerjileri ile füzyon enerjisi olmak üzere sınıflandırabiliriz. Hızlı büyüme kaydeden ülkelerde en çok bilinen ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlamada yardımcı olacak yenilenebilir enerji kaynakları ise güneş ve rüzgar enerjisidir. Biyokütle ve su gücü de tükenmeyen enerji kaynaklarıdır (Çukurçayır ve Sağır, 2008).

Güneş Enerjisi

Dünyamız için tükenmez ve en temiz enerji kaynağı güneştir. Günümüz toplumunun en büyük atık ürünü karbondioksittir. Enerji üretimi, dağıtımı ve tüketimine bağlı olarak atmosfere yayılan karbondioksit gazı sera etkisine yol açmaktadır. Kömür yerine kullanılacak olan güneş gözeleri sayesinde,

karbondioksit miktarında önemli derecede azalmalar sağlanabilmektedir. Güneş enerjisinden, çoğunlukla güneş gözeleri aracılığıyla faydalanılmaktadır (Yelmen ve Çakır, 2013). Güneş gözeleri teknolojisi elektrik üretim ihtiyacını karşılayabilecek düzeydedir (Çukurçayır ve Sağır, 2008)._Ayrıca yapılarda güneş enerjisinden güneş kolektörleri ve fotovoltaik (PV) paneller ve yapıya entegre PV (BIPV) gibi ekipmanlar kullanarak ısı ve elektrik enerjisi üretmek mümkündür (Sev, vd. 2010). Güneş enerjisiyle, enerji dış alım artışı frenlenebilir ve fosil yakıtlardan kaynaklanan çevre kirliliği engellenebilir. Çünkü güneş enerjisi elde etmek amacıyla kurulan sistemler, yanmadan dolayı açığa çıkan gazlar olmaksızın enerjiyi güneşten, direk olarak almaktadır (Çukurçayır ve Sağır,2008). Türkiye güneş enerjisi potansiyeli bakımından birçok ülkeye göre oldukça şanslıdır (Yelmen ve Çakır, 2013).

Hidrojen Enerjisi

Hidrojen; kömür, biyokütle, doğal gaz ve suyun bulunduğu birçok maddeden elde edilebilen, doğadaki en basit ve en fazla bulunan elementtir. Hidrojen gazı doğada serbest halde bulunmamaktadır. Bu nedenle, doğal bir enerji kaynağı değildir. Hidrojen gazının kullanılabilmesi için, öncelikle bu gazın açığa çıkarılması gerekmektedir. Hidrojen gazı, hem yenilenebilir enerji kaynaklarından hem de fosil yakıtlardan elde edilebilmektedir. Hidrojeni elde etmek amacıyla kullanılan yöntem, açığa çıkan enerjinin çevre dostu olup olmayacağını belirlemektedir (Demirtaş, 2010). Yerel olarak üretimi mümkün olan kolay ve güvenilir bir şekilde taşınabilen ve taşınma aşamasında az enerji kaybı olan, ulaşım araçlarından ısınmaya, sanayiden mutfaklarımıza kadar her alanda yararlanabileceğimiz bir enerji sistemidir (Kavas,2008; enerjiüretimi). Genellikle, yakıt pilleri olarak kullanılmaktadır (Demirtaş, 2010). Yakıt pilleri, laptoplar, cep telefonları gibi mobil uygulamalarda kullanılmalarının yanı sıra elektrik santralleri içinde uygun güç sağlayıcılarıdır. Yüksek verimli olması ve düşük emisyonları nedeniyle, ulaşım sektöründe de tercih edilmektedir (ktemo).

Rüzgar Enerjisi

İnsanoğlunun yararlandığı ilk enerji kaynağı, rüzgârdır (Çukurçayır ve Sağır, 2008). Çok eski dönemlerde yararlanılmaya başlanmasına rağmen modern rüzgar türbinleri diğer yenilenebilir enerji sistemlerine benzer şekilde 1970'li yıllardaki petrol krizinden sonra gelişmeye başlamıştır (Şekil 5)(kso). Kullanımının bu kadar eski olmasına rağmen, fosil yakıt kullanımının artması ve hızlı bir şekilde yaygınlaşması, rüzgar enerjisi araştırmalarını durma noktasına getirmiştir (Sarıman, 2010). Rüzgar enerjisi, dünya genelinde ekonomik maliyette ve en hızlı büyüyen sektör haline gelmiştir. Rüzgar, bol ve serbest halde bulunan temiz, güvenilir ve sürekli bir enerji kaynağıdır. Güneşin yeryüzünü ve atmosferi farklı olarak ısıtmasından kaynaklanan basınç ve sıcaklık farkları sonucu rüzgar meydana gelmektedir. Böylece rüzgar enerjisi üretim potansiyeli, ülkeden ülkeye değişim göstermektedir (Çukurçayır ve Sağır, 2008)._Rüzgâr hareketinden, türbinler kullanılarak yine elektrik enerjisi üretme amacıyla yararlanılmaktadır ve yüksek yapıların rüzgardan yararlanma potansiyeli az katlı ve orta yükseklikteki yapılara oranla daha fazladır. Yüksek yapılar, rüzgârın belli bir bölgeye yönelebileceği ve orada yapı strüktürüne, çevreye ve kullanıcılara zarar vermeden, türbinler aracılığıyla elektrik enerjisine dönüştürebilecek şekilde tasarlanabilmektedir (Sev, vd. 2010). Rüzgar enerjisi yatay ve düşey eksenli rüzgar türbinleri aracılığıyla mekanik enerjiye dönüştürülmekte, elektrik üretimi ve su pompalama amacıyla bu mekanik enerjiden faydalanılmaktadır (Cebeci, 2005). Yapılan araştırmalar rüzgar kaynaklarının dünyanın bu günkü elektrik tüketiminin dört katını üretecek kapasiteye sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca yapılan hesaplamalar, dünya üzerindeki rüzgar potansiyelinin %10'luk bir oranın kullanılmasında bile, dünya üzerindeki elektrik ihtiyacının karşılanabileceğini göstermektedir (Çukurçayır ve Sağır, 2008).

Şekil 5. Rüzgar Teknolojilerinde aerodinamik değişim(KSO/MEVKA/DFD2011)

Biyokütle Enerjisi (Biyomass)

Fotosentez yoluyla bitkiler güneşten aldıkları enerjiyi kimyasal enerjiye dönüştürürler. Bu dönüşüm sonucu açığa çıkan enerji biyokütle enerjisi olarak adlandırılmakta olup içerisinde kansorejen madde ve kükürt bulundurmadığından çevreye verebileceği zarar da oldukça azdır (Karabulut, 2000 ; Çukurçayır ve Sağır, 2008). Biyokütle enerjisi, klasik ve modern olmak üzere iki grupta ele alınmaktadır. Klasik biyokütle enerjisi, ormanlardan elde edilen yakacak odun ve yine yakacak olarak kullanılan bitki ve hayvan artıklarından (özellikle tezek) oluşmaktadır. Modern biyokütle kaynakları ise, endüstri ormancılığı ürünleri ile orman ve ağaç endüstrisi atıkları, enerji tarımı (bir yetiştirme sezonunda ürün alınan enerji bitkileri) tarım kesimindeki tarımsal ve hayvansal atıkla, kentsel atıklar, tarıma dayalı endüstri atıkları olarak sıralanır (Gizlenci ve Acar, 2008). Biyokütle, her yerde yetiştirilebilen, sosyo-ekonomik gelişme sağlayan, zararsız, elektrik üretebilen, taşıtlar için yakıt kaynağı olabilen stratejik bir enerji kaynağıdır (Kurt ve Koçer, 2010). Biyokütle doğrudan yakılabileceği gibi bir takım işlemlerle yakıt kalitesi artırılarak alternatif yakıt olarak da enerji teknolojisinde değerlendirilebilmekte ve enerji ithalatında azalma sağlanabilmektedir. Güneş var olduğu sürece de tükenmez bir enerji kaynağı olmaya devam edecektir (Çukurçayır ve Sağır,2008).

Su Gücü Enerjileri

Su gücü enerjileri, jeotermal enerji, hidrolik enerji ve deniz kökenli enerji kaynaklarından oluşmaktadır (Çukurçayır ve Sağır, 2008).

Jeotermal Enerji

Jeotermal enerji yer ısısından doğrudan veya dolaylı olarak her türlü yararlanmayı kapsamakta olup, yenilenebilir, çevre dostu ve düşük maliyetli bir enerji türüdür. Jeotermal kaynak kısaca yer ısısı olup, yerkabuğunun derinliklerinde birikmiş ısının oluşturduğu, kimyasallar içeren su, buhar ve gazlardır (Gizlenci ve Acar, 2008). Bu kaynakları ısı pompası teknolojisiyle bütünleştirerek etkin bir enerji kaynağı şeklinde yapıların ısıtılması ve soğutulmasında kullanmak mümkündür (Smith, 2005). Bunun yanında sanayi için diğer enerji kaynaklarından çok daha ucuzdur. Jeotermal enerjiden konutlarda ısıtma, kaplıcalarda, sera ısıtıcılığı ve elektrik üretiminde faydalanılmaktadır (Çukurçayır ve Sağır, 2008).

Hidrolik Enerji

Hidrolik enerji; suyun potansiyel enerjisinin kinetik enerjiye dönüştürülmesi sonucu elde edilen bir enerji türüdür. Alternatif bir kaynak oluşu, çevreye etkisinin en alt düzeylerde olması, herhangi bir çevre kirliliğine neden olmaması, işletme ve bakım masraflarının az olması, ulusal bir kaynak olması ve güvenilir bir enerji arzı sağlayan bir kaynak oluşu ile hidroelektrik enerjisi, gün geçtikçe önem

kazanmaktadır. Hidrolik enerjiden yaygın olarak, nehirler üzerine kurulan barajlar vasıtasıyla suyun potansiyel enerjisini elektrik enerjisine dönüştürmesiyle enerji elde edilmektedir. (Yelmen ve Çakır, 2013). Hidrolik santraller, termik santrallere ve doğal gaz santrallerine göre çevresel faktörler ve dünyadaki eğilimler karşılaştırıldığında daha avantajlı konumdadırlar (Çukurçayır ve Sağır, 2008).

Deniz Kökenli Enerji Kaynakları

Deniz kökenli enerji kaynakları; dalga enerjisi, deniz akıntıları, deniz sıcaklık enerjisi ve gel-git (med-cezir) enerjileridir (elektroforum). Dalga enerjisi, kökeni güneş enerjisi olan rüzgardan kaynaklanmaktadır. Su yüzeyinde oluşan bu rasgele inişli-çıkışlı dalga hareketleri dalga enerjisini oluşturmaktadır. Dalga enerjisi, elektrik enerjisi elde edilmesinde kullanılan yaklaşımlardan biridir (Çukurçayır ve Sağır, 2008). Gel-git enerjisi, değişik düzeylerdeki su kütlelerini düşey hareketlerinin potansiyel enerjisinden veya açık denizlerde oluşan gel-git olayı sonucundaki akıntıların kinetik enerjisinden yararlanılarak kazanılan bir enerjidir. Gel-git enerjisi güneş ve ay çekim kuvvetleri ile dünyanın dönmesi sonucu ortaya çıkar (Karakoç, vd., 2012). Çevreye hemen hemen hiçbir olumsuz etkisi olmayan gel-git enerjisi tükenmez bir enerji kaynağıdır. Ancak bu enerji çeşidinin de bir takım dezavantajları bulunmaktadır. İlk olarak, kaynaktan günün belli saatlerinde enerji elde edilebildiğinden sürekli enerji değildir (enerjisistemleri). İkinci olarak, dünyada sadece belli bölgelerde gel-gitler oluşmaktadır. Son olarak ta, yatırım maliyetleri diğer alternatif kaynaklardan oldukça yüksektir. Bu nedenle bu enerji çeşidi diğer yenilenebilir kaynaklara oranla daha az tercih edilmektedir.

Nükleer Enerji Ve Füzyon Enerjisi

Günümüzde nükleer enerji, bir enerji çeşidi olarak dünyanın bazı bölgelerinde yaygın kullanım alanı bulmaktadır (Çukurçayır ve Sağır, 2008). Nükleer enerji, ağır radyoaktif atomların, daha küçük atomlara bölünmesi (filyon – parçalanma - bölünme - bozunma) veya daha ağır atomları oluşturması (füzyon - birleşme – bir araya gelme) sonucu çok büyük bir miktarda açığa çıkan bir enerji türüdür. Güneşteki reaksiyonlar füzyon reaksiyonudur. Uranyum ve toryum gibi nükleer hammaddeleri küçük atomlara bölünerek filyon reaksiyonu gerçekleştirilir. Filyon reaksiyonu nükleer reaktörlerde gerçekleştirilir. Reaktörde, filyon ile elde edilen yüksek miktardaki enerji, kapalı çevrimli bir akışkana (saf su özelliğinde) aktarılır. Bu akışkan çevreye verilmez. Kapalı çevrimdeki bu akışkan açık çevrimdeki bir başka suyu ısıtarak buradaki buharından faydalanılır. Buharın ısı buhar türbini aracılığıyla elektrik enerjisine dönüştürülerek kullanılır (Karakoç, vd., 2012).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yeşil yapılar, insanların kalitesini arttırarak temiz bir çevre sağlarken, kaynaklarımızı daha verimli şekilde kullanabilmemiz için de iyi bir fırsattır. İklim değişikliği, fosil yakıtların daha az zarar vermesini sağlayacak yeni teknolojilerin geliştirilmesi, su kalitesi sorunları, su kıtlığı, çarpık gelişmenin ekosistemleri yok edişi, zehirli kimyasalların artışı, hava kirliliği, zehirli atıkların imhası, ozon tabakasının incelmeye ve ormanların yok olması gibi çevre sorunlarına baktığımızda yapı sektörüne ne kadar büyük bir görev düştüğü anlaşılmaktadır. "Sürdürülebilir" olarak tanımlanan çevre dostu yeşil yapılar, inşa aşamasından itibaren daha az doğal kaynak ve enerji kullanmayı hedefleyerek tasarlandıkları için bu yapılar küresel ısınma, susuzluk, çevre kirliliği ve doğal kaynakların aşırı tüketilmesinden dolayı meydana gelen zararın bundan sonra mümkün olduğu kadar azaltılması yönünde atılan büyük bir adım olarak görülmektedir. Gelişmiş birçok ülkede olduğu gibi, ülkemizde de yeni yapılacak konut, işyerleri, fabrika yapıları vb. yapılar için bu tip zorunluluklar getirildiği takdirde yeşil yapı sektöründe ciddi bir gelişme kaydedilecektir. Ülkenin teknik ve ekonomik potansiyeli gerçekçi bir şekilde yeni teknolojiler göz önünde bulundurularak yeniden belirlenmelidir. Yerli kaynak olması, yakıt maliyeti içermemesi, boyut seçimine bağlı olarak çevre üzerindeki olumsuz etkilerinin fosil yakıtlara göre çok daha az olması ve enerji

kaynaklarında dışa bağımlılığı azaltması bakımından hidrolik güç potansiyelinden daha etkin ve doğru yararlanma yollarına gidilmesi gerekmektedir.

Yatırım ve maliyet açısından bakıldığında da yeşil konutlara yapılan yatırımlar uzun vadede yatırımcıya geri dönmektedir.

Yeşil yapı yapmak kurumsal çevre stratejisinin en başına yerleşmelidir. Bu konuda en büyük destek ise konunun önemini anlayan ülkelerin bu konuda vergi indirimleri ve teşviklerde bulunmaları olacaktır.

Bu alanda belirli bir seviyeye ulaştığı için sertifikalandırılmış yapılar yeşil yapı ünvanı ile prestij kazanmakla kalmayacak aynı zamanda satış ve kira değerleri de artacaktır.

Ürün geliştiricilerin, tasarımcıların ve kullanıcıların çevreyle dost yapıları tercih ve talep etmeleri ve bu yönde bir piyasa oluşmasının sağlanması gerekmektedir.

Toplum genelinde yapıların küresel ısınma, asit yağmurları ve ozon tabakasındaki incelleme üzerindeki büyük etkisi konusunda farkındalığının yükseltilmesi gerekmektedir.

Yapıların çevreye olan uzun vadeli etkilerinin en aza indirilmesi; gün geçtikçe azalan su ve fosil yakıtlar gibi kaynakların kullanımının azaltılması; yapı içerisindeki ortamın kalitesini ve kullanıcılara sunduğu konforunun artırılması teşvik edilmelidir.

Enerji ve su kullanımında yeşil olmayanlara kıyasla yüzde elli (50%)'ye varan oranlarda tasarruf sağlayan yeşil yapılar için standartlaşma ve sertifika çalışmaları yapan kurumların oluşması ile sertifika çalışmalarının tüm dünyada yaygınlaşması sağlanmalıdır. Kısacası; yenilenebilir enerji kaynakları konusunda 2023 Türkiye'si için;

- Hidrolik, rüzgâr ve jeotermal kaynaklarının tamamından yararlanabilen,
- Enerji ormanlığı, enerji tarımı ve modern çevrim teknikleri ile genel enerji ihtiyacının en az %4'ünü biyokütle kaynaklarından sağlayan,
- Güneş kolektörleri, güneş gözesi ile ısı ve elektrik ihtiyacının en az %2'sini güneş enerjisinde karşılayan,
- Hidrojen ekonomisi ile ilgili teknolojik gelişmeleri uygulamaya aktarabilen,
- AR-GE kaynaklarının en az %5'ini bu alanlara tahsis edebilen bir ülke olmayı hedeflemekteyiz.

KAYNAKLAR

- Cebeci. M., (2005) "Bölgemizin Enerji Kaynakları Ve Enerji Projeksiyonu". Fırat Üniversitesi Mühendislik Fakültesi, Elektrik- Elektronik Mühendisliği Bölümü, Güneydoğu Anadolu Bölgesi Enerji Forumu 2005, Elazığ
- ÇEDBİK Çevre Dostu Yapılar Derneği www.cevredostuyapilardernegi.org
- Çukurçayır. M. A., Sağır. H.(2008)." Enerji Sorunu Çevre ve Alternatif Enerji Kaynakları" Selçuk University, Social Sciences Institute, Journal/13021796, Dergisi, Yıl: 2008, Sayı: 20, ISSN 1302-1796
- Çolak, İ. Bayındır, R. Sefa, İ. Demirbaş, Ş. Ergen, H.(2005). "Alternatif Enerji Kaynaklarının Kullanımı", III. Yenilenebilir Enerji Kaynakları Sempozyumu, Mersin, 19-21 Ekim 2005.
- Demirtaş. S.(2010)."Avrupa Birliği ve Türkiye'de Yenilenebilir Enerji Kaynakları ve Bunlardan Biyokütlenin Önemi" orman genel Müdürlüğü, Ankara
- Dursun. B. (2013). Türkiye'de Enerji Sektörü. Kırklareli Üniversitesi Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi Araştırma Raporu:2013-01, Kırklareli.
- Dursun B., Gokcol C., (2011) The role of hydroelectric power and contribution of small hydropower plants, for sustainable development in Turkey, Renewable Energy 36 1227-1235.
- Gokcol C, Dursun B, Alboyacı B, Sunan E. (2009) Importance of biomass energy as alternative to other sources in Turkey. Energy Policy;37(2):424-31.

- Gizemci. Ş., Acar. M. (2008).” Enerji Bitkileri ve Biyoyakıtlar Sektörel Rapor” Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Karadeniz Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, Samsun
- Erten D.,(2010). Uluslararası Sürdürülebilir Yapılar Sempozyumu (ISBS), “LEED ve BREEAM Sertifikalarının Karşılaştırılmalı İncelenmesi”, 26 - 28 Mayıs 2010, Ankara, Türkiye.
- Karabulut, Y. (2000). Türkiye Enerji Kaynakları, A.Ü Basımevi, Ankara.
- Karakoç H., Karakoç N., (Ünite 1, 2, 5), Erbay B. (Ünite 3, 4), Aras H. (Ünite 6), Eskişehir, Mayıs (2012).T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2486 Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1457 Enerji Analizi
- Kavas, S., (2008).” Doğalgaz Yakıtlı Katı Oksitli Yakıt Pili Sistemi İçin Sabit Sıcaklık Buharlı Yakıt Dönüştürücü Tasarımı ”. Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. Makina Mühendisliği Anabilim Dalı Bilim Dalı Kodu: 625.05.00 , Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Mustafa Turhan ÇOBAN Bornova-İZMİR
- Kıncay, O.,(2011). SürdürülebilirYeşil Yapılar, www.yildiz.edu.tr/~okincay/dersnotu/Yesil-I.Bol.pdf , Erişim Tarihi (2011)
- Kurt, G., Naçar,Koçer, N., (2010).”Malatya İlinin Biyokütle Potansiyeli ve Enerji Üretimi”. Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi,26(3):240-247.
- Özgören. M., Köse. F., Aksoy. M.H., Canlı. E., Solmaz. Ö.,Doğan. S.,Yağmur. S., (2012) “Konya’da Yenilenebilir Enerji Kaynakları Malzeme Üretilebilirlik Araştırması 1.Rüzgar Enerjisi” , KSO/MEVKA/DFD2011/Hizmet 1 projesi
- Sarıer N., Özay S., Özkılıç Y.,(2012), “Sürdürülebilir "YEŞİL" Yapılar” İstanbul Kültür Üniversitesi, İnşaat Mühendisliği Bölümü
- Sarıman, E., (2010).”Yüksek Binalarda Enerji Etkin Çatı ve Cephe Sistemlerinin Önemi”. 5. Ulusal Çatı&Cephe Sempozyumu, 15-16 Nisan 2010. Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Tınaztepe, Buca/İzmir
- Sev A. , Özgen A.,(2010). Yüksek Yapılar Sürdürülebilir Olabilir Mi? Can Tall Buildings Be Sustainable?, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Yapı Bilgisi Bilim Dalı, İstanbul, Integrated Concentrating (IC) Dynamic Solar Facade, Center For Architecture Science And Technology, [Http://www.case.rpi.edu/projects/icsolar.html](http://www.case.rpi.edu/projects/icsolar.html) International Sustainable Buildings Symposium 26-28 May 2010 Ankara-Turkey
- Smith, P., , (2005).Architecture in a Climate of Change: A Guide to Sustainable Design (2nd ed.), Architectural Press, Oxford.
- Uysal F., (2011).” Türkiye’de Yenilenebilir Enerji Alternatiflerinin Seçimi İçin Graf Teori Ve Matris Yaklaşım” Ekonometri Ve İstatistik Sayı:13 (12. Uluslararası Ekonometri, Yöneylem Araştırması, İstatistik Sempozyumu Özel Sayısı) 23–40,
- Yelmen. B., Çakır. M.T., “ Yeşil Enerji Kaynakları ve Teknolojileri” Aksaray Üniversitesi, Politeknik Dergisi, Cilt 14, Sayı 4, 2011
- www.kso.org.tr/
- www.enerjiplatformu.org.tr/
- www.enerjisistemleri.org.tr/
- www.elektroforum.org.tr/
- www.yesilkagider.org.tr/
- www.ktemo.org.tr/
- www.enerjiuretimi.org.tr/

İKTİSAT EĞİTİMİNİN TEMEL SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ: ADIYAMAN ÜNİVERSİTESİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA

İbrahim ÇÜTCÜ¹

ÖZET

İktisat bilimi, insanların çeşitli malları üretmek ve bunları tüketmek için toplumun tüm üyelerine dağıtmaya yönelik kıt ya da sınırlı üretim kaynaklarını ne şekilde kullandıklarını kapsar. İktisat biliminin olgunluk düzeyine ulaşması çok eskilere dayanmamaktadır. Her ne kadar Fransa'da ilk ekonomi politik kürsüsünün kurulması 1820'li yıllara rastlansa da o dönemde iktisat henüz hukukun yardımcı disiplini konumundaydı. 2000'li yıllara gelindiğinde ise iktisat bilimi her dönem değişik paradigmalardan geçmiş ve her zaman yaşadığı dönemin karakteristik özelliklerine sahip çıkmıştır. Son dönemde egemen düşünce Neo-Klasik iktisat olup, bu öğretinin de geleceği sosyal ihtiyaçlardan dolayı sorgulanmaktadır. Üniversitelerde okutulan iktisat derslerinde öncelikli olarak güncel ekonomik olayları anlamak ve açıklamak, geleceği tahmin etmek ve olayları kontrol ederek yönlendirmek hedefleri vardır. Fakat son dönemlerde iktisat bilimi ve eğitiminin toplumsal hayattan gittikçe uzaklaşması sorunlara çözüm bulmada çaresizlikler yaratmaktadır. Çalışmada iktisat eğitiminde yaşanan bu sorunlar incelenirken, iktisat eğitiminin bilimselliği ve sorunları irdelendikten sonra Adıyaman Üniversitesi'nde, iktisat eğitiminin sorunlarını tespit etmeye yönelik, iktisat dersi almış 351 kişiye anket yapılmıştır. Elde edilen verilerin analizi SPSS 15.0 for Windows istatistik programı çerçevesinde frekans ve ortalamalar kullanılarak yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ekonomi, Eğitim, Üniversite, Bilim

THE BASIC PROBLEMS AND SOLUTION PROPOSALS OF ECONOMICS EDUCATION: AN APPLICATION ON ADIYAMAN UNIVERSITY

ABSTRACT

Economics, as a science, studies production of goods and how it is consumed by members of society and how the limited resources are shared amongst them. The maturity of Economics as a subject of science doesn't date back to very old times. Although the first establishment of Political Economics chair in France goes back to 1820s, Economics was only a complementary discipline of Law at that time. Whereas when we came to 2000s, Economic Science has passed through many different paradigms at different periods and always adopted the characteristics of the period that it was living in. Recently, dominant school of thought is Neo-classic Economics, but the future of this doctrine is also being questioned with respect to social needs. The Economics courses thought at the universities have the primary targets of understanding and explaining the contemporary economic activities, predicting the future and directing the events by controlling them. However recently the Economics Science and teaching drifting away from the realities of social life and therefore it lacks the means of finding solutions to problems. In this work, the problems faced while teaching of Economics are analysed, scientific aspects of Economics teaching and its problems are investigated in detail. Afterwards, in order to identify the problems of Economics teaching in Adıyaman University, a survey is done on 351 people who have taken Economics courses. The analysis and interpretation of the resulting data is done via SPSS 15.0 for Windows statistics software by using frequency and medians.

Keywords: Economics, Education, University, Science

¹ Öğr. Gör. , Adıyaman Üniversitesi, icutcu@adiyaman.edu.tr

GİRİŞ

Eğitim ve öğretimin temel işlevi bir toplumsal kuruluştaki, gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun, o toplumsal kuruluşun yeniden üretimini, başka bir deyişle varlığını sürdürmesini sağlamaktır. Çeşitli bilim dallarında, gerek doğa gerekse toplum bilimlerinde bu temel işlev değişmemektedir. Değişen, biçim ve söylem düzeyinde farklılıklardır. Doğa bilimlerinde eğitim öğretim daha çok gözleme dayanmaktadır. Toplumsal bilimlerde ise odak noktası insan ve davranışları olduğundan, gözlem ancak tarihsel süreç içinde geriye doğru yapılabilir ve belirli varsayımlardan hareketle tutarlı ve bir mantık yürütme sonucu kurulan soyutlama düzeyinde matematiksel modeller yardımıyla varsayımlardan türetilen belirli sonuçlara ulaşmaya, olgular arasında neden-sonuç ilişkisi kurulmaya çalışılır. Bu bağlamda iktisat eğitiminin de temelde üretim biçimine bağlı olarak üretim ilişkilerinin geliştirilerek sürdürülmesini, yeniden üretimini sağlamaya dönük bir işlevi vardır. Örneğin sosyalist ya da kolektif üretim ilişkilerinin egemen olduğu Sovyetler Birliği'nde verilen iktisat eğitimi Marxist İktisat Kuramına dayanmaktadır. Ancak kapitalist sistemin egemen olduğu bir ülkede ise iktisat eğitimi piyasa ekonomisinin kurallarını ve kurumlarını öğretmeye dayanmaktadır (Ardıç, 2001, s.26). Nitekim merkezi planlamaya dayalı ekonomilerin S.S.C.B.'nin dağılması ile beraber yerini piyasa ekonomisine bırakması kültür, davranış, gelenek ve değerlerde esaslı değişimler gerektirmiştir. Yaşanan değişimin bir yönü yüksek eğitim sisteminin ve özellikle iktisat eğitiminin dönüşümü olmuştur (Koeva and Yakimova, 1998, s. 88). Bu açıdan bakıldığında "Nasıl bir iktisat eğitimi?" sorusuna karşı verilecek cevap bir takım subjektif değer yargılarını ve sahip olunan dünya görüşünü yansıtacaktır. İdeoloji tarafı hayli ağır basan böyle bir sosyal bilimin eğitim ve öğretimi de böylelikle karmaşık süreçler içerecektir (Şimşek ve Cicioğlu, 2006, s. 19).

Zaman zaman bilimselliği dahi tartışılan ve tek kutuplu dünyaya dönüşmesiyle liberal ekonominin ağır bastığı bir dünyada iktisat eğitimi değişik platformlarda uzun yıllardır tartışılmaktadır. Çalışmada öncelikle iktisat eğitimine getirilen eleştiriler ve öneriler üzerine literatür araştırılması yapıldıktan sonra, Türkiye'deki iktisat eğitiminin sorunları üzerinde durulacaktır. Son olarak ise Adıyaman Üniversitesi'nde değişik iktisat dersleri almış mezun ya da eğitimine devam eden 351 kişiyle yüz yüze gerçekleştirilen anketin verileri SPSS 15.0 programında frekans analizi ile yorumlanacaktır.

İKTİSADIN BİLİMSELLİĞİ VE TANIMSAL FARKLILIKLAR

Küreselleşmenin dayattığı vahşi rekabet sonucu alternatiflerini arayanlar son dönemlerde "Başka bir dünya mümkün mü?" sorularına yanıt aramaya çalışmaktadırlar. Her ne kadar bu slogan daha çok Amerikan emperyalizmine ve Ortadoğu'da yaratılan savaş çığırtkanlıklarına karşı alternatif bir dünya özlemini dile getirirse de aynı zamanda eşitsizliğin, yoksulluğun ve onların yol açtığı insani sorunların yokmuşçasına, her şey normalmiş, her şey olması gerektiği gibiymiş gibi gösterilmesine karşı yürütülen mücadelenin bir ürünüdür.

Bugün giderek zenginleşen bir dünyada, azalmayıp artan eşitsizliğin ve yoksulluğun korkunç tezahürlerini her gün hatırlayıp hatırlatanların sayısı hiç az değildir. Buna rağmen çözüm arayışlarının önü, varolan ekonomi politikalarının ve kurumlarının alternatifsizliğini, dolayısıyla hayalperestliğin ve maceracılığın alemi olmadığını savunan aklı başında insanların oluşturdukları, bir duvarla tıkanmış durumdadır. Neo-liberal görüşün karşısında alternatifinin olmadığı görüşü sürekli vurgulanmakta ve hakim söylem gücünü buradan almaktadır (Buğra, 2003, s. 23).

İktisadın Bilimselliği

İktisadın bir bilim olup olmadığı, çeşitli nedenlerle, en az iki yüz yıldan beri sorulan bir sorudur. Sorunun nedenleri bir an için göz ardı edildiğinde, sorunun çok ciddi bir içeriği olduğu ve dikkatle cevaplandırılması gereken bir soru olduğu söylenebilir. Çünkü bu soruya verilecek cevap, her şeyden önce bilimin ne olduğunu açıklamayı gerekli kılmaktadır (Savaş, 2007, s.139). Hangi tür düşüncenin bilim sayılıp sayılmayacağı konusu yirminci yüzyılda gündeme gelmiştir. Öncelikle bilgiye yönelik düzenli

bilgilere bilim denilmekten artık ilahi gerçeğe bağdaşan ve aklın ışığına uygun, deneyle test edilebilen bilgiler bilim olarak sayılmaktadır.

Bilimin mutlak ve kesin bir tanımı yoktur. Bir bilginin bilimsel niteliğe sahip olması için öncelikle bilimsel bir olay olmalıdır ve belli şartlar altında bu olaylar tekrarlanabilir olmalıdır. Ayrıca her alanda bilimsel bilgi tarafsız olmalıdır ve olaylar aynı sonucu vermelidir. Bilgi menfaat gütmeyen ve taraf tutmadan değerlendirilmelidir.

Ulusların zenginliği, iktisat disiplinini kuran kitap olarak, yayınlanışından günümüze kadar siyasi ve ideolojik gelişmeleri belirlemede son derece etkili olmuştur. Bunda Smith'in kurduğu sistemin bilimselliği büyük bir rol oynamıştır. Ama görünmez bir elin siyasi iradeden bağımsız olarak yönlendirdiği sistem fikrinin kabul görmesinde, görünmez elin, sadece bencil değil aynı zamanda ahlaki bir varlık olan insanın davranışları doğrultusunda etkili olacağı görüşü de rol oynamıştır. Başka bir deyişle, Smith'in sisteminin kabul edilebilir bir ahlaki niteliği olması, sistemin bilimselliğinden kaynaklanan saygınlığa bir de ahlaki saygınlık eklemiştir (Buğra, 2003, s. 24).

İktisadın Tanımsal Farklılıkları ve Diğer Toplum Bilimleriyle İlişkisi

İktisat, 19. yy sonuna kadar bireylerin ve toplumların zenginliği ile ilgili bir disiplin olarak düşünülmüştür. Zenginliği ise kişisel çıkar ile hareket eden bireye endekslemiştir. Kişisel çıkar ise maddi çıkardır. İktisat, bencil çıkar temelinde rasyonel davranış sergileyen ve homo economicus tip birey üzerine inşa edilmiştir. Ekonomi iki şekilde tanımlanmaktadır: Biçimsel tanımda ekonomi kıt kaynakların sınırsız ihtiyaçlarını karşılamak üzere değişik kullanım alanları arasında dağıtımıyla ilgili faaliyetlere verilen addır. Bu tanımda kıtlık ve seçim ve seçimi yapan birey temel süjedir. Öznelci tanımda ise ekonomi, insanla çevresi arasında, insanlarca kurulmuş bir süreçtir. Bu anlamda ekonomi, insanların maddi ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurdukları üretim, dağıtım ve tüketim düzenine verilen addır (Buğra, 2011, s.48-49). İktisat bilimi genel olarak kıt kaynakların optimum verimlilikte seçimi üzerine ele alınmaktadır. Bu anlayış, kişisel çıkarı dayatan fikirlerle birleştiğinde ise günümüz iktisat bilimi doğmaktadır.

Pozitif İktisat Yaklaşımı (Schumpeter, 1954, s.807), Comte'nin pozitivizminden büyük ölçüde etkilenmiştir. Alman tarihçi okulu ekonomiyi, somut ve tümevarıma dayanan bir bilim olarak tanımlamaktadır. Onlara göre ekonomi denilen olguların sosyal gerçekliğin bütününden ayrılacaklarına inanmıyorlardı. Kültürün ve kurumların, siyasetin ve ahlakın etkisinden bağımsız bir ekonomik gerçeklikten söz edilemez.

Marshall'a (1890, s.1) göre iktisat, bildiğimiz yaşam uğraşı içinde yaşadıklarını ve davrandıklarını biçimiyle insanların incelenmesiydi. İktisadın kıtlık ve seçim merkezli tanımı L. Robins tarafından geliştirilmiştir. Bu tanımla, iktisat zenginlik olgusuyla ilgili bir bilim olmaktan çıkmıştır. Keynes'in babası Nevill Keynes'e göre iktisat, ekonomik zenginlik yaratılmasına, elde edilmesine ve biriktirilmesine yönelik insan faaliyetleridir. Ekonomi bilimi ekonomik adaletler ve kurumları da incelemektedir. Keynes'e (1891, s.2) göre zenginlik bilimidir. Jevons (1905, 12) iktisadı, fayda ve çıkar bilimidir. İktisat yalnızca zevkle ve acıyla ilgili bir bilim, en az sıkıntı verecek biçimde en çok zevke nasıl ulaşılabileceğini inceleyen bir bilimdir. Mill, "yalnız iktisatçı olan iyi iktisatçı olamaz" cümlesi ile iktisadı sadece iktisadi unsurlarla izah edilemeyeceğini belirtmektedir. İnsana dair ne varsa, onlar iktisadı etkiler, iktisattan etkilenir. O halde iktisat, insana dair her konu ve olayla ilintilidir. İktisadı Ceteris Paribus yaklaşımı ile izah etmek kolaycılıktır.

İktisat diğer toplum bilimlerinden, inceleme nesnesinin farklılığı yanında, kullandığı araçların doğasıyla, bu araçların inceleme nesnesini nasıl koşullandığıyla da ayrılıyor. İktisat artık insanların seçimleriyle ilgilenen, bu seçimleri bir optimizasyon sorusunun çözümü olarak anlamaya çalışan bir disiplindir. İktisat gerçekten de yalnızca kapitalist kurumların gelişimiyle birlikte düşünülebilecek bir insan tasarımıyla yola çıkıyor. Anlamli bilimsel çözümleme için belirli bir kurumsal dokunun varlığını

şart koyuyor. Standart bir tanıma göre, verili bir çerçevede (kıt kaynaklara, belli bir hukuk düzenine tabi olarak) faydayı en çoklaştırmaya çalışan insanın seçimlerini, bu seçimlerin iktisadi sonuçlarını incelemektedir. (Gürkaynak ve Güven, 2003, s. 11).

GEÇMİŞTEN BUGÜNE İKTİSAT EĞİTİMİ, SORUNLARI VE BU KONUDAKİ TARTIŞMALAR

İktisat biliminin olgunluk düzeyine ulaşması çok eskilere dayanmamaktadır. Her ne kadar Fransa'da ilk ekonomi politik kürsüsünün kurulması 1820'li yıllara rastlasa da o dönemde iktisat henüz hukukun yardımcı disiplini konumundadır. 1957 yılında hukuk fakülteleri, hukuk ve iktisadi bilimler fakültelerine dönüştürülmüştür. Başka ülkelerde, örneğin ABD'de iktisat biliminin gelişim süreci benzer evrelerden geçmemişse de diğer disiplinlerden bağımsızlaşması nispeten yeni sayılmaktadır (Sarfati, 2001, s. 5).

Avrupa'yı izleyen Osmanlı Devleti'nde de iktisatla ilgili malzemeler 19. yüzyılın ortalarından itibaren ortaya çıkmaya başlamış, gazete ve mecmualarda yer alan iktisat özlü yazıları Avrupa'da yayınlanan iktisat kitaplarının çevirileri takip etmiştir. Giderek iktisat eğitiminin önemi kavranmış ve ilk olarak Mekteb-i Mülkiye'de iktisat dersleri okutulmaya başlanmıştır. İktisat merkezli dersler zamanla muhtelif okulların müfredatına da girmiştir. İktisat eğitimin yoğun olarak yapıldığı bir müessese olarak 1916 yılında Darülfünun Edebiyat Fakültesi'ne bağlı olarak İçtimaiyat Enstitüsü kurulmuş, bu kurum 1933 yılında İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü adını almış ve Hukuk Fakültesi'ne bağlanmıştır. 1934 Üniversite Reformu'ndan sonra, Almanya'dan kaçan hocalar iktisat eğitiminin pekişmesine katkı sağlamışlar ve onların da etkileriyle 1936 yılında İstanbul Üniversitesi'ne bağlı olarak İktisat Fakültesi kurulmuş, fakülte 1937 yılında eğitime başlamış ve böylece Türkiye'de iktisat eğitiminin kurumsallaşması resmen temellendirilmiştir. Bugün çok sayıda iktisadi ve idari bilimler fakültesi bünyesinde ve farklı bölümler altında iktisat eğitimi yoğun bir şekilde devam etmektedir (Çakır, 2004, s. 1).

Türkiye'de iktisat öğretimi sorusu iktisatçılarımızca, özellikle lisans düzeyine ilişkin olmak üzere, zaman zaman tartışılmaktadır. Yakın geçmişte iktisat öğretimine ilişkin tartışmaların, formel anlamda, Tuncer Bulutay'ın SBF Dergisi'nde 1995 yılında çıkan makalesiyle başladığı düşünülebilir. Görün'ün 1972 tarihli derlemesi, çoğunlukla belirli alt alanlarda ya da bir bütün olarak iktisat lisans programlarında öğretime ilişkin önerileri içeren yazıları bir araya getiren ilginç bir koleksiyondur. Yine Görün'ce yapılan 1979 tarihli derleme, genel anlamda iktisadın kapsam ve yöntemine ilişkin olan, ancak iktisat öğretimi bağlamında da tartışılabilir görüşler sunan (kimisi daha önce yayınlanmış) makaleleri içermektedir. 1987 yılında ODTÜ Gelişme Dergisi, birinci sayısının bir bölümünü bir iktisat eğitimi tartışmasına ayırmıştır. Haziran 1993'te Gazi Üniversitesi İktisat Bölümü ve EBAT adlı öğrenci topluluğunun girişimiyle "Türkiye'de İktisat Öğrenimi" konulu bir panel düzenlenmiştir ki bunu da Ekim 1993'te TEK Kongresi izlemiştir (Sayan, 1994, s. 14).

İktisat eğitimi ile ilgili eleştirilerin ve sorunların büyük kısmı Neo-Klasik teorilerin varsayımları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Neo-klasik teorilerde ise kapitalist sistemin gerçekleri veri olarak alınmakta ve iktisadın görev alanının mevcut sosyo-ekonomik yapı ile sınırlandırılmaktadır. İktisat bölümlerinin ders programları ve derslerin içerikleri incelendiğinde derslerin genel anlamda geleneksel iktisat teorilerinin anlatıldığı; somut koşulların da yarattığı olumsuzluklar nedeniyle güncel teorilere ve analiz yöntemlerine yer verilmediği, öte yandan geleneksel iktisat teorisinin de aktarılırken ülke koşullarına uyarlanmaksızın mukayese yeteneğini geliştirmeyi amaç edinen bir anlayıştan uzak, sadece soyut düşünme yeteneğini geliştirme noktasında anlamlı şekliyle aktarıldığı görülmektedir (İzdeş, 2001, s. 40). Diğer yandan 50 yıl öncesinde iktisatçıların derslerde anlattıkları konularla arasında makul bir ilişki gözlemlenmekteydi. Fakat artık günümüzde iktisatçıların anlattıkları konularla arasındaki paralellik ortadan kalkmıştır. Buna neden olarak iktisat bilimi ile ders kitaplarının farklı bir şekilde gelişmesi gösterilebilir (Colander, 2005, s. 249).

İktisat öğretiminin en önemli sorunlarından birinin derste öğretilenlerle gerçek hayat arasındaki bağlantı kopukluğu olduğu ifade edilebilir. İktisat eğitiminde öğrenci kendisine sunulan teorik eğitim ile

gerçek hayat arasında bağlantı kuramayan pasif izleyici topluluğuna dönüşmektedir. Bu yanılgı özellikle öğrencinin iktisat bilimi ile tanışma dersi olan "İktisada giriş" derslerinde doğal bilimlerle sosyal bilimler arasındaki ilişkinin fark ve benzerliklerinin ayrıntılı bir şekilde verilmesinin bir sonucudur. Sosyal bilimlerde deney yapmanın görece zorluğundan, değişimin çok hızlı olduğundan, ideolojiden bağımsız olmanın güçlüğünden bahsedilmektedir. İkinci bir neden, iktisat derslerinde varılan sonuçların genellikle gerçeklerden uzak varsayımlara dayandırılmasıdır. Ulaşılan sonuç ise yegane geçmiş gibi sunulmaktadır (Ruben, 2001, s. 35-36).

Klasik iktisat eğitiminde, eğitmen sınıfta dersi tüm ayrıntılarıyla anlatmakta ve dersin tüm yükünü tek başına üstlenmektedir. Bu durumda öğrencilerin düzenli olarak çalışması sağlanamamaktadır. Bu yöntem öğrenciler açısından sıkıcı bulunduğu için derse katılımları da az olmaktadır. Öğrencilerin performanslarını değerlendirmek için kullanılacak tek ölçüt sınav olduğu için, öğrenciler çalışmayı sınava kadar ertelemektedirler. Sınav öncesinde havada uçan onlarca kavramı ezberlemek doğal olarak öğrenciler için bir işkenceye dönüşmekte ve sonuç olarak öğrencilerin başarısı azalmaktadır. Üstelik bu şekilde ezberlenen bilgiler hemen unutulmakta ve dolayısıyla bunların gerçek kullanım amaçları hiçbir zaman tam olarak kavranamamaktadır (Aslan, 2006, s.5).

Türkiye'de ve dünyada iktisat ders kitapları, neredeyse her işte olduğu gibi, Amerikan kökenli ders kitapları örnek alınarak yazılmaktadır. Bu yeni anlayışın her yerde iktisatçılar arasında yayılmasının başlıca aracı da bu alandaki yüksek eğitimin dayandığı kitaplardır. Özellikle İngilizceye dayalı eğitim artık yerli ders kitabı yazma gereğini de ortadan kaldırdıkça, ABD kaynaklı ders kitapları ana bilgilenme kaynağı oldukça, tek kutuplu dünyanın tek boyutlu bilim anlayışı da her yere yayılmış olmaktadır. Kısacası, iktisadın bilimselleştiği varsayılan süreçte tek kutuplu dünyaya refakat eden bilimsel iktisat, etik değerleri ve insanı atmış, serbest piyasa ekonomisini tanırlaştırmış, rekabet de bu tanrının peygamberi olurken bu yeni din sadece zenginlere hizmet eder olmuştur. İnsanı, onun kurumlarını, gelişmişlik düzeyini dışlayıp, "*işte tek yolu budur*", şeklinde yapılan dayatma başlı başına bir etik sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (Kazgan, 2006, s. 7).

Bugünkü iktisat eğitiminin diğer bir önemli sorunu lisans düzeyinde hakim öğretinin sadece neo-klasik iktisat olmasıdır. Üniversitelerin iktisat bölümlerinden mezun olan pek çok öğrenci eğer kendi çabalarıyla öğrenmemişlerse neo-klasik iktisattan başka bir iktisadın varlığından haberdar olmamaktadırlar. Bu nedenle alternatifsiz kabul edilen bir kuram özgün arayışları gereksiz kılacak bir düşünce tembelliğine zemin hazırlayacaktır. Neo klasik iktisadın bu kadar hakim olmasının nedeni konusunda iki farklı anlayış bulunmaktadır; bu görüşlerden biri neo-klasik iktisadın teknik yapısının sürekli gelişerek güçlendiğini ve kendisine yöneltilen eleştirileri de dikkate alarak çözümlediği için hakimiyetini sürdürdüğüdür. Bir başka görüş ise hakim dokunun kendi anlayış tarzını dikte ettiriyor olmasıdır (Ruben, 2001, s. 36).

Son dönemde iktisada yöneltilen en temel eleştirilerden biri de disiplinin aşırı derecede matematikselleşmesi ve dolayısıyla bazı alanlarda iktisadın açıklayıcı potansiyelinin gerilemesi olmuştur. Günümüzde yapılan akademik çalışmalarda matematiğin kullanımı büyük boyutlara ulaşmakta; bu iktisat eğitimine de yansımaktadır. Öğrencilere toplumu bir bütün olarak gözleme ve yorum yapma yeteneği kazandıracak entelektüel alanlar ise müfredattan hızla çıkarılmaktadır. Üniversitelerde okutulan sosyoloji ve psikoloji gibi dersler artık müfredatta yer almamaktadır. İktisadın önerdiği politikalar doğrudan politik sonuçlar doğurmasına karşın siyaset bilimi sınıflarda tartışılmamaktadır. Ayrıca, disiplinin kendisiyle doğrudan ilgili olan iktisat tarihi, iktisat metodolojisi gibi dersler de birçok batı üniversitesinde müfredattan çıkarılmıştır. Öte yandan matematiksel yöntemler hızla tüm disiplini kapsama eğilimi taşımaktadır. Tüm bunlar hem iktisatçının ufkunu daraltmakta, hem de sahip oldukları kısır analiz yöntemleri nedeniyle hatalı ve çarpık sonuçlara varılmasına neden olmaktadır. (Acar, 2008, s. 87-88).

Günümüzde iktisat felsefesine gereken önemin verilmemesi, iktisat eğitiminin öncelik taşıyan önemli bir sorunlarından biridir. Herhangi bir bilim dalı öğrenilirken önce o bilimin ardında yatan felsefenin öğretilmesi gerekmektedir. O bilim dalının ulaştığı sonuçları öğrenmeden önce söz konusu bilim dalının geçirdiği düşünsel aşamaların iyi bir şekilde öğrenilmesi gerekir. Üniversitelerin görevi her tekniğin ve her sonucun ardındaki düşünce sisteminin alternatif düşünce sistemleri arasındaki ilişkilerin objektif bir şekilde öğrenciye yansıtılmasını sağlamak olmalıdır. Öğrenci eğer işin başında iktisadi düşüncenin gelişme seyrini ve farklı iktisadi düşünce okullarının varlığını, iktisadi felsefenin nasıl oluştuğunu ve farklı okullar arasında nasıl farklılıklar gösterdiğini öğrenirse ileriki sınıflarda okuyacağı iktisat öğretisinin var olan tek öğreti olmadığını kolaylıkla algılayabilecektir (Ruben, 2001, s. 36).

ARAŞTIRMANIN AMACI-YÖNTEMİ VE KAPSAMI

Araştırmanın temel amacı; Türkiye’de üniversitelerde okutulan iktisat derslerindeki kalitenin yükseltilmesi, iktisat eğitiminde ki sorunların tespiti ve iktisadi yaşam bilincinin oluşturularak iktisat biliminin hak ettiği yeri almasına katkı sağlanmasıdır.

Araştırmada anket yöntemi kullanılarak, ihtiyaç duyulan veriler, Adıyaman Üniversitesi’nde değişik bölümlerde okuyan lisans ve önlisans öğrencileri arasında, eğitimi boyunca en az bir iktisat dersi almış 351 kişi ile yüz yüze görüşme tekniği kullanılarak elde edilmiştir. Elde edilen veriler SPSS 15.0 for Windows programı çerçevesinde, frekans ve ortalamalar kullanılarak yorumlanmıştır.

ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE TARTIŞMA

Çalışmanın bu bölümünde iktisat eğitimine ilişkin gerçekleştirilen araştırmanın bulguları frekans analizine tabi tutularak yorumlanacaktır. Yapılan anket çalışmasında, ankete katılan 351 kişinin genel profilinin incelendiği Tablo 1’e göre anket formunu dolduranların %48,7’si bayan, %51,3’ü erkek olup, %55,3’ünün yaşları 17-23, %24,5’inin yaşları 23-26, %14,2’sinin yaşları 26-30 ve %6’sının yaşları ise 30 yaş üstündedir. Akademik eğitimleri süresince Mikro İktisat ve İktisada Giriş dersini görenler %53,6, Makro İktisat görenler %19,9, Uluslararası İktisat dersini görenler %4,8 ve diğer (Genel Ekonomi, İDT, Para, Türkiye Ekonomisi, İktisat Teorisi...vb) dersleri görenler ise ankete katılanların %21,7’sini oluşturmaktadır.

Tablo 1: Anket Araştırmasının Genel Profili

SORU	FAKTÖRLER	FREKANS	%
Anketi dolduranın yaşı?	17-23	194	55
	23-26	86	25
	26-30	50	14
	30+	21	6
	Toplam	351	100
Anketi dolduranın cinsiyeti?	Bayan	171	49
	Erkek	180	51
	Toplam	351	100
Hangi iktisat dersini aldınız?	Mikro İkt/İkt Giriş	188	54
	Makro İkt	70	20
	Uluslararası İkt.	17	4,8
	Diğer(Genel Eko,İDT,Para,Türkiye Eko,İkt. Teo)	76	22
	Toplam	351	100

Araştırmanın genel profilinin tespitine ilişkin soruların ardından çalışmanın bundan sonraki kısmında iktisat eğitimine ilişkin iktisat dersini almış öğrencilerin cevaplarının yüzdelik dağılımları ve yorumları görülmektedir. Tablo 2'ye göre iktisat dersi alınmadan önce dersin içeriğinin bilinip bilinmediği sorulmuş olup, ankete katılan 351 kişinin %40,2'si hayır, %19,9'u ise evet cevabını vermiştir. Dersin içeriği ile ilgili soruya ankete katılanların %36,5'u ise kısmen bilgi sahibi olduğunu belirtmişlerdir. Bu sonuç iktisat dersi almadan öğrencilerin bu derse olan ilgisine ve içeriğine dönük herhangi bir ön hazırlığın çok fazla yapılmadığını göstermektedir. Anket çalışmasının diğer sorularında da görüleceği üzere, dersi alan öğrenciler dersi ve iktisat bilimini bilmeden, sadece mecburi ders olduğu için görmektedirler. Dersin önemi ve ön hazırlığı olmaksızın gerçekleştirilmesi ise beklenen verimliliği düşürmektedir.

Tablo 2: İktisat Dersinin İçeriğinin Bilinmesi Sorusunun Dağılımı

Soru	Faktörler	Frekans	%
İktisat dersi almadan önce dersin içeriğini ve ne olduğunu biliyor muydunuz?	Evet	70	20
	Hayır	141	40
	Kısmen	128	37
	Fikrim Yok	12	3,4
	Toplam	351	100

Araştırmaya katılanlara “İyi ki iktisat dersi almışım diyebiliyor musunuz?” şeklinde sorulan soruya Tablo 3'e göre ankete katılanların %52,1 oranında evet ve %29,6 oranında kısmen cevabı verilmiştir. Katılanların sadece %14,2'sinin hayır cevabını vermesi, iktisat dersinin öğrenciler arasında genel olarak olumlu ve faydalı bir ders izlenimi bıraktığı söylenebilir.

Tablo 3: İktisat Dersinin Alınmasındaki Memnuniyet Sorusunun Dağılımı

Soru	Faktörler	Frekans	%
İyi ki iktisat dersi almışım diyebiliyor musunuz?	Evet	183	52
	Hayır	50	14
	Kısmen	104	30
	Fikrim Yok	14	4
	Toplam	351	100

İktisat dersinden yeterli bilginin alınıp alınmadığı sorusuna ise Tablo 4'te görüldüğü gibi ankete katılan 351 kişinin %31,3'ü evet %24,2'si hayır,%41,9'u ise kısmen cevabını vermiştir. Yani iktisat derslerinin faydalı bir ders olarak görülmesine rağmen yeterli bilginin üniversite yılları boyunca alınamadığı sonucuna varılmaktadır. Ayrıca katılanların %2,6'sı ise fikrim yok cevabını vermiştir.

Tablo 4: İktisat Derslerinin Yeterliliği Hakkındaki Sorunun Dağılımı

Soru	Faktörler	Frekans	%
İktisat derslerinden yeterli bilgi alabildiniz mi?	Evet	110	31,3
	Hayır	85	24,2
	Kısmen	147	41,9
	Fikrim Yok	9	2,6
	Toplam	351	100

Ankete katılanlara “iktisat derslerinin diğer lisans derslerine katkısının olup olmadığı sorulmuş olup, Tablo 5’e göre 351 kişinin % 35,3’ü evet katkısı olmaktadır cevabını verirken, %20,2’si ise hayır hiçbir katkısını göremedik şeklinde yanıtlamıştır. %40,7 oranında ise iktisat derslerinin kısmen diğer derslere katkı yarattığını belirtmiştir. Bu sonuç ile sosyal bilimler alanında önemli bir ders olan iktisat dersinin öğrenciler gözünde kısmen de olsa diğer alan derslerine faydası olduğu sonucu çıkmaktadır.

Tablo 5: İktisat Dersinin Diğer Derslere Olan Katkısı Sorusunun Dağılımı

Soru	Faktörler	Frekans	%
İktisat derslerinden öğrendiklerinizin diğer derslere katkısı oldu mu?	Evet	124	35,3
	Hayır	71	20,2
	Kismen	143	40,7
	Fikrim Yok	13	3,7
	Toplam	351	100

Tablo 6’da ise üniversitelerde verilen iktisat derslerinin yeterliliği sorusuna, katılanların %42,5’i hayır iktisat dersleri yeterli düzeyde verilememektedir, %31,6’sı ise kısmen cevabını vermiştir. 351 kişiden sadece %21,1’si derslerin üniversitelerde yeterli düzeyde verildiğini düşünmektedir. Bu kadar düşük oranda yeterliliğin çıkması, iktisat biliminin üniversitelerde aktarılması noktasında kendisini veya üniversite eğitim sisteminin sorgulanmasını dayatmaktadır.

Hayır cevabı verenlere, yeterli değilse bunun sebebinin ne olduğu soruldu. Hayır cevabı verenlerin %10,3’ü öğretim elemanlarının eksiklikleri olduğunu, %16,8’i eğitim sisteminin sorunlarını, %6,6’sı öğrencilerin eksikliklerini, %3,7’si kitap ve kaynakların eksikliklerini ve %5,4’ü ise diğer sorunlar olduğunu belirtti.

Tablo 6: Üniversitelerde Verilen İktisat Dersinin Yeterliliği Sorusunun Dağılımı

Soru	Faktörler	Frekans	%
Üniversitelerde verilen iktisat dersleri sizce yeterli mi?	Evet	74	21,1
	Hayır	149	42,5
	Kismen	111	31,6
	Fikrim Yok	17	4,8
	Toplam	351	100

Gerek lisans eğitiminde gerekse lisans eğitimi sonrasında birçok fayda yaratacağı düşünülen iktisat derslerinin zorunlu olmasaydı almak ister miydiniz? Şeklinde sorulan soruya ise tablo 7’de görüldüğü üzere ankete katılanların %45,6’sı evet alırdım yanıtını verirken %34,2’si hayır tekrar almazdım şeklinde cevaplamıştır. Bu soru üzerinden, tüm sorunlarına rağmen iktisat derslerinin öneminin algılandığı ve zorunlu olmasa dahi öğrenciler tarafından tercih edilebileceği sonucuna varılmaktadır.

Tablo 7: İktisat Dersinin Zorunlu Olmadığı Durumdaki Tercih Durumunu Gösteren Dağılım

Soru	Faktörler	Frekans	%
İktisat dersi zorunlu olmasaydı almak ister miydiniz?	Evet	160	45,6
	Hayır	120	34,2
	Kismen	71	20,2
	Fikrim Yok	0	0
	Toplam	351	100

İktisat derslerinde öğrenilen bilgilerin iş yaşamında faydasının olup olmayacağı şeklinde sorulan soruya, Tablo 8'e göre ankete katılanların %36,8'i evet faydası mutlaka olacaktır %35'i ise kısmen faydası olacaktır şeklinde yanıtlamıştır. Hayır, cevabını verenler %17,9 iken fikrim yok diyenler %10,3 oranındadır. Bu sorunun sonuçlarına göre iktisat dersini alan öğrencilerin büyük kısmı, bu dersten alınan

Tablo 8: İktisat Dersinin İş Yaşamına Etkisi Sorusunun Dağılımı

Soru	Faktörler	Frekans	%
İktisat derslerinden öğrendikleriniz size iş yaşamında fayda sağlar mı?	Evet	129	36,8
	Hayır	63	17,9
	Kısmen	123	35
	Fikrim Yok	36	10,3
	Toplam	351	100

İktisat dersleri sonrası ekonomiye ve ülke gündemine olan merakınız arttı mı sorusuna Tablo 9'da belirtildiği gibi ankete katılanların %43,6 sı evet, %15,7 oranında ise hayır yanıtı verilmiştir. Kısmen yanıtını verenler %36,2, fikrim yok diyenler ise %4,6 oranındadır. Bu veriler, iktisat derslerinin yaşanan ülkedeki gerçekleşen ekonomik ve siyasi gündeme olan duyarlılığı arttırdığı görülmektedir. Sosyal bir bilim olan iktisat, lisans düzeyinde verilen teorik derslerle de yaşanan ülkedeki gündeme ilişkin sorunlar karşısında öğrencilerin duyarlılığını arttırmaktadır. Derslerde teorik olarak öğretilen birçok iktisadi olgu, rakamlarla analiz edilerek sonuçları tahmin edilmektedir. Dolayısıyla ülkeyi yönetenlerin almış olduğu her iktisadi karar, öğrenciler tarafından doğru yorumlanabilmekte ve toplumsal duyarlılığı geliştirebilmektedir.

Tablo 9: İktisat Dersinin Gündeme Olan İlginin Artışı Sorununun Dağılımı

Soru	Faktörler	Frekans	%
İktisat dersleri sonrası ekonomiye ve ülke gündemine olan merakınız arttı mı?	Evet	153	43,6
	Hayır	55	15,7
	Kısmen	127	36,2
	Fikrim Yok	16	4,6
	Toplam	351	100

Tablo 10'a göre ankete katılan 351 kişiye, "Öğrencilik yıllarında gazete ve dergilerin ekonomi sayfalarını takip ediyor musunuz?" sorusuna, öğrencilerin %35,6'sı evet, %43,3'ü ise kısmen yanıtını vermiştir. Öğrencilerin sadece %17,1'i gazete ve dergilerin ekonomi sayfalarını okumadan geçtiklerini belirtmişlerdir.

Tablo 10: Gazete ve Dergilerin Ekonomi Sayfalarının Takip Edilmesi Sorusunun Dağılımı

Soru	Faktörler	Frekans	%
Gazete ve dergilerin ekonomi sayfalarını takip ediyor musunuz?	Evet	125	35,6
	Hayır	60	17,1
	Kısmen	152	43,3
	Fikrim Yok	14	4
	Toplam	351	100

İktisat derslerinin sosyal yaşamınızı değiştirdi mi sorusuna ise Tablo 11'e göre öğrencilerin %38,7'si evet, %22,2'si hayır, %33,6'sı hayır ve %5,4'ü ise fikrim yok yanıtını vermiştir. Bu yanıtlar iktisat derslerinin öğrencinin sosyal yaşamına etkisini beklendiği oranda değiştirmedeğini göstermektedir.

Tablo 11: İktisat Derslerinin Sosyal Yaşama Etkisi Sorusunun Dağılımı

Soru	Faktörler	Frekans	%
İktisat derslerinden sonra sosyal yaşamınızda değişiklik oldu mu?" sorusunun dağılımı	Evet	136	38,7
	Hayır	78	22,2
	Kısmen	118	33,6
	Fikrim Yok	19	5,4
	Toplam	351	100

Tablo 12'de İktisat derslerinin ekonomik yaşama katkısının sorulmuş olup ankete katılan 351 kişinin %37,9'su dersin ekonomik yaşantısını olumlu yönde etkilediğini %24,8'i ise herhangi bir etkisinin olmadığını söylemiştir. Diğer anket sorularını da destekleyen bir sonuç olarak yorumlanabilecek bu soruda öğrenciler, iktisat derslerinin ülkedeki ekonomik ve siyasi gündeme ilişkin duyarlılığının arttırmasının yanında iktisadi yaşam anlamında da kendilerine katkı sunduğunu belirtmişlerdir.

Tablo 12: İktisat Derslerinin Ekonomik Yaşama Etkisi Sorusunun Dağılımı

Soru	Faktörler	Frekans	%
İktisat dersleri ekonomik yaşantınıza katkı sağladı mı?	Evet	133	37,9
	Hayır	87	24,8
	Kısmen	111	31,6
	Fikrim Yok	20	5,7
	Toplam	351	100

İktisat derslerinin ülke sorunlarına karşı eleştirilerinizi arttırdı mı sorusuna ise Tablo 13' göre %62,1 oranında evet yanıtı verilmiştir. Bu cevap iktisat derslerinin öğrenci üzerinde ülke sorunlarına karşı sahiplenme duygusu yarattığı ve eleştiri mekanizmasını çalıştırdığını göstermektedir. Aynı soruya %16 oranında hayır, %15,1 oranında kısmen ve %6,8 oranında ise fikrim yok yanıtı verilmiştir.

Tablo 13: İktisat Dersinin Ülke Sorunlarına Karşı Eleştirilerinin Artması Sorusunun Dağılımı

Soru	Faktörler	Frekans	%
İktisat dersleri ülke sorunlarına karşı eleştirilerinizi arttırdı mı?	Evet	218	62,1
	Hayır	56	16
	Kısmen	53	15,1
	Fikrim Yok	24	6,8
	Toplam	351	100

Lisans iktisat derslerinden öğrenilen bilgiler ışığında Türkiye'de uygulanan iktisat politikalarını yeterli buluyor musunuz sorusuna ise öğrenciler Tablo 14'te %56,7 oranında hayır yeterli bulmuyorum yanıtını vermiştir. Bu sonuca göre son dönemlerde başarılı görünen makroekonomik istikrar ve piyasalarda ki olumlu hava sinyallerinin öğrenciler gözünde yeterli görülmediği ya da inandırıcı olmadığı sonucu çıkarılabilir. Aynı soruya öğrencilerin %10'u yeterli, %24,5'i ise kısmen yeterlidir yanıtını vermiştir.

Tablo 14: Türkiye’de Uygulanan İktisat Politikalarının Yeterliliği Sorusunun Dağılımı

Soru	Faktörler	Frekans	%
Öğrendikleriniz kadarıyla Türkiye’de uygulanan iktisat politikalarını yeterli buluyor musunuz?	Evet	35	10
	Hayır	199	56,7
	Kısmen	86	24,5
	Fikrim Yok	31	8,8
	Toplam	351	100

Ayrıca ankete katılan 351 iktisat dersi görmüş lisans öğrencisine Türkiye’de yaşanan en büyük iktisadi sorunun ne olduğu soruldu ve Tablo 15’e göre katılanların %40,5’i beklentiler doğrultusunda işsizlik cevabını verdi. İşsizlikten sonra en büyük sorun olarak ise sırasıyla %17,9 ile yolsuzluk, %14,8 ile enflasyon, %11,1 ile kayıtdışı ekonomi, %8,8 ile büyüme ve %6,8 ile diğer sorunlar olarak görülmüştür.

Tablo 15: Türkiye’de Yaşanan En Büyük İktisadi Sorun Sorusunun Dağılımı?

Soru	Faktörler	Frekans	%
Sizce Türkiye’de yaşanan en büyük iktisadi sorun nedir?	İşsizlik	142	41
	Enflasyon	52	15
	Yolsuzluk	63	18
	Kayıtdışı Ekonomi	39	11
	Büyüme	31	8,8
	Diğer	24	6,8
	Total	351	100

Son olarak Türkiye’de yaşanan en büyük sorunun sebebi sorulduğunda ise Tablo 16’ya göre ankete katılan 351 kişinin %38,7’si hükümetleri, %18,5’i halkın duyarsızlığını, %14’ü terör ve savunma harcamalarını, %12,5’u her şeye muhalefet eden bir kesimi, %10’u uluslararası güçleri ve %6,3’ü ise diğer sebepleri göstermiştir. Bu sonuçlar itibariyle iktisadi sorunların reçetesi genel olarak hükümetlere ve mevcut hükümete oy veren halkın duyarsızlığına kesildiği görülmektedir. Öğrenciler, son dönemlerde sürekli belirtilen ekonomik düzelmelere ve gelişmişliklere rağmen, kendilerini en çok ilgilendiren işsizlik sorunun hala çözülemediğini ve en büyük sorun olarak ise bunu gördüklerini belirtmişler, bunun sorumlusu olarak ise öncelikle ülkeyi yönetenleri görmektedirler.

Tablo 16: Bu Sorunun Sebebine İlişkin Sorunun Dağılımı

Soru	Faktörler	Frekans	%
Belirtilen sorunun bu sizce sebebi nedir?	Halkın duyarsızlığı	65	18,5
	Hükümetler	136	38,7
	Uluslararası ilişkiler	35	10
	Her şeye muhalefet eden bir kesim	44	12,5
	Terör ve savunma harcamaları	49	14
	Diğer	22	6,3
	Toplam	351	100

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışma sonunda elde edilen bulgulardan hareketle öğrencilerin çoğunluğu iktisat eğitiminin işlevinin piyasaya birey yetiştirme ve teorik bilgiden çok pratik bilgiler veren bir eğitimin olması gerektiği üzerinde durmuştur. Buda gösteriyor ki Türkiye’de verilen iktisat eğitiminin piyasaya eleman yetiştiremediği ileride hiçbir işlerine yaramayacak teorik bilgilerle donatıldıkları, dolayısıyla gelecekle ilgili beklentilerinin karşılanamadığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu çalışma ile ulaşılan sonuçlar daha önce bu içerikte yapılan çalışmaların sonuçları ile uyusmaktadır.

Dört yıl verilen iktisat eğitiminin daha verimli ve değişen dünyanın gereklerini karşılayacak bir yapıya kavuşturulması için iktisat eğitiminde yapılması gerekenleri şu şekilde sıralamak mümkündür;

- 1) İktisat derslerini sıkıcı, anlaşılmaz ve işe yaramaz, günlük hayattan uzak bir şekilde aktarılması yerine daha zevkli ve anlaşılır, akademisyen odaklı değil araştırma ve öğrenci odaklı hale getirmek, sadece sınıf ve tahta ekseninde derslerin anlatılması yerine öğrencilerin motivasyonunu arttıran başka araçlarla desteklenmesi ve zenginleştirilmesi gerekmektedir.
- 2) Sınıf ortamında teknolojik gelişmelerden azami şekilde faydalanılması gerekmektedir. Ekip çalışması, on-line tartışma platformları, web siteleri gibi argümanlar kullanılarak dersler daha eğlenceli hale getirilmelidir.
- 3) Üniversiteye yeni başlayan öğrencilere ağır iktisadi terimler, teknik ve matematiksel kavramlar aktararak henüz ilk sınıftan itibaren öğrenci ile iktisat bilimi arasına kalın duvarlar örmek yerine lisans düzeyinde iktisat eğitiminin sadece ve özellikle iktisadi konuların varlığını, niçin bu terimlere veya iktisada ihtiyaç duyulduğu aktarılmalı ve iktisat biliminin önemi öğretilerek bu ders sevdirmelidir. Daha teknik ve analiz gerektiren bilgiler lisansüstü eğitimin hedefi olmalıdır.
- 4) Türkiye’deki lise eğitiminde iktisat veya ekonomik yaşama dair herhangi bir müfredat bilgisi yoktur. Dolayısıyla lise öğrencisi ekonomiye dair herhangi bir şey bilmeden üniversiteye gelmektedir. Lise müfredatına seçimlik dahi olsa “ev ekonomisi” tarzında bir ders konularak iktisadi konular temel düzeyde verilebilir.
- 5) İktisat ders kitapları, özellikle yaşanan ülkenin konjonktürüne uygun bir şekilde güncellenmelidir. Örneğin öğrencinin yaşadığı ülkeye dair herhangi bir analiz yoksa bu analizin ders kitaplarında anlatılması öğrenci için çok gerçekçi olmayacaktır. Merkez Bankası’nın açık piyasa işlemlerini yapmadığı bir ülkede Para-Banka derslerinde açık piyasa işlemlerinin anlatılması, ezberci bir zihniyetin ürünü olacaktır.
- 6) İktisat bilimi insan davranışlarını inceleyen uygulamalı bir sosyal bilim dalıdır. Dolayısıyla teorik bilgilerin uygulama alanları da iyi verilmelidir. Miktar değil kaliteye önem verilmeli, “iktisat, iktisat içindir” değil “iktisat yaşam kalitesini artırmak içindir” anlayışıyla iktisat öğretilmelidir.
- 7) Son dönemlerde en çok eleştirilen konu iktisat biliminin giderek matematikleşmesidir. Matematik adeta ayrı bir dil gibi tüm iktisadi analizlerde kullanılmakta olup iyi bir iktisatçı olmanın temel şartı haline gelmiştir. Dolayısıyla lisans döneminde matematik konularına hakim olunmalıdır. Fakat iktisat biliminin sosyalliği ve diğer toplum bilimleri ile ilişkisi düşünüldüğünde, matematikleşen iktisadın diğer bilimleri besleyemediği ve güncel sorunlardan gittikçe uzaklaştığı, daha anlaşılmaz hale geldiği görülecektir. Dolayısıyla iktisat biliminin soyut kavramlardan uzaklaşarak, matematiksel analizleri ise gerektiği ölçüde kullanılması gerekmektedir.
- 8) İktisat bölümü öğrencisinin lisans eğitimi boyunca belirli ve yeterli düzeyde hukuk eğitiminin ciddi şekilde alması gerekmektedir. Çünkü mezuniyet sonrası çalışma hayatında ve iş sınavlarında yalnızca iktisadi terimler değil, hukuk bilgileri de gerekmektedir.
- 9) İktisat biliminin sosyal bilimler içerisinde yer alması nedeniyle diğer sosyal bilimlere ait temel derslerin lisans düzeyinde ilk sınıflardan itibaren verilmesi gerekmektedir. Bu derslerin başında ise Sosyoloji, Felsefe ve Psikoloji gelmektedir.

- 10) İngilizce bilmek günümüz dünyasında olmazsa olmaz şartlardan biri haline gelmiştir. İngilizce bilmeden, iktisat literatürünün takip edilmesi imkansız hale gelmiştir. Bu yüzden yabancı dil sorunu mutlaka lisans düzeyinde çözülmelidir.
- 11) Tüm üniversitelerde, iktisat öğrencilerine iktisat biliminin uygulama alanları olan yerlerde staj zorunluluğu getirilmelidir. Böylece öğrenilen teknik ve teorik bilgilerin piyasalardaki yansımaları daha iyi öğrenilecektir.

KAYNAKLAR

- Acar G.T.(2008). *İktisadi Değişirmek*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ardıç, K. (2001). Türkiye’de İktisat Öğretimi Nasıl Olmalı?. *İktisat Dergisi*, 415, 26-27.
- Aslan, Z. (2006). *Üniversitelerde İktisat Eğitimi Üzerine Bir Araştırma: Değişim Gerekli mi?* <http://www.baskent.edu.tr/~kokdemir/courses/isle541/tools/ornekrapor.doc> adresinden 14.02.2013 tarihinde alınmıştır.
- Buğra, A. (2003). İktisat Siyasete Karşı. *Toplum ve Bilim*, 95, 23-24.
- Buğra, A. (2011). *İktisatçılar ve İnsanlar*. İstanbul: İletişim Yayınları
- Colander, D. (2005). *What Economists Teach and What Economists Do. Journal of Economic Education*, 36, 249.
- Çakır, C. (2004). Türkiye’de İktisat Eğitimi: Tarihsel Bir Perspektif. *I. Uluslararası İktisat Eğitimi Konferansı*, Bildiri Özeti, Fatih Üniversitesi, İstanbul.
- Gürkaynak, R. ve Güven, A.B. (2003), İktisat ve Toplum Bilimleri: Bir Katolik Evliliğinden Kenar Notları. *Toplum ve Bilim*,95, 11.
- İzdeş, Ö. (2001). Nasıl Bir İktisat Eğitimi?. *İktisat Dergisi*, 415, 40.
- Jevons, W.S. (1905). *The Principles of Economics*. New York: A.M.Kelley.
- Kazgan, G. (2006). *İktisat ve Etik*. http://kazgan.bilgi.edu.tr/docs/iktisat_ve_Etik.doc adresinden 10.01.2013 tarihinde alınmıştır.
- Keynes, J.N. (1891). *The Scope and Method of Political Economy*, New York: Kelley and Millman.
- Koeva, S. and Yakimova, I. (1998). Transforming Economic Teachin in Bulgaria: A Difficult Transformation. *Journal of Economic Education*, 29, 88.
- Marshall, A. (1890). *Principles of Economics*. London: MacMillan.
- Robbins, L. (1932). *An Essay on the Nature and Significance of Economic Science*. London: MacMillan.
- Ruben, E. B. (2001). İktisat Öğretiminin Sorunları. *İktisat Dergisi*, 415, 35-36.
- Sarfati, M. (2001). İktisat Bilimi Üzerine Tartışma. *İktisat Dergisi*, 415, 5-7.
- Savaş, V. F. (2007). *Varsayalım ki İktisat*. Ankara: Nobel Yayın.
- Sayan, S. (1994). Türkiye’de İktisat Öğretimi Nasıl Yapılmalı? Bir Mikroiktisadi Yaklaşım Denemesi. *Ekonomik Yaklaşım*, Cilt:5, 14.
- Schumpeter, J.A. (1954). *History of Economic Analysis*. New York: Oxford University Press.
- Şimşek, S. ve Cicioğlu, Ş. (2006). İktisat Eğitiminde Temel Sorunlar ve Öneriler. *THİS*, Cilt 20, 3.

SİVAS'TA YETİŞEN SALVİASP. (ADAÇAYI) BİTKİSİNDEN ELDE EDİLEN RENKLER VE HASLIK DEĞERLERİ

HÜLYA KAYNAR¹, EMİNE TONUS²

ÖZET

Yüzyıllar boyunca bilinen ve uygulanan bitkisel boyacılık, günümüzde tekrar eski önemini kazanmış ve tüketici tarafından, bu ipliklerle dokunan ürünler tercih edilir duruma gelmiştir. Pek çok boya bitkisi yetişen yurdumuzda, bitkisel boyalı ipliklerin kullanıldığı yörelerden biri de Sivas'tır.

Kalitesi ve ünü dünya çapına yayılan Sivas halılarının tarihi geçmişi, uzun yıllara dayanmaktadır. Bu halı iplerinin boyanmasında, adaçayı, ceviz, havacıva, karamuk, kızılçam, muhabbet çiçeği, sığırkuyruğu ve sütleğen bitkileri önemli bir yere sahiptir. Yapılan bu araştırmada, salvia sp. (adaçayı) incelenmiş olup, bitkiden elde edilen renkler, bu renklerin yün halı iplikleri üzerindeki ışık, sürtünme ve su damlası haslıkları belirlenmeye çalışılmış ve en ideal mordan oranı tespit edilmiştir.

Bitkiler, yüne göre %100 oranında karıştırılarak, 1 saat süreyle kaynatılmış ve sıcak ekstraktlar hazırlanmıştır. 5 adet mordan, yüne göre, %2 ve %4 oranlarında kullanılarak 80 adet mordanlı, 8 adet de mordansız boyama yapılmıştır. Boyanmış yün ipliklerinden elde edilen renkler adlandırılarak, bu renkler üzerinde ışık, sürtünme, su damlası gibi haslıklar incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Adaçayı, bitkisel boya, haslık.

GROWINGINSİVASSALVIA SP. (SAGE) COLORS MAY BE OBTAINED FROM PLANTS AND FASTNESS VALUES

ABSTRACT

Dyeing by vegetable dyes studied for centuries has become important again nowadays. Moreover, the carpets woven with wool yarn dyed with vegetable dye are preferred. In our country having many dye vegetables inside its natural vegetables, one of the places in which vegetable dyes are used at most is Sivas.

Quality and reputation worldwide spanning the history of Sivas carpets is very old. The dye vegetables such as Salvia sp., Juglans regia, Alkanna tinctoria, Berberis vulgaris, Pinus brutia ten., Reseda luteola, Verbascum sp., Euphorbia sp. used for Sivas hand woven carpets have a significant place in natural dyes. In this research, the colours obtained from these vegetables and their colour fastness to light, to abrasion and to water spotting on wool carpet yarns were studied. Also in this research, the most proper mordant ratio was tried to be determined.

To obtain hot extracts, the vegetables boiled in the period of one hour and in the ratio of 100% by taking into consideration the weight of the wool carpet yarns. By using these extracts and previously prepared 5 each mordant in the ratio of 2 % and 4% by taking into consideration the weight of the wool carpet yarns, with mordants 80 each, without mordant 8 each, dyeing processes were determined. The colours of dyed wool yarn were labeled. The colour fastnesses such as colour fastness to light, to abrasion, to water spotting on these colours were investigated.

Keywords: Sage, vegetable dyes, fastness

¹Öğr. Gör., Cumhuriyet Üniversitesi, hkaynar@cumhuriyet.edu.tr

²Öğr. Gör., Cumhuriyet Üniversitesi, eminetonus@cumhuriyet.edu.tr

GİRİŞ

İnsanoğlu, örtünme ihtiyacını karşılayabilmek için başlangıçta hayvan postlarını ve bitki yapraklarını değerlendirmiş, ancak bir sonraki aşamada basit dokuma ürünlerini geliştirmiştir. Dokumacılığın başladığı yer ve tarih kesin olarak bilinmese de iplik eğirme ve dokuma faaliyetinin en eski sanatlardan biri olduğu bir gerçektir. Aynı zamanda, insanoğlunun özellikle de kadınların giyimle paralel olarak süslenme ihtiyacı da bu doğrultuda ilerleme göstermiştir. Böylece, doğada var olan renk cümbüşü keşfedilmekte geç kalınmamış, süslenmede kullanılan ziynet eşyaları ve bedenleri üzerine bu renkler uygulanarak giyinme ihtiyaçları, göz zevkleri ile birleştirilmiştir. Nitekim tabiattaki renklerin taklit edilmesiyle başlayan boyacılık sanatının da insanlık tarihi kadar eski olduğu söylenebilir.

Doğadan elde edilen maddeler kullanılarak yapılan boyamaların, ilk olarak M.Ö.3000 yıllarına dayandığı bilimsel olarak tespit edilmiştir. Bu tarihlerdeki bir Çin kaynağında, doğal boyalardan söz edilmekte, Orta Krallık döneminde Mısır'da, sadece boyaların elde edilişleri değil, mordan maddelerinin dahi bilindiği belirtilmektedir (Uğur, 1988).

Doğal boyacılık denilince, doğada bulunan canlı (bitki ve hayvan) ve cansız (taş, toprak, maden vb.) materyallerden elde edilen boyalar anlaşılmaktadır. Doğa kaynaklı hayvansal boyalara ise, murex purpur, koşnil ve kermes sayılabilir. Tarihteki değeri maddi ve manevi yönden önemli olan purpur (kırmızı-menekşe renk), Purpur murex brandalis, Murex turunculus ve Purpura haemostana gibi yumuşakçalardan elde edilmekte, rahiplerin, kralların ve yüksek dereceli devlet memurlarının elbiselerinde kullanılarak, mevki ve asilliği temsil etmekteydi. Koşnil (*Coccus cacti*) ve Kermes (*Coccus ilicus*) ise bazı kaktüslerden ve meşeler üzerinde yaşayan bir tür koşnilden (böcek) elde edilen boyalardır. Murex ve purpuranın 1 gramını elde etmek için 8000 tane kabuklu deniz hayvanı kullanılmaktadır. Bunlardan başka Hindistan ve Çin'de yaşayan deve ve fillerin bağırsaklarından da bir tür sarı renk elde edildiği bilinmektedir (Harmancıoğlu, 1955; Aytaç, 1982; Kayabaşı, 1995).

Hayvansal boyaların elde edilmesi hem çok zor, hemde fazla emek ve zaman gerektirdiğinden, bitkisel boyaların kullanımı ağırlık kazanmıştır. Bitkisel hammaddelerin hemen her yerde bulunması, temin etme kolaylığı, renk ve çeşit zenginliği insanları bitkisel boya kullanmaya özendirmiştir. Doğada, bileşiminde boya madde bulunduran ve boyamada kullanılan pek çok bitki bulunmaktadır.

Bunlar arasında yosunlar ve likenler olduğu gibi, otlar (*Sütlegen-Euphorbia*, *Adaçayı-Salvia sp.*), çalılar (*Kadintuzluğu-Berberis vulgaris*), ağaççıklar (*Cehri-Rahamnus tinctoria*) ve ağaçlar (*Ceviz -Juglans regia*) da yer almaktadır.

Doğal boyacılıkta çok önemli bir yeri olan Kökboyanın (*Rubia tinctoria*), özellikle Ortaçağ'da, Anadolu içerisinde kültürünün yapıldığı ve İzmir limanından dış ülkelere ihraç edildiği bilinmektedir. 1700'lü yıllarda dünya kökboya ihtiyacının üçte ikisini Türkiye karşılarken, kökboyanın değeri 500.000 altını bulmuştur (Eşberk ve Harmancıoğlu, 1953).

Cehri (*Rahamnus tinctoria*) de Kökboya gibi kültüre alınmış ve ihracatı yapılmış bitkilerdendir. Boya maddesi olarak batmanı bir altın liraya satılan Cehriye, halk arasında "Altın Ağacı" ismi takılmış ve hemen her yerde yetiştirilmiştir. Cehrinin, Osmanlılar döneminde İzmir ve Samsun limanlarından Fransa, Almanya ve İngiltere'ye ihraç edildiği bilinmektedir (Harmancıoğlu, 1955).

Adaçayı, *Labiatae* (*Ballıbabagiller*) familyasından, *Stachyoideae* alt familyasının bir üyesi olup *Salvia* cinsine mensuptur (Şekil 1.). Adaçayı cinsinin 500 kadar türü vardır. *Labiatae* familyası çokça otsu, az olarak da çalimsı ya da çalı durumunda bulunan odunsu bitkilerdir. 1,5 m'ye kadar uzayabilen yarı çalı bir bitkidir (Anonymous, 1991; Enez, 1988).

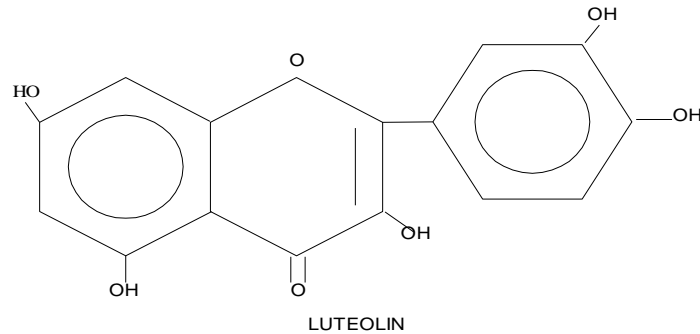
Şekil 1. Adaçayı (*Salvia* sp.) bitkisinin genel görünümü

Yerli bitki toplulukları içinde garig'ler (veya frigana'lar) grubuna dahil olan adaçayı (*Salvia* Sp.) genellikle, kıraç tepeleri, kültüre elverişli olmayan alanları, taşlık veya kayalık yerleri örten bir formasyon şeklindedir. Bu formasyondaki bitkiler genel olarak yaprak dökken, alçak çalılar olup, çoğunlukla dikenli veya sık tüylüdürler ve uçucu yağ taşırlar. Bu üç karakter bitkilere, kurak ortama uyabilme olanağını sağlayan özelliklerdir (Baytop, 1983).

Adaçayının Türkiye'deki yayılışı, Tekirdağ, Geziköy, Balıkesir, Marmara Adası, Muğla-Milas arası, Aydın, Didim, İzmir-Kuşadası, Fethiye ve Kalkan yakınları, Denizli-Tavas'ın doğusu, Antalya-Beldibi, Güyruk'tür. Yeryüzündeki yayılışı ise İtalya, Sicilya Adası, Balkanlar, Batı Suriye, Kıbrıs'tır (Polunn, 1991).

Adaçayı, gövde ve yaprak aksamı ile birlikte kurutulmuş veya yeşil olarak boyacılıkta kullanılır. Söz konusu bitki aksamı suya konup kaynatılarak ekstrakt elde edilir ve yünler boyanır. Sıcak suya atılarak adaçayına benzer bir çay yapımında kullanılan karakurbağa otları (*Sideritis*) cinsinden, dokuz donlu ve hızında, Adaçayının mensup olduğu Satchyoideae alt familyasına ait bitkilerdir. Bu bitkilerin hepsi boyar madde içerir. Şap mordanlı yünle sarı, krom mordanlı yünle açık kahve, saçıkıbrıs mordanlı yünle yeşil gri renk verir (Anonymous, 1991).

Kimyasal açıdan, adaçayında mevcut olan Luteolin boyar maddesi yünlerin sarı renge boyanmasını sağlar. Luteolinin açık formülü şekil 2.'de verilmiştir. Luteolin içeren bitkiler Anadolu'da yüzyıllar boyunca kullanılmıştır. Luteolin Heterosikl bileşikler grubundan olup, oksijenli boyar maddeler sınıfındadır (Anonymous, 1991).

Şekil 2. Luteolin açık formülü (Anonymous, 1991)

Luteolin, şap mordanla ışık etkisi altında kısa sürede hafifçe solan, ancak geriye kalan renk şiddetini uzun süre koruyan, şiddetli, aynı zamanda net, saf bir sarı renk verir. Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nde bulunan XVII. yy. a ait bir Lotto halısında, luteolin'den elde edilmiş parlak sarı rengin, 300 yıldan daha uzun süredir şiddetini koruduğu gözlenmektedir. Birçok Lotto halısı ve birçok Fethiye halısının da Luteolin sarısı olduğu bilinmektedir. Güneybatı Anadolu'da Salvia sp. (Adaçayı) şap kullanmak suretiyle açık sarı renk veren bir boya bitkisi olarak tanınmaktadır (Enez 1988).

Salvia Sp.'nin gövde ve yaprakları, tazeyken de kurutulmuş durumda da boyamaya elverişlidir. Eskiden, hem kurusunun hemde yaş yaprak ve saplarının boyamacılıkta kullanıldığı bilinmektedir. Bununla beraber adaçayından elde edilen sarı renkler, diğer bitkiler (Muhabbet çiçeği gibi) kadar şiddetli değildir. Çünkü adaçayında boyarmadde içeriği daha azdır ve diğer bileşenlerin renk üzerinde yumuşatıcı bir etkisi vardır(Enez 1988).

Anadolu, tarihte boya bitkilerinin çok bulunduğu ve hatta yetiştirildiği bölgeler arasında yer almaktadır. Türklerdeki boyacılık sanatının ise Türk medeniyeti kadar eski olduğu bilinmektedir. Osmanlılar zamanında çok önem verilen bir sanat dalı haline gelmiş, Bursa, Edirne, İstanbul, Tokat, Kayseri ve Konya gibi merkezlerde boyacılık sanatı oldukça gelişmiştir.

19.yy'a kadar bitkisel ve hayvansal doğal boyalar kullanılırken, kimyasal boyaların bulunmasıyla doğal boya kullanım oranı düşmüştür. Kimyasal boyarmaddeler, daha ucuz ve daha zahmetsiz olması nedeniyle halk tarafından çok çabuk kabul edilmiş ve kullanım alanı genişlemiştir.

Tüm Dünya'da olduğu gibi günümüz Türkiye'sinde de her konuda doğala dönüş yaşanmaktadır. Doğal boyaların ürünlere kazandırdığı olumlu özelliklerin daha iyi anlaşılmasıyla, tabiat kaynaklı hammaddeyle boyanmış ipliklere olan talep de artmaktadır. Diğer alanlarda olduğu gibi tekstilde de doğala dönüş eğiliminin giderek hız kazanması, doğal boyaların tekstilde, özellikle halı ve kilim boyamacılığında, önemini artırmıştır. Yeniden doğala dönüş düşüncesinin artması ile bazı yörelerde bütün zorluklarına rağmen devam ettirilmeye çalışılan bu çalışmalar, tekrar araştırmacılar sayesinde gün yüzüne çıkarılmakta ve geliştirilerek yaşatılmaya çalışılmaktadır. Hatta bazı yörelerde bu konu ile ilgili okullar kurulmuş, bilinçli şekilde çalışmalar sürdürülmektedir.

Sivas bulunduğu konum itibari ile tarihte önemli bir yere sahiptir. Genel olarak dağlık ve yüksek bir plato olan Sivas'ta ortalama yükselti 1500 metredir. Dağlar arasında uzanan vadiler çukurlardan oluşmuş ovalar ve yüksek platolar bulunmaktadır. İlin toprak alanını %46,2 sini dağlık alanlar kaplar. Bitki örtüsünü ise ormanlar ve bozkır alanları oluşturmaktadır. Kültür aynası olarak kabul edilen el sanatları, Sivas'ta eşsiz güzellik ve çeşitlilikte olup çakı -bıçak, çorap, ağızlık, bakırcılık ve dokumacılık sanatları yüzyıllardan beri büyük bir ustalıkla yaşatılmaya çalışılmaktadır. Yörede dokunmakta olan halı çeşitleri ise, kullanım amaçlarına göre makat (sedir) halısı, yastık, duvar halısı, taban halısı, tülüce, namazlık (seccade), heybe ve çanta şeklinde sınıflandırılabilir.

Evlerde iğ veya teşi ile bükülerek hazırlanan ilme iplikleri, yine halı dokuyanlar tarafından boyanmaktadır. İlme iplikleri, sentetik boyaların yanında çevredeki doğal kaynaklardan yararlanılarak boyanmaktadır.

Divriği ilçesine bağlı köylerde kırmızı, çivit boya, devetüyü, siyah, yeşil, sarı ve gök mavi olmak üzere sekiz rengin, geleneksel usullerle elde edildiği tespit edilmiştir. İpleri boyamada kullanılan bitkiler ceviz kabuğu, deve damağı, karamuk kökü, kavak veya selvi sürgünleri, sarmaşık cinsinden "boya otu" olarak tabir edilen ve kırmızı rengin elde edilmesini sağlayan bitkinin kökleri, narpuz (yarpuz), soğan kabuğu, elma pürü (yaprağı) kullanılır. Ekşi hamur, tezek külü, tuz ve deve damağının da aşgarlama (mordanlama) amacıyla kullanıldığı tespit edilmiştir.

Yapılan araştırmalar, doğal boyalı ipliklerle üretilen halı ve kilimlerin kalitesinin yanında, sanat değerlerinin de bir kat daha arttığını göstermektedir. Halı ve kilim desenlerini yaşatmak amacıyla kullanılan boyaların, ışık, sürtünme, su damlası, yıkama gibi dış etkilere karşı dayanıklı olması

gerekmektedir. Kimyasal boyalı ipliklerle dokunan halılar ise genellikle bu özellikleri açısından dayanıksızdırlar. Halıcılığı bu olumsuz etkilerden kurtarıp, göz okşayan, kalıcı renk tonlarıyla boyayarak, taşıdığı motif ve desenleri daha uzun süre yaşatabilmek, doğal boya konusunda yapılan araştırmaların temel esasını oluşturmaktadır. Doğal boya ile üretilecek halılar aynı zamanda yöresel motiflerle de bezenmesi durumunda, batı dünyasının pazar kapılarını açacak değerli eserler ortaya çıkabilir.

Eski ve köklü bir halıcılık tarihine sahip olan Sivas ve yöresindeki doğal boya bitkilerini araştırarak, bu bitkilerden elde edilebilecek renkleri tespit etmek, dayanıklılığını ölçen haslık değerlerini ortaya koymak ve bu alanda çalışma yapacak olanlara bir katalog hazırlamak amacıyla bu araştırmaya gerek duyulmuştur. Araştırmada Sivas ve çevresinde yetişen bitkiler, boyama işlemleri, bu bitkilere değişik mordanlar kullanarak elde edilen sonuçları ile halı ve kilimler için çok gerekli olan sürtünme, ışık ve su damlası haslık dereceleri ölçülerek sunulmuştur.

YÖNTEM

Örneklerin Toplanması ve Analize Hazırlanması

Koyulhisar ilçesinden ağaca zarar vermeyecek şekilde toplanan Adaçayı (*salvia sp.*), oda sıcaklığında ve havadar bir yerde kartonlar üzerine serilerek kurutulmuştur. Boyanacak materyal olan 2,5 Nm beyaz (boyasız) saf yün halı ilmelik ipliği ise, Kaçıköçler A.Ş. Isparta satış mağazasından çileler halinde temin edilmiştir. Denemelerde kullanılan su, fakülte çeşmesinden alınmış, çalışmanın başlangıç ve bitiş tarihlerinde suyun pH'ı dahil birtakım özellikleri ölçülmüş ve boyama işlemi için önem teşkil eden pH değerinin 7 civarında olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmada kullanılan mordanlar ise Cumhuriyet Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Kimya Bölümü Laboratuvarları ile Sivas Meslek Yüksekokulu Teknik Programlar Bölümü Boyama Atölyesinden sağlanmıştır. Bu mordanlar:

- 1.Alüminyum şap - $KAl(SO_4)_2$
- 2.Bakır sülfat (Göz taşı) - $CuSO_4 \cdot 5H_2O$
- 3.Demir sülfat (Saçıkıbrıs) - $FeSO_4 \cdot 7H_2O$
- 4.Tartarik asit - $(C_2H_2(OH)_2(COOH)_2 \cdot C_4H_6O_6)$
- 5.Potasyum Bi kromat - $K_2Cr_2O_7$

Araştırmada doğal boyalar, kullanılan bitkiler, boyama yöntemleri vb. konularda yararlanılan kaynaklar ise bazı üniversiteler, araştırma kurumları, kütüphane ve dökümantasyon merkezleri taranarak elde edilmiştir.

Araştırma yöntemi olarak, yün ipliklerinin mordanlanması, boya ekstraktlarının hazırlanması, mordansız ve mordanlı boyama, elde edilen renklerin belirlenmesi ve adlandırılması, ışık, sürtünme ve su damlası (Islak - kuru) haslığı tayini belirtilmiştir.

Yün ipliklerinin mordanlanması

Bitkisel boyacılıkta, renkleri sabitleme maddesi olarak kullanılan ve değişik renklerde elde etmeye yarayan yardımcı maddelere mordan denir. Mordanlama ise, belli miktarda mordan maddesinin boyanacak olan mamule boyamadan önce, boyamadan sonra veya boyama esnasında dahil edilmesi ile yapılır. Bazen bu işlemde, birden fazla mordan kullanılabilir (Anonim,2013).

Yün iplikleri, alüminyum şap, bakır sülfat, demir sülfat, tartarik asit ve potasyum bi kromat adı verilen mordanların her biriyle ayrı ayrı mordanlanmıştır. Bunun için boyanacak yün ipliğinin ağırlığına göre %2 ve %4 oranında mordan kullanılmış, her bir mordanla yün ipliği ayrı ayrı muamele edilmiştir. Yüne göre hesaplanan mordan miktarı 1'e 20 oranında ılık su içerisinde eritilmiş, önceden nemlendirilmiş yün ipliği bu mordanlı su içerisine bastırılmıştır. Bir saat kaynattıktan sonra, yünler

kaynatma kazanı içerisinde soğutulmaya alınmış, çıkan yün daha sonra sıkılarak kurutulmuş ve boyamaya hazır hale getirilmiştir.

Boya Ekstraktlarının Hazırlanması

Boya ekstraktı sıcak ve soğuk yöntemler kullanılarak elde edilebilir. Yapılan araştırmada sıcak ekstrakt hazırlama yöntemi kullanılmıştır. Bunun için, kök, gövde, dal ve çiçek gibi adaçayı bitkisinin tüm aksamaları, içerdikleri boya maddelerinin suya geçmesini sağlamak amacıyla elle veya bıçakla küçük parçalar haline getirilmiştir. Boyanacak yün ipliğin ağırlığına göre %100 oranında alınan bitkiler yine boyanacak yüne göre 1'e 20 oranındaki su içinde 1 saat süreyle kaynatılmıştır. 1 saat sonunda bitki artıkları bir tülbentle süzülerek ortamdaki ayrılmıştır. Böylece sıcak ekstrakt elde edilmiştir.

Boyama İşlemi

Boyama işlemi mordanlı ve mordansız olmak üzere iki şekilde yapılmıştır:

Mordanlı boyama; daha önce mordanlanan yünler, en az bir saat boyunca suda bekletilip ısıtıldıktan sonra, 1'e 20 oranında hazırlanan sıcak ekstrakt içerisinde de, bir saat süreyle kaynatılmış ve kendi halinde soğumaya bırakılmıştır. Daha sonra bol soğuk su ile durulanarak az ışıklı havadar bir yerde kurutulmuştur.

Mordansız boyama; daha önceden 1 saat süreyle suda bekletilerek ısıtılan yünler 1'e 20 oranında hazırlanan sıcak ekstraktların içine konmuştur. Kaynama noktasına eriştikten sonra bir saat boyunca sürekli karıştırılarak kaynatılmış ve kaynama esnasında eksilen su ilave edilmiştir. Soğuduktan sonra da bol soğuk su ile durulanarak az ışıklı ve havadar bir yerde kurutulmuştur.

Renklerin belirlenmesi ve adlandırılması

Adaçayının tüm aksamalarından %100 oranında kullanılarak elde edilen sıcak ekstraktlarla mordansız ve değişik mordanlarla %2 ve %4'lük oranlarının uygulanmasıyla 88 adet boyama yapılmıştır. Bu boyama sonucu elde edilen renkler Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ev Ekonomisi Bölümü öğretim elemanlarından oluşan bir komisyon tarafından adlandırılmıştır.

Haslık tayinleri

Kumaşın, günlük hayattaki bazı şartlara (yıkama, ter, güneş ışığı gibi) dayanımının ölçülmesine haslık denilmektedir (Anonim,2013). Yapılan çalışmada ışık, sürtünme ve su damlası (ıslak - kuru) haslığı tayini belirtilmiştir.

Boyalı yün ipliklerinde ışık haslığı tayini; Türk Standartları Enstitüsü tarafından hazırlanan TS 867 „Gün Işığına Karşı Renk Haslığı Tayini Metodu“ (Anonymous 1984) ve DIN 5033 „Farbmessung Begriffe der Farbmetrik“ (Anonymous 1970) metodları esas alınarak yapılmıştır. Işık haslığı tayininde, mavi yün skala³ ile birlikte yün iplik örnekleri kullanılmıştır. Mavi yün skala karton üzerine 1 cm boyunda 6 cm eninde olacak şekilde sırasıyla 1'den 8'e kadar yapıştırılmıştır. Aynı şekilde boyalı yün iplik örnekleri de karton üzerine 1 cm boyu 6 cm eninde birbirine paralel olacak şekilde sarılmıştır. Mukavvadan 7 cm ve 3 cm eninde şeritler kesilerek birbirlerinin üzerine konulmuş ve bir cilt yapılmıştır. Daha önceden karton üzerine iki paralelli olarak hazırlanan yün iplik örnekleri ile mavi yün skalanın yarısı kapalı iken diğer yarısı gün ışığının etkisi altında bırakılmıştır. Işığın gelişine 45 derece olacak şekilde yerleştirildikten sonra hergün belirli saatlerde kontrol edilmiştir. Mavi yün skaladaki solmaya göre yün iplik örnekleri değerlendirilmiştir. Işık haslığını değerlendirmede mavi boyalı yünlü ölçek kullanılarak solma derecesi ölçülürken, diğer bütün haslıklarda ise gri karşılaştırmalı ölçek (gri skala) kullanılır. Gri skala iki çeşittir. Bunlardan biri test sonucu boyalı materyalin renginde meydana gelen değişikliği, diğeri ise boyalı

³1'den 8'e kadar derecelendirilmiş, çeşitli mavi boya kullanılarak boyanmış yün kumaş şeritleri.

materyalin kendisine birleşik olan beyaz bir kumaşa lekelenme derecesini ölçmeye yaramaktadır (Özcan 1984; Çoban 1992).

Boyalı yün ipliklerde sürtünme haslığı tayini; Türk Standartları Enstitüsü tarafından hazırlanan TS 717 „Sürtünmeye Karşı Renk Haslığı Tayini“ (Anonymous 1978a) ve TS 423 „Tekstil Mamüllerinde Renk Haslığı Tayinlerinde Lekelerinin -boya akması- ve solmanın -renk değişmesi- değerlendirilmesi için Gri Skalaların Kullanma Metodları“ (Anonymous 1984c)’e göre yapılmıştır. Boyalı yün iplikleri 14 cm x 5 cm boyutlarında bir dikdörtgen karton özerine yanyana ve paralel olarak sarılmıştır. Deney cihazı parmağının ucuna kuru, boyasız 5 cm x 5 cm boyutunda kesilmiş bezayağı dokulu pamuklu bez yerleştirilerek 900 gr’lık yük altında iki paralelli olarak hazırlanan kuru numunelerin 10 cm’lik kısmı boyunca düz bir hat üzerinde 10 saniyede 10 defa ileri geri sürtülmesi sağlanmıştır. Boyasız pamuklu beze renk akması ise gri skala ile TS 423’e göre değerlendirilmiştir (Anonymous 1984c).

Boyalı yün ipliklerde su damlası haslığı tayini; Türk Standartları Enstitüsü tarafından hazırlanan TS 399 „Su Damlasına Karşı Renk Haslığı Tayini“ (Anonymus 1978b) ve TS 423’e göre yapılmıştır. Boyalı yün iplikleri, 10 cm uzunluğunda yaklaşık 0.5 cm kalınlığında çile yapılarak her iki ucundan bağlanmıştır. İki paralelli olarak hazırlanan örneklerin üzerine oda sıcaklığında 0.15 ml’lik saf su damlatılmıştır. Damlatılan su çubukla dağıtılarak örneğin emmesi sağlanmıştır. İki dakika bekledikten sonra damlaların dış kenarlarındaki renk değişmesi gri skala ile TS 423’e göre değerlendirilmiş ve ıslak su damlası haslığı tespit edilmiştir. Numuneler bir gün oda sıcaklığında bekletilerek kurumaları sağlanmış ve kuruduktan sonra su damlalarının boyalı yünler üzerinde oluşturduğu renk değişmesi yine gri skala ile TS 423’e göre değerlendirilmiş ve kuru su damlası haslığı tespit edilmiştir.

BULGULAR

Adaçayından elde edilen renkler

Adaçayı bitkisi kullanılarak, mordansız ve mordanlı (alüminyum şapı, bakır sülfat, demir sülfat, tartarik asit, potasyum bikromat) yöntemlerle boyama yapılmış ve farklı renk tonları elde edilmiştir. Değişik mordanlar ve mordan oranları ile elde edilen renk tonlarının frekans dağılımına göre (Tablo 1.) krem, açık saman sarısı, koyu kirli beyaz, koyu toprak, koyu yeni bahar, meşe yaprağı, pişmiş elma ve koyu salamura yaprak olduğu görülmektedir (Şekil.3).

Tablo 1. Adaçayından Elde Edilen Renklerin Frekans Dağılımı

Renkler	Renk No	Sayı	%	Toplam %
Bej	1	1	9	37
	2	1	9	
	3	2	9	
	T	4	36	
Açık Çağla Yeşili	1	1	9	18
	2	1	9	
	T	2	18	
Krem	-	1	9	9
Açık Kahve Köpüğü	-	1	9	9
Koyu Pişmiş Elma	-	1	9	9
Açık Patates Kabuğu	-	1	9	9
Koyu Çağla Yeşili	-	1	9	9
Toplam	-	11	11	100

Yapılan çalışmada elde edilen renkler ile daha önce aynı bitki ile yapılmış olan diğer çalışmalar karşılaştırılmıştır. Buna göre; adaçayı ile mordan olarak şap kullanılan çalışmalardan açık sarı renk elde edildiği (Enez, 1988), yine adaçayı ile şap, krom ve saçıkıbrıs gibi mordanlar kullanarak da sarı, açık kahve ve yeşil gri renklerin elde edilebileceği (Anonymous, 1991), belirtilmiştir.

Bu çalışmada elde edilen renklerle; Enez (1988) ve Anonymous (1991)'un belirttikleri renkler önemli ölçüde birbirine uygunluk göstermektedir.

MORDAN		ÖRNEK	RENK ADI	HASLIKLAR			
ADI	ORANI			IŞIK	SÜRTÜNME	SU DAMLASI	
						ISLAK	KURU
MORDANSIZ			Krem 2	3	4	3-4	5
POTASYUM ALİMİNYUM SÜLFAT	%2		Açık Saman Sarısı 1	2	2-3	4	5
	%4		Açık Saman Sarısı 2	2	2-3	4	5
TARTARİK ASİT	%2		Koyu Kirli Beyaz	3*	3-4	4	5
	%4		Krem 1	3	3-4	4-5	4-5
DEMİR SÜLFAT	%2		Koyu Toprak	6	1-2	3-4	4-5
	%4		Koyu Yeni Bahar	3	1	3-4	4-5
BAKIR SÜLFAT	%2		Kuru Meşe Yaprak	3	3	3-4	4-5
	%4		Koyu Salamura Yaprak	6	2	3-4	4-5
POTASYUM BİKROMAT	%2		Pişmiş Elma	6	3	4	5
	%4		Koyu Ayva Tüyü	3	2-3	4	5

Şekil.3 Adaçayından elde edilen renkler

Haslık Değerleri**Adaçayından elde edilen renklerin ışık haslıkları**

Işık haslığı, yün halı ve kilim ipliklerinde yüksek olması istenilen önemli bir özelliktir. Pencereden direkt olarak gelen ışığa maruz kalan halı ve kilimlerimiz solma olgusu ile (renk tonunda açılma veya koyulaşma) karşı karşıya kalırlar. Işık haslık derecesi düşük olan yün ipliklerle dokunan yaygılar zamanla solarak değerlerinden büyük ölçüde kaybederler. Bunun için ışık haslığı yüksek olan bitkisel boyalarla boyanmış ipliklerin kullanılması önerilmektedir.

Çalışmada elde edilen renklerin, yün halı iplikleri üzerindeki ışık haslıklarına ilişkin değerleri Tablo 2.'de gösterilmiştir. Buna göre; adaçayı ile çeşitli mordanlar kullanılarak elde edilen renklerin ışık haslık değerlerinin 2 - 6 arasında değiştiği, mordansız boyama ile elde edilen rengin ışık haslık değerinin ise 3 olduğu saptanmıştır.

Mordanların farklı olması durumunda ışık haslık değerinin değiştiği saptanmıştır. Şap kullanılarak yapılan boyamalarda ışık haslık değeri 2, tartarik asitle 3, demir sülfat, bakır sülfat ve potasyum bikromatla 3 - 6 arasında değiştiği belirlenmiştir. Bu renk değişimi mordansız ve çeşitli mordanlar kullanılarak yapılan boyamalarda solma şeklinde görülürken, tartarik asitle yapılan boyamalarda renk koyulaşması şeklinde olmuştur.

Elde edilen ışık haslıkları değerlendirildiğinde, 2 - 6 arasında değişen farklı değerler ortaya çıkmıştır. Mordan oranı değişmesinin, ışık haslık değerini değiştirdiği saptanmıştır.

Tablo 2. Adaçayından elde edilen renklerin ışık haslık değerleri

Mordan Adı	Oranı (%)	Işık Haslık Değeri
Mordansız	-	3
Potasyum Alüminyum Sülfat	2%	2
	4%	2
Tartarik Asit	2%	3*
	4%	3
Demir Sülfat	2%	6
	4%	3
Bakır Sülfat	2%	3
	4%	6
Potasyum Bikromat	2%	6
	4%	3

Adaçayından elde edilen renklerin sürtünme haslıkları

Halı ve kilim gibi yer yaygılarında kullanılan ipliklerde aranılan en önemli haslıklardan biri de sürtünme haslığıdır. Halı ve kilimler, kullanım alanlarına bağlı olarak yüzeyleri sürekli sürtünme etkisi altında kalmaktadır. Bunun için yün halı ve kilim dokumada ipliklerin sürtünme haslık derecelerinin de yüksek olması istenmektedir.

Araştırmada elde edilen renklerin yün halı iplikleri üzerindeki sürtünme haslıklarına ilişkin değerler Tablo 3.'de verilmiştir. Buna göre; adaçayı ile çeşitli mordanlar kullanılarak elde edilen renklerin sürtünme haslık değerleri 1 - 4 arasında, mordansız boyama ile elde edilen renklerin sürtünme haslık değerleri ise 4 olduğu görülmektedir. Mordanların farklı olması, sürtünme haslık değerlerini değiştirmektedir. Demir sülfat kullanılarak yapılan boyamalarda sürtünme haslık değeri 1-2 arasında,

şap, bakır sülfat ve potasyum bikromatla 2-3 arasında, tartarik asitle 3-4 arasında değişen değerler bulunmuştur. Mordansız boyama ile de 4 değeri elde edilmiştir.

Adaçayı ile yapılan tüm boyamalarda en yüksek sürtünme haslık değerinin 4 ile mordansız boyamaya ait olduğu görülmüştür. Bunu 3-4 ile tartarik asit takip etmiş, diğer boyamalardan elde edilen değerlerin 1-2 gibi düşük olduğu saptanmıştır.

Tablo 3. Adaçayından elde edilen renklerin sürtünme haslık değerleri

Mordan Adı	Oranı (%)	Sürtünme Haslık Değeri
Mordansız	-	4
Potasyum Alüminyum Sülfat	2%	2-3
	4%	2-3
Tartarik Asit	2%	3-4
	4%	3-4
Demir Sülfat	2%	1-2
	4%	1
Bakır Sülfat	2%	3
	4%	2
Potasyum Bikromat	2%	3
	4%	2-3

Adaçayından elde edilen renklerin su damlası haslıkları

Günlük hayatta çok yaygın olarak kullanılan halı ve kilimlerde istenilen bir diğer özellik ise su damlası haslığıdır.

Çalışmada elde edilen renklerin, yün halı iplikleri üzerindeki su damlası haslıklarına ilişkin değerler Tablo 4.'de gösterilmiştir. Buna göre; adaçayı ile çeşitli mordanlar kullanılarak elde edilen renklerin su damlası haslık değeri ıslak ve kuru olarak 4-5 arasında, mordansız boyama ile elde edilen değer ise 3-5 arasında değiştiği tespit edilmiştir. Tabloya göre, mordanların farklı olmasının, su damlası haslık değerini nispeten değiştirdiği gözlenmiştir.

Islak su damlası haslığında, mordan olarak tartarik asit %4 kullanılarak, yapılan boyamalarda su damlası haslık değeri 4-5, şap, tartarik asit %2, potasyum bikromatla 4, demir sülfat, bakır sülfat ve mordansız olarak yapılan boyamalarda ise haslık değerinin 3-4 arasında olduğu görülmektedir.

Kuru su damlası haslığında ise mordan olarak şap, tartarik asit %2 ve potasyum bikromatla yapılan boyamalarda 5, tartarik asit %4, demir sülfat ve bakır sülfatla yapılan boyamalarda 4-5, mordansız boyamada ise su damlası haslık değerinin 5 olduğu saptanmıştır.

Adaçayı ile yapılan boyamalarda, elde edilen ıslak ve kuru haslık değerlerinin genelde iyi olduğu görülmektedir.

Tablo 4. Adaçayıdan elde edilen renklerin su damlası haslık değerleri

Mordan Adı	Oranı (%)	Su Damlası Haslık Değeri	
		Islak	Kuru
Mordansız	-	3-4	5
Potasyum Alüminyum Sülfat	2%	4	5
	4%	4	5
Tartarik Asit	2%	4	5
	4%	4-5	4-5
Demir Sülfat	2%	3-4	4-5
	4%	3-4	4-5
Bakır Sülfat	2%	3-4	4-5
	4%	3-4	4-5
Potasyum Bikromat	2%	4	5
	4%	4	5

SONUÇLAR

El dokuması ürünlere görünüm ve kalite olarak kazandırdığı yüksek değer açısından, bitkisel boyacığa verilen önem gün geçtikçe artmaktadır. Ayrıca, ülkemizin doğal bitki örtüsü içinde var olan bitkilerin değerlendirilip, tarımının yapılması ile bu alanda açılacak yeni iş sahalarına boş insan gücü kazandırması ve kültürümüzün yaşatılması ile de önem kazanmaktadır.

Bu çalışmada, ülkemizde bitkisel boyacılığın uzun yıllardan beri yapıldığı, el dokumalarıyla da ünlü olan Sivas ve yöresinde yetişen adaçayı bitkisi araştırılmıştır.

Adaçayı, yüne göre %100 oranda karıştırılmış, değişik mordanlarla %2 ve %4 oranlarında 1 saat kaynatma yöntemiyle mordanlanmış ve boyama yapılarak elde edilen renkler üzerinde standartlara göre ışık, sürtünme ve su damlası haslıkları belirlenmiştir. Böylece, çeşitli mordanların değişik oranlarda kullanılması ile elde edilen renklerin ışık haslık değerlerinin, mordanların farklı olması durumunda değişiklik gösterdiği saptanmıştır. Adaçayıdan; krem, açık saman sarısı, koyu kirli beyaz, koyu toprak, koyu yenibahar, meşe yaprağı, koyu salamura yaprak, pişmiş elma gibi renkler elde edilmiştir. Bu renklerle boyanmış ipliklerin el dokusu ürünlerde kullanılması uygundur.

Adaçayına mordan olarak şap kullanılması durumunda, ışık haslık değeri 3-4, tartarik asitle 4-6, demir sülfatla 6, bakır sülfatla 3, potasyum bikromatla 5-6 arasında, değişen değerler belirlenmiştir.

Bu çalışmada, bulunan renklerin sürtünme haslık değerleri de mordanların farklı olmasına göre değişiklik göstermektedir. Adaçayına mordan olarak tartarik asit kullanılması durumunda sürtünme haslık değeri 3-4, şap, bakır sülfat, potasyum bikromat ile 2-3, demir sülfat ile 1-2 arasında, değişen değerler bulunmuştur.

Elde edilen renkler üzerinde yapılan su damlası haslık değerleri ise ıslak ve kuru olarak genellikle 3-5 arasında bulunmuştur.

ÖNERİLER

Işık haslık değeri yüksek, sürtünme haslık değeri 3 ve yukarısı, ıslak su damlası haslığı, orta ve iyi düzeyde, kuru su damlası haslığı ise iyi düzeyde olan renklerin el dokuması ürünlerin yapımında kullanılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Anonymous, (1970). DIN 5033 (Farbmessung Begriffe der Farbmetrik) Deutcland.
- Anonymous, (1978a). **Boyalı ya da Baskılı Tekstil Mamulleri İçin Renk Haslığı Deney Metotları-Sürtünmeye Karşı Renk Haslığı Deney Metotları - Sürtünmeye Karşı Renk Haslığı Tayini.** Türk Standartları Enstitüsü Yayınları TS 717, Ankara.
- Anonymous, (1978b). **Boyalı ya da Baskılı Tekstil Mamulleri İçin Renk Haslığı Deney Metotları-Su Damlasına Karşı Renk Haslığı Tayini.** Türk Standartları Enstitüsü Yayınları TS 399 /Mart 1978, Ankara
- Anonymous, (1984a). **Boyalı ve Baskılı Tekstil Mamulleri İçin Renk Haslığı Deney Metotları-Gün Işığına Karşı Renk Haslığı Tayini Metodu.** Türk Standartları Enstitüsü Yayınları TS 867/Ekim, Ankara.
- Anonymous, (1984c). **Tekstil Mamullerinin Renk Haslığı Tayinlerinde Lekelerinin (Boya Akması) ve Solmanın (Renk Değişmesi) Değerlendirilmesi İçin Gri Skalaların Kullanma Metodları.** Türk Standartları Enstitüsü Yayınları TS 423/Mart 1978, Ankara.
- Anonymous, (1991). **Bitkilerden Elde Edilen Boyalarla Yün Liflerinin Boyanması,** Sanayii ve Ticaret Bakanlığı Küçük Sanatlar ve Sanayi Bölgeleri ve Siteleri Genel Müdürlüğü,Ankara,s. 167.
- Aytaç,Ç.,(1982).**El Dokumacılığı.** MEB. Devlet Kitapları, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Baytop, A. (1983).**Farmasötik Botanik.** İstanbul Üniversitesi Yayınları, No:3158 Eczacılık Fakültesi Yayınları, No:36, İstanbul.
- Çoban,S. (1992).**Genel Olarak Standart, Standardizasyon ve Tekstilde Kullanılan Haslık Kontrolleri.** Tekstil ve Konfeksiyon, S.341-346, İzmir
- Enez, N.(1988). **Doğal Boyamacılık. Anadolu'da Yün Boyamacılığında Kullanılmış Olan Bitkiler ve Doğal Boyalarla Yün Boyamacılığı.** Marmara Üniversitesi Yayın No:449, Güzel Sanatlar Fakültesi, Yayın No:1, Fatih Yayınevi,İstanbul,s.78.
- Eşberk,T. ve Harmancıoğlu, M. (1953). **Bazı Bitki Boyalarının Haslık Dereceleri.** Ankara Üniv. Ziraat Fak. Yıllığı 4(2).s.325-352, Ankara.
- Harmancıoğlu, M.(1955). **Türkiye'de Bulunan Önemli Bitki Boyalarından Elde Olunan Renklerin Çeşitli Müessirlere Karşı Yün Üzerinde Haslık Dereceleri.** Ankara Üniversitesi Yayını:77/41. Ankara Üniversitesi Basımevi,Ankara, s. 212.
- Kayabaşı, N. (1995). **Cehri (Rhamnus Petiolaris) den Elde Edilen Renkler ve Bunların Yün Halı İplikleri Üzerindeki Haslık Dereceleri Üzerinde Bir Araştırma.** Ankara Üniv., Fen Bilimleri Enst., Ankara. (Yayınlanmamış doktora tezi)
- Özcan, Y. (1984).**Tekstil Elyaf ve Boyama Tekniği.** İstanbul Üniversitesi Yayınları, Sayı:3176 Mühendislik Fakültesi, No:60, Fatih YayıneviMatbaası, İstanbul.
- Polunn, O. (1991). **Çeviren:Baktır, İ.,Ağaçlar ve Çalılar.** Akdeniz Üniversitesi, Yayın No:39 Akdeniz Üniversitesi Basımevi, Antalya.
- Uğur, G.(1988). **Türk Halılarında Doğal Renkler ve Boyalar.** Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Genel Yayın No:289, Sanat Dizisi:42, Ankara.

İNTERNET

- Anonim,(2013).**Mordanlama**,http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/%C4%B0pek%20Boyama.pdf
- Anonim,(2013).**Haslık Tayinleri**, http://www.gundemkumas.com/tekstil_terimleri.html

ELEKTROMANYETİK KALKANLAMA ÖZELLİĞİ OLAN MALZEMELER

Rana YILMAZ¹

ÖZET

Günlük hayatta sıklıkla kullanılan cep telefonları, bilgisayarlar, mikrodalga fırınlar, televizyonlar, klimalar, fotokopi makineleri, baz istasyonları, elektronik haberleşme ağları, radyo ve televizyon vericileri, uydu iletişim sistemleri, askeri savunma sistemleri, radarlar, tıbbi cihazlar ve daha pek çok elektrik-elektronik cihazlar ve sistemlerin olumsuz etkilerinin tekstil materyalleri ile azaltılabilmesi amaçlanmıştır. Elektronik ve elektrik aletlerin Elektromanyetik koruması için tekstil ürünü kullanımı; hafif, esnek ve ucuz olduğundan ötürü popüler olmuştur. Değişen yaşam biçimi ve beraberinde ortaya çıkan yeni kavramlar insanların tekstil ürünlerinden beklentilerini de değiştirmekte ve çeşitlendirmektedir. Statik elektriklenmeyi önleyici, elektromanyetik radyasyona karşı koruyucu özellikte iletken özellikli teknik kumaşlara olan talep giderek artmaktadır. Ayrıca farklı amaçlarla çeşitli elektronik devreleri ve optik kabloları yapısında bulunduran kumaşların kullanımının da giderek yaygınlaştığı görülmektedir.

Anahtar kelimeler: Piro, Kaplama, Elektro Manyetik Kalkanlama

MATERIALS THAT HAVE ELECTROMAGNETIC SHIELDING FEATURE

ABSTRACT

It is aimed that the negative impacts of mobile phones, computers, microwave ovens, televisions, air conditioners, copiers, base stations, electronic communication networks, radio and television transmitters, satellite communication systems, military defense systems, radars, medical devices, and more many electrical and electronic equipment and systems that are commonly used in daily life, may be reduced owing to the textile materials. The use of textile products for electromagnetic shielding of electronic and electrical appliances has been popular since they are cheaper, light and flexible. Changing lifestyles and the emergence of new concepts has been changing people's expectations of textile products. The demand for technical fabrics that have antistatic coatings and protection against electromagnetic radiation has been increasing. Also it's seen that, the use of fabrics containing several electronic circuits and optical cables has been getting popular.

Keywords : Pyrrole, Coating, Electro Magnetic Shielding

GİRİŞ

Gelişen teknoloji, refah düzeyindeki artış ve modern hayat şartlarının sonucu olarak günlük hayatımızda elektrikli ve elektronik cihazların kullanımı artmıştır. Evlerde kullanılan elektronik cihazlar, elektrikli mutfak eşyalarının AC motorları, iş yerlerinde kullanılan ofis araç gereçleri, iletişim için kullanılan haberleşme araçları ve her türlü dijital devreler çevrelerine çeşitli frekans aralıklarında enerji yayılmasına neden olmaktadır. Günümüzde oldukça yaygın kullanılan cep telefonları, bilgisayarlar, saç kurutma makineleri, mikrodalga fırınlar, televizyonlar, ütüler, klima ve elektrikli ısıtıcılar, fotokopi makineleri, otomobiller, yüksek gerilim hatları, baz istasyonları, elektronik haberleşme ağları, radyo ve televizyon vericileri, uydu iletişim sistemleri, askeri savunma sistemleri, radarlar, otomobil ateşleme sistemleri, tıbbi cihazlar ve daha pek çok elektrik-elektronik cihazlar ve sistemler çalışırken kasıtlı veya kasıtsız olarak çevreye elektromanyetik radyasyon yayarlar. Çeşitli frekans aralıklarındaki ışınımlar elektronik cihazların çalışma verimlilikleri üzerinde bozucu etki yaratabildikleri gibi bitkiler, hayvanlar ve insanlar üzerinde de olumsuz etkiler yaratabilmektedir. Elektro manyetik (EM) alanın insanlar üzerinde iki tür biyolojik etkisi olduğu bilinmektedir (Palamutçu ve Dağ 2009) . Birinci kısım kısa zamanda hissedilen etkiler diye bilinen stres, uykusuzluk, migren, cilt problemleri, hafıza kaybı, kilo alımı gibi şikayetlerdir. Diğer bir etki ise moleküller ve kimyasal bağlara, hücre yapısına vücut koruma sistemine yaptığı ve uzun sürede ortaya çıkabilen etkilerdir. Bunlar, hepimizin korkulu rüyası olan lösemi, beyin

¹ Kırklareli Üniversitesi, rana.y@mynet.com

tümörü, kalp rahatsızlıkları, Parkinson, Alzheimer, kanser ile hamilelerde düşük riskinin artmasına ve erkeklerde % 30 'a varan sperm azalmasına neden olduğu uluslararası bilimsel araştırmalar ile kanıtlanmıştır. (www.biopro.com.tr) Yaşamımızın her safhasına girmiş olan bu cihazların kullanımı hayatımızı kolaylaştırmakla birlikte elektromog olarak adlandırılan elektromanyetik çevre kirliliği sorununu da beraberinde getirmektedir. Tüm çevremizi kaplayan elektromanyetik yayılımının neden olduğu zararların azaltılması çevre ve insan sağlığı açısından son derece önemli hale gelmiştir. EM kalkanlama konusunda etkinliği bilinen tipik metal ürünleri pahalı, ağır, ısıl genleşme ve esnek olmama gibi özellikleri nedeniyle her yerde kullanıma uygun değildir.

ELEKTROMANYETİK KALKANLAMA

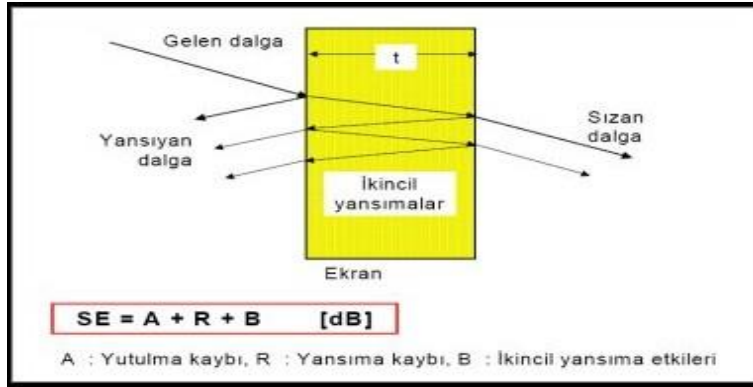
Kalkanlama Teorisi

Kalkanlama ya da ekranlama; kart, devre ya da cihaz düzeyinde iki ortamı birbirinden elektromanyetik alanda izole etmek olarak tanımlanabilir.(Sevgi 2000) Kalkanlama terimi yerine elektrik-elektronik mühendisliğinde ekranlama terimi de yaygın olarak kullanılmaktadır. İstenmeyen elektromanyetik dalgaların olumsuz etkilerinin azaltılması amacı ile yapılan elektromanyetik ekranlama işlemleri elektronik cihazların uygun ortam şartlarında çalışabilmeleri için son derece önemlidir.

Ekranlama bir cihazdan içeri (veya dışarı) doğru giren (çıkan) kaçak alanların azaltılması amacıyla kullanılmaktadır. EE (ekranlama etkinliği) veya SE (shielding efficiency) ekranlamanın ne derece etkili olduğunu gösteren bir parametre olup, desibel (dB) olarak ifade edilmektedir. EE değeri aşağıdaki formül ile hesaplanmaktadır.

$$SE_{dB} = 10 \log_{10} (E_{ekransız} / E_{ekranlı})$$

Formülde yer alan “ekransız” ve “ekranlı” alt indisleri, ekranlama kalkını yokken ve varken aynı noktada ölçülen elektrik alan genliğini ifade etmektedir. Yüksek SE değerleri iyi ekranlama etkinliğini göstermekte, negatif SE ise çınlama (rezonans) yani ekranlamadan çok işaretin kuvvetlenmesi anlamına gelmektedir.

Şekil 1. Kalınlığı t olan bir duvarda ekranlama etkinliği bileşenleri

Şekil 1'de t kalınlığındaki bir duvarda ekranlama etkisini oluşturan bileşenler görülmektedir. Kalınlığı t olan kayıplı duvarda elektromanyetik dalgalar üç şekilde zayıflatılmaktadır. Birincisi duvardan yansımalar, ikincisi duvar içindeki yutulma nedeniyle zayıflamalar ve üçüncüsü ise duvar içerisindeki ardışıl yansıma kayıplarıdır. Ekranlama performansı, kullanılan malzemelerin özelliklerine, çalışma frekansına ve gücü yayan kaynaklara bağlıdır. Ancak, pratikte girişim kaynağına göre ekranın konumu, farklı ekran parçalarının arasındaki bağlantılar ve ekran üzerindeki delikler ve boşluklar ve benzeri başka etkenler de önemlidir. Manyetik ekranlama pratik olarak düşük frekanslarda ($f < 30$ MHz) önemlidir. Manyetik ekranlamada zayıflama frekansla artmaktadır. Ekran içindeki direnç mümkün olduğunca düşük tutulmalıdır. Delikler ve açıklıklar daha az önemlidir. Elektriksel alan ekranlama pratikte yüksek frekanslarda ($f > 30$ MHz) önemlidir. Delikler ve açıklıklar frekansa bağımlı olarak önemlidir. Kablo bağlantısı ya da havalandırma nedeniyle bırakılan açıklıklar da ekranlamayı etkiler. Pratikte ekranlamada aşağıdaki noktalar önemlidir:

- Ekranlama elektrik alanın düşük frekanslarda yansıtılması, yüksek frekanslarda yutulması ile gerçekleşir.
- Ekranlama manyetik alanın düşük frekanslarda yutulması ile gerçekleşir.
- Yüksek iletkenlik, yansıma ve yutulmayı pozitif yönde etkiler.
- Yüksek manyetik geçirgenlik yüksek yutulmaya neden olurken, düşük yansıma oluşturur.
- Çok düşük frekanslı manyetik kaynakların ekranlanacağı hallerde yüksek manyetik geçirgenlikli malzemeler kullanılır.
- Ekran kalınlığı arttıkça yutulma artar.
- Manyetik alan için kalın ekranlara ihtiyaç duyulurken elektrik alan için ince yapılar (folyo kalınlığında) kullanılabilir.
- Kaynak ile ekran arasındaki uzaklık yansıma özelliklerini değiştirir.

Elektrik alan etkileri daha baskın olan kaynaklar ekrana yakın, manyetik alan etkileri daha baskın olan kaynaklar ekrana uzak yerleştirilmelidir.(www3.dogus.edu.tr)

Her türlü elektronik cihaz, cep telefonu ve baz istasyonları, radar, TV ve radyo vericileri, kablosuz ağlar, yüksek gerilim hatları, trafolar ve benzerlerinin oluşturduğu elektromanyetik dalgalardan korunmak için performansı ölçülebilen mükemmel bir koruma sağlar.

Bu kumaşlar elektromanyetik dalgaları yansıtan bir ayna gibi çalışırlar.

Tablo 1. Tipik ekranlama değerleri (E: EM alan, P: EM güç) (www3.dogus.edu.tr)

Ekranlama (SE)	Etkinliği	Ediş / Eiç	Pdiş / Piç	Ekranlama Performansı
10 dB		%32	%10	Kötü / ekranlama yok
20 dB		%10	%1	Alt sınır / düşük ekranlama
30 dB		% 3.6	% 0.1	Ortalama / vasat ekranlama
60 dB		% 0.1	% 0.0001	İyi / yeterli ekranlama
90 dB		% 0.0031	% 0.001 ppm	Çok iyi / mükemmel ekranlama
120 dB		% 0.0001	% 0.000001 ppm	Mükemmel / max. ekranlama

Tablo 2. Elektromanyetik koruma etkinliği

Frekans (MHz)	Koruma verimliliği (dB)	Azaltma oranı (%)
1	29.6	99.890%
10	29.1	99.899%
100	28.5	99.859%
300	28.0	99.841%
1000	27.7	99.831%
3000	27.3	99.814%

Tekstil Malzemeleriyle Kalkanlama

Elektro manyetik dalgalar hayatımızın her alanında bulunmakta ve vücudumuzu etkilemeye devam etmektedir. Bu etkilerden vücudumuzun korunabilmesi amacı ile çeşitli ürünler kullanılmaktadır. 1960 yılında kurulmuş olan Uluslararası Radyasyondan Korunma Komisyonu (ICRP) tarafından geliştirilmiş olan Anti radyasyon Standardına bağlı olarak çeşitli iletken tel ve tekstil yüzeyi; metal lif-kimyasal lif; kaplanmış kumaş, çelik lif, bitkisel lif ve diğer güncel polimer teknolojilerinin kullanımı ile oluşturulmuş tekstil yapıları geliştirilmektedir. Özel tekstil yapıları sayesinde farklı frekans aralıklarında farklı koruma etkinlik alanlarında (dB) %99'dan daha yüksek değerlerde koruma sağlanabilmektedir.

Gelişen üretim teknolojileri ve malzemeler sayesinde, çok çeşitli kullanım alanlarına göre özel tekstil yüzeyleri üretilebilmektedir. Bu kumaşlarla perdeden cibinliklere, hamile ve bebek kıyafetleri ve iç çamaşırlarına, iş elbiselerine, yatak örtülerine ve özellikle askeri ve teknik uygulamalarda kullanılan koruyucu giysi ve kalkanlama yüzeyi olarak kullanılabilen çok farklı tekstil ürünü oluşturmak mümkündür. Kumaşlar öngörülen estetik talepleri karşılayabilecek özelliktedir. % 100 pamuktan sentetik lif içeren farklı dokuma ve örme kumaşlar aralığında seçim yapılabilmektedir. Kullanımları çok kolay olan bu ürünler, belirli koşullarda hem yıkanabilir hem de ütülenebilir.(www.emr.koruma.com)

Şekil 2. Perdeler

ELEKTROMANYETİK KALKANLAMA ÖZELLİĞİNE SAHİP MALZEMELER

Ekranlama amacı ile kullanılacak malzeme iyi elektrik iletkenliğine sahip olmalı (dalgaların malzemeye nüfuzunu minimize etmek için) ve yüksek manyetik geçirgenliğe sahip olmalıdır (manyetik enerjiyi ısıya çevirmek için) (www.iso.org.tr)

Yüksek elektrik iletkenliğine sahip malzemeler yüksek frekans aralığında (>300 MHz) elektromanyetik ekran olarak davranabilirler. Pratikte, iyi iletkenler elektrik bileşeni E ve manyetik bileşeni H'yi eşit olarak azaltırlar. Frekansın 30 MHz'den düşük olduğu durumlarda manyetik bileşen H'nin azaltılması çok zordur ve sadece ferro-manyetik malzemelerle mümkündür. (Aniolezyk ve ark. 2004) Bu yüzden elektriksel ekranlama için mükemmel iletken duvarlar kullanılırken, manyetik ekranlama ferro- manyetik malzemelerden oluşan filtrelerle sağlanır. (Lee ve ark. 1999) Bazı uygulamalarda sadece elektrik bileşeni E'nin azaltılması yeterlidir. Alüminyum folyodan oluşan ince metal perdeler bile bazen yeterli elektriksel ekranlama sağlayabilir. (www3.doğuş.edu.tr)

Klasik malzemeler

Elektromanyetik kalkanlamada kullanılan klasik malzemeler; metal levha, metal ağ ve metal köpüğü olarak sıralanabilir. Ekrandaki ya da ağıdaki delikler dışarıda tutulan radyasyonun dalga boyundan kayda değer şekilde küçük olmalıdır, aksi takdirde muhafaza etkin bir koruma sağlayamaz. Bu tip malzemeler radyo dalgaları, görünür ışık, elektromanyetik ve elektrostatik alanların etkisini azaltmaktadır.

Bu azaltmadaki miktar:

- Kullanılan malzeme cinsine
- Ekranı oluşturan parçaların birleştirme şekline
- Elektromanyetik dalgaların frekansına, bağlıdır

Elektromanyetik radyasyona karşı elektriksel olarak iletken tekstillerde iyi ekranlama malzemesi olarak kullanılabilirler. Tekstil bariyerleri esnekliklerine, hafifliklerine, dayanıklılıklarına, kolay bakım ve iyi dikilebilirlik özelliklerine göre sınıflandırılabilirler. Bu özellikler elektromanyetik radyasyona karşı potansiyel uygulama alanlarını, iç giyimden, ev tekstilleri, çarşaf, battaniye, perde, duvar kâğıdı, spor kıyafetleri ve çeşitli koruyucu giysilere kadar genişletmektedir.

Tekstil ürünlerine elektriksel olarak iletken özellik kazandırmak için uygulama yöntemleri genel olarak 3'e ayırmak mümkündür:

- Elektriksel olarak iletken kompozit malzemeler ve polimerlerin kullanımı
- Elektro-iletken boyaların kullanımı
- Elektriksel iletken ipliklerin ve kumaşların kullanımı

Kompozit Malzemeler

Birbirlerinin zayıf yönlerini dengeleyerek üstün özellikler elde etmek amacıyla bir araya getirilmiş değişik tür malzemelerden veya fazlardan oluşan malzeme sistemine kompozit malzeme denilmektedir. (www.teknolojikaraştırmalar.com)

Kompozit malzemelerin kullanımı metallere göre sağladıkları üstün özellikler nedeni ile gün geçtikçe artmaktadır. Kompozitlerin özgül ağırlıklarının düşük oluşu, bu malzemelerin hafif konstrüksiyonlarda kullanımında büyük bir avantaj sağlamaktadır. Bunun yanında lif takviyeli kompozit malzemelerin korozyona dayanımları, ısı, ses ve elektrik ızalasyonu sağlamaları da ilgili kullanım alanları için bir üstünlük sağlamaktadır. (maltepe.edu.tr)

Elektromanyetik girişim EMI'ya (Electromagnetic Interference) karşı ekranlamada kompozitlerin kullanımı da oldukça yaygındır. Bu tarz kompozitlerin üretiminde sıkça kullanılan iki metot; plastik

yüzeyini iletken bir malzeme ile kaplamak ve polimeri iletken bir dolgu malzemesi ile birleştirmek şeklinde belirtilebilir. Özellikle plastik muhafazaya sahip elektronik aletlerde, muhafazanın iç yüzeyini metalik mürekkep veya benzer malzeme ile kaplamak yaygın olarak kullanılan bir ekranlama metodudur. Mürekkep uygun bir metal (bakır veya nikel) ile yüklenmiş çok küçük partiküller halindeki taşıyıcı materyalden oluşur. Bu mürekkep muhafazaya püskürtülür ve kuruduktan sonra, sürekli iletken bir metal plaka oluşturularak etkin bir ekranlama sağlar.

İletken dolgu malzemesi kullanımında, dolgu malzemesi olarak iletken liflerin kullanımı iletkenliği sağlamakla kalmayıp oluşan kompozit yapının dayanımını da arttırmaktadır.

(Ersoy ve Önder 2008)

Polimerler, monomer adı verilen küçük moleküllerin ard arda dizilmesiyle oluşan uzun zincirli yapılardır. Bu yapılar naylon poşetlerden araba lastiklerine kadar pek çok alanda kullanılmaktadır. Polimerlerin elektronik parçaların iç kısımlarında kullanımına sık rastlanmaktadır. Bu tip uygulamalarda tasarımcılar yükü dağıtan ve elektromanyetik enerjiyi ekranlayan termoplastik malzemelere ihtiyaç duymaktadırlar.(Kılıç ve ark.2007)

İletken Polimerler

İletken polimerlerin geçmişi yaklaşık yüz yıl öncesine dek uzanır ancak son yıllarda değişik uygulamalar ile geniş kullanım alanları bulmuşlardır. İlk iletken plastikler kazara Almanya'daki BASF plastik araştırma laboratuvarında aromatik bileşiklerin oksidatif kuplajı çalışmaları sırasında keşfedilmiştir. Burada Polyphenylene ve polythiophene polimerler yapılmış ve bu polimerlerin elektriksel iletkenliklerinin 0.1 S cm⁻¹'lik bir artış gösterdiği gözlenmiştir. Daha sonradan başka birçok iletken bileşik keşfedilmiştir. (www.polimerler.com) İletken polimerler, organik polimerler olup kendinden (intrinsik) elektrik iletme özelliğine sahiptirler. Bu malzemeler genellikle termoplastik özellik göstermezler ve işlenmeleri de güçtür.(Avloni ve ark. 2006) İletken bir polimerin temel özelliği polimerin omurgası (ana zincir) boyunca konjuge (ardışık sıralanmış) çift bağların olmasıdır. Konjugasyonda, karbon atomları arasındaki bağlar birbiri ardı sıra değişen tek ve çift bağlar şeklinde dizilmişlerdir. Her bir bağ kuvvetli bir kimyasal bağ olan "sigma" bağı içerir. İlaveten, her çift bağda daha zayıf (% 30) ve daha az lokalize olmuş bir "pi" bağı vardır. Bunlara rağmen, konjugasyon, polimer maddeyi iletken yapmak için yeterli değildir. Fakat bunlara dopant maddeleri girtilerek iletkenliği artırılabilir. Dopantların yaptığı şey malzeme içerisinde elektron ve "hole" lerin sayısını arttırmaktır. Bir elektron eksikliğinin olduğu konuma bir hole denir. Böyle bir "hole" komşu bir konumdan atlayan bir elektronla doldurulduğunda yeni bir hole oluşturulur ve bunun böyle devam etmesiyle yükün uzun bir mesafeye göç etmesi sağlanır.(www.polimerler.com) Bazı iletken polimerler: poliasetilen, poli(3alkiltiyofen), politiyofen, polifenilensülfid, polifenilenvinilen, polifenilen, poliizotiyonaften, polipirol, poliazulen, polianilin, polifuron 'dur. Polianilin korozyona karşı korunmak için kullanılan iletken polimerlerden en önemlisidir. Hem anyonik hem de katyonik olarak katkılanabilen poliasetilen, doldurulabilir, pillerde elektrot malzemesi olarak kullanılmaktadır. Yapılan çalışmalarla polipirol, politiyofen ve polianilin, havada daha kararlı olduklarından doldurulabilir piller için elektrot malzemesi olarak poliasetilene göre daha fazla tercih edildiği saptanmıştır. Poli(p-fenilen) ve politiyofen ile çalışılan piller de vardır. polipirol ve türevleri biyosensör uygulamalarında kullanılmaktadır. (Coşkun K. 2009)

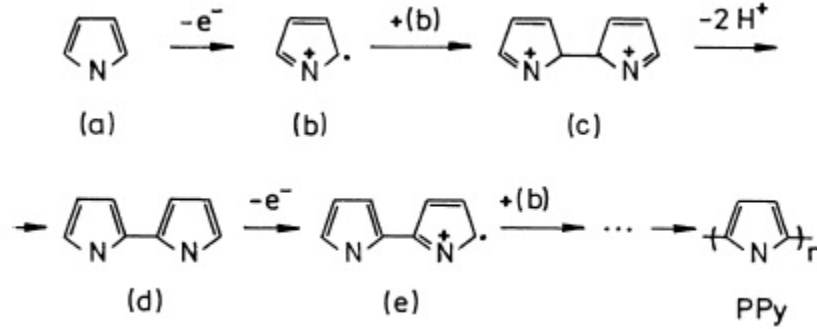
İletken polimerler ile kaplı en yaygın materyaller polyester, naylon, cam ve poliüretan tekstilleridir. Buna ek olarak, kuvars, aramid, akrilik ve poliamidler de kolayca kaplanır. Bir yüzey hazırlama ile, düşük-yüzey enerji materyalleri, polyolefinler, floropolimerler ve silikonlar gibi yüzeyin üzerine iyi bir kaplama yapıştırması ile iletken yapılabilir.(Avloni ve ark. 2006)

Tekstil malzemeleri, politiyofen (PTh), Polianilin (PANI), polipirol (PPy) esaslı iletken polimerlerle kaplanabilir veya muamele edilebilir. Ayrıca kendisi iletken olan lifler, bu iletken polimerler veya bunların başka polimerlerle karışımlarından üretilebilir. Bu tip polimerler, yüksek iletkenlik, esneklik ve hafiflik sağlamakta ve ayrıca yapışma özellikleri de daha iyi olup aşınma problemine neden olmamaktadır. Bunun yanında, bilinen yöntemleri kullanarak polimer kaplamanın yapılması zordur. Araştırmacılar tarafından, Polianilin ve polipirol gibi polimerler, çevresel şartlara dayanıklılığı, yüksek elektriksel iletkenliği ve termal ve kimyasal olarak kararlılığından dolayı daha fazla çalışılmaktadır.

Polipirol (PPy)

İletken polimerlerin en önemlilerinden birisi olan polipirol, kimyasal veya elektrokimyasal yolla sentezlenebilir. (Baji 2010 ve Huang 2003).

Fe³⁺ gibi bir yükseltgen kullanılırsa kimyasal yöntemde toz halinde polipirol elde edilir. Çözünmez ve erimez olduğu için kimyasal yöntemlerle elde edilen toz halindeki polipirolün işlenmesi mümkün değildir, ancak presleme gibi yöntemlerle belli şekillere sokulabilir. Prolün oksidatif polimerizasyon mekanizması Şekil de görülmektedir. Burada (a) Prol monomerinin nötr bir molekülü, (b) oksidasyonu sağlayan katyon radikali, (c) hemen sonrasında katyon çiftinin oluşumunu sağlayan biprol, (d) kimyasal tepkime, nötr bir biprol molekülü, (e) oksidatif polimerizasyon ürünü olan PPy'dür.

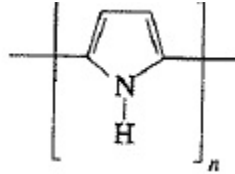

Şekil 3. Prolün oksidatif polimerizasyon mekanizması (www.aliexpress.com)

Prolün, tekstil yüzeyi üzerinde oksidatif polimerizasyonu üç farklı yöntemle gerçekleştirilebilir:

- Önce monomerin, daha sonra oksitleyicinin yüzeye uygulanması.
- Önce oksitleyicinin tekstil yüzeyine uygulanması, sonra monomer ilavesi.
- Monomer ve oksitleyici karışımının direkt olarak yüzeye uygulanması

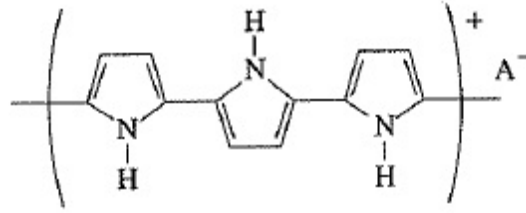
Prolün elektrokimyasal polimerizasyonu, Polipirol filmler hazırlanır. Çeşitli şekillerdeki elektrotlar kullanılarak (levha ya da tambur) farklı boyutlarda ya da sürekli polipirol filmler elde edilir. Polipirol filmlerin mekanik özellikleri diğer iletken polimerlere göre daha iyidir ve atmosfer koşullarında daha kararlı bir yapıda oldukları görülmektedir.

Şekil 4. Polipirol

Laboratuar koşullarında polipirol filmler küçük boyutlarda basit bir elektroliz hücresi ve platin levha elektrotlarla elde edilebilir. 1.0 M prol ve 0.1 M destek elektrolitasetonitril gibi bir organik çözücüye (örneğin, tetrabutil amonyum tetraflorborat) (anyonun dopant olarak görev yapar) konur ve 1.0 V potansiyelde platin levha elektrot kullanılarak elektroliz elde edilir. Elektrot yüzeyinde oluşan polipirol film, prolün ileri polimerizasyonunu iletken karakterinden dolayı engellemez.

Elektroliz zamanı değiştirilerek film kalınlığını kontrol etmek mümkündür. Prol, sentez koşullarında yükseltgenerek anotta radikal-katyon verir. Radikal katyonlar birleşerek aşağıdaki şekilde gösterildiği gibi her üç prol kalıntısına karşılık olarak bir dopant anyonunun bulunduğu iletken polipirole dönüşürler. Kullanılan destek elektrolite bağlı olarak dopant anyonunun türü belirlenir. Elektrokimyasal yöntemle sülfürik asit gibi asitlerin sulu çözeltilerinden de polipirol sentezlenebilir. Polipirol iletkenliği 100 S/cm seviyesindedir ve değişik formlara sahip ticari polipirol üretimi yapılmaktadır.

Şekil 5. Dop edilmiş (katkılanmış) polipirol

Elektro-iletken kompozitlerin üretimi için Polipirolun kimyasal buhar fazında çökertilmesi, uygun olan bir procestir. Bu işlem iki adımdan oluşur:

1. oksitleyici ve dopant içeren bir sulu çözeltide kumaşın emdirilmesi ve daha sonra kurutulması.
2. pirol buharına maruz bırakma ve polimerizasyon

İletken polimerler arasında PPy özellikle ticari uygulamalarda diğer iletken polimerlerden daha yüksek iletkenliğe sahip olması, iyi çevresel stabilite, sentez kolaylığı gibi nedenler ile önem kazanmaktadır. PPy çoğunlukla, elektronik cihazlarda, biyosensör, gaz sensörü, teller, mikro-işlemcilerde, katı elektrolit kapasitörlerde, anti elektrostatik kaplamalarda, elektrokromik cam ve ekranlarda, paketlemede, polimerik bataryalarda, ve fonksiyonel membranlarda kullanılmaktadır (Wang 2001) Bunun dışında, piroller, farklı biyolojik etkilere sahip olan heterosilik bileşiklerin önemli bir sınıfıdır. Bu sınıfın üyelerinin, ilaç sektöründe, antienflamatuar, anti-malaryal, anti-bakteriyel, anti-astmatik, anti-hipertansif ve tirozinemi kinaz önleyici maddeler olarak kullanılmaları da yaygındır. Ayrıca piroller, B12 vitamini, "hem" pigmenti ve klorofil gibi doğada kendiliğinden oluşan bileşiklerde de bulunmaktadır. (www.selectchina.com)

Polianilin(PANI)

Polianilin bilinen en eski organik polimerdir. Polianilin, anilin siyahı veya emeraldin adlarında yapısı tam olarak aydınlatılmamış bir madde olarak yaklaşık 100 yıldır bilinmektedir. Polianilin ilk olarak 1934'de Runge tarafından hazırlanmıştır. Daha sonra Fritzsche bu polimeri anilin siyahı olarak adlandırmış ve analiz çalışmalarını başlatmıştır (Fritzsche 1940). Çoğu iletken polimer gibi polianilini de, kimyasal ya da elektrokimyasal yolla sentezlemek olasıdır. (www.carolinasilver.com)

İletken polimerlerin çok sayıda uygulama alanı bulması ve önemli sonuçlar ortaya çıkarması aynı zamanda PAN'nın iyi iletken özelliğe sahip olması, polimer üzerine uygulanabilir olması, çıkış maddesi olan anilinin diğer iletken polimerlerin çıkış maddesine göre ucuz olması, diğer iletken polimerlere göre PAN'nın dış koşullardan etkilenmemesi yani kararlı olması ve kolayca sentezlenmesi PAN üzerinde yapılan çalışmaların artmasına neden olmuştur. Kendiliğinden iletken özelliğe sahip polimerler arasında en çok gelecek vadeden polimer polianilindir. Nedenleri, özelliklerinin ayarlanabilir, monomer fiyatının düşük, sentezinin kolay, ve stabilitesinin diğer iletken polimerlerden daha iyi olmasıdır. Ayrıca polianilin iletken polimerler arasında termal stabilite açısından en iyisi ve diğerlerinden daha ekonomiktir. Özellikleri kolayca ayarlanabilir ve ayrıca sentezi de çok kolaydır. Kimyasal ve çevresel stabilitesinin yüksekliğinin yanı sıra polianilinin hidroskobik bir yapısı vardır, çözünürlüğü çok düşüktür, metallerle karşılaştırıldığında iletkenliği daha düşüktür. Ayrıca PANI, kötü çevresel stabilite, eritemez oluşu, diğer polimerlerle karıştırılmaz olması ve genişlemiş bir konjüge çift bağdan kaynaklanan katı zincir yapısı nedeni ile işlenebilmesi güçtür.

Polianilin pek çok farklı teknikle üretilebilir. Üretilen form kaba-ince toz, ince film tabakası veya lifnanolif şeklinde olabilir. Üretilen polianilinin özellikleri üretim tekniğine bağlıdır. PANI kaplamalar, kimyasal polimerizasyon yolu ile yalıtkan veya iletken malzemeler (metal, cam, tekstil, seramik vb.) üzerine, elektrokimyasal polimerizasyon yolu ile iletken bir elektron üzerine uygulanabilir. (Bhadra ve ark. 2009)

Polianilinin iletkenliği, molekül ağırlığı, moleküler düzen, oksidasyon derecesi zincirler arası boşluk, kristalinite yüzdesi ve doping derecesine bağlıdır. İletkenlik ve işlenebilirliği farklı tipte dopantlar kullanılarak Polianilinin geliştirilebilir. Kompozitlerde iletken dolgu maddesi olarak kullanılması ile işlenebilirliğindeki sınırlılık da yok edilebilir. Bu tipteki kompozitler iyi mekanik özellikler gösterir, kolayca işlenebilir ve pek çok uygulamada görülebilir.

(Bhadra ve ark. 2009)

Anilin asidik sulu çözeltilerdeki yükseltgenme potansiyeli 1.0 V civarındadır. Bu potansiyelde yapılacak elektroliz sırasında, anot olarak kullanılan elektrotun yüzeyi yeşil renkli polianilinle kaplanır. Ancak bu kaplama polipirolda olduğu gibi iyi bir film halinde alınamaz, kazındığı zaman toz halinde dökülür. Elektroliz sırasında çözeltilerde de toz halinde polianilin oluşur. Bir dereceye kadar iyileştirilmiş mekanik özelliklere sahip polianilin filmler, -0.2 V ve 0.8 V arasında yapılacak çok taramalı elektrolizle elde edilir.

Polianilin kimyasal polimerizasyonunda dopant olarak sülfürik asit, nitrik asit, hidroklorik asit, p-toluen sülfonik asit, oksalik asit, gibi değişik asitler; yükseltgen olarak ise demir (III) klorür, potasyum bikromat, hidrojen peroksit, potasyum permanganat gibi kimyasallar kullanılır. Polianilin, diğer iletken polimerler gibi, çözünmez ve erimez yapıdadır.

Tablo da Ormecon (Zipperling Kessler & Co.) ticari adıyla üretimi yapılan toz halindeki polianilin özellikleri görülmektedir. Ayrıca, toz polianilin sudaki veya ana bileşeni izopropil alkol olan çözücü karışımlarındaki dispersiyonları da hazırlanarak satılmaktadır. Dispersiyondaki polianilin miktarı kütlece yaklaşık % 0.5 civarındadır.

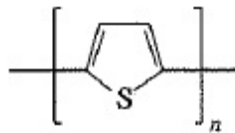
Tablo 3. Ormecon ticari adıyla üretilen polianilin özellikleri

ÖZELLİK	GÖZLEM
Görünüş	Toz
Renk	Koyu yeşil
İletkenlik	5 S/cm
Nem miktarı	% 3-4
Yoğunluk	1.4 g/cm ³
Maksimum işleme sıcaklığı	240 C ⁰
Sürekli kullanım sıcaklığı	100 C ⁰
Erime noktası	Erimez, 320 C ⁰ üzerinde bozunur
Çözünürlük	Çözünmez

İletken polianiline emeraldin tuzu adı verilir. Emeraldin tuzu uygun bir bazla andop edildiğinde, iletkenliğini kaybederek emeraldin bazına (nigranilin) dönüşür. Polianilin, doğal iletken özellikte olması, bazik, asidik ve bazı nötr buhar veya sıvılara maruz kaldığında renginde veya elektriksel iletkenliğinde değişme olması, oksidasyon durumunun kolay değişmesi, elektriksel alanda çözelti viskozitesinde artış göstermesi, kapasitans değerinin çok yüksek olması ve farklı uyarılar altında renk verebilme yeteneği gibi karakteristik özellikleri nedeni ile pek çok sektörde uygulama alanı bulabilir. PANI, özellikle gaz sensörlerinde, kimyasal etkileşimleri elektriksel sinyallere dönüştürebilme yeteneği nedeni ile sıklıkla kullanılmaktadır. Uygulama alanlarına verilebilecek diğer örnekler; elektrik, elektronik, elektrokimyasal, elektromekanik, termoelektrik, elektro-reolojik, elektromagnetik, elektroışma, kimyasal, sensörler, membran verilebilir. (Saçak 2010 ve Beneventi ve ark. 2006)

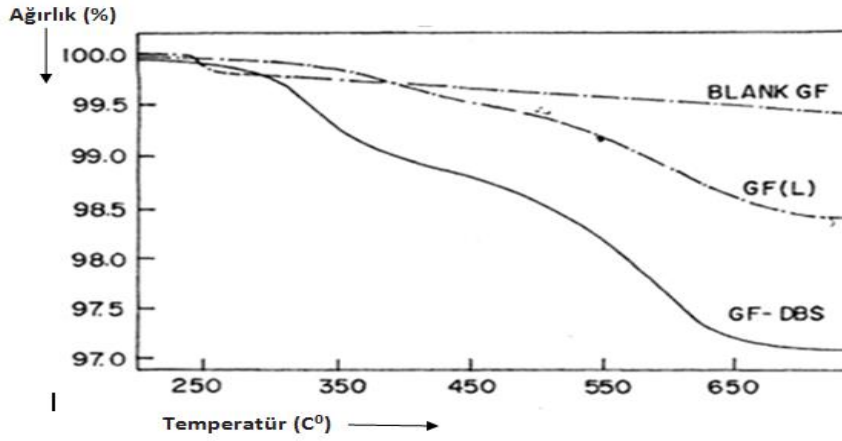
Politiyofen

Politiyofen, tiyofenden hem kimyasal hem de elektrokimyasal yöntemle sentezlenen bir iletken polimerdir. Diğer polimerlere göre iletkenliği daha düşüktür (10⁻³-10⁻⁴ S/cm) ve atmosfer koşullarında kararsızdır.

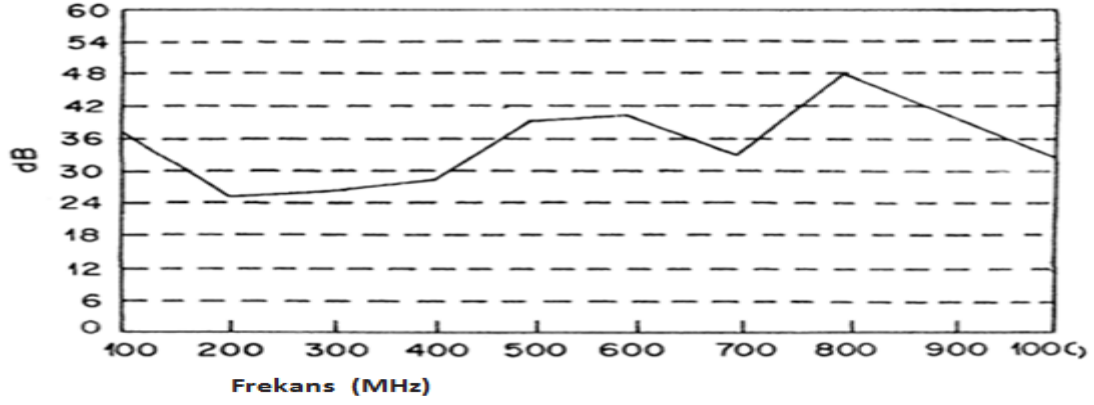

Şekil 6. Politiyofen (www.carolinasilver.com)

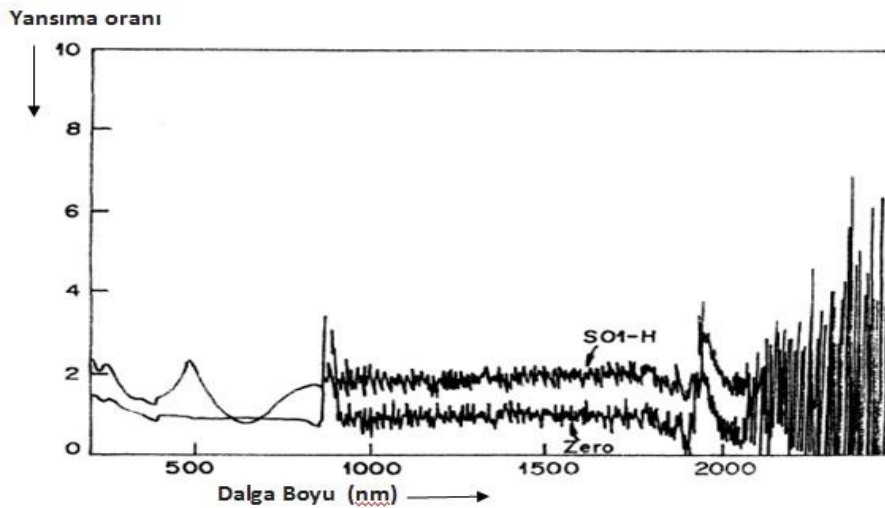
Polianilin ile poliprol kaplı kumaşları karşılaştırsak şu sonuçların elde edildiğini görebiliriz.

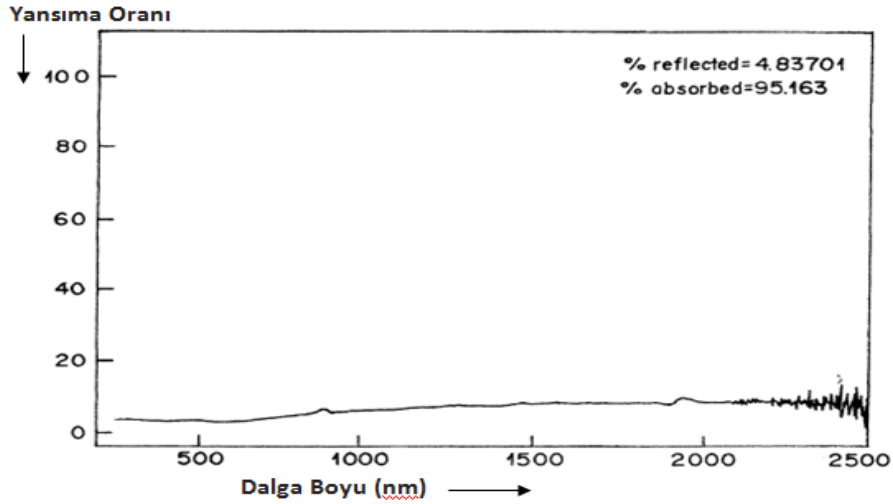
Şekil 7. 50-700 C° aralığında azot atmosferinde Polianilin ile kaplı cam kumaş üzerinde termogravimetrik analiz ;Boş cam kumaş (Blank GF), katkısız polianilin kaplı cam kumaş GF (L), DBS katkı maddesi katkılı polianilin kaplı cam kumaş GF (DBS)

Şekil 8. 100-1000 MHz frekans aralığında Polianilinle kaplı kumaşların koruyucu etkinliği

Şekil 9. Polianilinle kaplı kumaşların UV, görünür ve yakın kızılötesi ışığı emme davranışları

Şekil 10. Polipirol kaplı kumaşların UV, görünür ve yakın kızılötesi ışığı emme davranışları

Sonuç olarak; Polianilinle kaplı kumaşlarda UV- Vis- NIR koruma davranışına göre enerjinin %98 'inin kumaş tarafından emildiği ve sadece %2 'sinin geri yansıdığı belirlenmiştir. Ancak polipirol ile kaplı kumaşlarda emilim %96 iken geri yansımaya %4'dür.

(Avloni ve ark. 2006)

İletken polimerlerden elektrokimyasal yöntemle lif veya film elde edilmesi, geniş alan uygulamalarında, kırılma problemi ortaya çıkartmaktadır. Bundan dolayı, ince kaplama veya iletken polimerlerin çözüldüden polimerizasyonu yöntemleri daha uygundur. İletken polimerlerle, bıçakla kaplama yöntemi kullanılarak iletken polimer karışımı ile kumaşın kaplanması, kontinü buharlı polimerizasyon yöntemi ile pirolün tekstile uygulanması, çözüldüden kaplama gibi uygulamalar yapılmıştır.

İletken polimerler, yüksek özgül dayanım, sertlik ve film formuna dönüştürme avantajları nedeniyle giderek daha fazla önem arz etmektedir. Ancak bu polimerler oldukça pahalıdır. Olası plastik metal malzemeler, anti statik kaplamalar EMI koruma ve düşük gramaj, esneklik ve yüksek iletkenliğin gerekli olduğu tekstil, elektronik, haberleşme, savunma sanayi ve diğer alanlarda kullanılabilir. (maltepe.edu.tr)

Elektro-iletken Boyalar

Elektro- iletken boyalar nikel, bakır, gümüş veya grafit tozu gibi elektriksel olarak iletken dolgu maddesi ile karıştırılmış akrilik, akrilik-üretan reçine gibi yapıştırıcılardan oluşan katı madde içeriğine sahiptir. Elektro- iletken boyanın ekranlama kapasitesi boyanın kalınlığı ile doğrudan ilişkilidir. Bu nedenle fonksiyonel amaçlar için boyayı kalın ve üniform uygulamak önemlidir. Bu boyalar doğru şekilde uygulandığında elektromanyetik alanlara karşı etkin bir ekranlama sağlamaktadır.

Şekil 11'de ekranlama amacıyla kullanılan koruma boyalarının örnek bir uygulaması görülmektedir. Örnekte boyanın uygulama amacı konut yakınında bulunan cep telefonu baz istasyonunun yaydığı radyasyona karşı koruma sağlamaktır. Boya uygulanmasından önce radyasyon seviyesi/güç değişim yoğunluğu $150\mu\text{W}/\text{m}^2$ okunmaktadır. Ancak bu değer koruma boyası uygulanmasından sonra $0.08\mu\text{W}/\text{m}^2$ ye düşmüştür. (www.emr.koruma.com)

a-Cep telefonu baz istasyonu

b-Koruma boyasının uygulanması

c-Radyasyon seviyesi/Güç değişim yoğunluğu

Şekil 11. Ekranlama Amacı ile Kullanılan Koruma Boyası Uygulanması

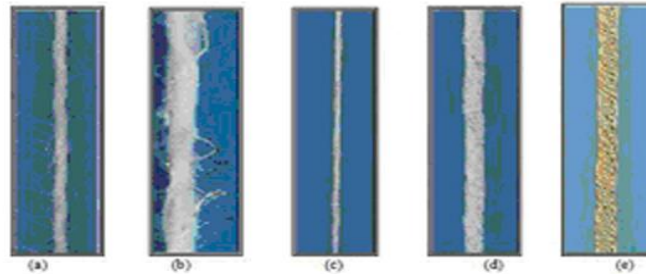
İLETKEN TEKSTİL MALZEMELERİ

İletken Lif / İplikler İçeren Kumaşlar

İletken iplikler, iletken filamentlerden, kesikli iletken liflerden veya iletken lif veya tellerin iletken olmayan tekstil lifleri ile birlikte eğrilmesi ile elde edilebilmektedir. Ayrıca iletken olmayan ipliklerin, iletken metal malzemelerle sarılması ile de iletken tekstiller üretilebilmektedir.

İletken kumaşlar ise, yapılarında iletken ipliklerin veya tellerin kullanılması ile ya da kumaşın iletken malzemelerle kaplanması veya muamele edilmesi ile elde edilmektedir. Metalik iplikler, iletken olmayan bir ipliğin bakır, gümüş veya altın tel veya folyo gibi metalik bir malzeme ile birlikte sarılmasıyla elde edilebilmekte ve ayrıca iletken tekstillerin üretilmesinde kullanılabilir. (Dhawana ve ark. 2002) Metaller kullanılarak üretilen iletken ipliğin iletkenlik derecesi, kullanılan metalin iletkenlik derecesine ve metalin iplikteki oranına bağlı olarak değişmektedir. (Kılıç ve ark. 2007)

Kesik elyaf/ kontinü metal ipliklerin sentetik veya doğal liflerle karışımı şeklinde üretilen metal iplikler farklı üretim yöntemleri ile elde edilebilirler. Şekilde farklı yöntemlerle elde edilmiş gümüş kaplı bakır tel içerikli metal iplik örnekleri ve %100 gümüş kaplı bakır tel örneği görülmektedir. (Bedeloğlu ve ark. 2010)

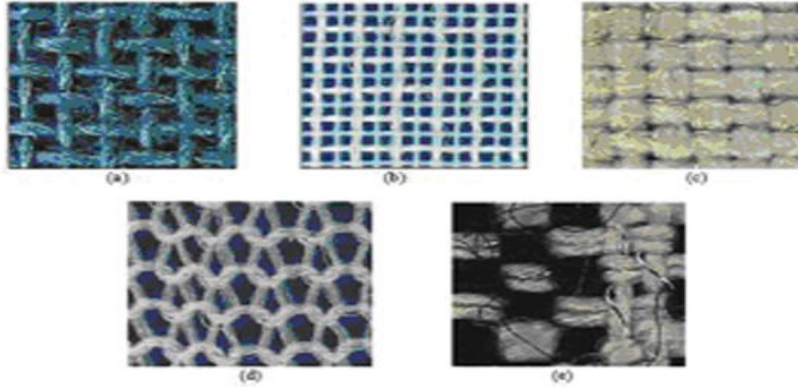
Şekil 12. Gümüş Kaplı Bakır Tel İçerikli Metal İplik Örnekleri

- a-Özlü iplik/PES kesik elyaf gümüş kaplı bakır tel %80 PES / %20 metal
- b-Hava jeti tekstüre / PES-kesik elyaf gümüş kaplı bakır tel %80 PES / %20 metal
- c-Bükülmüş PES- kesik elyaf gümüş kaplı bakır tel %42 PES / %58 metal
- d-Bükülmüş PES- gümüş kaplı bakır tel %75 PES / %25 metal
- e-Gümüş kaplı bakır tel %100 metal

Özlu bir iplik, öz ve manto denilen iki bileşenden oluşmaktadır. İpliğin merkezinde yer alan ve monofilament, multifilament veya kesikli liften oluşan öz ile onu saran kesikli liflerden oluşan manto, birlikte kompozit iplik yapısını oluşturur. İletken özlu iplik üretiminde, metal bir tel veya iletken malzemelerle kaplı bir iplik öz veya mantoda kullanılmaktadır. Tekstil kullanım özelliklerine uygun olması açısından kullanılacak iletken malzemelerin de ince, esnek veya katlanabilir özellikte olması gerekmektedir. Friksiyon özlu iplik eğirme sisteminde, özde bulunan filament eğirme işlemi sırasında büküm almamaktadır. Delikli eğirme silindirleri tarafından sağlanan hava emişi sayesinde, açıcı silindir tarafından açılan manto lifleri, eğirme silindirinin yüzeyine tutunur. Eğirme silindirlerinin dönüşü ile sağlanan sürtünme sonucunda, mantodaki lifler özdeki filament etrafında tur atar ve özlu iplik yapısı oluşur. (Dhawana ve ark 2002)

Bir çalışmada (Özek, 2011) ticari kullanımdaki EM kalkanlama özelliği olan metal kaplı ipliklere örnek olarak şunlar verilmiştir:

- Electron (Monsanto, güncel olarak APM, ABD),
- Shieldex (Siemens, Almanya),
- Bekinox (Baekert, Belçika)
- REMP (REMP, İsviçre),
- X-Static (Noble Materials, ABD)
- AGposs (Mitsufuji, Japonya)
- Shintron (Shinto Chemitron Co. Ltd., Japonya).

Şekil 13. Elektromanyetik Alanlara Karşı Ekranlama Özelliği Olan Kumaş Örnekleri

- a-Astarlık kumaş pamuk / gümüş kaplı özde bakır filament
b-Perde kumaşı, PES filament iplik / gümüş kaplı bakır filament (büküm) ve PES mono filament
c-Çadır kumaşı PES / gümüş kaplı bakır filament (hava jeti)
d-Süprem kumaş %46 PES tekstüre iplik, %54 gümüş kaplı bakır iplik
e-Otomobil için üretilen iletken kumaşlar %93 PES, %7 gümüş kaplı bakır iplik

Elektromanyetik alanların zararlı etkilerinden korunmak için kumaşlar etek, ceket astarlığı, perde, cibinlik, iç giyim, koruma çantası, çadır gibi farklı uygulamalar için üretilebilmektedir. Özde metal yoğunluğuna göre tüm kumaşlar aynı ekranlama özelliğine sahiptir. Kullanılan metalik ipliklerin kalınlıkları ekranlama etkinliğini değiştirmemektedir. Sadece atkı ve çözgü yönündeki metal iplikler arasındaki mesafe önemli bir faktördür. (Atlas, 2006)

İletken Malzeme ile Kaplanmış Kumaşlar

Elektriksel iletken veya elektromanyetik ekranlama özelliği göstermeyen konvansiyonel tekstil yüzeyleri (dokuma. Örme. Dokusuz yüzey) bazı kaplama metotlarıyla metale de edilebilmekte ve bu şekilde elektromanyetik ekranlama özelliği kazandırılabilir. Kaplama kumaş; dokuma, dokusuz yüzey ve örme yüzeyden oluşmuş bir taban kumaşın bir yüzünü veya her iki yüzünü kimyasal bir madde ile kaplamak (sürme, püskürtme, aktarma vb.) suretiyle oluşturulan kumaştır. Kaplanacak tekstil malzemelerinin üzerine (kağıt kumaşlar ve taftingler) sıvı veya plastik maddeler sürülür. Sürülen bu tabaka, fiziksel veya kimyasal metotlarla sabitleştirilir. Bu kaplama sonucunda, yeni özelliklere sahip bir

malzeme oluşur. Kaplama işlemi, dokuma, atkılı veya çözümlü-örme veya dokusuz yüzey kumaşların yüzeylerine, tek katman veya katmalar halinde polimer filmi uygulama işlemidir. Kaplamada amaç; polimer bir tabakanın bir tekstil dış yüzeyine nüfuz ederek fiziksel ve karakteristik özelliklerinin önemli bir şekilde değiştirilmesidir. Tekstil kaplamacılığı sayesinde kumaşı oluşturan lifler ile kazandırılmayacak özelliklerin, iletken malzeme olarak metal ve bir iletken polimerin mamule aktarılmasıyla kazandırılır. Bir kaplama tekstil yüzeyinin oluşumu şüphesiz iki etmene bağlıdır:- biri tekstil yüzeyinin kendisi, diğeri kaplama.

Seçilen her iki bileşende, kullanılan aplikasyon prosedürünü ve işlem sonucunu etkiler.

Kaplama işleminde her iki bileşenin de (yüzey+polimer) birbiri ile uyumlu olmasına dikkat edilmelidir. (Lou, 2005) Elektromanyetik ekranlama özelliği kazandırmak için kullanılan metotları dört ana gruba ayırabiliriz.

1-Yüzeylerin doğrudan kaplanması: Tekstil yüzeyine içerisinde iletken katkı maddeleri bulunan bir çözeltiyi köpükle kaplama yöntemiyle uygulamak veya iletken bir folyonun yüzeye uygulanması ile sağlanmaktadır. Kaplamadaki en önemli sorun ise; kumaşın lifleri arasında bir köprü oluşturan kaplamanın harekete maruz kaldığında kırılmalar göstermesidir.

2-Kimyasal polimerizasyon metodu: İletken bir polimerin ve çeşitli katkı maddelerinin kumaş yüzeyi üzerinde sentezlenmesi ile iletken yüzey oluşturulmaktadır.

3-Vakum kaplama metodu: Vakumlu ortamlarda metallerin buharlaştırılarak, metal atomlarının kaplanacak ürünün yüzeyinde yoğunlaşması ile elde edilen kaplama işlemidir. Homojen bir dağılım elde etmek ve solüsyon özelliklerini değiştirerek prosesi kontrol altında tutmak mümkündür.

4-İyon implantasyon metodu: İyon implantasyonu yüksek vakum içerisindeki metal iyonların bir ışın yoluyla katı içine doğru gömülmesi ve böylece katının yüzeye yakın fiziksel ve kimyasal özelliklerinin modifiye edilmesi prosesidir. (Kılıç ve ark. 2007)

Bunların dışında Elektromanyetik kalkanlama özellikli tekstil yüzeyleri plazma tekniği ile ince bir tabakanın yüzey üzerine kaplanması sonucu da üretilebilirler. Plazma kaplamaların, diğer klasik malzemelerden çok daha iyi fiziksel özelliklere sahip olması ve çok basit bir teknoloji gerektirmesi nedeni ile avantajları daha fazladır. Bu metot ile, iletken, yarı iletken veya yalıtkan tabakaların çöktürülmesi mümkündür. Plazma metodu, vakumla buharlaştırma gibi klasik metotlarla, yüzey özellikleri nedeni ile metalikleştirilmesi güç olan kumaş yüzeylerinin metalize edilmesine izin verir. Bu tür klasik yöntemlerle çöktürülen katmanlar, kötü bağlanma ve sürtünme ile kolayca çıkma özellikleri gösterirler.

SONUÇ

Günlük yaşamımızda birçok yerde karşılaştığımız ve kullandığımız elektronik cihaz ve aletler bitkiler, hayvanlar ve insanlar üzerinde de olumsuz etkiler oluşturabilmektedir. Elektromanyetik alanın neden olduğu zararların azaltılması, çevre ve insan sağlığının korunması amacı ile elektromanyetik kalkanlama özelliği olan malzemelere ihtiyaç her geçen gün artmıştır. Elektromanyetik kalkanlama özelliğine sahip malzemeler iyi elektrik iletkenliğine sahip olmalı ve yüksek manyetik geçirgenliğe sahip olmalıdır. Kalkanlama amacı ile birçok malzeme kullanılmaktadır. Bu malzemeler bir kısmı pahalı, ağır, ısıl genleşme ve esnek olmama gibi özellikleri nedeniyle her yerde kullanıma uygun değildir. Tekstil ürünleri ise hafif, esnek ve ucuz olduğundan dolayı elektromanyetik kalkanlama konusunda daha çok tercih edilir olmuşlardır. İletken tekstiller çok iyi birer ekranlama malzemesi olarak kullanılabilirler. Tekstil ürünlerine elektriksel olarak iletken özellik kazandırmak da mümkündür. İletken kompozit malzemeler ve polimerler kullanarak, Elektro-iletken boyalar kullanarak ve iletken iplikler ve kumaşlar kullanarak tekstil ürünlerine elektriksel olarak iletken özellik kazandırılır.

KAYNAKLAR

- Aniolezyk H., Koprowka J., Mamrot P., Lichawska J.(2004). Application of Electrically Conductive Textiles as Electromagnetic Shields in Physiotherapy, *Fibres&Textiles in Eastern Europe*, Vol.12, No,4(48)
- Anti-radiation wears for pregnant woman/Radiation protection maternity, <http://www.aliexpress.com/product-fm/310719120-antiradiation-wears-for-pregnant-woman-Radiation-protection-Maternity-85105-wholesalers.html>. Erişim tarihi (10 Mayıs 2011).
- Atlas S. (2006). İletken özellikteki metal ipliklerin üretim yöntemleri, *Tekstil&Teknik*, Haziran, 162-176

- Avloni Dr. J. , Dr. Henn A.,& Lau R., (2006). Eeonyx.Corp; Pinole.CA94564 USA
Deelopment and Applications of Nano and Microscale Layers of Conductive Polymers Applied on to Various Surfaces
- Baji A., Mai Y.-W., Wong S.-C. et al. (2010). Electrospinning of polymer nanofibers: Effects on oriented morphology, structures and tensile properties, *Composites Science and Technology*, vol. 70, no. 5, 703-718
- Bhadra S., Khastgir D., Singha N. K. et al. (2009). Progress in preparation, processing and applications of polyaniline, *Progress in Polymer Science*, vol. 34, no. 8, 783-810.
- Bedeloğlu A., Sünter N., Bozkurt Y., Elektriksel olarak iletken tekstil yapıları üretim yöntemleri ve kullanım alanları *Tekstil ve Mühendis Dergisi*, 79 (2010) Cilt 17 sayfa 1-37
- Beneventi D., Alila S., Boufi S.et al. (2006). Polymerization of pyrrole on cellulose fibres using a FeCl 3 impregnation-pyrrole polymerization sequence, *Cellulose*, vol. 13, no. 6, 725-734.
- Carolina Silver, <http://www.carolinasilver.com> (erişim tarihi 10 Mayıs, 2011).
- China Radiation Protection Fabric,erişim tarihi 10 Mayıs, 2011); <http://www.selectchina.com/supplier/130090001/China-Pocket-Spring-Mattress-Radiation-Protection-Fabric-Mattress-A9808-1.html>
- Çoşkun K. (2009).Kimyasal ve Elektrokimyasal Yöntemlerle İletken Polimerlerin Sentezi ve Membran Uygulamaları Süleyman Demirel Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi Isparta
- Dhawana S.K., Singha N., Venkatachalamb S. (2002). Polymeric and Soft Materials Division, National Physical Laboratory, New Delhi 110012, India bVikram Sarabhai Space Center, Thiruvananthapuram, Kerala, 695022, India Received 14 February 2002; received in revised form 11 April 2002; accepted 12 April 2002 Shielding behaviour of conducting polymer-coated fabrics in X-band, W-band and radio frequency range
- Elektromanyetik radyasyondan korunma ve kalkanlama ürünleri [http:// www.emr.koruma.com](http://www.emr.koruma.com) (erişim tarihi 20.11.2010).
- Elektromanyetik radyasyonun vücudunuza olumsuz etkileri [http:// www.biopro.com.tr](http://www.biopro.com.tr) (erişim tarihi 01.11 2010).
- Elektromanyetik radyasyondan korunma ve kalkanlama ürünleri [http:// www.emr.koruma.com](http://www.emr.koruma.com) (erişim tarihi 20.11.2010).
- Elektromanyetik dalgalar <http://www.iso.org.tr/tr/document/çevre/elektromanyetik.pdf> (Erişim tarihi10Aralık 2010).
- EMC ve Korunma yöntemleri: Ekranlama EM uyumluluk <http://www3.doğuş.edu.tr/lsevgi/L.Sevgi/Eylül04.pdf>. (erişim tarihi10 Aralık2010)
- Ersoy M.S. , Önder E. (2008). Shielding textiles against electromagnetic radiatio international nonwoven technical textiles technology magazine, 1.Çeyrek.Sayı:18,52-61
- Huang Z. M., Zhang Y. Z., Kotaki M. et al. (2003). A review on polymer nanofibers by electrospinning and their applications in nanocomposites, *Composites Science and Technology*, vol. 63, no. 15, 2223-2253
- Kılıç G., Örtlek H.G.,Saraçođlu Ö.M, (2007). Elektromanyetik çevre kirliliği ve bu kirlilikten korunmada tekstil çözümleri *Tekstil ve Mühendis Dergisi* 67 Cilt: 14 sayfa 1-41
- Kompozit malzemeler <http://akademik.maltepe.edu.tr/-aliozcan/kompozit%20malzemeler.pdf>, (erişim tarihi12 Aralık2010)
- Kompozitmalzemeler<http://www.teknolojikaraştırmalar.com/kompozit.htm>.(erişim tarihi 12 Aralık2010)
- Kompozit malzemeler <http://akademik.maltepe.edu.tr/-aliozcan/kompozit%20malzemeler.pdf>, (erişim tarihi12 Aralık2010)
- Lee C.Y., Song H.G. , JangK S., Oh E.J, Epstein A.J., and Joo J., (1999). Electromagnetic interference shielding efficiency of polyaniline mixtures and multilayer films syn thetic metals 102.1346-1349
- Lou C.W., (2005), Process of Complex Core Spun Yarn Containing a Metal Wire, *Textile Res.J.*,75(6),466-473
- Özek H.Ziya, Ağırğan Özgür, Keleş Mustafa (2011). Electromagnetic Shielding Effectiveness of woven fabrics with Silver Coated Nylon Yarns Autex 2011 Mulhouse, France , June 8 -10
- Palamutcu S., Dağ N. (2009). Elektromanyetik kalkanlama amaçlı tekstil yüzeyleri *Tekstil Teknolojileri Elektronik Dergisi*, Cilt: 3, No: 1, 87-101
- Polimerler, www.polimerler.com/iletken%20polimerler/iletken%20polimerler.htm

- Sevgi L. (2000). Elektromanyetik uyumluluk elektromanyetik kirlilik EMO İstanbul Tübitak-Mam Teknolojik işbirliği dergisi, Nisan 2000
- Saçak M. Polimer Kimyası, 5 ed., p.^pp. 423-433: Gazi Kitabevi, (2010).
- Wang L.-X., Li X.-G. and Yang Y.-L. (2001).Preparation, properties and applications of polypyrrroles, Reactive and Functional Polymers, vol. 47, no.2, 125-139

SAĞLIK PERSONELİNİN ELDİVEN KULLANIMINA İLİŞKİN HASTA GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ

Süreyya BULUT¹, İsmet EŞER², Leyla KHORSHID³

ÖZET

Amaç: Hastaların sağlık çalışanlarının eldiven kullanımına ilişkin görüşleri ile ilgili çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışmada hastaların sağlık personelinin eldiven kullanımına ilişkin görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Gereç ve Yöntem: Tanımlayıcı ve kesitsel türdeki bu araştırmanın evrenini Aydın ilindeki iki farklı statüdeki hastanenin dahiliye ve cerrahi kliniklerinde yatan tüm hastalar (340), örneklemini ise araştırma sınırlılıklarına uyan 168 hasta oluşturmuştur. Veriler araştırmacılar tarafından hazırlanan çoktan seçmeli ve açık uçlu 28 sorudan oluşan veri toplama formu ile toplanmıştır. Sonuçların sayısal ve yüzdelik dağılımları verilmiştir.

Bulgular: Hastaların tamamına yakını (97.0%) invaziv işlemler sırasında hemşirelerin eldiven kullanması gerektiğini, % 74.4'ü en çok rahatsız oldukları uygulamanın aynı eldivenle pek çok iş yapılması olduğunu belirtmişlerdir. Hastaların %98.8'i enjeksiyon uygulamak, %97.6'sı kan alma ve intravenöz kateter uygulama işlemi sırasında eldiven kullanımının gerekli olduğunu, %89.9'u eldiven kullanılması durumunda mikroplara karşı korunduğunu hissettiğini, % 28.6'sı eldiven kullanılmaması durumunda değersiz olduklarını hissettiklerini belirtmişlerdir.

Sonuç: Araştırmanın sonucunda hastaların çoğunluğu sağlık çalışanlarının eldiven kullanması gerektiğini, kullanmadıkları zaman kendilerini değersiz hissettiklerini, aynı eldivenle farklı hastalara bakım verilmesinden rahatsız olduklarını ve hemşirelerin doktorlara oranla daha çok eldiven kullanması gerektiğini belirtmişlerdir.

Anahtar Sözcükler: Eldiven kullanımı, Hasta görüşü, Hemşire

EXAMINATION OF PATIENT' OPINIONS ON HEALTH PERSONNEL USE OF GLOVES

Abstract

Objective: There is no study related to patients' opinions about using gloves of health personnel. In this study aimed to investigate the views of patient opinions related to health personnel use of gloves.

Methods: The population of this descriptive and cross sectional study was consisted of 340 patients who hospitalized in internal medicine and general surgery clinics, of two different status hospitals in the province of Aydın at least 3 days and sample was consisted of 168 patients who accepted to attended to study. The data were collected using a data collection form which consisted of multiple-choice and open ended 28 questions prepared by the researchers. Distributions of results were been given as percentage and numerical.

Results: Approximately all (97.0%) of the patients were stated that health care workers should use gloves during invasive procedures, 74.4% of them were stated that the most disturbed administration is to implemented very much application with the same glove. Overall, the 98.8% of the patients pointed out that during giving an injection, 97.6 % during inserting a intravenous catheter and drawing blood should be use gloves, the 89.9% of the patients' were states that they felt using gloves is protected them against germs, 28.6% reported that they felt they were worthless in case of not using gloves.

Conclusion: Based on this study, most of patients have state that health personnel should use gloves , they felt themselves valueless when health personnel don't used gloves, they feel disturbed when they given care to different patients using the same glove, and nurses should used gloves more than physicians

Key Words: Using gloves, Patient' opinion, Nurse

¹ Öğr. Gör., Adnan Menderes Üniversitesi Aydın Sağlık Yüksekokulu, bsureyya@gmail.com

² Prof.Dr. Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi, iseser54@yahoo.com

³ Prof.Dr., Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi, leyla.khorshid@yahoo.com

Giriş

Hastane ortamında enfeksiyon hastalıklarının kaynağı hastalar, ziyaretçiler, hastane personeli, tetkik ve tedavi amacıyla kullanılan aletler ile hastane ortamının kendisi olabilir (Terzi ve ark. 2009, Türk ve ark. 2002). Eldiven kullanımının temel amacı, personelin bir hastadaki ya da cansız bir nesnedeki mikroorganizmalarla kontamine olmuş personelin ellerinin bir diğer hastaya mikroorganizma bulaşmasının engellenmesidir. Eldiven kullanımındaki diğer amaçlar ise; ellerin kontaminasyonunu önlemek ve kan yoluyla bulaşan mikroorganizmalardan korunmaktır (Karaman 2002, Thomas 2009). Eldivenler mikroorganizma transferine ve viral patojenlere karşı fiziksel bir bariyer görevi görmektedir. Sağlık çalışanlarının eldiven kullanımı, alınabilecek çapraz enfeksiyon kontrolü önlemleri arasında önemli bir yere sahiptir (Türkün ve ark 2001, Watson 2001, Arda ve ark. 2005, Balci ve ark. 2004).

Eldiven kullanımı, mikroorganizmaların geçişini tam olarak önleyemediği için hiçbir zaman el yıkamanın yerini almamalıdır. Eldivenin boyutları uygun olmalı, çok büyük veya çok küçük olmamalıdır (Thomas 2009, McAteer et all 2008, Moongtui et all 2000).

Sağlık çalışanlarının hasta tedavisi sırasında eldiven kullanması, başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere Avustralya ve pek çok Avrupa ülkesinde yasal bir zorunluluktur. Eldivenler 1980'li yılların başında belirli seçim kriterleri olmaksızın kullanılırken, günümüzde koruyucu bariyer oluşturabilmek ve spesifik uygulamalar için belirli eldivenlerin seçilmesi gerektiği kabul edilmektedir. Seçilecek eldivenin tipi, giyileceği süreye, yapılacak işleme, eldivenin karşılaştacağı streslere ve temas edilecek kimyasal ajanların türüne göre değişir (Türkün ve ark. 2001).

Sağlık personeli, hastanın mukozalarına, deri bütünlüğü bozulmuş deri bölgelerine (kesi, çizik, yara, yanık v.b.), nemli/ıslak vücut bölgelerine, ayrıca her türlü alet uygulamasında hastaya mutlaka steril eldiven giyerek dokunmalıdır (Thomas 2009).

Tıbbi malzemelerden biri olan eldivenin üretiminde lateks kullanılır (Konur ve ark. 2006). Lateks allerjisi giderek artan sıklıkta rapor edilen ve özellikle sağlık sektörü gibi belirli meslek gruplarını etkileyen bir problemdir. Son yıllarda enfeksiyonla mücadelede lateks eldivenlerin kullanımının özendirilmesi, latekse duyarlılaşmada artışın temel nedenidir (Türkün ve ark. 2001, Ardeniz ve ark. 2004, İnan 2011, Küçükeşmen ve ark. 2010).

Hastane enfeksiyonlarının kontrolünde hemşirelerin rolü büyüktür. Hemşirelik bakımında enfeksiyon kontrol çalışmalarının etkili olabilmesi için ilk adım sorunların saptanmasıdır (Beşer 2012). Hastane ortamında enfeksiyon hastalıklarının kaynağı hastaların, ziyaretçilerin, hastane personelinin elleri, tetkik ve tedavi amacıyla kullanılan aletler ile hastane ortamının kendisi olabilir (Thomas 2009). Hastane personeline ve hastaya enfeksiyon hastalıklarının bulaşması daha çok delici-kesici aletlerle yaralanma, kontamine materyal ile temas sonrası olmakta, solunum yoluyla bulaş ve laboratuvar kaynaklı bulaşlar da sık görülmektedir (Tel 2009). Sağlık personelinin kan ve vücut sıvılarıyla bulaşan enfeksiyonlardan korunması amacıyla 1987'de Hastalık Önleme ve Kontrol Merkezi (Centers for Disease Control and Prevention, CDC) tarafından önerilen "Evrensel Yöntemler" günümüzde de yaygın olarak kabul görmektedir. Bu yöntemlerden en önemlileri hasta ile temas öncesi, sonrası ve eldiven çıkarttıktan sonra daima el yıkamak, kan ve vücut sıvılarıyla temas riski varsa eldiven giymek, kan ve vücut sıvısı sıçrama riski varsa gözlük, maske takmak ve gömlek giymek şeklinde sıralanmaktadır (Terzi ve ark. 2009, Çetinoğlu ve ark 2005).

Sağlık çalışanlarının elleri mikroorganizmaların yayılmasında birinci derecede rol oynar. El yıkamaya ek olarak eldiven kullanımı mikroorganizmaların hastalara geçiş riskini azaltmada önemli bir rol oynamaktadır (Çelik ve Koçuşlu 2008). Eldiven gözle görülür kontaminasyonu engelleyerek kan ve vücut salgılarıyla geçen hastalık riskini azaltmaktadır (Karaman 2002, Türkün ve ark. 2001, Çetinoğlu ve ark 2005). Eldiven giyme asla ve asla el yıkamanın yerini almamalı, her hastaya temastan sonra değiştirilmeli ve eller mutlak yıkanmalıdır (Karaman 2002).

Sağlık çalışanları arasında eldiven kullanımı 1980'li yıllarda başlayan AIDS pandemisinden sonra yaygınlaşmıştır. ABD'de OSHA (Occupational Safety and Health Administration), kan veya kan içeren vücut sıvılarıyla temas söz konusuysa eldiven giyilmesini zorunlu kılmaktadır. Eldivenin sağlık çalışanlarının el kontaminasyonunu önlediği birçok klinik çalışmayla kanıtlanmıştır. Öte yandan eldiven kullanımının sağlık çalışanlarının el hijyeni davranışları üzerindeki nasıl bir etkisi olduğu net değildir. Eldiven giymiş sağlık çalışanlarının hasta odasından çıkarken ellerini daha az yıkadığını gösteren çalışmalar olduğu gibi aksini gösteren çalışmalar da mevcuttur (McAteer et all. 2008, Stein 2003). Karabey ve ark.(2008)'nin çalışmasında da sağlık çalışanlarının eldiven giydikleri durumlarda hasta bakımı sonrasındaki el yıkama sıklığının daha düşük olarak gözlemlendiği bildirilmektedir (Karabey 2008).

Araştırmamızda hastane enfeksiyonlarının önlenmesinde önemli rolü olan eldiven kullanımı ile ilgili hasta görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Yöntem

Tanımlayıcı ve kesitsel tipte olan bu araştırma 02 Ağustos – 25 Aralık 2010 tarihleri arasında Aydın ilinde iki farklı statüdeki Adnan Menderes Üniversitesi Araştırma ve Uygulama Hastanesi ve Devlet Hastanesinin Dahiliye ve Genel Cerrahi kliniklerinde yapılmıştır. Araştırmada (340), evrenin tamamına ulaşılması hedeflenmiştir. Araştırmanın örneklemini verilerin toplandığı tarihlerde hastanede en az 3 gün yatmış olan, bilinci açık, 18 yaş ve üzerindeki gönüllü 168 hasta oluşturmuştur.

Verilerin toplanması için araştırmacılar tarafından literatür bilgileri doğrultusunda hastaların sosyodemografik bilgileri (9 soru), hastalık ve hastaneye yatışları ile ilgili bilgileri (7 soru) ve eldiven kullanımına ilişkin görüş ve duygularını incelemeye yönelik (12 soru) çoktan seçmeli ve açık uçlu sorulardan oluşan veri toplama formu kullanılmıştır. Soru formu araştırmacılardan biri tarafından uygulanmış olup yanıtlama süresi 12-15 dakikadır.

Soru formunun anlaşılabilirliği ve uygulanabilirliğini geliştirebilmek için 10 hasta ile ön uygulama yapılmış, bu veriler doğrultusunda sorular tekrar düzenlenmiştir. Ön çalışmada toplanan veriler çalışma sonuçlarına dahil edilmemiştir. Veriler SPSS 16.0 programında kodlanarak, araştırma sonuçlarının sayısal ve yüzdelerle dağılımları verilmiştir.

Araştırmanın yapılabilmesi için Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Bilimsel Etik Kurulu'ndan ve çalışmanın yapıldığı kurumlardan yazılı, hastalardan ise sözel onam alınmış, hastaların kimlik bilgileri gizli tutulmuş, elde edilen veriler araştırma dışında farklı yerlerde kullanılmayacağı belirtilmiştir.

Bulgular

Araştırmamıza katılan (n=168) hastaların %61.9'u kadın, %38.1'i erkek, kadınların %81.7'si ev hanımı, erkeklerin %31.3'ü çiftçi, hastaların %73.2'si evli, %98.8'i Ege bölgesinde ikamet etmekte, %48.8'i devlet hastanesi, %51.2'si üniversite hastanesinde, %42.3'ü dahiliye, %57.7'si genel cerrahi kliniğinde yatmakta olup yaş ortalamaları 58.13±16.43 yıldır.

Hastaların %70.2'si daha önce en az bir kez hastaneye yatmış olup, %27.4'ü hipertansiyon ve diyabet tanısı almıştır. Hastaların hastanede yatma nedenlerine bakıldığında % 56.5'i ameliyat oldukları için, %17.3'ü diyabet tanısı ile hastanede yatmaktadır.

Hastaların %78.6'sına en az bir invaziv girişim uygulanmış, bu uygulamalardan %61.4'ünü intravenöz kateter uygulaması oluşturmakta olup, %21.4'üne herhangi bir girişim uygulanmamıştır.

Tablo 1: Hastaların Eldiven Kullanımını Gerekli Gördüğü Uygulamalar ve Sağlık Personelinin Eldiven Kullanma Durumu (n=168)

Uygulamalar	Eldiven Kullanımı Gerekli		Eldiven Kullanımı Gereksiz		Sağlık Personeli Eldiven Kullanıyor	
	n	%	n	%	n	%
Enjeksiyon	166	98.8	2	1.2	166	98.8
IV kateter uygulama	164	97.6	4	2.4	166	98.8
Kan alma	164	97.6	4	2.4	167	99.4
IV ilaç uygulama	162	96.4	6	3.6	161	95.8
Oral ilaç verme	146	86.9	22	13.1	157	93.5
Vücut ısısı ölçme	125	74.4	43	25.6	148	87.5
Yatak yapma	119	70.8	49	29.2	146	86.9
Nabız sayma	115	68.5	53	31.5	147	87.5
Masaj yapma	115	68.5	53	31.5	145	86.3
Arteriyel kan basıncı ölçme	112	70.8	49	29.2	152	90.5
Pozisyon değiştirme	109	64.9	59	35.1	145	86.3

* Birden fazla seçenek işaretlenmiştir.

Hastaların %98.8'i enjeksiyon uygulaması, 97.6'sı intravenöz kateter uygulama ve kan alma işlemi sırasında eldiven kullanılması gerektiğini, %35.1'i hasta pozisyonu değiştirme esnasında, %33.3'ü nabız sayma işlemi sırasında eldiven kullanımını gerekli görmediklerini belirtmişlerdir (Tablo 1).

Tablo 2. Hastaların Hastanede Hangi Sağlık Personelinin Eldiven Kullanması Gerektiğine İlişkin Görüşleri

Eldiven Kullanması Gereken Sağlık Personeli	n	%
Tüm sağlık çalışanları	115	68.5
Hemşire, doktor ve temizlik personeli	44	26.1
Hemşire	4	2.4
Hemşire ve temizlik personeli	2	1.2
Hemşire ve doktor	2	1.2
Doktor	1	0.6
Toplam	168	100.0

Hastaların %97.0'ı hastalıkların hastane içinde yayılmasını engellemek için eldiven kullanımının kesinlikle gerekli olduğunu, %68.5'i hastanede çalışan tüm sağlık çalışanlarının %2.4'ü ise sadece hemşirelerin eldiven kullanması gerektiğini, belirtmiştir. Hastaların kendi bakım ve tedavileri esnasında doktorların %78.0'ı hemşirelerin ise %92.3'sinin eldiven kullanması gerektiğini belirtirken; yattığı klinikte doktorların %59.5'i ve hemşirelerin %83.3'ünün eldiven kullandığını ifade etmişlerdir (Tablo 2).

Hastaların %65.5'i kendilerine bakım verilirken tek kullanımlık eldiven kullanılmasını istediklerini, %67.3'ü sağlık personelinin kendisini, hastayı ve diğer hastaları hastalıklardan korumak amacıyla eldiven kullandıklarını belirtmişlerdir (Tablo 2).

Tablo 3. Hastaların Kendi Bakımlarında Sağlık Personelinin Eldiven Kullanma ve Kullanmama Sırasındaki Algıları

Algıları	Eldiven Kullanıldığında		Eldiven Kullanılmadığında	
	n	%	n	%
Değersiz olduğu	1	0.4	48	19.3
Çok kirli olduğu	3	1.3	15	6.1
Çok ciddi bir hastalığı olduğu	8	3.3	24	9.6
Değerli olduğu	75	31.4	14	5.6
Mikroplara karşı korunduğu	152	63.6	-	-
Mikroplara karşı korunmadığı	-	-	148	59.4
Toplam	239	100.0	249	100.0

*Birden fazla seçenek işaretlenmiştir.

Hastaların %63.6'sı sağlık çalışanlarının kendisine bakım verirken eldiven kullanması durumunda mikroplara karşı korunduklarını, ancak hastaların %19.3'ü kendi bakımları sırasında eldiven kullanılmaması durumunda kendilerini değersiz hissettiğini, %59.4'ü mikroplara karşı korunmadığını hissettiklerini belirtmişlerdir (Tablo 3).

Tablo 4. Sağlık Personelinin Eldiven Kullanımları Sırasında Hastaların Rahatsız Oldukları Uygulamalar

Uygulamalar	n	%
Bir eldivenle pek çok iş yapılması	125	74.4
Eldivenin sık değiştirilmemesi	110	65.5
Bir hastadan diğerine geçişte eldiven değiştirmeme	94	56.0
Aynı eldivenle pek çok yüzeye dokunulması	91	54.2
Eldiveni çıkardıktan sonra el yıkanmaması	30	17.9
Eldiveni giymeden önce el yıkanmaması	28	16.7
Toplam	278	100.0

*Hastalar birden fazla uygulama işaretlemişlerdir.

Sağlık çalışanlarının eldiven kullanımı sırasında hastaların en çok rahatsız oldukları durumlar %74.4 ile bir eldivenle pek çok iş yapmak, %17.9 ile eldiveni çıkardıktan sonra %16.7 ile eldiveni giymeden önce el yıkamamak olduğu belirlenmiştir (Tablo 4).

Tartışma

Bu araştırmada hastalar birçok girişimsel uygulamada eldiven kullanılması gerektiğini ve bu uygulamalar sırasında sağlık çalışanları tarafından eldiven kullanıldığını belirtmişlerdir. Araştırmamızda hastalar bakım ve tedavileri sırasında eldiven kullanıldığında mikroplara karşı korunduklarını hissettiklerini belirtmişlerdir.

Araştırma, hastaların konuya ilişkin görüşleri değerlendirilmiştir ve benzer bir çalışmaya ulaşılamamıştır. Türkün ve ark.'nın diş hekimleri arasında eldiven kullanma alışkanlığını belirlemek amacıyla yaptığı çalışmada (2002) sağlık çalışanlarının birçok uygulamada eldiven kullanmasına karşın etkili kullanmadıklarını ortaya koymuşlardır (Türkün ve ark. 2001). Arda ve ark.'nın bir üniversite hastanesinin yoğun bakım ünitelerinde el temizliği kurallarına uyumun değerlendirilmesi amacıyla (2005) yaptıkları çalışmalarında, yüzeysel işlemler başta olmak üzere tüm işlemlerde gereksiz ve yanlış eldiven kullanımının yaygın olduğunu gözlemişlerdir (Arda ve ark 2005).

Çalışmamızda hastalar, sağlık çalışanlarının eldiven kullanımı önce ve sonrası el yıkamamalarının en çok rahatsız oldukları uygulama olduğunu belirtmişlerdir. Arda ve ark.'nın yaptığı çalışmada, yoğun bakım birimindeki sağlık personelinin eldiven giymeden önce el yıkama oranı %5.6 iken, eldiven çıkarıldıktan sonra oran %25.5 olarak belirlenmiştir. Aynı çalışmada, eldiven kullanımının yalancı bir güven hissi vererek el yıkama oranını düşürdüğü belirtilmektedir. Aynı çalışmada eldivenle yapılan temaslarda birden fazla eldiven giyilmesi, eldivenin gereksiz kullanımı, eldiven çıkarıldıktan sonra ellerin yıkanmaması, hastadan hastaya geçişte uygun sıklıkta eldiven değiştirilmemesi en sık gözlenen yanlış uygulamalar olarak saptanmıştır (Arda ve ark 2005). Eldiven kullanımı bir hastadaki ya da cansız bir nesnedeki mikroorganizmalarla kontamine olmuş personelin ellerindeki mikroorganizmaların bir diğer hastaya bulaşmasının engellenmesidir. Eldiven giyme asla ve asla el yıkamanın yerini alamaz, almamalıdır. Her hastaya temastan sonra değişmeli, el mutlak yıkanmalıdır. El yıkamaya ek olarak eldiven kullanımı mikroorganizmaların geçiş riskini azaltmada önemli bir rol oynamaktadır (Terzi ve ark. 2009, Thomas 2009, Moongtui et all. 2000). Literatürde belirtilen personelin el yıkama oranı azlığı sadece yanlış bir uygulama olmayıp aynı zamanda hastaları da rahatsız eden durumlardan biridir.

Çalışmamızda hastaların; %65.5'i kendilerine bakım verilirken tek kullanımlık eldiven kullanılmasını istediklerini belirtmişlerdir. Türkün ve ark.'nın (2001) yaptığı çalışmada diş hekimlerinin %23.3'ü yaptıkları tüm işlemlerde tek kullanımlık, %5.9'unun steril eldiven kullanmayı tercih ettiklerini saptamışlardır (Thomas 2009). Sağlık çalışanlarının hasta tedavisi sırasında eldiven kullanması, başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere Avustralya ve pek çok Avrupa ülkesinde yasal bir zorunluluktur. Bu bulgulara ek olarak bakımları sırasında eldiven kullanılması durumunda hastalar kendilerinin değerli olduklarını ve enfeksiyonlara karşı korunduklarını hissetmektedirler.

Sonuçlar Ve Öneriler

Araştırmanın sonucuna göre; hastaların çoğunluğu sağlık çalışanlarının eldiven kullanması gerektiğini, kullanmadıkları zaman kendilerini değersiz hissettiklerini, aynı eldivenle farklı hastalara bakım verilmesinden rahatsız olduklarını ve hemşirelerin doktorlara oranla daha çok eldiven kullanması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu sonuçlar, yalnızca örnekleme alınan grup için geçerlidir ve sağlık çalışanlarının birçok uygulamada eldiven kullanmalarına karşın eldiveni doğru ve etkin kullanmadıklarını ima etmektedir. Bu nedenle tüm sağlık çalışanlarına doğru ve etkin eldiven kullanımına yönelik düzenli eğitimlerin verilmesi önerilmektedir.

Kaynakça

- Arda B, Şenol Ş, Taşbakan IM ve ark.(2005) Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi yoğun bakım ünitelerinde el temizliği kurallarına uyumun değerlendirilmesi, Yoğun Bakım Dergisi, 5(3): 182-186.
- Ardeniz Ö, Mete N, Sin A ve ark. (2004) Atopik ve non-atopik hastane personeline lateks duyarlılığı, Ege Tıp Dergisi, 43(1): 1-7
- Balcı E, Horoz D ve ark. (2004) Temizlik işinde çalışan kişilerin temizlik ve sağlık davranışlarının değerlendirilmesi, Erciyes Med J, 27(4): 158-166
- Beşer A. (2012) Sağlık çalışanlarının sağlık riskleri ve yönetimi, DEUHYO ED, 5(1): 39-44

- Çelik S, Koçaşlı S. (2008) Hygienic hand washing among nursing students in Turkey, *Appl Nurs Res*, 21: 207– 211
- Çetinoğlu EÇ, Canbaz S, Aker S, Peşken Y. (2005) Ondokuz mayıs üniversitesi tıp fakültesi hastanesi hemşirelerinin hijyenik el yıkama konusunda bilgilerinin değerlendirilmesi, *Tepecik Eğit Hast Derg*, 15(3): 181-186
- İnan D. (2011) El hijyeni ve önemi, *ANKEM Dergisi*, 25(Ek 2): 22-24
- Karabey S, Çetinkaya ŞY, Alp E ve ark. (2008) El hijyen kılavuzu, *Hastane Enfeksiyonları Dergisi*, 12 (Ek 1): 3-29
- Karaman R. (2002) Yoğun bakım enfeksiyonlarında hemşirenin rolü, *Yoğun Bakım Dergisi*, 2(1): 5–8
- Konur Ö, Canbakan S, Çapan N. (2006) Lateks alerjisi, *Solunum Hastalıkları*, 17: 44-54.
- Küçükeşmen Ç, Kirzioğlu Z, Koruk C.D ve ark.(2010) Koruyucu Eldiven Kullanımı ve El dezenfeksiyon işlemine bağlı olarak meydana gelen cilt duyarlılık reaksiyonlarının değerlendirilmesi, *Süleyman Demirel Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Dergisi*, 2 (1): 12-22
- McAteer J, Stone S, Fuller C et all. (2008) Development of an observational measure of healthcare worker hand-hygiene behaviour: the hand-hygiene observation tool, *J Hosp Infect*, 68: 222-229
- Moongtui W, Gauthier KD, Turner GJ. (2000) Using peer feedback to improve handwashing and glove usage among Thai health care workers, *Am J Infect Control*, 28(5): 365–369
- Stein AD, Makarawo TP, Ahmad MFR. (2003) A survey of doctors' and nurses' knowledge, attitudes and compliance with infection control guidelines in Birmingham Teaching Hospitals, *J Hosp Infect*, 54(1): 68-73
- Tel H. (2009) Bir üniversite hastanesinde hemşirelerin eldiven kullanma ve el yıkama uygulamalarının incelenmesi, *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 12(4): 49-58
- Terzi Ö, Aker S, Terzi Ö ve ark. (2009) Hastane temizlik elemanları ve mesleki enfeksiyon riski: Bilgi ve davranışlar üzerine bir çalışma, *İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 16(1): 7-12
- Thomas-Copeland J. (2009) Do surgical personel really need to duple-glove?, *AORN Journal*, 89(2): 322-328
- Türk M, Altuğlu İ, Çiçeklioğlu M ve ark. (2002) Hastane sağlık çalışanlarının kan ve vücut sıvıları ile bulaşan hastalıklardan korunma yolları konusunda eğitimi, *Ege Tıp Dergisi*, 41(4): 195-199
- Türkün Ş, Türkün M, Şahbudak P. (2001) Diş hekimleri arasında eldiven kullanma alışkanlığı: Anket sonuçlarının değerlendirilmesi, *Türkiye Klinikleri J Dental Sci*, (7): 123-132
- Watson PWB, Myers BL. (2001) Which cognitive factors predict clinical glove use amongst nurses?, *Psychol Health Med*, 6(4): 399-409

e-mail: info@ejovoc.org

Phone: +90 288 4174996

Fax: +90 288 4128455